ГРАММАТЫКА СЛОВЕНСКАЯ

Зложе́на и̓ напи́сана трꙋдомъ и̓ прилежа́нїє І̓ѡанна Ѹже́вича Словянина

EX LIBRIS

ПАМ'ЯТКИ
УКРАЇНСЬКОЇ
МОВИ
XVII
СТ.

АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНСЬКОЇ РСР
ІНСТИТУТ МОВОЗНАВСТВА ім. О. О. ПОТЕБНІ

ГРАМАТИКА СЛОВ'ЯНСЬКА І. УЖЕВИЧА

Підготували до друку

І. К. БІЛОДІД
Є. М. КУДРИЦЬКИЙ

ВИДАВНИЦТВО «НАУКОВА ДУМКА»
КИЇВ — 1970

ГРАММАТЫКА
СЛОВЕ́НСКАЯ

написа́на

пре̃ Ї҇ѡа́нна Ужеви́чя сло-
вя́нина; Сла́вной Акаде́міи Пари-
ской в Теѡлогіи Студе́нта

в Пари́жу

Рокоу ѿ нарожде́нія Сн҃а Бж҃ого
а́ х́ м́ ѓ.

GRAMMATICA SCLAVONICA

scripta

Per Ioannem Vseuicium Sclauonum Celeberrimæ Academiæ
Parisiensis Studiosum Theologum

PARISIIS

Anno a Natiuitate Filij Dei 1.6.4.3

4У
У33

Вступну статтю «Іван Ужевич і його граматика» написали І. К. Білодід і Є. М. Кудрицький. Переклад латинського тексту на українську мову, а також примітки, словопокажчик та бібліографія належать Є. М. Кудрицькому.

Відповідальний редактор
доктор філологічних наук
М. А. ЖОВТОБРЮХ

7—1—3
29—БЗ—12—70

ПЕРЕДМОВА

Ласкавий чителнику!

Ласкавий читачу!

Ця праця, яку Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні Академії наук УРСР пропонує Твоїй увазі, становить пам'ятку української мовознавчої (граматичної) науки середини XVII ст., — це фактично перша граматика власне української літературної мови XVI — XVII ст. Її склав у 1643 р. латинською мовою український студент Паризького університету — Сорбонни — Іван Ужевич.

Рукопис праці і зараз зберігається в Національній бібліотеці в Парижі. На жаль, ця граматика не була надрукована і не змогла відіграти своєї ролі в нормалізації і розвитку української літературної мови XVII — XVIII ст. Та вона становить високу пам'ятку української граматичної науки XVII ст., що свідчить про розвиненість української літературної мови того часу, про прагнення вчених людей України піднести її престиж, ознайомити з нею европейський світ. Ми певні, що ця пам'ятка матиме тепер, у наш час, велике значення при вивченні історії не тільки української, а й всієї східнослов'янської і взагалі слов'янської граматичної науки, історії мови, а також для підготовки освічених філологічних кадрів. Вона має значення для пізнання історії культури українського народу. Наукового подвигу автора граматики, Івана Ужевича, не можна забути. Цей твір українського патріота був складений напередодні визвольної війни українського народу під проводом Богдана Хмельницького 1648—1654 рр. і являє собою один із виявів

прагнень українського народу до вільного розвитку своєї духовної культури, своєї науки, своєї мови.

Після 325-річної розлуки цей твір про українську мову повертається до свого джерела, до рідної української мови, на Радянську Україну.

Звернемося через віки до цієї праці і її автора словами Тараса Шевченка:

В Україну ідіть, діти!
В нашу Україну...
Там найдете щире серце
І слово ласкаве,
Там найдете щиру правду,
А ще, може, й славу...

Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР

ІВАН УЖЕВИЧ І ЙОГО ГРАМАТИКА

I

У Відділі рукописів Національної бібліотеки в Парижі під № 3876 зберігається рукопис-автограф in 4° «Граматыка словенскаꙗ написа́на прє[з] Ї҆ѡ́анна Ужє́вича Словѧни́на; Сла́вной Академі́й Пари[з]ской в Тєѡлогі́й Студента в Пари́жꙋ», позначений 1643 р.

В міській бібліотеці м. Арраса, на півночі Франції, теж є автограф in 4° того ж автора, але позначений 1645 р. під подібною ж назвою: «Грамматыка словєнская зложе́на и҆ напи́сана трꙋдомъ и҆ прилєжа́ніє[м] Іѡанна Ужє́вича словѧни́на».

Було б неправильно вважати, що в науці зовсім нічого не знали про ці рукописи і про їх автора. Уперше в науковій літературі візантолог А. Бандурі в своїй праці «Східна держава, або константинопольська старовина. Про управління державою»[1], надрукованій в 1711 р. в Парижі і повторним виданням у 1729 р. у Венеції, цитує латинський заголовок паризького рукопису граматики Ужевича і тут же наводить чотири таблиці[2] кирилівського алфавіту, запозичені ним, як пише про це сам Бандурі, в Ужевича.

Згадує про рукопис 1643 р. в своїх «Основах старослов'янської мови»[3] і Й. Добровський. Він посилається на нотатки Копітара[4], який знайомився в Парижі з цим рукописом, і приходить до висновку, хоч і не такого категоричного, як Копітар, що Ужевич був «aut Polonum aut Russum e Polonia», бо змішує польське з слов'янським.

---

[1] «Imperium orientale sive antiquitates constantinopolitanae. De administratione imperii», t. II.

[2] А не одну, як він же зазначає в передмові.

[3] I. I. Dobrovski, Institutiones linguae slavicae dialecti veteris, Vindobonae, 1822, стор. LXII.

[4] В листі до Й. Добровського від 11/I 1815 р. Копітар, згадавши про «Слов'янську граматику» Ужевича, дає загальну характеристику і її авторові: «Нещодавно я досліджував граматику Ужевича. Він поляк і вважає «пан» старослов'янським, наводячи це слово як приклад. Одержиш від мене докладний її опис» (В. Ягич, Письма Добровского и Копитара, «Сборник ОРЯС ИАН», т. 39, СПб., 1885, стор. 394).

Очевидно, за Добровським, а можливо, безпосередньо за Копітаром, польський дослідник М. Вишневський у своїй історії літератури польської теж згадує про граматику Ужевича: «В паризькій бібліотеці знаходиться слов'янська граматика, написана Іваном Ужевичем (учнем с. богослов'я) в 1643 р., яку там бачив Копітар, засвідчуючи, що її написав поляк з земель руських, бо він польську з слов'янською мовою сплутав»[5].

Але ні Добровський, ні Вишневський не обстоювали б польської національної приналежності Ужевича, коли б їм був відомий оригінал його слов'янської граматики.

Релігійно-літературний матеріал перших і останніх сторінок паризького рукопису (3б, 4, 71б) та рукопису з Арраса особливо, яким, за звичаєм тих часів, Ужевич оформив свої граматичні трактати, безперечно, взятий ним із арсеналу не західноримської, а східновізантійської християнської ортодоксії[6].

Це добре усвідомив дослідник П. Мартинов, який у своїй бібліографічній праці «Слов'янські рукописи в державній бібліотеці Парижа»[7] теж списує паризький рукопис граматики Ужевича, але не тільки за Добровським, а й на підставі фактичної обізнаності з рукописом. З цього опису видно, що Мартинов більше уваги приділив літературно-релігійному оформленню. А тому, щодо мови, він цілком пішов за Й. Добровським, вважаючи, що мова граматики Ужевича — це un mélange dė slavon et de polonais (суміш слов'янського та польського) і на доказ цього наводить ще й свій приклад полонізму — текст заголовка граматики Ужевича[8]. Зате в питанні про походження автора рукопису Мартинов висловлює, хоч і надто широко окреслену, але в цілому певну і правильну думку, що автор граматики належить до тих численних південнорусів, головним чином із Києва[9] (bien de Russes de midi, surtout de Kieff), які тоді прибували по науку до Сорбонни і до Риму (venaient faire leurs études a là Sorbonne, aussi bien qu'a Rome).

---

[5] M. Wiszniewsky, Historia literatury polskiej, т. VIII, Kraków, 1851, стор. 450.

[6] Наприклад, у паризькому рукописі див. стор. 4а (ряд. 3—4): «Милость бога... зо всѣми вами православными хрєстіани». В арраському рукописі Ужевич повністю наводить Исповєданиє вѣры православной» (стор. 16—17), текст якого теж не залишає сумніву щодо його східновізантійського спрямування.

[7] P. Martinof, Les manuscrits slaves de la bibliotèque imperiale de Paris, 1858, стор. 31—32.

[8] «Grammatica scripta per Joannem est un polonisme, qui est bien plus sensible encore dans le titre slave que voici» (далі Мартинов цитує текст заголовка паризького рукопису).

[9] Чи не спричинився цей вислів Мартинова про етнічну приналежність Ужевича до категоричного, але ж ніяк не обгрунтованого твердження І. Борщака в його «Звідомленні з дослідів в архівах Західної Європи» (ЗНТШ, т. CXXXIV-CXXXV. Праці іст.-філософ. секції, Львів, 1924, стор. 242): «Українська граматика 1643 року. Киянина в Сорбоні Усевича на латинській мові (7.568A)».

Так постали в науці перші і дуже скупі відомості про слов'янську граматику Ужевича в її паризькій редакції [10].

Одні з перших дослідників у галузі слов'янознавства — Й. Добровський, В. Копітар, чию діяльність, як і пізніше В. Ягича, не можна розглядати окремо від піднесення національно-визвольного руху західних і південних слов'ян, що перебували під гнітом Прусії, Австрії і султанської Туреччини, а також від процесу формування слов'янських націй в цілому, найбільшу увагу приділяли звичаям і мовам слов'янським, розшукували і досліджували слов'янські рукописи по визначніших книгосховищах Західної Європи. Тому-то й паризький варіант слов'янської граматики Ужевича не минув їхньої уваги. Арраський же рукопис, здавна опинившись у бібліотеці провінціального міста, віками лишався не відомим у науці. Обома автографами Ужевича науковці-славісти по-справжньому зацікавилися тільки в XX ст. і на Заході і на Сході Європи.

Цьому сприяла, звичайно, й історична та лінгвістична дискусія, що розгорнулася спочатку навколо гіпотези М. Погодіна, а потім — протягом другої половини XIX і початку XX ст. — у зв'язку з виступами П. Лавровського і О. І. Соболевського.

Численні статті і розвідки багатьох визначних славістів сприяли розв'язанню і постановці цілого ряду важливих проблем з історії та діалектології східнослов'янських мов, ввели в науку багато діалектологічного матеріалу та рукописів, іноді вже давно відомих, але ще, по суті, не досліджених.

В цих умовах надійшла черга і до обох рукописів Ужевича. На початку XX ст. у Києві виходить друком [11] стаття О. І. Соболевського «Грамматика И. Ужевича», присвячена описові паризького рукопису, а в берлінському журналі «Архів слов'янської філології» — велика стаття В. Ягича «Іван Ужевич, граматист XVII століття» [12]. О. І. Соболевський, за власним його свідченням, описував паризький варіант граматики Ужевича за нотатками проф. Малеіна; В. Ягич же користувався, крім арраського рукопису, ще й статтею Соболевського, а тому, зрозуміло, його праця про Ужевича докладніша і повніша. Обидва дослідники ставлять питання і про мову граматики, і про походження самого автора.

На думку О. І. Соболевського, слов'янська граматика Ужевича — «это грамматика юго-западного литературного языка XVII века, той смеси белорусского и польского языков, на котором писались в XVI веке в литовско-русском государстве документы, а в XVII веке в Южной Руси литературные

[10] Можна згадати ще стислу нотатку про паризький рукопис в «Описании памятников славяно-русской литературы» С. Строева (М., 1841, стор. 109), з яким він ознайомився в Парижі і висловився, що «автор подчинил славянский язык польскому».

[11] Див. «Чтения в историческом Обществе Нестора-летописца», т. 19, вып. 2, ч. V, К., 1906, стор. 1—7.

[12] Див. «Archiv für slavische Philologie», Bd 29, H. 1, 1907, стор. 154—160.

произведения[13]. Старая Москва знала этот язык под именем белорусского. Автор грамматики — Иоанн Ужевич, студент Парижской Сорбонны, родом, по-видимому, из Галиции» (стор. 1).

О. І. Соболевський звертає увагу і на той факт, що Ужевич не раз вказує на різницю між описуваною ним у своїй граматиці мовою і мовою церковнослов'янською — sacra lingua, а також на відмінності між мовою його граматики і живою мовою поляків, русинів, богемів, моравів тощо. Ці останні спостереження, зроблені О. І. Соболевським, очевидно, і вплинули на його вищенаведене міркування про мову граматики Ужевича.

В. Ягич, якому, можна припустити, належить і честь відкриття арраського рукопису, у своїй статті теж говорить про мову граматики, але в його дефініціях, при певних збігах з поглядами О. І. Соболевського, легко можна помітити свідомо ним підкреслений інший підхід до характеристики цієї мови. Слід зупинитися на перебігу його думок.

На початку своєї статті (стор. 154) В. Ягич вважає, що обидва варіанти граматики І. Ужевича становлять собою «Граматику церковнослов'янсько-мало або білоруської мови» («eine Grammatik der kirchenslavisch-klein oder veissrussischen Sprache»), а наприкінці статті формулює свою думку ще точніше, називаючи граматику Ужевича просто граматикою «церковнослов'янської мови» («der kirchenslavischen Sprache»), а авторові її віддає шану як одному з тих південно-східнорусів («unter der Zahl derjenigen Sudwestrussen»), які в середині XVII ст. піклувалися про граматичну сторону цього органу церкви («die sich... um die grammatische Zeit dieses Kirchenorgans kümmerten» — стор. 160).

В іншому місці свого опису (стор. 156 — 157) В. Ягич наводить два тексти «Отче наш» з арраського рукопису Ужевича під заголовками: «Молитва господнѧ» (стор. 13 рукопису) і «Молитва панскаѧ» (стор. 14 рукопису), як В. Ягич висловлюється: «in kirchenslavischer und in polnischveissrussischer Fassung», тобто «в церковнослов'янському і польсько-білоруському викладі (редакції)».

Таким чином, потрібно зробити висновок, що В. Ягич, на відміну від О. І. Соболевського, відносить «слов'янську мову» граматики Ужевича, коли йти за класифікацією Житецького, до типу церковнослов'янської мови, але не уточнює її української чи білоруської редакції («klein oder veissrussischen Sprache»), враховує наявність в ній полонізмів і ніби віддає перевагу білоруській стихії. Однак, як і Мартинов, Ягич, вважаючи Ужевича південноросом, приходить до висновку наприкінці статті, що лише завзяття мало-

---

[13] За Житецьким, як відомо, це мова, коли вже про вплив білоруської мови не доводиться говорити. Це книжна українська літературна мова XVI—XVII ст., що все більше грунтувалася на народній мові, її ще називали й «мовою простою», хоч, звичайно, вона за своїм складом переважно не була «простою». Функціонувала вона поряд з мовою церковнослов'янською в її українському варіанті, або інакше, слов'яноросською чи слов'яноукраїнською.

росів (Eifer der Kleinrussen) може допомогти, щоб більше дізнатися про долю І. Ужевича.

У тому ж 1907 р. відповідальний редактор філологічної серії «Записок Наукового товариства ім. Шевченка», Іван Франко, у стислому викладі[14] змісту розвідок О. І. Соболевського і В. Ягича, особливо останнього, також знайомить ще нечисленних тоді українських філологів з лінгвістичною спадщиною І. Ужевича (ЗНТШ, т. V, стор. 65 — 67). Однак і після цих виступів тільки глуха, бібліографічно не опрацьована згадка, і то лише про рукопис граматики Ужевича 1645 р., з'явилася в бібліографічному покажчику «Українська мова» І. Огієнка (К., 1918) та в «Покажчику української мови» Л. Ф. Червінської, А. Т. Дикого (X., 1929—1930). Важкі умови розвитку українського мовознавства в дореволюційний час, перебування автографів праці далеко за межами нашої країни не могли сприяти більш докладному оволодінню лінгвістичною спадщиною І. Ужевича.

Розвиток української радянської лінгвістичної науки, творчі зв'язки українських мовознавців з мовознавцями-славістами інших країн дали можливість Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР приступити до підготовки наукового видання цієї пам'ятки[15].

---

[14] Це була, власне, редакторська вставка, яка виправляла необізнаність або ж недогляд автора ширшої статті І. Огієнка «Огляд українського мовознавства», що друкувалась тоді в ряді випусків ЗНТШ.

[15] До Києва обидва автографи надійшли такими шляхами.

У 1962 р. І. К. Білодід, перебуваючи в Парижі, відвідав Інститут славістики, на чолі якого стояв тоді відомий французький академік-славіст Андре Мазон, життєвий шлях якого в певні роки був зв'язаний з Україною (з 1908 до 1914 р. А. Мазон викладав у Харківському університеті французьку літературу й мову, а сам удосконалювався там у володінні російською мовою і поглиблював свої знання з російської літератури).

І в радянський час А. Мазон перебував на Україні, зокрема в інститутах літератури і мовознавства АН УРСР у Києві. У паризькому Інституті славістики відбулася зустріч з викладачкою української мови в Інституті живих східних мов Паризького університету Марією Шеррер, відомою перекладачкою українських дум на французьку мову. М. Шеррер була гостем Республіканського Шевченківського комітету в час святкування ювілею Великого Кобзаря в 1964 р. на Україні.

Під час цих та інших зустрічей з французькими славістами І. К. Білодід просив їх допомогти Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР одержати з Національної бібліотеки в Парижі рукопис граматики Івана Ужевича 1643 р., що є, фактично, першою граматикою власне української мови.

У результаті допомоги наших доброзичливих колег — французьких славістів Андре Мазона і Марії Шеррер — фотокопія рукопису граматики І. Ужевича в 1965 р. прибула до Києва. Українські мовознавці глибоко вдячні академікові Андре Мазону і професорові Марії Шеррер за їх допомогу. Ми розцінюємо це як благородний акт дружнього, творчого співробітництва французьких і радянських українських славістів на ниві розвитку науки, миру і прогресу.

Рукопис І. Ужевича написаний латинською мовою, і Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні запросив для підготовки цього видання Є. М. Кудрицького, мовознавця-україніста і латиніста, доцента Житомирського педагогічного інституту. Є. М. Кудрицький поширив коло розшуків матеріалів, пов'язаних з граматикою І. Уже-

Тепер у розпорядженні Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР є добре зроблені фотографічні копії паризького і арраського варіантів граматики І. Ужевича, які констатують задовільну збереженість обох оригіналів і дають науковцеві повну можливість досліджувати їх і в філологічному плані (за винятком, зрозуміло, поглибленого палеографічного аналізу), і в плані спеціально лінгвістичному.

Через заступника директора Наукової бібліотеки Львівського університету виявлено також відомості про І. Ужевича з польських джерел, що стосуються до передпаризького періоду його життя, зокрема в Кракові [16].

Правда, прямих вказівок щодо ідентичності паризького і краківського Ужевичів немає ні в польських джерелах, ні в автографах, але навряд чи повинні тут мати місце якісь сумніви.

Ці відомості мають значення і при дослідженні граматики Ужевича, і для повнішого уявлення про ще одного, не знаного досі, але яскравого представника української інтелігенції середини XVII ст. З цих джерел ми довідуємося, що у краківському виданні 1950 р. «Списки студентів краківського університету» вміщено прізвища студентів від 1608 по 1642 р.: «В 1637 ... записані студентами університету такі... 28-го жовтня... Іван, син Петра, Ужевич д[іецези] Віл[енської] («hi sunt in Albumum Studiosorum inscripti... Die 28 octobris... Joannes Petri Uzewicz, d. Vil.) [17].

Отже, в списках студентів, що навчалися в Краківському університеті, значиться Іван, син Петра, Ужевич, Віленської діецези, записаний до складу студентів 28 жовтня 1637 р.

У своїй праці «Польське письменство від найдавніших часів аж до 1830 року» [18] В. Мацейовський містить такі відомості: «Іван Ужевич видав: «Образ чесноти і слави, що перебуває в Шановній Родині їх панів Пржиленцьких неодмінно, назавжди. На радісно щасливий акт одруження шановного подружжя: мостивого пана Олександра з Пржиленка Пржиленцького і мостивої панни Єви з Рупніова Рупніовської... Аонським пером описаний і в науку новому подружжю подарований Іваном Ужевичем, знаменитої Краківської академії студентом», Краків, у П'ятковського. Р. б. 1641».

Далі В. Мацейовський подає стислу оцінку цього твору. На думку вченого, ця брошура цікава не змістом своїм, а епілогом, в якому І. Уже-

---

вича, внаслідок чого, з допомогою уродженця України, професора Паризької ветеринарної академії П. Ф. Шумовського, а також літератора Бориса Тена було здобуто фотокопію іншого варіанта рукопису цієї ж граматики — з м. Арраса. Ми висловлюємо професорові П. Ф. Шумовському і літераторові Борису Тену щиру подяку за їх допомогу в розвиткові українського мовознавства.

[16] За це упорядники граматики висловлюють щиру подяку Ф. П. Максименкові.

[17] «Album Studiosorum universitatis Cracoviensis», t. 4, Cracoviae, 1950, стор. 179—180.

[18] W. Maciejowski, Piśmiennictwo polskie od czasów najdawniejszych aż do roku 1830, t. III, Warszawa, 1852, стор. 835.

вич описав особу зоїла, його житло і страву, наприкінці іронічно визначив його долю, влучно забезпечуючи себе від можливої критики в майбутньому.

Про І. Ужевича і його твір К. Естрейхер в «Бібліографії польській»[19] подає ті ж самі відомості, що й В. Мацейовський, наводить ту ж саму назву його твору, надрукованого в Кракові 1641 р., але твір І. Ужевича називає поемою і анотує, правда дуже стисло, її зміст. На зворотній, другій сторінці поеми І. Ужевича міститься герб і 8-рядковий вірш на честь Пшиленцьких; далі йде авторова передмова, датована 13 травня 1641 р.

Потім К. Естрейхер зазначає (у незгоді з анотацією В. Мацейовського), що поема закінчується цитатою з Плутарха[20].

Аналіз польських джерел зміцнює думку про ідентичність краківського і паризького Ужевичів. Про це промовляє і володіння польською мовою, зокрема технікою віршування, помітне в обох його автографах; по-друге, прийом уміщення герба і посвятного 8-рядкового вірша на честь Пржиленцьких на початку поеми польською мовою, який І. Ужевич пізніше повторить в своєму арраському автографі на честь «пановъ Брыгаллѣровъ», і дуже можливо, що при подальших пошуках ці прізвища внесуть більшу ясність у питання про його походження. Адже сама лаконічна вказівка на Віленську дієцезу навколо прізвища Ужевича як вступника до Краківського університету ще не вирішує цього питання, — особливо, коли зважити на тісні в той час взаємозв'язки між братськими школами Києва, Львова, Вільна, Острога, на численні переходи і викладачів, і учнів цих шкіл з однієї школи до іншої.

Ми не знаємо дати вибуття І. Ужевича з Краківського університету, як і дати його вступу до Паризького, але в плані хронологічному суперечностей тут немає. Навпаки, можна цілком логічно припустити, що після чотирьох років навчання в Кракові, І. Ужевич, як і багато молоді з тогочасної України, вирішив продовжити свою вищу освіту в Сорбонні. До речі, в світлі цих обставин біографічного порядку стає зрозумілою та підготовленість І. Ужевича, з якою він ще на студентській лаві міг взятися і виконати добре спланований, науково кваліфікований, як на той час, посібник з мови.

Ось ті попередні, але важливі висновки з загального огляду історії граматики І. Ужевича та з аналізу наукової літератури, бібліографічно-історичних джерел про нашого автора, які підводять нас безпосередньо до лінгвістичного аналізу автографів І. Ужевича.

---

[19] К. Estreicher, Bibliografia Polska, t. 32, Kraków, 1938, стор. 125—126.

[20] Це розходження пояснюється тим, що В. Мацейовський включив і останню сторінку поеми до твору І. Ужевича, а К. Естрейхер зупинився на передостанній, бо Ужевич останню картку з віршами до зоїла називає «Osobna kartka». В дійсності жоден з рецензентів не зазначив, що в цій брошурі є ще одна сторінка, справді остання, з 4-рядковим віршем під заголовком «Wety Zoilowi».

II

Текстові пояснення в обох автографах І. Ужевича написані латинською мовою, а мова — об'єкт описання, тобто парадигми відмін і дієвідмін, ілюстративний матеріал у тексті у вигляді окремих літер, складів, слів, словосполучень і речень, — ця частина написана кирилицею.

У фотокопії паризького варіанта граматики — 71 подвійна сторінка, з них 1а, 2а і 71а — незаповнені[21].

У фотокопії арраського рукопису пронумерованих подвійних сторінок, заповнених текстом граматики, від 4-ї до 86-ї включно — 84. З них: 4, 5, 6 і 86_2 — незаповнені. Крім того, в цьому рукописі є ще дві подвійні сторінки. На одній з них французькою мовою написано не рукою автора «91 feuillets», а на другій, за свідченням В. Ягича, зафотографовано шкіряну палітурку рукопису — півтора рядка тексту французькою мовою і цифра 1741.

Почерк у латинському тексті обох рукописів — звичайний заокруглений курсив. Літери кирилівські — в алфавіті, у прикладах і парадигмах — мають унціальну форму більшого і меншого розміру, а в рядках звичайного тексту унціальний шрифт переходить у курсивний кирилівський почерк так званого київського письма XVII ст. з виразними рисами латинського шкільного впливу[22].

На окремих сторінках своїх рукописів (3а, б; 4а, б; 6_2, 7_{1-2}, 9_2, 10_2 — 17_1) автор показує особливості цього курсиву в шкільному і канцелярському вжитку і знайомить читача з різними варіантами надрядкових знаків (в паризькому рукописі — стор. 2б, 3а, 4 а, б і в арраському — стор. 10_2, 11_1), а також з різноманітними формами заголовних літер в алфавітному порядку (5а, 13_2, 14_2).

Крім того, в арраському рукописі (17_2, 18_1) міститься кирилівський алфавіт боснійського різновиду, а також глаголичний шрифт, за визначенням В. Ягича, кроатського кутастого зразка.

В обох рукописах автор зрідка, по потребі, користується латинським алфавітом для передачі польських слів і форм, а для прикладів з інших слов'янських мов вживає кирилицю, іноді латиницю. На стор. 84_1 наведено два віршовані рядки польською мовою з Кохановського, один приклад (29б) — старогрецькою мовою і один — французькою (57б).

Графічні знаки, тобто літери і надрядкові позначки, в обох рукописах в основному не відходять від традицій друкованої граматичної літератури XVI — XVII ст., починаючи від граматики 1574 р. І. Федорова і кінчаючи працею Мелетія Смотрицького «Граматїки словєнскиѧ правильное сунтагма» 1619 р. Автор практично і досить докладно знайомить читача з системою

---

[21] На стор. 1а вміщений французький переклад заголовка праці І. Ужевича, написаний іншою особою.

[22] Див. И. М. Каманин, Палеографический изборник южнорусского письма XV—XVIII вв., К., 1899, стор. 13—17.

надрядкових знаків на перших сторінках своїх автографів (стор. 2б — 5б рукопису 1643 р. і стор. 6_2 — 17_2 рукопису 1645 р.). Ужевич і тут не пориває з традицією. Однак щодо його власної послідовності в їх застосуванні, то в цьому він трохи нагадує тих писарів, які, на думку І. Ужевича (7а), здебільшого не користуються надрядковими знаками, то кваплячись, то покладаючись на свою природну мовну обізнаність, а то й через недбальство.

На жаль, в обох його автографах, особливо в паризькому, ця непослідовність автора найбільше позначилася на його системі наголошування, саме там, де боротьбу між українською народною і польською стихіями простежити можна було б дуже чітко.

В оформленні кожного з рукописів можна, проте, помітити й чималу відмінність. Простота графіки, відсутність візерунків на початку і в кінці більших і менших розділів, у заголовних літерах, композиція тексту кожної сторінки, а також і те, що починаючи із стор. 2а, 3а, 8а на протязі всього рукопису автор звертається з методичними порадами безпосередньо до вчителя і до учня — все це примушує думати про ділове, навчальне призначення рукопису 1643 р.

Не можна відмовити в цьому призначенні і арраському рукописові. Але тут уже немає прямих методичних порад, розрахованих безпосередньо на викладача. Курсив латинського тексту в ньому зберігається, але стає чіткішим, скорочень у словах меншає; не тільки заголовки великих розділів рукопису (25_2, 29_2, 37_2, 42_2, 75_2), але й заголовні літери окремих абзаців часто прикрашаються художньо виконаними фігурними і рослинними візерунками. Наслідуючи, очевидно, прийоми ще середньовічних авторів і копіїстів, І. Ужевич на сторінках свого рукопису, поруч з релігійними зображеннями (4_2, 5_2, 15_1), вправно малює також портрет невідомої особи (12_2), не раз вписуючи її обличчя, анфас і в профіль, у заставні літери (16_1, 22_2, 42_2) або в художньо виконану кінцівку (75_1).

Кирилівські літери в суцільному тексті тут пишуться теж виразніше, не втрачаючи, правда, своїх почеркових ознак, а в прикладах і парадигмах вони набувають характеру ніби уставного і напівуставного письма.

Система розділових знаків в арраському рукописі в цілому не відрізняється від пунктуації паризького. Крапка, якщо вона не пропущена, завжди означає кінець речення. Кома в основному відокремлює повторювані слова і словосполучення, але дуже часто автор обминає цей знак в належному для коми місці і, навпаки, використовує його ніби замість тире (стор. 32а: «знаю. cognosco даваю, do маю, habeo»).

Часто в обох рукописах використовується і двокрапка (в основному перед переліком форм). Але й тут належної послідовності немає. Іноді двокрапка ніби заступає кому, а іноді — квадратні дужки або лапки для відокремлення в суцільному тексті літери, складу, слова (37б: «Dabit Secundam **жєшъ**, mutato **г**: на **ж**: Praeteritum recepto iterum **г**: ab exilio, dic **глємъ**»).

Крім крапки з комою та знака запитання, який вживається в поодиноких випадках (23а), інших розділових знаків у рукописах немає.

Слід додати, що в арраському варіанті розділових знаків взагалі менше, ніж у паризькому, можливо, внаслідок значних змін у графіці його тексту в напрямку до більшої пишноти, урочистості. Останню рису рукопису 1645 р. особливо підкреслює гарне і різнобарвне оформлення титульної (4_2) і другої сторінки (5_2), на якій вміщено 6-рядковий вірш на «Гербъ пано(в) Брыгаллѣровъ», а над віршем намальовано різнокольоровими барвами і сам герб. Різнобарвності фотокопія відтворити, звичайно, не може, але докладний опис цих сторінок у В. Ягича[23] дає достатнє уявлення і про характер оздоблення рукопису, і про ступінь мистецького вміння автора, причому в обох рукописах, і зокрема в останньому, відсутні ознаки того, що виконавцем мистецької сторони рукопису є інша особа.

Таким чином, всі спостережені відмінності між автографами граматики І. Ужевича, особливо остання, підкреслюють ще й спеціальне призначення арраського автографа, його подарунковий характер, як це було звичайним у ту епоху. А викінченість обох рукописів, їх чистовий вигляд[24] наводять на ймовірний здогад, що обидві свої праці І. Ужевич готував до друку.

III

Автографи І. Ужевича — це хронологічно послідовні, взаємозв'язані щодо змісту, викінчені щодо форми варіанти[25] єдиного задуму автора, реалізованого в його рукописах під назвою слов'янської граматики.

Мову, описувану ним в обох варіантах, Ужевич завжди називає слов'янською, а себе — слов'янином (1б, 4б), sclavonus (1б, 70б). Отже, після всього сказаного про особу автора і його рукописи тільки в самому тексті граматики І. Ужевича належить шукати розв'язання питання, яку саме мову описує наш автор в своїй граматиці і яка його рідна мова.

У цьому плані не можна обминути одного з основних прийомів Ужевича — звичайного в граматистів XVII ст. на Заході — прийому порівняльного зіставлення граматичних і стилістичних явищ та особливостей слов'янської мови (lingua sclavonica) з іншими мовами — живими і мертвими.

Дослідити цей прийом і наслідки його застосування в тексті рукописів І. Ужевича, зваживши при цьому на домисли попередніх дослідників, і, особливо, на висновки О. І. Соболевського та В. Ягича, — це значить знайти

---

[23] Див. В. Ягич, зазнач. праця, стор. 155—156.

[24] Окремі пропуски, навіть поодинокі помилки автора, не міняють загального враження від рукописів.

[25] Це відзначив і акад. В. Ягич у своїй статті про Ужевича та його граматику, але, очевидно, не маючи під руками паризького оригіналу, він не міг дати належної характеристики взаємозв'язків обох автографів.

надійний шлях до розв'язання проблеми слов'янської мови в граматиці І. Ужевича.

Насамперед слід зупинитися на латинській мові твору.

В силу середньовічних традицій, своєрідно продовжених в добу Відродження, латинська мова надовго ще лишається мовою науки, а граматична система її — обов'язковою схемою і вихідною позицією в граматиках живих європейських мов, зокрема слов'янських. У XVI—XVII ст. практика живих мов все частіше заперечує цей схематизм внаслідок все більше усвідомлюваних розходжень у граматичній системі живих мов і латинської.

І. Ужевич писав свою граматику на Заході, і теж латинською мовою. Отже, в нього можна простежити і цю залежність його граматичної системи від латинської, і чимало фактів випадання з латинської схеми граматичних і стилістичних явищ описуваної ним мови внаслідок переможного тиску практики живої мови.

З одного боку, наприклад, наш автор беззастережно, як і всі тогочасні граматисти, записує: «Слов'яни, як і латини, мають 8 частин мови» (8б, 20_2). Або: «Виходячи з латинської мови, ти дізнаєшся про стан дієслова, бо якщо латинське [дієслово] буде в стані активному, пасивному, в середньому або відкладному, то й слов'янською мовою ти його віднесеш до того ж дієслова» (45а, 71_1). Але з другого боку, очевидно, і приклад інших граматик, і глибинний зв'язок автора з живою мовною стихією допомагає йому, навіть при багаторічному відриві від рідного краю, критично ставитися до норм і схем латинської граматики, а то й переборювати їх, коли практика живої мови виразно протистоїть змертвілим формам латинської мови. Тому-то розділ синтаксису, наприклад, в арраському рукописі (75_1) І. Ужевич починає з характерного зауваження: «У синтаксисі потрібно розглянути тільки ті правила, що є відмінними від латинських конструкцій». І дійсно, в тексті обох автографів можна знайти чимало прикладів реалізації цього зауваження автора.

Так, І. Ужевич зазначає (52б), що «прийменників у слов'янській мові може бути стільки, скільки і в латинській, але щодо вживання, то вони між собою значно розходяться. Адже деякі з них у латинів полюбляють знахідний відмінок, а слов'яни їх вживають з давальним і родовим».

«Активні дієслова, — зазначає в іншому місці автор, — які в латинів керують двома знахідними відмінками, а саме особи і речі, як наприклад: «Docso te grammaticam», у слов'ян вимагають родового відмінка речі: **«Ѹчѹ тебе кграматики»** (58а). Констатуючи в слов'янській мові відсутність дієприкметників майбутнього часу активного стану на **-rus**, І. Ужевич пояснює, що в цьому випадку слов'янська мова користується описовим зворотом з формою майбутнього часу та сполучниками **же, ижъ,** як-от: **сподѣваюсѧ, ижъ ми за мою працѹ нагородишъ** — Spero te mihi pro meo labore compensaturum» (66а). Ще важливіші для дослідника ті сторінки граматики І. Ужевича, де авторові доводиться описувати і називати гра-

матичні явища, зовсім відсутні у латинській мові. Тут ясніший стає рівень філологічної ерудиції автора, виразніше виступають складові елементи тієї мови, яку Ужевич називає слов'янською, і власна говірка автора в таких специфічних обставинах чіткіше починає звучати для дослідника. Так, наприклад, пильну увагу Ужевича привертають до себе форми іменників, які, сполучаючись з прийменниками **при, на, в: на обѣди, при панахъ, в желези** (18а, 34_1) — із специфічними закінченнями, не відповідають — ні формою, ні значенням — жодному з шести відмінків латинської мови.

Це І. Ужевич дуже добре розуміє, але, щоб окреслити ще одну відмінкову форму іменника, не порушуючи 6-відмінкової латинської парадигми, наш автор приєднує цю форму, як він каже, знаком «хреста» до закінчення орудного відмінка і тоді називає її «casus vagabundus», тобто «відмінок мандрівний».

Тому-то, мабуть, не має рації О. І. Соболевський, вважаючи, що «Ужевич не сумел справиться с местным падежом и как филолог оказался много ниже своего современника Мелетия Смотрицкого» [26].

Не минають уваги нашого автора і невідповідності між латинською і слов'янською граматичними системами в категоріях часу і виду, в дієслівних неособових формах.

З першим питанням — щодо системи часів у латинській мові і категорії часу та виду в слов'янській — І. Ужевич, відчуваючи і відзначаючи цю невідповідність, проте не справився [27]. В автографі 1643 р. він говорить про «verba perfecta, inhoativa, frequentativa, primitiva», тобто дієслова доконані, починальні, многократні, первинні (32 а, б), а в автографі 1645 р. уже не згадує про них. Спеціально зупинившись (28б) на формі майбутнього часу типу **бȣдȣ писати і напишȣ,** не без підстави зауважує з приводу останнього як про більше відому в ужитку, ніж у науці (тобто в тодішніх латинських граматиках), форму, але вміщує цю форму і в парадигмах (44_2), і в численних основних формах дієслів (31а — 43б; 58_1 — 70_1), очевидно,

---

[26] «Чтения в историческом Обществе Нестора-летописца», т. 19, вып. 2, ч. V, стор. 6.

[27] Порівн. у М. Смотрицького (видання 1619 року):

ѿ видѣ

Виды глагола сȣть два Производный сȣгȣбъ есть	**Первообразный иже и совершенный: ꙗ҆́ко, чтȣ, стою. Производный: овъ, оȣбо Начинательный: ꙗ҆́ко, каменѣю/трезвѣю и прочаѧ. овъ же ꙋ҆чащательный: ꙗ҆́ко, читаю/ставаю и прочаѧ.**

зважаючи на її значення в описуваній ним мові. У розділі про будову дієслів (Varia de compositione verborum — стор. 46а — 48а) І. Ужевич багато говорить про роль прийменників-префіксів у зміні значення дієслів, але до усвідомлення їхньої ролі в наданні кожного разу інших видових відтінків так, як їх розуміє наша епоха, він не доходить. Тому, форми **ѝ б8д8 ковáти і ск8ю** І. Ужевич однаково перекладає латинською мовою «scudam», тобто скую.

Питання про неособові форми дієслова в описуваній ним мові І. Ужевич розв'язує по-іншому.

Неособові дієслівні форми наш автор в обох рукописах розглядає безпосередньо в системі дієслова, а саме: інфінітив, віддієслівний іменник, активні дієприкметники теперішнього і минулого часу, а також дієприслівник теперішнього часу на **-чи** (29 а, б, $46_{1,2}$). Дієприслівник же минулого часу на **-ши** автор розглядає в розділі синтаксису, в окремій конструкції «орудний самостійний» (61б, 81_1) — ablativus absolutus. Форму віддієслівного іменника середнього роду І. Ужевич розглядає як одну з основних форм дієслова, а дієприслівники теперішнього і минулого часу — як форми, невідповідні латинській мові, але й тут намагається знайти для всіх них відповідні назви в межах латинської граматичної номенклатури. Обізнаний, очевидно, з сучасною йому граматичною літературою, він не просто фіксує мовні розбіжності, а глибоко їх студіює й намагається систематизувати. Йдучи за прикладом латино-польської граматичної літератури його епохи, в якій віддієслівний іменник (rzeczownik odsłowny) і дієприслівник (imiesłów przysłówkowy) латинською мовою називалися gerundium[28], І. Ужевич використав цей термін для віддієслівного іменника, і в зв'язку з цим у нього виникла специфічна термінологія для віддієслівного іменника і дієприслівника теперішнього часу, різна в кожному з автографів. У рукописі 1643 р. виникли терміни: gerundium (наприклад, **пановаиꙗ** — dominandum) і participium absolutum (**пан8ючи** — dominando), а в рукописі 1645 р. відповідно: gerundium I (**ковáнꙗ** — cudendum) і gerundium II (**к8ючи** — cudendo). Для дієприслівників минулого часу в обох рукописах терміни утворилися відповідно до латинської конструкції «орудний самостійний»: ablativus absolutus — [participium] absolutum. Наприклад: **писавъши** — scripto (verbo) (61б); **написавши** scripta (epistola) (81_1).

Тут не можна відмовити авторові у продуманості, винахідливості щодо запровадження ним термінології для дієслівних форм. І хоч би як ми поставилися до його термінів для цих форм, зокрема щодо категорії виду, і до встановлення словотворчого зв'язку між останніми, слід визнати, що їх роль і співвідносність в описуваній ним мові він розумів і висвітлив чітко.

---

[28] Див., наприклад, арраський рукопис.

У текстах обох автографів можна знайти чимало інших тонких спостережень, якими автор окреслює граматично-стилістичні особливості мови своєї граматики у порівнянні, за звичаєм філологів того часу, не тільки з латинською, але й з церковнослов'янською (sacra lingua sclavonica — святою слов'янською мовою); принагідно з мовою поляків, живою мовою русинів (Ruteni), іноді з мовою богемів, моравів, далматів тощо.

Ось одне з таких спостережень (60а). Автор допускає в слов'янській мові конструкцію іменника в орудному відмінку при дієслові в пасивному стані і наводить приклад: **«забилъсѧ ножомъ»**, вважаючи, що «ця конструкція має місце, коли хтось завдає страждання самому собі. Якщо ж [це страждання] завдає іншим, то зворот [такий] слід передати активним [зворотом], а саме, коли б я хотів сказати «я забитий тобою», то я скажу: **«ты сь мене заби(л)»**.

«Мова ж свята слов'янська і латинська, — продовжує І. Ужевич, — звичайно, знає пасивну конструкцію з прийменником — **ѡ(т) — а, ав: χристосъ крестисѧ ѡ(т) Иѡ҆[а]нна въ Іерда́ни** — Christus baptisatus est ab Joanne in Iordane» (60б).

Неодноразові принагідні порівняння особливостей (а іноді і збігів) мови його граматики і церковнослов'янської, яку І. Ужевич часто скорочено називає «sacra lingua», мають місце в обох автографах. Найбільше уваги в цих порівняннях Ужевич приділяє дієслову, а в арраському автографі наводить усі форми дієслова **глаголáти** в парадигмах з очевидною метою — виразніше відтінити специфіку церковнослов'янської мови (51_2 — 55_1) поруч з описуваною ним мовою.

В іншому місці автор приділяє увагу розходженням і збігам у дієслівних формах живих слов'янських мов поряд з церковнослов'янською (44а, б; $70_{1,\,2}$ — 71_1), особливо зупинившись на мовах поляків і русинів. Наприклад, при церковнослов'янській формі минулого часу **писаχъ** поляки і русини, — зазначає І. Ужевич, — користуються формою **писалемъ**, проте деякі русини, — зауважує автор, — вимовляють: **писавъемъ** і **писавемъ**.

З цього слід зробити логічний висновок, що коли форма **писалемъ** є спільною для описуваної І. Ужевичем мови в його граматиці і польської, то формами **писавъемъ** і **писавемъ** Ужевич демонструє форми південно-західних українських говорів (наддністрянських, східнокарпатських, буковинських), один з яких, імовірно, був йому рідний. Зате форми інфінітива польської мови на ac', uc', ec', ic' — pisac', czuc', strzec', bic' (44а), — зазначає наш автор, — відрізняються від інших слов'янських: русинів, богемів, моравів — **писати, чꙋти, рєзити**, а також від церковнослов'янської мови: **дерзати, глаголати.** А в формі дієприслівника **читаючи** (за термінологією І. Ужевича, дієприкметник самостійний в паризькому рукописі і герундій — в арраському) русини відрізняються і від поляків (czytaiąc), і від богемів, моравів та далматів (**чита́ици** — czÿtaizi — 71_1) тощо.

Таким чином, на підставі навіть цих небагатьох прикладів слід зробити незаперечний висновок, що наш автор і тут розрізняє між собою: 1) мову, описувану в його граматиці, 2) церковнослов'янську мову і 3) живу мову русинів та 4) поляків.

Виявлені І. Ужевичем в обох випадках, крім того, факти сходжень і збігів між ними тільки вказують на глибокий підхід автора до цього питання, а тексти молитви «Отче наш» (13_1) церковнослов'янською мовою з паралельним перекладом (14_1) на слов'янську мову, описану в його граматиці, свідчать про, безумовно, свідому позицію автора в його завданні написати граматику літературної мови своєї епохи[29]. Свідомий і патріотичний погляд І. Ужевича на своє завдання, безперечно, звучить і в перших рядках його поетичного звертання до книги («Epigramma ad librum»), вміщеного ним у паризькому рукописі граматики (стор. 70б):

В рідній країні, о книго, такою ніколи не знана,
Мову слов'янську містиш ти на своїх сторінках.

Однак повністю відповісти на питання, як автор виконав своє завдання— це означає: по-перше, виявити безпосередні джерела його слов'янської граматики, визначити роль і місце граматичної традиції в його рукописах, а по-друге, уточнити питання про етнічну приналежність мовного матеріалу його граматики.

Для вичерпних висновків у цих питаннях потрібне спеціальне дослідження, але навіть попередній аналіз тексту автографів, особливо в плані їх порівняльного зіставлення, дає чимало матеріалу для міркувань на цю тему.

Зупинимося на першому питанні. Нечітка, наприклад, спроба І. Ужевича окреслити категорію виду дуже нагадує трактовку цієї ж граматичної категорії у М. Смотрицького (див. виноску 27). Далі, поділяючи дієслова на дві дієвідміни, І. Ужевич, очевидно, продовжує традицію Л. Зизанія і М. Смотрицького. Можна також думати, що механічний підхід[30] нашого автора до класифікації дієслів за кінцевим складом кожного з них у теперішньому часі 1-ї особи однини дійсного способу (31б — 45б і 58_1 — 70_1) теж чи не навіяний традицією, що йде від Л. Зизанія і, особливо, від М. Смотрицького, але значно ширше і послідовніше І. Ужевичем опрацьо-

[29] Що ж до розуміння самої суті літературної мови XVII ст. на Україні, то О. І. Соболевський (див. вище) займав більш правильну позицію, аніж В. Ягич, не кажучи вже про всіх попередніх дослідників, що мали те або інше відношення до автографів І. Ужевича.

[30] Саме внаслідок такого підходу до класифікації граматичних явищ за єдиною загальною схемою, яку І. Ужевич називає «Forma coniugandorum verborum generalis» (стор. 28а), в його граматиці, як і в граматиці М. Смотрицького, мають місце і штучні форми віддієслівного іменника, як-от гребє́нѧ (35а), ѣха́нѧ (38а), або дієприкметника хотѣный (43а). Правда, останньої форми в арраському рукописі І. Ужевич не повторив.

ваний. Цією традицією можна також пояснити і поділ іменників у І. Ужевича на 4 відміни та цілий ряд інших явищ в його граматиці. Навчаючися в одній із братських шкіл України чи Білорусії, І. Ужевич повинен був мати справу з цими посібниками.

Проте далеко не все в граматиці нашого автора вкладається в межі його залежності від українських граматистів XVI — XVII ст. Незрівнянно ширше і послідовніше, як ми це вже спостерігали, запроваджено в І. Ужевича, наприклад, принцип порівняння описуваної ним мови з іншими, неслов'янськими і слов'янськими мовами. Саме вживання терміна «слов'янська мова», застосованого ним в його граматиці, дуже можливо, навіяне впливами західно- та південнослов'янської граматичної, історичної і художньої літератури, про що дуже добре пише В. Ягич у перших розділах своєї «Історії слов'янської філології», хоч, звичайно, не слід забувати про велику популярність цього терміна і на Сході Європи. Цілий ряд прийомів І. Ужевича у викладі граматичного і взагалі мовного матеріалу не можна пояснити, спираючись лише на традиції українських граматистів. Таке, наприклад, його прагнення в арраському рукописі познайомити читача з основними тодішніми слов'янськими алфавітами (12_2, 17_2), називаючи кожну літеру і слов'янськими (кирилицею), і латинськими літерами, тоді як у Л. Зизанія і в М. Смотрицького алфавіт — це простий перелік літер, а в «Адельфотесі» слов'янського алфавіту немає зовсім. Те ж саме слід сказати і про прийом перекладу церковнослов'янського тексту молитви «Отче наш» на тогочасну українську літературну мову. Справа в тому, що цю молитву можна знайти і в Л. Зизанія, та ще й з докладним тлумаченням її, але без перекладу. І це зрозуміло, бо такого прийому не могло бути в плані викладу граматики церковнослов'янської мови, в яку елементи живої мовної практики, літературної та діалектної, проривалися непомітно для автора. І саме в цьому розумінні слов'янські граматисти заходу і півдня Європи епохи І. Ужевича справляли на його граматичні пошуки позитивний вплив.

Трудно відразу, без попередніх студій, при все зростаючому числі граматик різних слов'янських мов у другій половині XVI і, особливо, в XVII ст. вказати на того або іншого автора і його граматику як на безпосереднє джерело для граматики І. Ужевича. Але знайти мотиви, щойно зазначені в автографах І. Ужевича, в якійсь добре написаній і популярній граматиці того часу не важко.

Наприклад, В. Ягич дає високу оцінку обізнаності Адама Богорича, який 1584 р. видав граматику словінської мови, як він сам зазначає в заголовку, за аналогією до латинської мови, і яка, за свідченням В. Ягича, аж до 40-х років XIX ст. правила за основний посібник з орфографії.

У багатослівному, за тодішнім звичаєм, заголовку своєї праці [31]

---

[31] Повна назва праці А. Богорича: Arcticae horulae succisivae, De latinocarniolana literatura, ad latinae linguae analogiam accommodata, Unde Moshoviticae, Rutenicae, Polo-

А. Богорич висловлює упевненість, що з його латино-словінської граматичної науки виявляється спорідненість між мовами московитів, русинів, поляків, богемів, лузатів (лужичан) та далматів і кроатів.

Уже твердження А. Богорича, в якому він підкреслює спорідненість слов'янських мов і знаходить серед них належне місце для тодішньої української мови, реалізуючи це твердження в наступних п'ятьох таблицях своєї праці, не може не привернути до себе уваги дослідника автографів І. Ужевича. Стислий зміст цих таблиць такий. У 1-й таблиці А. Богорич подає знаки кирилиці в алфавітному порядку, вимову кожного з них, слов'янську назву латинськими літерами і цифрове їх значення, тут же зауваживши, що кирилицею тепер користуються при дворі турецького султана, особливо солдати-охоронці, яких звуть яничарами, а також усі боснійці, русини і московити. У 2-й таблиці розглядаються надрядкові знаки письма русинів і московитів. 3-я таблиця знайомить читача з глаголицею того ж кроатського кутастого типу, який, за визначенням В. Ягича, має місце і в арраському рукописі (12_2), причому, як видно з тексту таблиці, А. Богорич, як і І. Ужевич (стор. 7а паризького рукопису), ще надає віри легенді, ніби Ієронім склав для кроатів глаголицю. 4-а таблиця містить карніоланський (словінський) і латинський алфавіти, а в 5-й таблиці А. Богорич демонструє переклад латинського тексту «Отче наш» на названі ним слов'янські мови, звичайно, не стільки відтворюючи природу кожної з цих мов, як рівень своєї власної обізнаності з ними.

«П'ята таблиця, — зазначає А. Богорич, — вказує на зв'язок між мовами кирилівською (старослов'янською), кроатською (з ними найбільше збігаються русинська і московитська), богемською, лузатицькою (лужицькою), карніоланською (словінською), а звідціль, — додає він, — і спорідненість цих ... мов», і саме тому точно і дуже легко виявляється їх походження.

Кожному, знайомому з автографами І. Ужевича, впадає в око така ж увага його до інших слов'янських мов, те ж саме встановлення співвідношення і зв'язків між ними, той же, в основному, добір алфавітів і метод ознайомлення з ними читача і, очевидно, така ж демонстрація цих зв'язків на прикладі зіставлення двох текстів молитви в арраському рукописі (13_1 — 14_1).

Отже, в обох авторів-слов'ян, що були майже сучасниками, відчувається щось спільне і в практичній меті написання такого посібника, і в ідейному задумі — окреслити, явити світові ще одну слов'янську мову в ту епоху, коли в боротьбі проти своїх політичних і класових ворогів почала формуватися національна свідомість кожного слов'янського народу та за-

---

nicae, Boemicae et Lusaticae linguae, cum Dalmatica et Croatica cognatio, facile deprehenditur.

Praemittuntur his omnibus, tabellae aliquot, Cyrillicam et Glagoliticam, et in his Rutenicam et Moshoviticam Orthographiam continentes, Adami Bohorizh. Witebergae. Anno MDLXXXIII.

роджувалася ідея всеслов'янської єдності. Таким чином, суть справи тут, очевидно, не в тому, чи могла бути граматика А. Богорича одним з першоджерел І. Ужевича, а в тому, що саме такий стиль викладу граматик слов'янських мов, а серед них і тодішньої української, відповідав настроям тієї епохи. Його-то, цей стиль, і відтворив І. Ужевич у своїй граматиці.

Тепер залишається тільки уточнити питання про мовний матеріал граматики нашого автора, на який попередні дослідники або дивилися, за висловом О. І. Соболевського, як на «смесь белорусских и польских элементов», або стояли на позиції В. Ягича, яка в даному разі, по суті, мало чим відрізняється від поглядів О. І. Соболевського.

Не зупиняючись саме тут на питанні про «польські елементи», наявність яких природна в мові граматики І. Ужевича, як і в українській книжній літературній мові тієї епохи взагалі, звернемося безпосередньо до аналізу мови автографів І. Ужевича.

У граматиці, звичайно, можна знайти ряд фонетичних ознак, властивих мовам і білоруської, і української народностей. Це явище ствердіння губних і **р**, дуже поширене в тексті автографів; наявність звукосполучень **ри**, **ли**; перехід **л** у **в** після зредукованого перед наступним приголосним; протетичні голосні, наприклад, **ирцѣ** (6_2); наявність у правописі граматики переважаючого **є** замість **ѣ**, спільні ознаки в наголосах (наприклад, **одина́дцать, чотирна́дцать**) тощо. Але в граматиці І. Ужевича немає будь-яких фонетичних ознак, властивих тільки білоруській мові, не кажучи вже про те, що явища акання, дзекання і цекання відсутні зовсім. Зате фонетичні риси, властиві тільки українській мові, дуже виразні. Ось основні:

1. Заміна **ѣ** на **і** добре виявлена в ряді прикладів обох автографів: **ѡ(т) грихѡвъ** (20_1); **во всихъ** (53б); **в златоглови** (61а), **по обѣди** (70а), **вмѣсти** (74_1); **по ȣ́лици** (79_2); **виншȣю** (33а, 58а) — **вѣншȣю** (79_1), при польському winszuję; **поклонімся — поклонѣмся** (14_2); **варѣ́мо, варѣ́те** (49).

2. Перехід етимологічного **о** в **і**: **розки[ш]не** (51б).

3. Збіг у вимові етимологічних **и — ы**. Виразні приклади цього явища, зокрема, після губних приголосних: **ѻ҆́чи** (13б); **ѻ҆́чы** (16б); **ѿчи** (29_1); **херȣвимы — херȣвими** (4б); **м[ȣ]ч[е]н[и]цы — мȣченици** (4а); **давыдъ** (4а); **пытель** (15а, 26_2).

4. Перехід **е** в **о** перед наступним твердим приголосним (84_2) — **чотыри** при **четвертый, шостый** при **шесть**.

Морфологічні явища. Давальний відмінок: **богови** (19_2); родовий відмінок однини іменників середнього роду: **телята, време́ня, име́ня, стрыме́ня, племе́ня** (27_2) (діалектна риса наддністрянських говорів)[32].

---

[32] Див. Т. Ф. Шило, Південно-західні говори на північ від Дністра, Львів, 1957, стор. 88—89.

Втрата подвоєння в іменниках середнього роду після голосних перед давнім **-ьје**, напр.: **кова́нѧ** (45_1), **панова́нѧ** (27б). У родовому відмінку множини іменника чоловічого роду — **за тыхъ днии** (63а); місцевий відмінок іменника однини: **по обѣди** (61а) і т. д., прояв категорії живого і неживого, властивий лише українській мові в знахідному однини іменників чоловічого роду, напр.: **попрови (л) маляръ ѡ҆браза** — emendavit pictor imaginem; **поставилъ хрыбта** — supposuit tergum (59а), поруч з: **малюючи ѡ҆бразъ** — pingens imaginem (66а). Звертає на себе увагу також використання І. Ужевичем суфікса **-иск (о)** в іменниках типу **хлопи́ско, кі́ско, мечиско** (13а), дуже поширеного в південно-західних діалектах.

Навіть ці окремі приклади засвідчують український характер мовного матеріалу, а саме південно-західних говорів з певними ознаками північно-наддністрянських: **глєжѹ** (38 б), **тысечный** (85_2). Це підтверджує і словопокажчик до граматики, в якому переважає лексика, відбита і в словнику Памви Беринди, і в рукописному словнику «Синоніма Славєнороссскаѧ».

Отже, можна зробити висновок, що в поле зору дослідників історії української мови входить граматика книжної української мови XVI—XVII ст.

Відомо, що знаменита праця М. Смотрицького, як і інші попередні й сучасні йому праці такого типу, являючи собою фактично й теоретично граматику церковнослов'янської мови, відображала водночас і процес певного перетворення цієї інтерслов'янської літературної мови. Тут фіксуються, крім традиційних моментів, і певні риси живого мовлення. Універсальний слов'янський характер граматики М. Смотрицького дозволяв їй бути до певної міри посібником літературної мови в її регламентації не тільки для східного слов'янства, а в ряді винадків і для південного.

Але праця М. Смотрицького не могла, проте, стати справжньою граматичною основою того типу літературної мови на Україні, що формувався як книжна українська літературна мова, яка мала велике поширення, була відображена в творах різноманітних і багатьох жанрів писемності, починаючи від перекладів типу Пересопницького євангелія, закарпатських Нягівських повчань на євангелії, різних учительних євангелій і апостолів, значного кола ділової писемності, творів полеміки з їх пристрасною, динамічною мовою, яскравих творів драматургії і повістевого жанру і кінчаючи інтермедіями, сатиричними і посвятними віршами, а також віршами ліричними і пісенними. Цей тип літературної мови, як відомо, в своїй граматичній системі грунтувався на традиціях ділової і книжної літературної мови періоду Київської Русі, а в своєму лексико-фразеологічному наповненні, яке міняло, «українізувало» й саму граматичну структуру цієї мови, спирався на елементи живої української народної мови того часу [33].

---

[33] Наявність значної кількості народно-розмовних рис у цьому типі мови давала підстави називати її «мовою простою», хоч ця назва, що мала певне поширення, не може бути віднесена до творів усіх жанрів даного типу мови.

Цей тип мови також потребував своєї регламентації, свого певного нормування. Щодо слововживання, то такою працею, яка фіксувала словник тогочасної української літературної мови в своїй тлумачній частині, був «Лексикон» Памви Беринди (1627 р.), а невідомий автор словника «Синонїма славеноросскаѧ», безперечно, уже свідомо став першим кодифікатором української книжної літературної мови, широко, але обережно, використавши саме тлумачну частину словника П. Беринди в своїй, на жаль, ненадрукованій лексикографічній праці. Сюди ж можна віднести і «Лексикон» Єпіфанія Славинецького тощо. Праця ж Івана Ужевича дала опис граматичної системи цієї мови, саме власне української, так званої книжної літературної мови XVI — XVII ст. в її широкому діапазоні — від рис традиційної книжності і академічної учености до народно-розмовного живого просторіччя.

Отже, період XVI — XVII ст. у розвитку української мови, в історії української граматичної науки знайшов своє струнке, гармонійне відображення і в лексикографічних працях того часу, і в граматиці Івана Ужевича. Введенням у наукове життя праці І. Ужевича заповнюється певна прогалина в історії української граматичної науки щодо опису граматичної системи української літературної мови XVI — XVII ст. Українська філологія, підготовка філологічних кадрів, славістика в цілому дістають важливий матеріал як для його застосування в сучасних потребах, так і для дальших наукових досліджень. Зокрема, слід продовжувати пошуки матеріалів для дальшої характеристики самої особи Івана Ужевича. Адже І. Ужевич спромігся не тільки дати опис системи української літературної мови, але і в теоретичному плані своєї праці стояв на рівні тодішніх філологічних знань слов'янського і европейського світу.

Даючи назву своїй граматиці, І. Ужевич ішов за звичаєм тодішніх слов'янських істориків, граматистів, які свій народ називали богемами, поляками, русинами, а коли йшлося про мовні справи, то називали свою мову lingua sclavonica — мовою слов'янською. Так вчинив і І. Ужевич, назвавши свою граматику слов'янською, себе — слов'янином, але коли йому доводилось згадувати в своїй граматиці про живу українську мову, то він користувався тоді найбільш поширеною за його часів на Заході назвою свого народу — Ruteni — русини.

ПАРИЗЬКИЙ РУКОПИС

ГРАММАТЫКА СЛОВЕНСКАЯ

N°

3876.

Grammaire Esclavone

Ecrite par Jean Usevich Candidat de
la faculté de ~~[illegible]~~ Theologie
de paris

L'an de grace 1643.

~~De~~

manuscrit in 4°

ГРАММАТЫКА

СЛОВЕНСКАЯ

написана

пре Іωанна Ужевича Словянина; Славной Академіи Парисской в Теωлогіи Студента

в Парижу

Рокоу ѿ нароженіа Сна Бжого

А Х.М.Г.

GRAMMATICA SCLAVONICA

scripta

Per Joannem Vzeuicium Sclauorum Celeberrimæ Academiæ Parisiensis Studiosum Theologum:

PARISIIS

Anno a Natiuitate Filij Dei 1,6,4,3,

Alphabetum Sclauonicum

Ӑ А Б В Г Д Є Ж Ѕ З Ꙁ

Ї И К Л М Н О П Р С Т

Т У ОУ Ѹ Ф Х Ѿ Ц Ч Ш

Щ Ъ Ы Ь Ѣ Є Ю Ꙗ Ѻ Ѧ

Ѡ Ѯ Ѱ Ѳ Ѵ ~

Talibus characteribus Sclauonorum Typographi in imprimendis libris vtuntur; Alius est apud eos amanuensium character, quo solent Epistolas chirographos, priuilegia aliaq complurima extempore manuscribere, quem characterem taliter infra expressum habes

а а б в г д є ж ж ѕ з ї и н

л м н о п р с т у ѹ ф х ѿ

ц ч ш щ ъ ы ь ѣ є ю ꙗ ѡ ѧ

ѻ ѯ ѱ ѳ ѵ ~

Alphabetum inuersum

Quod apud Sclauonos pueris, quo melius characterum notitiam in se confirment plerumque praescribitur

ѷ ѧ ѱ ѯ ѻ ѧ ѽ ꙗ ю ѥ ѣ

ь ы ъ щ ш ч ц ѿ х ф ѹ оу

ѵ т с р п о н м л к и ї ꙁ з ѕ

ж є д г в б а а

Alphabetum mixtum

п н в ѵ ѧ м и з к ꙋ ѧ ꙗ ф в ц

у т ж ы с ѵ о ю щ в з ч є о ѯ

х а ф ѱ ѯ

Alphabetum Amanuensium in quo literae eaedem pluries diuersimode exprimuntur ad perfectam manuscriptorum Sclauonicorum cognitionem

а а а а з а б ѕ в в г г г д д д ѧ є є ж

ꙁ ꙁ ꙁ ꙁ з з з ї ї и и и к и л м н н о п п

ѱ ѱ с т т т у у ф ф ѫ ѿ щ щ ч ч ш щ в ы и

ѣ ѣ ѣ ѣ є є ю ꙗ ѧ ѧ ѳ ѯ ѱ ѱ ѷ ѡ

Compositio syllabica utroq modo

Ба бе би бо бу бра бре бри бро бру

Ва ве ви во ву вро мро прѣ дла вла

Да де ди до ду зла дре ври хро дру

Га ге ги го гу сма цра чре зло сто

Фа фе фи фо фу пса сла мна пга сно

Ψа же ми но пу хри тру дру пло

ча ща щи ѯы ѯи дла мне зло што

Ба бе би бо бу кла зда

Ва ве ви во воу прѣ хла

Да де ди до дѹ ѯа дрѹ

Га же мі ло пѹ зво кла

Ψа че щи шо щѡ флю сѣ

Срю кто мнѣ зде бѣ гла сти

Спаси Господи люди своа и благослови достоѧніе твоє

Lectio plana

Милость Бога Отца и Сы-
на и Свѧтого Дѹха. Свѧтое
Троицы зо всѣми вами пра-
вославными хрестіаны амин

Lectio eadem abbreuiata

Млсть Бга Ба Отца и Сна и
стго Дха стой Троцы зо всѣми
вами првславными хртіаны амин

Plana

Plana	Владыка	Господь	царъ	вседержитель	Христосъ	
Abbreu:	владка	гдь, гь	цр̃ъ	вседержтель.	хрсъ, хсъ	
Plana	Пророкъ	давыдъ	мѹченикъ	человѣкъ	славный	
Abbrea:	Прркъ	двдъ	мчнкъ	чловкъ	слвный	

Блаженъ моужъ боѧисѧ Господа вꙁаповедехъ его восхощетъ ѕѣло силно

Lectio plana Amanuensium

Нехай будеть честь и слава Христу Іису-
су Богу царю спасителю благодателю всеще-
дрителю душ наших владыце, которого хвалят и
славят в небе Ангели Архангели херувими
Серафими пророци мученици и все святии навѣ-
ки вѣков Аминь Аминь Аминь

Abbreviata

Нехай будет чести и слава Хрту Ісу Бгу црю спстлю
блгодателю, всещедрителю, душ нших владце
которого хвалят Агли Архгли херувими и Серафи-
ми Прорци мчници и все стии навѣки вѣков Аминь

Превелебного Блгословенного Отца моего наск... будет доживоват-
ностваны црство небесное от сотворения мира Оуготованых
в счастье вечном и к жизни вѣчной ... Аминь

Преславная приснодѣво Богородице Марие мати Христа
Бога нашего приими молитвы наша и принеси Сну своему да спасет
и просветит тебе ради души наша : Исповедние наше Бгу ...

А А Б Ѣ В В В Г

Д Д Ѕ Є Є Ж Ѕ З

З Ї И К К К Л Л

М М М Н Н О О

П П Р Р С С Т У

Ѹ Ѹ Ф Х Ѿ Ц Ч Ш

Щ Ъ Ъ Ы Ь Ѣ Є Ю Ꙗ

Ѡ Ѧ Ѯ Ѱ Ѳ Ѳ Ѵ

Alphabeti genuina pronunciatio

A	as	buki	vedi	hlahol	dobro	iesé	givite
А	А	Б	В	Г	Д	Є	Ж
selo	semla	igke	i	kako	ludi	myslite	nach
Ѕ	З	Ї	И	К	Л	М	Н
on	pokoi	irci	slovo	tverdo	uk	ук	pherte
О	П	Р	С	Т	Ү	Ѹ	Ф
chir	ot	ci	tcher	cha	chtcha	ior	iory
Х	Ѿ	Ц	Ч	Ш	Щ	Ъ	Ы
ier	iaté	ie	iu	ia	o	ia	ksi
Ь	Ѣ	Є	Ю	Ꙗ	Ѻ	Ѧ	Ѯ

psalom	phita	ichica	слово очитла.
Ѱ	Ѳ	Ѵ	Ѡ

Salutatio Mariæ Virginis

Бгородице дѣво радуйся, ѡбрадованнаѧ ма-
ріє Господь стобою, благословена ты въ женахъ и
благословенъ плодъ чрева твоего, яко родила Христа спа-
са избавителя душамъ нашымъ. Аминь

Commentarius literarum

Literas Sclauoni habent numero quadraginta tres vt videre licet in alphabeto. Ex quibus Consonantes sunt viginti quatuor hæ scilicet Б Ҍ Г Д Ж Ѕ Ꙁ К Л М Н П Р С Т Ф Х Ц Ч Ш Щ Ѯ Ѱ Ѳ

Reliquæ sunt vocales, Ex[que] in duplici differentia. Quædam enim sunt quæ in principio medio et fine dictionis ponuntur sunt[que] numero octo А Є Ї И Ѹ Ю ІА Ѿ. Quædam verò quæ tantummodo in medio et fine non autem ab initio dictionis collocantur et sunt etiam numero octo Ѵ Ъ Ы Ь Ѣ Ѧ Ѷ О, hæc duplex Vocalium differentia libros Sclauonicos legenti facilè patebit.

Diphtongos et si aliquos Sclauoni habeant vt sunt ІА Ю Ѹ Ѿ Ы, quia tamen in lectione sclauonica pro simplicibus vocalibus reputantur non esse quid de ijs obser-

uandum veniat. Quod autem sint diphtongi euidens est
nam primum ΙΑ est quasi ι α secundum Ю velut ι ο
Ȣ vt ου ѠѠ sicut duo ο ο Ы deniq instar κ ι
Græcarum literarum

Porro Obseruandum est de Vocali И hæc vo-
calis quando notatur accentu acuto И́ solet in dictio-
nibus produci vt ВИ́ЖУ ПИ́ШȢТЬ, Quando
autem accentu gaudet graui in fine dictionis ponitur vt est
БЕРЍ ПИШЍ quæ obseruatio et de alijs vocalibus
in fine dictionis positis valet si per se syllabam cum
præcedenti consonante efficiant vt ПАНА̀ Dominum
БОГА̀ Deum sed hæc obseruatio minus expediens est
Altera quæ sequitur valdè obseruanda, valet enim ad
distinguendos rectè numeros, casus declinationum et par-
tes orationis. Obseruandum itaq hæc litera
И si ponatur in fine alicuius dictionis notata accentu
graui Ѝ efficit per se syllabam distinctam à præcedenti
vocali vt НЕБЕСНЫЍ celestes est Nominatiuus pluralis.
Si autem hæc eadem litera posita in fine dictionis habeat

obliquam supra se apostrophum non efficeret syllabam à præcedentibus dictionis vocalibus distinctam vt НЕБЕСНЫЙ et profertur per contractionem vt НЫЙ non sint duæ syllabæ sed vna, et tum temporis НЕБЕСНЫЙ est nominatiuus singularis.

Tandem hæc vocalis notata apostropho recta И si distet parum à sequenti dictione vt vg И БГЪ et Deus, tunc est connexionis partis significatq; et; quod valdè in lectione Cyrilliano charactere exarata (Hieronimianus enim ex Cyrilliano traductus nullos habet accentuum notas) linguæ huius studioso obseruandum erit. Verùm Amanuenses Sclauonicanæ rationem accentuum aut propter festinationem in scribendo, aut quià linguam callent à natura, vel deniq; propter meram negligentiam plerumq; omittunt.

De Vocalibus О Ȣ et ІА

Harum prima vocalis si notetur apostropho recta vg Ò potest initio dictionis locari vt ÒТЕЦЪ, quod si distet à sequenti dictione est præpositionis partis

significat de vt Ѡ БОГꙊ de Deo. Alias absque apostropho in medio et fine dictionis ponitur vt ѡ КОЛО rota, Eodem modo habent se duæ reliquæ scilicet Ꙋ et Ѳ̂А̂. Ꙋ enim si distet à præcedenti dictione scat apud vt Ꙋ БОГА apud Deum ita quoque significat ego. Quod si verò coniungantur statim cum dictionibus sunt de integritate illarum, vt ѲА̂ВНЫЙ apertus ꙊЛИЦА Platea

De Vocalibus Ѵ et А, Ъ, Ь

Vocalis А si ponatur in fine dictionis post vocalem Ї induit naturam literæ [illegible] vt ЄКСЕКЇА Ѵ etiam induit naturam literæ vt ЄѴСЕВЇА sed hoc rarissime accidit frequentius namque litera К tam in manuscriptis quam impressis ponitur vt ДВО́РЪ non ДВОРЪ. Sed hæc vocalium varietas melius in exercitio lectionis vnicuique patebit, Ъ autem et Ь sono pronunciationis differunt quorum vnum Ъ nimirum asperius alterum Ь mollius pronunciatur cum sua

consonante quam sequitur ut ПАНЪ ПѢСНЬ frequentissime in fine dictionis ponuntur et contracte proferuntur ut in ПАНЪ et ПѢСНЬ videre est

De Consonantibus

Plurimi Grammaticorum longas solent de Consonantibus (ut in una quaque lingua pronunciationis varietas requirit) texere commentationes: dum hanc consonantem ore aperto, illam allisa palato lingua vel parum diductis dentibus proferendam docent. quod sane cum sit discentibus operosum Ego dispendium temporis et laboris in sclavonica literarum pronunciatione plane frustranei studiosis nolens facessere, omnes consonantes et vocales ut in eorum characteristica delineatione videre licet, partim latinarum, et graecarum partim denique Gallicarum prolatione syllabarum quantum fieri potuit expressi. Commodum tamen esset cum aliquo recte pronuntiationem sclavonicam callente huius rei gratia conversari,

Vltimo de Consonantibus obseruabis eas nunquam in fine dictionum solas sed cum vocalibus simul poni: nisi forte sit suprapositæ nec in recto cum alijs ordine consistentes exemplum vtriusq hoc est ПАНОМЪ ПАНОᵐ, vbi vides in priori dictione consonantem М non solitarie sed addita vocali Ъ positam, in altero loco autem eandem consonantem (quoniam facta sit verticalis) absq vocali esse collocatam: idem tene de alijs

vel sic ПАНОМ͞ vbi vides ne consonans ista М solitarie ponatur in fine, ei verticalem addi ram esse vocalem,

De Partibus Orationis

Partes Orationis Sclauoni quemadmodum et latini habent octo.

De Nominibus Adiectiuis

Nomina adiectiua apud Sclauonos triplicem sortiuntur terminationem. Masculina desinunt in ЫЙ vel ИЙ vt НЕБЕСНЫЙ, СЛА͞ДКІЙ, cœlestis, dulcis, Fœminina in А vel АЯ vt СЛИЧНА vel СЛИЧНАЯ pulchra, Neutra autem terminantur in ОЕ НЕБЕСНОЕ cœleste, СЛОДКОЕ dulce

Adiectiuorum masculinorum DECLINATIO.

Nominatiuo -	ый | ий		небесный |	слодкiи
Genitiuo - - -	ого - - - - -		небесного |	слокого
Datiuo - - -	ому - - - - - -		небесному	
Accusati - - -	ого - - - - - - -		небесного	
Vocatiuo - - -	ый | ий - -		небесный |	слокiй
Ablatiuo - - -	ымъ | et имъ |		небесымъ, |	слокимъ

Numero plurali

Nominat	ый | ий - -	небесный - -	слодкiй
Genitiuo	ыхъ | ихъ -	небесны - -	слокихъ
Datiuo	ымъ | имъ -	небеснымъ - -	слодкiмъ
Accusati	ыхъ | ихъ -	небесныхъ - -	слодкихъ
Vocatiuo	ый | ий - -	небесный - -	слодкий
Ablatiuo	ыми | ими -	небесными	слодкiми

Exempla masculina

заціный celebris ґасный clarus латвый facilis послоушный obediens пристойный conueniens хитрый astutus высокiй Altus низкий humilis оучоный Doctus пышный Superbus &c.

Si quæras discrimen inter Nominatiuum singularem et pluralem Masculinorum: Item inter Genitiuum et Datiuum singularem Fæmininorum.? Respondeo hoc petendum esse ex litera Н diuerso accentu notata, quæ modo per se syllabam efficit vt in numero plurali: modo contrahitur vt in Nominatiuo singulari, vide Commentarium de literis.

Neutra Adiectiua in numero singulari eodem modo inflectes quemadmodum Masculina, exceptis Nominatiuo Accusatiuo et Vocatiuo qui desinunt in ОЕ vt НЕБЕСНОЕ cœleste, ТЕЛЕСНОЕ Corporeum suntq sibi similes secundum illam Latinorum Regulam Neutra tres casus habent similes, nominandi Accusandi et vocandi.

Obseruabis Adiectiua duarum

terminationum vt brevis et vnius vt Felix apud Slavonos non reperiri sed tantum trium terminationum vt НЕБЕСНЫИ, НЕБЕСНАА, НЕБЕСНОЕ, Sicut apud Latinos bonus bona bonum

Exempla

Панскій Dominicus, Бозскій Divinus Земскій Terrenus Пекелный Infernalis золотный Aureus, Сребрный, Argenteus, Железный Ferreus etc.

Vt autem Adiectiua omnia sine difficultate possis declinare: obserua diligenter declinandi Adiectiui consonantem quae, vocales terminatiuas istas ЫЙ АА, ОЕ immediate praecedit: hanc consonantem in reliquis casuum terminationibus retinebis, alioquin facile aliquid adderes

aut diminueres. Exemplum sit Небесный
ubi vides consonantem н praecedere vocales
terminativas scilicet ыи, eandemque per om-
nes casus retinere.

Sunt aliqua Nomina Apellativa
desinentia in ыи Masculina et in ая vel
a Faeminina: Item in oe Substantiva
perpauca Neutra quae instar Adiectivo-
rum declinabis ut Крайчий scindens pa-
nem ad mensam Regis Подскарбий Subthesau
rarius, Кралевая Patris uxor Сыновая
Filij uxor. Мостовое telonium, на
лезное inventivum seu donum pro aliqua re in
venta, торговое solui a venditis rebus etc

Adiectiva a proprijs et Apellativis
Nominibus orta Masculina in ъ, Faeminina
in a, et Neutra in o, ut Стефановъ, Стефа-

нова, Стефаново quasi dicas Stephaneus Stephanea, Stephaneum, ut Воеводинъ Воеводина, Воеводино quasi diceres Palatinus, Palatinea, Palatineum, idest Palatini: Huc spectant Adiectiva Sacræ linguæ Sclavonicæ, ut блаженъ, beatus, благословенъ benedictus, возлюбленъ, amatus

DECLINATIONES
Nominum Substantivorum

DECLINATIO: Ima:
Nominum desinentium in A,
Numero Singulari

Nominativo	а	Староста
Genitivo	ы et и,	Старосты
Dativo	е	Старосте
Accusativo	у	старосту
Vocativo	о	старосто
Ablativo	ою,	старостою + старосте,

Numero plurali

Nominativo	ы & и	Старостки
Genitivo	ъ & овъ	Старостъ.
Dativo	омъ & амъ,	Старосткомъ
Accusativo	овъ, & ки,	Старостковъ,
Vocativo	ки & ове	Старостки
Ablativo	ами, & ахъ,	Старостками, старосткахъ,

Exempla

Воевода Palatinus Монарха Monarcha
Вымовца Eloquens злочинца, Malefactor
похлебца Adulator, матка, mater etc.

Observabis diligenter Nomina desinentia in A vocalem quae sequitur duas istas consonantes нна, мка, тка, пка, ска, шка рка, ut Пѣнна Virgo шапка pileus пре-сна, nota Влошка Itala, гадюрка Vipera et nonulla alia in Genitivo et Accusativo plurali inter has duas consonantes interponere

vocalem є vt панєнъ non па́ннъ Virginum матєкъ non ма́тєкъ, idq euphoniæ causa

Excipe omnia Apellatiua Masculina item Apellatiua vtriq sexui communia, quæ illam vocalem є excludunt: Ac præterea Genitiuum pluralem dupliciter formant vt, старостъ et старостовъ Capitaneorum злочинцъ et злочи́нцовъ Malefactorum

Nomina vero Fæminina vnicam genitiui pluralis formationem habent, vt. па́нєнъ non et пане́новъ, матєкъ мате́ковъ

Apellatiua Fæminina deriuata â substantiuis masculinis, vt братова́ѧ Fratris vxor сынова́ѧ Filij vxor non sunt huius declinationis, sed adinstar Adiectiuorum Fæmininorum declinabis.

Regula perpetua esto Nomina huius

Declinationis desinentia in ка in Dativo singulari tantum, consonantem к abjiciunt loco cujus aliam consonantem ц assumentia, ut Злоіка procrastinatio habet in Dativo singulari Злоще sic матіка матще etc.

DECLINATIO, II;

Nomina terminata in ъ Masculina et in o. neutra sic declinantur

Numero singulari

Nominativo	ъ —	пáнъ ,	о, Божство
Genitivo --	а —	пáна	
Dativo	у —	пáну	
Accusativo	а —	пáна —	о, Божство
Vocativo	е ъ	пáне —	о, Божство
Ablativo	омъ	пáномъ	

Numero plurali

Nominativo	ы оне et и ,	паны .	а , телятка
Genitivo	овъ	панóвъ	окъ , телятокъ
Dativo	омъ	панóмъ	телятком̀ъ

Accusativo овъ, ы, пановъ, е паны | а телятка
Vocativo ове, ы, и, панове, паны, | телятка
Ablativo ами, панами ⁘ ахъ | телятками

Exempla in ъ

збанъ amphora станъ status: Богъ Deus Духъ spiritus Сынъ Filius берегъ margo &c

Exempla in о

хлописко crassus vir кийско baculus magnus, мечиско gladius magnus телятко vitulus хлопятко puerulus козлятко hædulus &c

Desinentia in хъ, жъ, et къ vocativum singularem formant in у, ut страхъ timor страху: сторо́жъ: custos сторожу ракъ cancer раку: Formant tamen ista Ablativum et in ъ non inusitatè, ut страхъ: ракъ, сторожъ

Nomina huius declinationis in ъ terminata si fuerint rebus inanimatis imposita Accusativum utriusque numeri similem habent

Nominatiuo ut сыръ caseus лѣсъ silua: сы-ры: casei, лесы silua sic ножъ culter топоръ securis воръ saccus дворъ Aula etc

Terminata in ецъ in Vocatiuo singulari assumunt loco ц aliam consonantem ч ut отецъ Pater кравецъ Sartor купецъ Mercator, отче, кравче, купче.

Duo ista nomina око oculus et ухо auris habent in plurali numero очи, уши quae per pluralem numerum desinentium in ь foeminiorum declinabis.

Nota sedulo nomina terminata in есъ, енъ, ецъ, елъ, енъ, онъ, ut овесъ, auena, блазенъ scurra отецъ Pater покалонъ козеленъ, hædulus козелъ hædus, amittere in Genitiuo singulari et consequenter in reliquis casibus vocalem о et е ut козелъ, Geni:

козла non козела, початокъ exordium початка non початока. Бубенъ, timpanum Бубна, Безъ sambucus Бза etc

Excipe рокъ annus смокъ Draco, Пророкъ Propheta, ѡтрокъ Puer шарлокъ helmo, стокъ, colluuies чловекъ homo потокъ Torrens мракъ tenebræ, retinentia prædictas vocales in obliquis vt рока, Пророка, смока, чловека Reliqua vsus docebit,

Fœminina ista моцъ vis мочъ vrina працъ funda, ѡхрофъ canum venantium colla. rerum речъ res сечъ, cædes, матеръ Mater млечъ intestinum piscium instar lactis serosi, кровъ sanguis бровъ palpebra конобъ congius тгнобъ ahenus скрынобъ patina, non sunt huius loci sed pertinent ad declinationem fœmininorum desinentium in ъ:

Nomen venerandum христосъ in Genitiuo dic христа, Jesus

Quomodo cognoscantur in Polonicis characteribus nomina desinentia in ъ et ь

In Polonica lectione desinentia in ъ cognosces ea sola ultima consonante nullo accentu notata ut chłop vir Dąb quercus, Rak, Cancer Prorok Propheta

Terminata verò in ь ex ultima quoque consonante molli accentu notata ut bojaźń timor Przyjaźń Amicitia, Przyjaciel, Amicus: kowal Faber,

DECLINATIO: III:

Nomina desinentia in ь et й contractũ Masculina: Item in є et ıa neutra sic declinabuntur:

Numero Singulari

Nominati. ь, камень, й, гултай, є. збавене: а: тѣла

Genitivo. а, камена, гултаа: збавена, тѣлатіа

Dativo ю, каменю. etc

Accusativo. ь et а камена, тултаа, е звацене, а тела
Vocativo, ю, каменю, тултаю, е зв: а тела
Ablativo, емъ. камене, тултае, звацене, телате

Numero plurali

Nomina: и et е камени et камене | а малевана а, телата
Geniti евъ, каменевъ
Dativo емъ, каменемъ
Accusa, евъ et е, каменевъ et камене, а малевана (а телата)
Vocati и et е, камени, et камене, а малевана, а телата,
Ablati. ами, каменами, etc

Exempla

ний baculus Дунай Danubius День Dies
пень truncus, ошпене redemptio милосер
дие, Misericordia: Дитя Infans щена caniculus

Nomina ista пень день, пытеак
cribrum, учень discipulus стпичень nomen
mensis полетнк petasus пытетик rusrica,
огень ignis прахоберенк advena инафелк
pars calcei rosarea фингелк asthma, вазенк
captivus in Genitivo ac reliquis utriusq nume-

vt obliquis amittunt vocalem е vt день, dies
дна non дена, sic пень пна &c

Excipies ремень corium корень radix, перстень annulus гребень pecten камень lapis кремень silex хмель lupulus цель meta prædictam vocalem retinent, vt ремень, ремена non ремна, хмель, хмеля, &c

Obserua diligenter Nomina neutra Diminutiua terminata in я assumere syllabam та in Genitiuo vt теля, телята, гуся pullus anseris гусята, порося, поросята: щеня canis catulus щенята

Excipe nomen, имя quod genitiuum format имена non иматк

Porro Fæminina desinentia in а non sunt huius declinationis vt кухна culina лазна, balneum, стайна stabulum воловна bouile et sed ad statim sequentem fæmininorum

desinentium in ѣ pertinent :

Neutra in ое ut мостовое telonium наλѣ ное donum pro re inuenta non sunt huius declinationis sed more adiectiuorum neutrorum declinantur.

DECLINATIO . IV,

Nomina in ь et ѧ Fœminina sic declinant

Numero Singul

Nomina	ь, пѣснь ,	ѧ , лазнѧ	balneum
Geniti ,	и . пѣсни ,	лазни	
Datiuo	и , пѣсни ,	лазни	
Accusa	ь , пѣснь ,	ю , лазню ,	
Vocati	ь , пѣснь ,	ѧ лазнѧ	
Ablati	ею , пѣснею ,	лазнею	

Numero plurali

Nomina :	и , пѣсни :	лазни	
Genitiuo	ей , пѣсней ,	лазней	
Datiuo	емъ . пѣснемъ ,	лазнемъ	
Accusa ·	и́ , пѣсни ,	лазни	
Vocati	и́	пѣсни ,	лазни
Ablatiuo	ами , пѣснами :	лазнами ,	ꙥ ахъ ,

Exempla

сталь chalybs, ѡвѣсть rumor приповѣсть adagium честь honor напасть crimina̓ слабость Debilitas : кухна culina совка na ovile проросінна Propensio госпоѕкі na hospita кузна officina etc

Exeuntia in ь Accusativum singu lare perpetuo formant in ю, ut лазню etc

Ad hanc declinationem pertinent Fœminina desinentia in ѣ ut мошѣ vis тѣлѣ forma, твар, facies, etc

Huc referas ѡчи oculi et ушы, aures quæ tamen singulari numero per secundam declinationem inflectuntur ut ѡко oculus ухо auris,

DE COMPARATIONE

Comparatio Sclauonis quemadmodum et Latinis est Duplex : scilicet Regul: et Irreg:

Gradus etiam Comparationis 3, Positiuus Comparatiuus et Superlati.

Typus Comparationis gn̄alis

Mascul — *Fœmi:*

Positi: in ый vel ий	а vel аа	in ое
Comp: in шний	шa vel шаа	in шое
Superl: in най—шний	най—шаа	in най—шое

Regularis Comparatio format Superlati, uum à Comparatiuo tantum praeposita sillaba най ut зацный, зацнейший, най зацнейший : зацная : зацное,

Exempla

темный tenebrosus тесный lucidus хитрый astutus сладкий dulcis горький A. marus гривкий densus,

Obseruabis Positiuos desinentes in ный, рый et лый ut зацный praestans мудрый sapiens смаглый fuscus, in Comparatiuo loco ы assumere aliam vocalem е vel ѣ, гдѣ euphoniae causa ut зацный, зацнейший vel зацнѣйший

Positivus desinens in кий amittit in Comparativus consonantem к vt сло́дкий, сло́дший non сло́дшкий,

Tabula Regularium

	P	C	S:
M:	За́цный Praestans	За́цнейший	найза́цнейший
F:	За́цная	За́цнейшая	найза́цнейшая
N	За́цное	За́цнейшое	найза́цнейшое
M:	Сло́дкий, dulcis	сло́дший	найсло́дшый
F:	Сло́дкая	сло́дшая	найсло́дшая
N:	Сло́дкое	найсло́дшое	найсло́дшое,

Tabula Irregularium

До́брый bonus лѣ́пший melior найлѣ́пший opti

Злы́й Malus го́рший Peior найго́рший

Велі́кий Magnus бо́лший Maior найбо́лший

Dicitur etiam praesertim Polonis велики́й, венши́й найвенши́й.

Ratio Irregularis Comparationis eadem est Sclavonis quae et latinis, nimirum quod Comparativus cum Positivo in Significatione conveniat in voce

autem discrepet.

Notabis diligenter Positiuum desinentem in окий in Comparatiuo istas duas literas о et к amittere ut глꙋбокий, глꙋбший, Profundus

De Casibus Nominum Vagabundis

Sclauonica lingua Casus quosdam habet vagabundos idest adnullum ex 6 consuetis pertinentes, qui casus cum per se solitarie nunquam in oratione usum habeant (quia scilicet nec voce nec significatione tenus perfecti essent) cum praepositionibus istis при penes на supra в in positi plenam sortiuntur significationem ut наѡбѣдѣ in prandio при панахъ coram Dominis, при людехъ coram hominibus, в желези in ferro,

Porro recordandum Vagabundos, habere locum in Substantiuis Nominibus tantum: Adiectiua illos non agnoscunt, verum cum praedictis

præpositionibus ablatiuum singularem et Genitiuum pluralem adhibent ut о̆ значнымъ in honesto о̆ значныхъ in honestis, при доброимъ penes bonum: Et hæc de Nominum Declinationibus sufficiant

De Pronomine

Ego. Pronomen primæ personæ sic declinatur

Numero Singulari

Nominatiuo — Я̆ Ego
Datiuo — мне, мнѣ, ми,
Accusatiuo — мне, мене, мя
Ablatiuo — мною

Numero Plurali

Nominatiuo — мы Nos
Genitiuo — насъ Nostrum
Datiuo — намъ Nobis
Accusa. — насъ Nos
Ablatiuo — нáми nobis

Tu Pronomen sic declinatur

Numero Singulari

Nominativo – – ТЫ Tu

Dativo – – – ТОБЕ, ТОБѢ

Accusativo – – – . ТЕБЕ Sacra habet ТѦ

Vocativo – – – – . . ТЫ

Ablativo – – . . . . . ТОБОЮ

Numero Plurali

Nominativo – – – . ВЫ Vos

Genitivo – – – – ВАСЪ

Dativo – – – ВАМЪ

Accusativo – – – ВАСЪ

Vocativo – – – – – ВЫ

Ablativo – – – – . . ВАМИ

Sui Pronomen sic declinatur

Dativo – – – – – . СОБѢ, СОБЕ

Accusa: – – – – . . СЕБЕ

Ablativo – – – —— – СОБОЮ Numero plurali caret

Possesiua Pronomina a primitiuis supe-
rius positis orta, itemq; alia plura (quorum
nominatiuos et Genitiuos tantum subiungemus)
more Adiectiuorum declinabis

Pronomen Meus, mea, meum

Nominati: мои, моѧ, мое
Genitiuo моего моеѝ моего

Pronomen Tuus Tua Tuum

Nominatiuo твой, твоѧ, твое
Genitiuo тпоего, тпоеѝ, тпоего

Pronomen, Suus, Sua, Suum

Nomina: свой, своѧ, свое
Genitiuo своего, et спого, . споеи, своего

Pronomen Noster, Nostra, Nostrum

Nomina: нашъ et нашыи наша, нашаѧ, нашое, et ,, наше
Genitiuo нашого, нашеѝ, нашого

Pronomen Vester, Vestra, Vestrum

Nominativo	вашъ et вашиій	ваша et вашая	вашое et ваше,
Genitivo	вашего	вашей	вашого

Pronomen Is, Iste, Hic, ea ista ecc.

Nominativo	той	тая et тая	тое et то,
Genitivo	того	той о тоей	того,

Pronomen Ille, Illa Illud,

Nominativo	сїнъ et сїнный	сїна et сїнная	сїное et сїно,
Genitivo	сїнного	сїнной	сїнного,

Pronomen Ille ipse, Illa ipsa

Nominati	сївъ et сївый	сїва et сївая	сїво et сївое,
Genitivo	сївого,	сївой	сївого,

Pronomen Relativum Qui, Qua, Quod,

Nominativo	которыі et который	которая	которое
Genitivo	которого	которой	которого,

Pronomen Interrogativum seu Infinitum cum suis compositis

Nominativo кто, Quis, et хто,

Genitivo ---- кого Cuius

Dativo ------ кому Cui

Accusati ----- кого Quem et quid,

Ablativo --- ким Quo,

Pronomen Quicunq et Quiscunq

Nominativo — ктоколвекъ Quicunq

Genitivo — когоколвекъ

Dativo ---- комуколвекъ,

Accusativo --- когоколвекъ

Ablativo --- кимъколвекъ

Pronomen Quid

Nominativo — що, et што Quid

Genitivo ---- чого cuius

Dativo ----- чому et чему

Accusativo ---- чого et що,

Ablativo --- чимъ

Pronomen Quidcunque

Nominativus ---- щополвенъ

Genitivus ------ чогополвенъ

Dativus -------- чомуполвенъ

Accusativus ---- чого єт щополвенъ

Ablativus ------ чимъполвенъ,

Pronomen Aliquis et Aliquid

Nominativus хтося Nomina щося єт штося

Genitivus когося Genit: чогося,

Pronomen Qualis et Quale

Nominati такій, такая, такое

Genitivus такого, такой такого,

Pronomen Nemo sive Nullus

Nomina жаденъ, жадная, жадное,

Genitivus жадного, жадной, жадного

Componuntur etiam Pronomina cum particulis
istis же et жъ, et sunt Isteipse, vel Isteetiam
Nominativo тойжде, таяжде, тоежде,
Genitivo тогожде тоюжде, тогожде,

Obseruatio

Deriuatio Pronominum foecundior est Sclauo
nis quam Latinis latini enim saltim a primi
tiuis pronominibus deriuant ista possessiua
ut ab Ego Meus a Tu Tuus, a Sui Suus,
Sclauoni ab istis ultra adhuc alia possessiua
deducunt ut a свой suus formant своиний
quasi Suanus sic a твой Tuus твоиний
quasi Tuanus: Item a мой, моиний qua
si Meanus et a нашъ, Noster, нашиний
quasi Nostranus: etc
· Pronomen istud Singulare contractum

го illum, quod est tertia persona venitq ab него,
ille, quod habet Genitivum et Accusativum sin-
gularem его tantum cum verbis commode po-
nitur vg. взялъ его, accepit illum заколъ его,
occidit ipsum, non autem cum praepositionibus
vg. si velis dicere ab illo, non dices ѿ его,
sed ѿ него

Porro Contractum ихъ illorum vel illos, ve-
niens ab нихъ tam cum verbis quam praeposi-
tionibus usum habet, bene enim effertur, взялъ
ихъ, accepit illos, et ѿ нихъ, ab illis

Contracta ista duo нихъ, et него, ve-
nientia ab ѿ нихъ, illorum, et ѿ него, illius
cum praepositionibus locum habent, ut ѿ нихъ
ab illis, при нихъ, penes illos

Frequens usus est pronominis contracti нь

quod est generis omnis) cum Præpositionibus isto
по, на, в, alioqui sine præpositionibus nullum
habet usum vg. мкрднанк, collimo in ipsum
доповедю нанк, spero in ipso, малозазлнанк
ægré fero, ipsum etc.
то Pronomen aliquando valet idem quod et,
idq accidere plerumq solet in oratione disiunctiua
ut si dicere velles Et hoc et illud, sic efferes
то то, то нібо ubi то prius positum valet
idem quod et, simile ē huic то на то
то на нібо позиру́єтся, Et hoc et illud as
picit, siue nunc hoc nun illud aspicit
Шпа́єтся то самь, то тамь, cursitat
nunc huc nunc illuc seu et huc et illuc,
sed hæc potius syntaxin quam simplicem
Pronominis Anathome concernunt, de qua
in præsenti dicta sufficiant.

Breuis de Coniuga-
tionibus Admonitio

Sclauonica lingua coniugandi ratio-
nem ita dispositam habet vt præter Dua
lem quem more linguæ Græcæ admittit, in
omnibus ferme temporibus: etiam diuer
sam generis rationem distinctis terminatio
nibus designatam, (idq in præterito perfecto
et plusquam perfecto) more Hæbræorum
admittat. Reliqua tempora vt sunt
Præsens Indicatiui, et Futurum itemq
Imperatiuus per omnia genera vnam
terminationem agnoscunt. Quæ res mox
in schemate Coniugationum clarius apparebit

De Verborum coniugationibus

Sum Verbum Substantivum sic coniugatur

Modus Indi: Temp: præsens

Ја єстємъ ты єстєсъ онъ єстъ.
vel јамъ єстъ ты єсь єстъ онъ єстъ

Dualiter Єстєсва,[2] vel єстєхвѣ, Єстєста[3]

Plura: Мы єстєсмы, вы єстєстє, они сѫтъ

Præteritum Imperfectum, Perfectum et Plusquam perfectum est idem efferturque per tria genera scilicet Masculinum Fæmininum et Neutrum, tribus distinctis terminationibus designata, more Hebræorum

In Masculino

S: ја былємъ et јамъ былъ Ego fui, ты былєсъ et ты єсь былъ | онъ былъ

Dualiter былахва nos duo fuimus, быластаа aut быласта

Plurali былисмы, былистє, были

In Fæminino

былаємъ Ego fœmina fui, быласъ, была

Dualis est idem per omnia genera,

Pluralis былисмы, былистє, были

In Neutro

Singu: бꙋиломъ, бꙋилоси, бꙋило,

Dualis et pluralis idem ut in Faeminino,

Futurum per omnia gra: idem

Sing: ꙗа бꙋдꙋ ego ero тꙑ бꙋдешъ, онъ бꙋдети

Dualis: мꙑ бꙋдевѣ вꙑ бꙋдетѣ, 3ia caret,

Plur: мꙑ бꙋдемо вꙑ бꙋдете они бꙋдꙋте

Imperativi praesens et Futurum per omnia gra:

Singula: тꙑ бꙋди 3ius онъ vel онѣ нехаи бꙋде,

Dualiter мꙑ бꙋдива, вꙑ бꙋдита: 3 caret

Plurali: мꙑ бꙋдимо, вꙑ бꙋдите, они нехаи бꙋдꙋ,

Praeteritum Imperf: Perf: et Plusqu: perfectum

Sing: нехаи бꙋиъ бꙋилъ si quod essem, нехаи бꙋиси бꙋилъ, нехаи бꙋи бꙋилъ,

Duali: нехаи бꙋихва бꙋила, нехаи бꙋиста бꙋила

Plur: нехаи бꙋисмо бꙋили: нехаи бꙋисте бꙋили нехаи бꙋи бꙋили

Faemininum in ла, Neutrum in ло, quibus etiam dualis numerus communis est ut superius

Optativi praesens, imperfe: et Futurum

Singul: бодаи бꙋихъ бꙋилъ utinam essem бодаи бꙋиси бꙋилъ, бодаи бꙋи бꙋилъ

Dualiter корзавихов вила, корзависѣв вила, 3 cavet
Plur: корзависми вили, корзависте вили, корзави вили,
Fæmininum in ла Neutrum in ло vt superius

Præteritum plusquam perfectum
In Masculino

Sing: вилвихвил fuissem вилвисвил, вилви вил
Duali ~~caret~~ ~~[illegible]~~ вилавихова вила | вилависта вила,
Plur: вилиевисми вили | вилиевисте вили | вили ви вили, |
Fæmininum in ла Neutrum in ло, vt ante

Obserua hoc Tempus præteritum plusquam perfectum optatiui excludere à se particulas in alijs optatiui temporibus usurpari solitas vt корзавих, vtinam et similia

Coniunctiui imperfec: Perfe: et Plusquamperfe:
In Masculino

Sing: изрувих вил | изрувис вил | изруви вил
Dualis: изрувихов вила, изрувиста вила
Plu: изрувисми вили | изрувисте вили | изруви вили

Fœmininum in ла Neutrum in ло,

Præsens et Futurum assumitur ab Indicativo tantum addita particula якгды cum, ut якгды єстемъ бꙑл

Infinitivus per omnia tempora

бꙑти, vel бꙑти esse, fuisse futurum esse

Participium absolutum бꙋдꙋчи (quasi essendo

Participium præsens per tria genera more Adiectivorum Adiectivè formatur

бꙋдꙋчий ille qui est, бꙋдꙋчая illa quæ est бꙋдꙋчое, illud quod est

De Duali Numero,

Duali numero Sacra lingua Sclavonica frequentissime utitur ut бѣховѣ, vel бѣхове Nos duo fuimus, бꙑсте, vos duo fuistis : Item Polonica ut бꙑлахва, et бꙑласва Nos duo fuimus бꙑласта vos duo fuistis

Tertiâ Duali carent quam etsi nonulli proferant, quia tamen â Fœminina Singulari non differret, melius carebit : Si enim de duobus in tertia persona dicerem сіи ѡнѣ бꙑла (ut nonulli dicunt) valet idem ; illa fuit,

Coniugatio verborum
consequentium unica,

Indicatiui modi Tempus praes: per omnia genera

Sin: Пандую Dominor Пандуешь, пандуеть,

Dua: Пандуева nos duo dominamur Пандуета,

Plu: Пандуемо Пандуете пандують

Praetenit, imperf: Perfec: et Plusquam perfectum In Mascul:

Si: Пановдалемь, Пановдалесь, Пановдаль

Dualiter Пановдалахва, пановдаласта, 3: caret

Plu: Пановдалихмо, Пановдалисте, Пановдали,

In Faeminino

Sin: Пановдаламь, Пановдаласе, Пановдала

Dualis idem qui in Masculino

Plura: Пановдалихмо, Пановдалисте, Пановдалы sed iste pluralis Polonico Idiomati proprius est, alijs non item, siquidem pluralis masculinus in omni gre sufficit

In Neutro

Sing: Пановдаломь, Пановдалось, Пановдало

Dualis et Pluralis idem

Futurum Indicativi per omnia genera idem, quod ex Futuro Verbi Substantivi Sum et Infinitivo alterius verbi coalescit

S: бꙋдꙋ пановати ero dominari | бꙋдешь пановати | бꙋдеть пановати

D: бꙋдева пановати, бꙋдета пановати,

P: бꙋдемꙋ пановати, бꙋдете пановати бꙋдꙋть пановати,

Imperativi præsens per omnia genera

S: панꙋй Impera sive dominare нехай панꙋєти

D: панꙋйва, панꙋйта

Pl: панꙋймы, панꙋйте, нехай панꙋють

Præteritum perfe: et plusquamperfectum

In Masculino

S: быхъ пановалъ, бысь пановалъ бы пановалъ

(нехай particula imperativa) si quod imperassem

D быхва пановала быста пановала

P быхмы пановали бысте пановали, бы пановали,

In Fæminino

S: нехай быхъ пановала бысь пановала бы пановала

Dualis et Pluralis communis est,

In Neutro

S: нехай быхъ пановало, бысь пановало, бы пановало,

Dualis et pluralis communis est nisi quod in plurali tam Fœminina quam Neutra loco и in fine assumunt vocalem ы ex и́ ex пановали, formant пановалы, quod a Polonis maximè obseruatur

Futurum Imperatiui est idem quod Indicatiui tantum addita particula imperante нехай etc.

Optatiui præsens, imperfe: perfec: et Futurū

бодай S: быхъ пановалъ, бысь пановалъ, бы пановалъ

D: быхва пановала, быстє пановала, 3: caret

P: быхмы пановали, бысте пановали, бы пановали.

In Genere Fœminino

бодай S быхъ пановала, бысь пановала, бы пановала

Dualis et Pluralis est communis

In Genere Neutro

бодай S: быхъ пановало, бысь пановало, бы пановало,

Dualis et Pluralis est communis

Præteritum plusquamperfectum,

In Genere Masculino

Ходай | S: бихъ биль поштоваль, биси биль поштоваль, би биль поштоваль,
| D: бихва била поштовала, биста била поштовала,

Plu: бисмо били поштовали, бисте били поштовали, би били поштова

In Fæminino

Ходай | S бихъ била поштовала, биси била поштовала, би била поштовала

Dualis et Pluralis communis

In Neutro

Ходай | S: бихъ било поштовало, биси било поштовало, би било поштовало,

Dualis et Pluralis communis est,

Obserua in hoc tempore præterito plusquam perfecto esse adiuuans præteritum verbi Sum scilicet биль била, било adiunctum verbo поштоваль: quæ obseruatio omnibus alijs verbis in hoc tempore etiam competit:

Futurum est idem cum Præsenti,

Coniunctiuus per omnia similis Optatiuo tantum addito Aduerbio ѕгдхи cum loco ходай utinam

Futurum assumitur ab Indicatiuo addito quoq; prædicto Aduerbio ѕгдхи cum,

Infinitivi modi præsens

Пановати vel пановáти Dominari

Participium omnis generis seu absolutum

Панӯючи Dominans

Participium Secundum, natum ex priori absoluto addita vocali и contracta adiectiue mouetur, per tres terminationes vt Панӯючии, Панӯючая, Панӯючое Dominatus, Dominata, Dominatum,

Gerundium Пановáня :

Ex quo Gerundio perpetuo nascitur nomen Neutrum Substantiuum mutata я in vocalem ε̈ vt Пановане Dominium, item præteritum participij partis passiuæ vocis vt infra melius patebit, sed in hoc verbo non nascitur quia est deponens,

Et. Per hanc Coniugandi normam omnia reliqua verba siue sint Actiua siue Passiua Neutra aut Neutropassiua facillime inflectentur modo

duo obseruanda suadeo, primum Formā coniu-
gandorum verborum seu quod idem est terminatiuas in
omnibus modis ~~[illegible]~~ et temporibus ~~et~~ personarum syllabas; Secun
dum; obserua, Coniecturam ex infinitiuo de præ
terito vel vice versa, quod vtrumq hic statim subjicio.

Forma coniugandorum verbo-
rum generalis,

Prima persona Indicatiui in ȣ vel ю |

Secunda in ишȣ, vel ешȣ:

Tertia in иште vel еште

Præteriti Ima persona in лємȣ vel лєхȣ

Secunda in лєси. Tertia in лȣ,

Imperatiuus in й contractum et ѝ longum

ut пандȣй. Dominare пишѝ scribe; Formatur

quoq Imperatiuus in ꙁ et и ut ꙁȣѕи, sc. [illegible] co
mede: ѣѕи, discede: sed hoc fit rarius

Nascitur autem Imperatiuus ex Secunda persona Indicatiui mutata єшь in vocalem и contractam, vel нишь in и̂ syllabicum, Toties autem per и̂ contractum effertur, quoties vocalem terminatiuam primæ personæ Indicatiui alia vocalis præcedit vt пандю: пандєшь: dic пандѝ. Si verò terminatiuam primæ personæ consonans præcedat Imperatiuus per и̂ syllabicum formabitur, vt пишѹ, пишєшь, пиши̂ Scribe,

Futurum Indicatiui coalescit ex Futuro verbi sum et infinitiuo, alicuius alterius verbi, vt бѹдѹ пановати sonat ero Dominari dest Dominabor: sic бѹдѹ писати sonat ero scribere, Dicitur etiam напишѹ quod est compositum ex præpositione на, et пишѹ Sed hæc futurorum cum præpositionibus compositio vsu magis quam arte innotescit: Addam tamen in verborum congerie vnicuiq; proprium futurum

Si illud natum est recipere,

Infinitivus desinit in и vel и ut па-
новати, vel пѣновати, Dominari просити, vel
просити rogare, сечи secare idq praecedente qua-
cunq Consonante ut videre est in allatis exemplis,

Gerundium in на ut писа́на scribendum,
панована Dominandum: A quo Gerundio
facili negotio participia praeterita passivae vocis for-
mantur mutata vocali а in в, а, о, vel ьий
аа, ое, ut писанв, et писѣний, писѣна, et
писѣнаа, писано et писаное, scriptus,
scripta, scriptum: Si autem loco а
addas е nascetur Nomen Substantivum neutrum
ut писѣнѐ scriptio, читанѣ, lectio,

Participium Absolutum in чи syllabam, quae
semper primae personae Indicativi addenda est ut
пѣнвю, addita чи fit пѣнвючи Dominans,

Participium trium terminationum ex absoluto fa cillime pullulabit si addas ŭ contractum, et ащ оѐ ut плѣнйюсѣ, аддита ŭ, fit плѣнйюсѣмй, плѣнй ющая, плѣнйющее, instar Græcorum τύπτων, τύ πτουσα: τύπτων,

Et hæc coniugandi et formandi ratio omni bus verbis conuenientissima est: Passiua enim Neutra ~~passiua~~ et Deponentia nonulla addere so lent principalibus terminationibus syllabam сѧ, ut дивлюсѧ miror умываюсѧ lauor seu la uo me крещусѧ baptisor, боюсѧ timeo etc ubi syllaba сѧ quamuis sit de integritate verborum quoad significationem non tamen quoad coniuga tionem; siquidem in omnimodo, persona numro et tempore hæc syllaba сѧ manet immutabilis

Generis ratio tantum in præterito attenditur

In Masculino igitur dices лемъ vel лехъ vt пѧновалемъ et пѧновалехъ, :

In Fœminino ламъ, vel лахъ vt пѧноваламъ, vel пѧновалахъ,

Neutrum habet ломъ vel лохъ, vt пѧновáломъ, vel пѧноволохъ, :

Reliqua Tempora vnam pro omnibus generibus terminationem retinent,

Coniectura ex Infinitivo de Præterito vel vice versa

Si Infinitivus desinat in атти vt знатти cognoscere Præteritum terminabitur in алемъ vt змалемъ, vel è contra, si Præteritum habet in алемъ Infinitivus exibit in атти, vt in exemplo patet similiter, илемъ, итти, vt чинилемъ, чинити, facere. Sic quoque quorum

prӕterita faciunt ϯλεмв. Infinitiuus dabit ϯαн,
vt ceʒϯλεмв, ceʒϯαн, sedere

Nihil ergo aliud in eruendo siue inuestigando prӕ
terito ex infinitiuo et vice versa obseruandum erit
quam duae istae vocales a, vt in priori, et ɛ vt in
posteriori formatione prӕcedentes syllabam ταн,
quae est infinitiui et syllabam λεмв quae est prӕte
riti vt liquet in allatis exemplis et adhuc addo
expressius vg. ϵнмgταн. legere facit in prӕterito ϵнмg-
λεмв legi ноcʒταн ноcʒλεмв portaui vbi vides duas
prӕdictas vocales remanere tam in infinitiuo quam
in prӕterito: Et hanc infallibilem inuestigando
rum prӕteritorum et infinitiuorum regulam suadeo
bene menti esse imprimendam.

Aliter se res habet in Anomalis in quibus
vocalem prӕdictam infinitiuus cum prӕterito non habet
communem vt est verbum iʒʒ8 eo quod habet prӕteri

tum шеддемъ Infinitiuum иттн etc

Quæ itaq ab illa regula degenerabunt Anomala sunto et his inter coniugandum diligenter obseruatis facillime verborum natura penetratur;

Cæterum quod spectat ad mutationem consonantium in secunda singulari persona Indicatiui occurrentem congeries verborum huius rei gratiâ facta mascimo erit adiumento, reliqua dabit vsus

Congeries Verborum

multifariâ terminationem habentium.

In hac Verborum congerie talem methodum seruabo, Inprimis Terminatione verbi posita in qua plura verba conuenientia ~~similiter~~ Secundam personam præteritum et infinitiuum similirati one formant generalem de illis regulam trado Secundo quæ eiusdem terminationis existentiâ à

generali regula degenerant illa excipio,
Tandem ut verborum natura discenti facilius innotescat anathomiam principalium verbi partium accuratam instituo: hoc est designo Secundam personam: pono præteritum, Futurum (si sit Anomalum (nam de regularibus communis regula servaret) Imperativum Infinitivum, Gerundium et Absolutum participium: quibus recte perspectis cæter levi negotio (utpote ab his derivata) cognoscentur usus tantum optimus discentium magister urgendus est. Sequuntur terminationes verborum figurativæ:

АЮ

Secundam personam facit ЕШѢ, Præteritum АЛЕ[u]
Infinitivum АПИ Gerundium АНА v. СПЕВАЮ, canto СПЕВАЕШѢ, СПЕВАЛЕМЪ, СПЕВАПИ, СПЕВАНА: Futurum et Participium funt per suas regulas

Exempla

читаю lego поламаю pulso, спорѣваюся
spero знаю cognosco даваю, do

Excipies verbum маю, habeo quod in secun
da persona convenit. Sed Præteritum format мѣ
лемъ: Infinitivum мѣти Gerundium мѣна
Item verbum драю quod in præterito habet
драталемъ: Infinitivum дратати scindere
Item умираю: præter: умаралемъ, si sit ver
bum perfectum sin autem Incoatiuum dic умн
ралемъ, moriebar: Gerund: умираня Futu
rum habet умрѣ, cuius secunda in ешъ. At
verbum драю, Futurum dat удрого, cuius
secunda in нешъ, ut удрокешъ
Participium fit per regulam generalem,
Verbum tamen даю præter communes regulã
futurum: usitatissime habet, дамъ, dabo, даси

vel дамъ, dabis, дастъ vel да, dabit:
in Plurali дамо, dabimus дасте, dabitis
дадутъ, dabunt,

АЮ

Secunda exit in ешъ Præteritum in илемъ Infinitivum
in ити, si sint Verba perfecta: Quod si Inchoativa: dabunt
præteritum алемъ: Infinitivum ати. Supinu Ge-
rundium utriq; commune ена, ut позвалаю, позва
лаешъ, позвалалемъ, et позволилемъ, позвалати
et позвалити, позволена Futurum позволю, cuius
zda нимъ, Participium nascitur ex communi regula

Exempla

овалаю subvno пригинаю addo пригинаюса
intercedo дозволаюса licentior, овалаюса concedo
дзвавалаю saluo старгалаю saguno,

Excipe Frequentativa quæ in zda cum Perfectivis
conveniunt sed præteritum алемъ, Infini: ати
Futurum utrobiq; fit exclusa vocali а à Ima perso
na Indicativi, ut позвалаю, позволю, etc:
Participium communem sequitur Regulam,

ȣю et юю

Terminata per ȣю et юю Secundam Indicativi formant in ешȣ Præteritum in овалемȣ Infinitivum in овати, Gerundium inована, ut милȣю Amo, милȣешȣ, миловалемȣ, миловати, милована, sic бою, боешȣ, in Præterito Euphoniæ causa nonnulli mutant о in е, ut боевалемȣ, dices tamen bene et боивалемȣ: боевати, et боиовати, боевана et боиована

Futurum et Participium pullulant ex suis Regulis

Exempla тријумфȣю, triumpho празнȣю, sanctifico праздњȣю otior винишȣю gratulor честиȣю tracto пинȣю Dominor помою venor шȣпȣю emo щмою, rosno grana colligo, quod é ...

Excipe щȣю canibus prædam urgeo quod habet quidem secundam personam щȣешȣ sed Præteri

tum щвалемъ Infinitivum щвати Geru: щвана
Item чую audio dic чуешъ, Præter: чулемъ,
Infinitivum чути etc

Futurum, Imperativus et Participium sunt
per suas regulas communes

ию, et ыю,

Quorum thema est in ию, vel ыю Secunda per
sona erit in ешъ Præteritum in илемъ, vel ылемъ
Infinitivus in ити, vel ыти Gerundium
in ита vel ыта ut шию sartio, шиешъ, шилемъ,
шити, шита sic выю ululo выешъ, вылемъ,

Exempla вию glomero, вию, ululo пию bibo
Excipe verbum плию quod in Secunda perso
na convenit, præteritum format пливлемъ
Infini: пливити, Gerund: пливана, Item
verbum лию in 2da concordat, præteritum
habet ляхемъ et лилемъ, Infini: лияти et лити

Ex quo лиго composita instar frequentatiuorum nascuntur vt. выливаю, effundo, проливаю profundo, разливаю, affundo habentq Praeteritum et caetera dupliciter, unum ex terminatione аю, quae facit алемъ, aliud a suo primitiuo iure hae reditario vendicant,

Futurum Impera: et Particip: per communes regulas Futurum tamen usitatissime вылию, пролию, etc

ѢЮ,

Parit Secundam in ешь. Praeteritum ѢЛЕМЪ Infinitiuum ѢТИ Gerundium ѢЯ vt мдѣю, languesco мдѣешь, мдѣлемъ, мдѣти, мдѣя, Exempla Coѣю vlulam moribus efformo, молодѣю, seu млодѣю, vinenesco, твердѣю, duresco мланѣю et caetera in ѣю ruina similiter desinentia

Excipe ѣю semino et ѣю ventilo, quae habent secundam personam in ешь, similiter, Ac Praete:

ritum алемъ, Infini: ати Gerund: ана

Futurum Imperativus et Participium nascuntur ex suis regulis communibus, Futurum tamen plerumque cum praepositionibus reperitur, ut з̆совѣю, зкоровѣю, з̆мрѣю, насѣю, etc.

ОЮ,

Secunda persona in оишъ, Praeteritum in оилемъ Infini: оити, Gerund: оена, ut гою sanus vulnus гоишъ, гоилемъ, гоити, гоена

Exempla гною putrefacio, кою, sedo, крою scindo, двою, duplico, трою, triplico,

Excipienda sunt стою zdam|nuß! sto, quod praeteritum habet стоалемъ Infinitivum стоати: Gerund: стоана, Item пою canto secundam formans поемъ, praeteritum пѣлемъ, Infinitivum пѣти Gerundio potius caret, nisi velis à verbo спѣваю, eiusdem significationis sed

diversæ terminationis assumere ut спѣвана, canendum

Verbum item боюса timeo Scendam in ешь Præteri

tum боялевса, Infini: боятися

Futurum Imperativus et Participium fiunt

per suas regulas communes :

гою tamen futurum usitatè format cum præpositione

згою, sic гибою, згибою scindam гною, згною,

quiescabo, item гною, habet згною, putrefaciam

БУ,

Secundam parit бешь Præteritum блешь,

Infinitivum бити vel loco б usitatius assumitur с,

ut сити Gerundium бена : ut грѣбу inspicor

грѣбешь, грѣблешь : грѣбена, грѣбити et

грѣсти : Sic щубу deplumo, vel vellico,

Futurum Imperativus et Participium prodeunt

ex suis regulis communibus : щубу tamen præ

terea futurum usitatè habet ощубу.

Secunda flectit чешь mutata ч in к, Præteritum клекль Infinitivus perdita чꙋ, format чи,
Gerundium чена vt сечꙋ, seco, сечешь, секлекль, сечи, сечена

Exempla влечꙋ traho печꙋ, asso, речꙋ tamen potius futurum quam præsens sonare videtur, potest tamen esse præsens si significet idem quod (inquam)
Futurum Imperati: et Participium dabit regula communis печꙋ tamen et сечꙋ habent futurum, зпечꙋ assabo, зсечꙋ, secabo, etc

лю et ню

Secunda ишь Præteritum илъ Infinitivum ити Gerundium ена vt смолю pice illino
смо́лишь, смолилъ, смолити, смоле́на: Futurum et Imperativus per suas regulas communes: смолю tamen futur: habet засмолю,

Exceptio participij

Observuabis quæ ante л habent aliam consonantem abiecto л: ponunt terminationem ащи cum præcedente quæ exceptio formando quoque gerundio competit vt люблю habet Participium любащи non люблащи Item Gerund. любена non люблена: sic вонтплю, dic вонтпащи non вонтплащи Gerund: вонтпена non вонтплена ob eandem causam:

Quæ autem in лю sine præcedente alia consonante exeunt abiecto ю addunt ащи, vt хвалю laudo participium habet ~~ch~~ хвалащи

Exceptio præteriti

Excipies ista Verba стелю 2da стелешь: Præteritum слалемь Infinitiuum слати Gerundium слана: Item verbum шлю mitto secundam habet шлешь: Præteritum слалемь et послалемь, Infinitiuum сла́ти Gerundi слана: Participium Imperatiuus et Futurum promanant ex suis regulis communibus: стелю tamen habet futurum постелю, sternam

шлло quoq; format пошлло, mittam

Полло Zdam facit полешв, pungis, Præte-
ritum пололешв, Infini: полопти Gerundium
duplex, полена et полопа

Item мелло molo, Zdam tenet мелешв,
Præteritum мололешв, Infinitum моло-
пти Gerundium мелена et молопа.
sic quoq; полло herbas malas eradico habet
полешв, пололешв полопти, полопа et
полена

Futurum Imperativis et Participium fiunt
per suas regulas communes
мелло tamen præterea habet futurum змелло.

шȣ

Secundam poscit сишв Præteri силешв,
Infinitum сипти Gerundium шена:
Participium сати ut прошв rogo, просишв
просилешв, просипти, прошена, просати

Exempla, кошу falcemeto, голошу proclamo
вишу pendeo,

Aliqua sequentia грешу pecco. страшу, terre
facio: смешу risum provoco плошу abigo, et non
nulla, consonantem ш in secunda persona et
in reliquis retinent ut смешу secundam habet
смешишь, Præteri: смешилемь, Infinitivum
смешить: Participium шачи, ut смешащи
Futurum cum Imperativo sequuntur regulam
communem

Degenerant item quædam ut брешу latro
et крешу habentia secundam in ешь; sed
Præteritum брешу, dic брехалемь Infinitivum
брехати Gerundium брехана Futurum Impe
rativus et Participium per regulam communem,
кресшу elicio ignem ~~secund~~ præteritum format
кресалемь: Infinitivum кресати Gerun: кресана
Futurum Imperativus et Particip: ex Regula commun
кресшу tamen habet futurum resitare вискрешу, eliciam

гȣ

Dabit Secundam жешь, mutato г: in ж:, Præteritum recepto iterum г: abexilio, dic глешь Infinitivum гти, vel чи, Gerundium exulante г: жена, ut стригȣ tondeo стрижешь, стриглешь, стригти, vel стричи, стрижена Futurum Imperati: et Participium fiunt per suas regulas communes: Futurum tamen commodè dicitur ѿстригȣ, quod est compositum,:

Exempla могȣ possum стерегȣ custodio, Excipies бегȣ curro quod Secundam format жишь, ut бежишь, in alijs terminationem sequitur principalem: Sed huius terminationis verba sunt rariora,

дȣ

Secunda facit дешь: Præteritum длешь: Infinitivum sublato д: сти: Gerund: дена ut бодȣ: pungo, бодешь, бодлешь, бодена: Futurum Imperativum et Participium fiunt per suas regulas communes

Exempla плачу, ploro трясу neo бегу duco, зову voo,

Excipies ѥду quod secundam habet ѥдешь sed praeteritum ѥхалешь: Infinitivum ѥхати Gerund: ѥхана Item иду eo, quod secundam format идешь, sed Praeteritum ишолешь vel шедлешь, Infinitivum ити,

Futurum Imperativus et Participium amant regulas communes; Futurum tamen ѥду dicitur поѥду Item иду eo, поиду ibo, Item Verbum плачу ploro recipit пологу, cuius zda формь, :ex

жу

Quaedam secundam locant жишь Praeteritum жилешь, Infinitivum жити, Gerundium жена, Participium жачи, ut бажу concito ad pugnam, vel ad iram, бажишь: бажилеа

барзити, баћена. ба́рзаче.

<u>Exempla</u> сеђу sedeo, глеђу aspicio смрађу sordeo паћу turifico, хођу ambulo, вођу ductito јеђзђу equito глађу polio, рађу consilium do рађуса consulo aliquem саћу colloco seu planto блуђу erro, хлађу frigefacio рођу pario etc.

Futurum et Imperatiuus fiunt per suas regulas communes: Futurum tamen plerumq in his composite profertur, ut ваћу, dic зваћу: рађу/по рађу, саћу, посаћу, блуђу, заблуђу etc.

Quædam autem Secundam ferunt зишь, ~~ut~~ Præteritum зилешь: Infinitiuum зити Gerundium ђена Participium заче, ut лађу лазишь, лазилешь, ла́зити, лађена, лазаче. Imperatiuum dic лази, repe, Futurum nascitur per suam regulam

Quædam secundam ducunt жимъ, Præteritum жалемъ, Infinitivum жати Participium жачи Gerundium жана: vt держу, teneo держимъ: держалемъ, держати держана - держачи : sic лежу, iaceo дрожу, tremo etc At ista, пражу torreo смажу torreoque важу pondero, кружу circumeo, Præteritum dant жилемъ Infinitivum жити, Gerundium жена, Participium mutato у in a euphoniæ causa fit per communem regulam : Futurumque per suam regulam communem смажу tamen et важу, habent usitati у смажу, torrebo, з важу ponderabo, : Imperativum ista formant in ь, vt важь, смажь, пражь, At vero habentia præteritum жалемъ, Impe-

ratiuum secundum regulam communem formabunt.

Quorundam deniq; Secunda in жешъ, Præteritum залешъ Infini: зати Gerundum зана ut вѧжу, ligo вѧжешъ, вѧзалешъ вѧза́ти, вѧзана Futurum Imperativus et Participium fiunt per regulam communem мажу tamen Imperativum format мажъ, macula рѣжу, рѣжъ, Exempla sunt кажу narro, ржу, hinnio рѣжу, scindo, inquibus Futura plerumq; composite efferuntur ut рѣжу, зарѣжу, si significet mactare вѧжу звѧжу, кажу, зкажу, narrabo, etc.

38

Secundam habet зешъ Præteritum злешъ, Infinitiuum зти, Gerund, зена ut лѣзу repo лѣзлешъ, лѣзти, лѣзена. Impera: dic лѣзи

Exempla грызу mando, mandis везу veho quæ Imperativum formant per regulam communem Futurum tamen efferunt Compositè ut грызу, згрызу, везу, повезу, лезу, полезу

НУ

Secunda нешь Præteritum нулешь Infinitivum нути Gerundium нена, ut плыну, плынешь, плынулешь, плынути, плынена: Futurum Imperativus et Participium fiunt per regulas communes

Exempla слыну celebror ѯрну, ине ѯрну eo per aquam мину cito curro,

Excipies ѯну metuo quod secundam habet ѯнешь Præteritum ѯалешь Infinitivum ѯати Gerundium ѯата: Item verbum плену secundam format пленешь,

Præteritum плалемв, : Infinitivum плá
стти Gerundium плата,

Futurum Imperativus et Particip: per reg: com:

ρ8 varium

Quædam Secundam formant per ємв
Præteritum perdita vocali є in ралємв, In-
finitivum ратти Gerundium рана, ut Ѣє-
ρ8, accipio Ѣєрємв, Ѣралємв, Ѣратти,
Ѣрана, sic пєρ8, percutio сєρ8 caco,
ʃєρ8 lacero, сöρ8 aro ϐєρ8 vovo dicitur et
ϐєρ8 : Futurum Imperativus et
Participium nascuntur ex Regulis communi
bus : Ѣєρ8 tamen Futurum usitate format
σвзмв, accipiam et сöзмв,

Quædam Secundam creant in ншв Præteri
tum, нлємв Infinitivum нтти Gerundium
єна ut варв coquo варнмв, варнлємв, варнк,

варена huc spectant творю creo, вѣрю credo мѣрю metior говорю, confabulor, сварюся rixor корю humilio корюся humilior горю ardeo морю mortem causo,

Imperativus Futurum fit secundam regulam communem морю tamen usitate dices уморю, горю, згорю варю, зварю, вѣрю, повѣрю, корюся, покорюся,

Participium nascitur more solito tantum mutata ю in a, idque euphoniæ causa, ut вѣрю, вѣрачи, non вѣрючи,

Quædam item Secundam in ешь: Præteritum ролъ, Infinitivum роти Gerund. роча, ut порю scindo, порешь, поролъ пороти, sic корю procingo, sed hæc pauca reperiuntur quæ præteritum similiter forment

Futurum Imperativus et Participium ex regulis suis gradibus pullulant, корю tamen Futurum usitate amat зкорю, vel покорю,

Porro тръ Secundam facit търешь, тепs Præteritum тарлемь Infinitiuum тартиx Gerundium тартна : Futurum Imperatiuus et Participium pariunt regulâ communi Futurum tamen тръ, dices зетръ, contorum

Ast тръ comficias Secundam facit търешь Præteritum търклемь Infinitiuum търктиx, Gerundium търкна Futurum Imperatiuus et Participium sequuntur regulas communes Futurum tamen vsitatè dicitur затръ,

Cѫ

Secunda семь, Præteritum слемь, Infinitiuum стиx Gerundium сена vt несѫ fero, несешь, неслемь, нестиx, Gerund: несена Futurum Imperatiuus et Participium prodeunt ex suis regulis communibus, Futurum tamen vsitatissimè несѫ, dic понесѫ, feram,

Exempla: трепасȣ, agito, пасȣ: pasco,

чȣ variat

Quorundam Secunda in чишь, Præteritum чилеа Infinitivus чити, Gerundium чена, ut sunt Ꙁачȣ, Ꙁачишь, Ꙁачилешь, Ꙁачити, Ꙁачена: huc spectant рачȣ, tracto, сочȣ quæro, влочȣ traho лечȣ, sano, таȣчȣ, sagino, рȣчȣ spondeo, мочȣ humecto,

Futurum Imperativus et Participium pronunt ex suis regulis communibus, : рачȣ tamen et Ꙁачȣ Imperativum dices рачь, Ꙁачь,

Quædam etiam Secundam in чишь, Præteritum in чалешь Infinitivum чати, Gerundium чана ut цркичȣ, цркичишь цркичȣлешь, цркичати, цркичана: huc spectant гȣчȣ boo, молчȣ sileo

рычꙋ, rugio клечꙋ genuflecto бечꙋ, mugio скрчꙋ frendeo скверчꙋ more picæ conqueror,

Futurum et Imperativus promanant ex suis regulis Participium quoque, sed mutata ꙋ in a euphoniæ grâ.

Quædam Secundam in тишь: Præteritum ти-лемь Infinitivum тити Gerundium щена, vel чена Participium divertit à communi in тачь, ut плачꙋ solvo платишь, платилемь, платити, плащена et плачена, платачь

Futurum et Imperativus ex Regulis communibus nascuntur, злочꙋ tamen Futurum usitaté habet позлочꙋ: item плачꙋ, заплачꙋ, solvam свечꙋ засвечꙋ, illuminabo,

Quædam item Secundam in чешь. Præteritum калемь Infinitivum кати Gerundium кана ut скачꙋ salio, скачешь, скакалемь, скакати, скакана: huc spectant квачꙋ graculor, крачꙋ, corniculor, :

Sed хлепчꙋ lambo, мечꙋ, iacio шепчꙋ susurro

дегочу. garrio свергочу trinso свернучу fritinnio свергочу, idem плеточу crepito сковычу more canis queritor : Futurum Imperativus et Participium fiunt per regulas communes,

Excipe хочу volo, et нехочу nolo habentia Secundam ихчешь, vi хочешь, Præteritum vero, хотѣхемъ Infinitivum хотѣти, ~~Impi nope~~ Gerundium хотѣнихъ sed minus usitatè Participium хотячи, : Futurum præter quam quod ex communi regula ortum habeat usitatè dicitur зхочу, volam : Imperativus extra Regulam communem хоти . Нехаи хочемъ хотѣмо, velimus, хотѣте vel хотѣте, нехаи хочути, vel хотяти

ТУ

Secunda тешь Præteritum плехъ, Infinitivus сти Gerundium тена, vi плету, omnis плетешь, плетехъ, плетенія, плести, huc spectat мету verro, гнету premo etc

Futurum Imperatiuus et Participium oriunt ex regulis communibus : плетѹ tamen, Futur habet ѹплетѹ, sic метѹ, ѹметѹ, e

щѹ

Quorundam Secunda стиши Præteritum стилевъ Infinitiuum стити Gerundium щена, vt крещѹ baptizo крестиши, крестилевъ, крестити, крещена Participium diuersi a communi in стя-чи, vt крестячи : hinc spectant мощѹ pin-tem facio гѹщѹ, denso, гощѹ hospitor пощѹ, ieiuno etc : Futurum et Imperatiuus fiunt per regulam communem : крещѹ tamen Futurum dat ѿкрещѹ, мощѹ quoque помощѹ,

Quorundam verò Secundam formant щиши, Præteritum щалевъ Infinitiuum щати Gerundium щана vt верещѹ seu врещѹ vociferor, верещиши, верещалевъ, верещати, верещана : hinc spectant трещѹ, strepo пищѹ pipio, Futurum et Imperatiuus fiunt per regulas communes Participium quoque per

mutata ꙋ in a euphoniæ gratiâ vt трещам, бо-
рещам, пищам etc.

Excipies плєщꙋ et плєщꙋ plodo manibus Secunda плєщєшь Præteritum плєскалєм Infinitivum плєскати Gerundium плєскача

Futurum Imperativus et Participium oriuntur ex suis regulis communibus: Et hæc quantum ad verborum naturam cognoscendam attinebat ~~satis~~ dicta sufficiant. Cæterum coronidis loco variationem aliquantulam in verborum in 1ma persona Indicativi, Præterito perfecto, et Infinitivo inter Polonos Bohæmos Ruthenos Moravos et Croatas consistentem, subijcere non inutile visum est,

Poloni primam Indicativi semper per ę caudatum efferunt, vt piszę scribo Rutheni eandem per ꙋ reddunt vt пишꙋ quod et Sacra Sclavonica servat: Bohæmi et Moravi cum Croatis per и, vt пиши:

Præteritum Poloni cum Ruthenis habent idem

vt писалемъ, nonulli tamen Rutheni parum va- 44
riant dum dicunt, писавшемъ, et писавемъ,
At Bohæmi et Morani efferunt псалсемъ, et
писалсемъ: Porro Sacra lingua Sclauonica
præteritum effert per ахъ, vt писахъ scripsi чи-
тахъ legi, глаголахъ dixi

Infinitiuus Polonis venit in ać, uć, eć
ić vt pisać, czuć, strzec, bić Ruthenis vero
Bohoemis Moranis et cæteris populis per ати,
ути, ити, etc. vt писати, чути, роби-
ти, hoc idem Sacra lingua quoque commune vt
сказати audire глаголати, dicere etc

Participium Poloni formant in ąc vt czy-
taiąc Bohoemi et Morani etc. in ущи, vt чи-
тающи, пишущи, : In Gerundio omnes
conueniunt in а vt писана, читана,
Sacra tamen на amat vt читанïа, писанïа,
крещенïа, избавленïа, quæ Gerundia Nomina
potius sunt, propter formationem tamen Præteritorum passiuorum

loco Gerundiorum in Coniugationibus posuimus,

De Genere Verborum

Verbi genus uniuscuiusq; ex latino cognosces; Si enim latinum fuerit Actiuum, Passiuum, Neutrum vel Deponens Sclauonicus eiusdem generis appellabis vg̃ вабляю allicio, Actiuum, et вабляюся allicior Passiuum; sic послѣдую, consequor Deponens бѣжу curro, Neutrum, etc

Passiua ex Actiuis fiunt addendo syllabam ся ut крещу baptizo, addita syllaba ся, fit крещуся baptizor, admodum ferme latinorum qui Actiuis addunt or, ut fiant passiua,

Ratio differentiæ inter Passiuum et Deponens est eadem quæ apud Latinos, scilicet quòd ex Deponenti non liceat Actiuum formare, ut дивуюся miror, non dicitur дивую, sicut nec miro.

Porro usus et constructio Verbòrum passiuorum

(de qua in sintaxi) melius eorum naturam declarabit, : Impersonalia quoq; more latinorum nascuntur in tertia persona, quorum itidem natura ex sintaxi innotescet 45

De Participijs,

Participia in DVS et in RVS non agnoscit Lingua Sclavonica; sed in illis ritè exprimendis circumlocutione vtitur, vt si velim dicere scribendæ sunt Epistolæ, dic потрѣба писати листи idest opus est scribere literas

Participia præterita passiua formantur vt писана scribendum, dempta а, et subrogata syllaba ныи, ая, ое, ut писанныи, писанная, писанное, scriptus, scripta, scriptum, de quo in generali coniugandi forma sufficienter dictum est : Restat ~~[illegible]~~ aliquid de Compositione verborum ~~dicendum~~ per modum appendicis dicendum

Appendix

De Compositione verborum varia,

In Compositione verborum cum præpositionibus significatione verbi et præpositionis penetrata facile percipies quo fine talis facta est compositio: quod vel ex latinis patet verbi gratia verbum iacio apud Latinos componitur cum varijs præpositionibus nempe, adjicio, rejicio, subjicio, injicio, projicio, objicio etc, ubi ad significat additamentum re, segregationem sub, subiectionem, in suprapositionem etc. sic apud Sclavonos verbum szaro cum præpositionibus compositum variam pro ratione significationis præpositionum sortitur consignificationem sic proszaro, vel приszaro significat addo, наdszaro, do supra, otszaro reddo

Sic etiam verbum падаю, cado multis iungitur
præpositionibus ut нападаю incido in aliquem
прнпадаю procido допадаю ad sequor seu
aduoluor, ѿпадаю recido ѷпадаю circum-
uenio западаю occido, пропадаю pereo
выпадаю excurro по̂падаю cado sub,
ȣпадаю concido: harum itaque præpositionum
congeriem isthic habes, про, пре, прн, по,
на, надъ, объ, одъ, ѿ, до. роз, в̆, з̆
за, зе, ȣ, вы, quarum singularum vim
et significationem ~~ex significatione~~ quamuis usus
magis ratam faciat præsertim si cum verbis compo
nantur, iuuat tamen multum si eorum natu-
ram ex significatione perspectam habeas: hoc
idem dogma quoque in Compositione verborum cum
Aduerbijs seruandum censeo.
Interim superius positarum præpositionum ad

verborum cumquibus componuntur sensum melius penetrandum addere libuit aliquas significationes, quas non solitarie absq verbi consideratas sed facta verborum cum illis collatione quid scilicet simul consignificent afferimus. Præpositio itaq до alicuius rei perfectionem assecutionemue significat vt дославаю, assequor, допиваю, ad finem bibo, доробляю perficio seu opus ad finem perduco etc

ѡ̈, et ѡ̈колѡ idem quod circum, significant, componunturq cum verbis tum temporis quando circulariter seu totaliter res aliqua agere, patiue significat vt ѡблегаю мѣсто obsideo Civitatem, ѡ̈падаютъ цвѣтки circumcadunt flores, ѡ̈палилосе дерево, ambustum est lignum, ѡ̈кроужилъ circumiuie

ѡтъ significat idem quod præpositiones latinæ re et ab, vt ѡ̑тписалъ, rescripsit mihi: ѡ̑тдалилъ ѡ̑тмене, abalienauit a me etc

на abundantiam alicuius significat, vt насѣяти

multum seminare наѣдатися satis comede-
re наскакатися satis saltare начитатисе
satis legere

Подъ frequenter Inchoationem significat,
ut подъпилъ parum inebriatus est

Пре valet idem quod trans ut пребилъ
transuerberauit прескочилъ transsiliye: Signi
ficat etiam Super: ut преходитъ наукою
единъ другого unus alterum doctrina anteit
превитяжилъ ~~et~~ superauit

При valet ad, ut придаю addo
припущаю, admitto прилѣпляю adiungo

Роз significat idem quod inseparabilis
præpositio dis, ut розсѣваю, dissemino
розрываю, disrumpo

Въ valet in ut въписати inscribere,

вы significat ex ut вывити excutere,
вытнати expellere выслѣдити, excedere
interdum tamen hæc præpositio вы exactam
passionem vel actionem alicuius rei significat
ut вытрпѣвати perpeti вытикати ebibere
з́ valet de et ex ut зворити decipere
item злупити expoliare
за valet ob ut зарастается obducitur
закрывается occultat забивается occidit.
Et hæc de natura verborum simpli:
cum ac compositorum dicta sufficiunt

De Aduerbio

Aduerbia permulta formantur ab Adiectiuis Nomini bus in е, ut a защитный praestans защне, praestanter добрый bonus добре bene а злый зле male etc.

Exeunt etiam plurima in о ut а трудный difficilis venit трудно, difficulter трудный celer трудно, celeriter : Inter quae desinentia in о sunt quaedam ita Sclauonis una voce cadentia, ut latine exprimenti pluribus vocibus imo magna circumlocutione opus sit sunt istа соболно id est pellibus zobelinis ornatum : слуфно id est multis seruis comitatum; конно id est pluribus equis stipatus

Quaedam speciem declinationis praeseferunt et componuntur cum praepositione з et, ut з застола ex illa parte mensae : з зарека, ex altera parte fluuij здалека a longe, звысока ab alto, зглубока ex profundo,

Notandum est Aduerbia formata ex Gentilibus nominibus Adiectiuis semper in ꙋ desinere, v.g. Gallicè Пофранцꙋскиꙋ Germanicè Понемецкꙋ Item ab officijs personarum naturisq. ~~viuentium~~ Animalium desumpta vt Попански more Dominorum Похлопски more Rusticorum Пошꙋлтански more nebulonum. Formatio autem ista videtur esse composita ex particula по et Adiectiuo in ꙋ declinato, vt ex немецкий, понемецкꙋ; etc.

Aduerbia loci

In Loco

гдѣ ubi гдѣнибꙋдь ubicunq. всюдꙋ ubiq. де гдѣгдѣ ubiubi внꙋтрꙋ intus близко prope нагорѣ supra надоле infra тꙋсамъ тамъ hic illic, etc:

De Loco

ѿтконꙋдꙋ unde ѿтꙋдла et ѿсєла hinc,
зтамотꙋдлѧ et зтамотконꙋдꙋ et зѿборꙋ,
illinc зверхꙋ desuper здолꙋ abinfra &c.

Ad locum

самъ huc тамъ illuc где, seu доконꙋдꙋ
quo, далечь longe вспять, retro догорꙋ
sursum надолъ deorsum направо dextrorsum
налѣво sinistrorsum 118, et на ничь, навзна
prone, взнакъ supine

Per locum

тꙋды illac сюды hac ѡбꙋды illac та
тꙋды et ~~ва~~ тамтенды ecce illac

Adverbia Temporis

теразъ, днеск, теперъ, днесего hodie, nunc
недавно aliquamdiu, давно diu втаки interea
рано mane вечеръ et позно vesperi раньохно

Summo mane завше semper завсегды semper
николи nunquam мало, малочко, нахви
лю paulisper покы et покуда quousq.
потоли hucusq. иле quatenus досюлѣ et
давно olim недавно nuperrimé, претымъ
antea утро cras perendie назавтре,
позавтре, postridie потомтогды, потомвтогды
interdum скоро mé вкоре statim
ажъ usq. еще adhuc досыта satis

Numeri

разъ semel дваразы et двакротъ bis три
разы ter seu tribus vicibus etc. всякротны
quoties толикокротъ, toties частократно saepissimé
редко raro Reddenda sunt ista,
иле quot толике tot || зась, тежъ, et повторе
знову iterum seu etiam

Affirmandi такъ, нѡвшемъ, ita
заправды, поправдѣ profecto истѣ et
заистѣ equidem, правѣ plane нѡвшѣ
imo безпохибнѣ, неѡмилнѣ, infallibiliter

Negandi не, non, ани et ни, neque
намнѣй; бынамнѣ minime жадныимъ спо
собомъ nullomodo, жадного мѣрою, nulla
ratione, никако, нияко, ѿвшеи nullatenus

Demonstrandi ѿто, ecce ѿво
en ѿтоли en ecce ѿволи, et ѿнолка ecce,

Optandi ѿбы, et жадай utinam

Hortandi нужѣв, нуже, eia, age agedum
нужѣв скорно, нужѣвтлико agedum agite,

Ordinis затым, потымъ, напотымъ
deinceps похвили, напохвилкомъ, paulopost
пропеємъ primo, задомъ postrema parte
конечнѣ omnino взаемъ vicissim и потомъ adhuc.

Interrogandi чемꙋ, радичего, quare
зза, азаръ, за, залк, numquid чемꙋтакъ
quare ita чемꙋне quare non каното quomodo hoc

Similitudinis како, quemadmodum, каково
quasivero кака сен такъ како tanquam, равно-
но, каквыто quasi такъ бре, кабакъ prout
равне pariter всезаедно, idemperidem инꙋ-
чей aliter, неинакек non aliter

Qualitatis добри bene злѣ male,
сердечне animose прудно velociter лацно
facile трꙋдно difficile горко, amare
слатко dulciter, сронго et сдорзе vehementer
единако uniformiter двояко, bifariam сто
рако centifariam etc

Quantitatis веле et много, et сила multum
мало, невеле, нꙋсоко, parum назвыше nimium

Dubitandi снатти е̃т поровно, forsan
есак ли чили, зали, utrum правьдали
verumne, танак itane тавке sic ergo
Congregandi ut сполꙋ, сполеꙋ, et
посполꙋ et заедно, item образ significant simul
громадою gregatim полкомь catervatim
гꙋрмомь congregatione
Separandi поединиомь, розьчане
зосовна sigillatim seu seorsim иначей
aliter надвое, bifariam розлидитсе, розлине
multifariam тамилно solum тамило modo, ꙋмиле
saltim ꙋмилетмиле solummodo vel duntaxat
Eligendi рачей potius нѣвшемꙋ imo
и нѣвшемꙋ, quinimo, imo verè
Prohibendi нехай, не, нехь, ne :
Eventus зврьхи, зпрхадьвꙋ, зьгадꙋниꙋ
casu forte, vel fortuito,

Comparandi vt пекне pulchrè пекней pulchrius, найпекней pulcherrimè, барзо valde барзей magis, найбарзей maximè просто simpliciter, совитто, duplo magis, близко, prope ближей propius, найближей proximè

Diminuendi смачно sapidè смачноxно, sapidiusculè, смачносенечно: sic дробно дробнюxно, дробнюсенечно exiliter

мало parum мнѣй minus, наймнѣй minimè

веле multum венцей plus найвенцей: добре bene, лепей melius, найлепей optimè, зле, malè

горей peius, найгорей pessimè:

Aduerbia redditiua яко, тако quo, eo

иле, тыле, quoties, toties

In Aduerbijs ex Superlatiuis ortis vtimur particulis isti що, seu що et тако seu таке, qu[ae] significant, quam, vt таке найлепши, quam optimè

De Præpositionibus

Præpositionum numerus totuplex potest esse Sclauonis quotuplex Latinis sed earum constructionis natura longè diuersa: Quædam enim quæ apud Latinos accusatiuum amant à Sclauonis cum Datiuo efferuntur aut cum Genitiuo:

Genitiuo addictæ

до : Ad
у ; apud
з тоеи стороны ex ista parte
з ѡнои стороны ex illa parte
ѡколо, circum за, sub, заголова:
подле, ведле, ведлугъ, подлугъ, juxta
мимо, trans, близко, подле, prope
безъ, ѡкромъ, прочъ, ѡпрочъ, кромѣ quæ omnia idem significant, scilicet sine, præter
для propter , потаи clam,
презъ, черезъ per ѿ, seu ѿ a, ab, з ex:

Dativum sequentes

ку, к, ad, противно, противъ, напро-
тивъ adversus

Accusativi et Ablativi famulæ
ideʒ pro ratione motus aut quietis

за post et pro, на in, подъ sub, межи
inter, надъ supra, предъ, межъ,

Casibus Vagabundis faventes

при penes, по post, в in ut въ пане
et въ панахъ, ѡ de,

Ablativum regentes

предъ, ante, с et з cum,

Accusativo gaudent

по et за pro, на in, подъ sub, межи inter,
надъ super, предъ, объ ante,

Notabis istas duas præpositiones з, в, ali,
quando euphoniæ causa inconstructione assumere
vocalem о ut зовсѣми cum omnibus, вовсѣхъ in
omnibus : Istas porro duas надъ et предъ
finalem vocalem ъ, mutare in aliam о ut пре
дъ омного citamme надомного supra me

De Coniunctionibus

Coniunctiones more latinorum sunt Dupli
ces, Simplices et Compositæ Simplices sunt
ut ista зблаза, quoniam бо, quia нездѣ
cum и et а, et если si теперь, igitur
бенлъ, ergo Compositæ ани neque
либо et алибо aut любопрочъ aut etiam прж
тамимъ, adhæc такъ quam нежели ~~ести~~
Comparationi rerum deservientia ut вино лѣпшое
нежели пиво : нежелъ priusquam скоро quamprimum
примиримъ præterea любо, et алибо хотя quamuis

Ꙟкобѫтъ etenim понеꙁаръ, quandoquidem
чѳрꙁи saltem лекъ, але sed Ꙟтънобенъ
quanquam пръстоꙁикъ, кѫ, quod, quia
нꙇ̈общенъ quinimo ꙇ̈ощенъ

De Interiectionibus

Interiectionum usus ad exprimendos varios animi affectus, Sclavonica lingua prout et alijs convenit :

Lætandi ut гопъѫ, гопꙁре, гоцъ, io,

Dolendi Ꙟхъ, вехъ, ꙇ̈, ah, o,
нестентикъ, heu

Ridendi ut хахаха, гогого,

Exprobrandi Ꙟган, гала, тфꙋ, hm

Silendi ut цꙇтъ,

Applaudendi ut то то, то,

Et hæc de partibus orationis si gillatim dicta sufficiant,

SYNTAXIS

Nomina Adiectiua cum suis Substantiuis in eodem genere numero et casu concordant vt Всемогучий Богъ Omnipotens Deus цнота милая virtus amabilis чловекъ учоный; homo doctus

Duo aut plura Nomina Substantiua eidem rei deseruientia eodem gaudent casu vt Ӏсусъ Христосъ Откупитель Iesus Christus Redemptor: Кроль Давидъ Пророкъ Rex Dauid Propheta etc.

Relatiua concordant cum suo Antecedente in genere et numero, vt Мѣлемъ сокола которыи качки хыбко ловилъ habui falconem qui celeriter anates prehendebat.:

Quotiescunque duo Nomina Substantiua fuerint in oratione posita, quorum vnum respectu alterius sit Subiectum: illud quod est Subiectum erit genitiui casus vt здоровость тѣла, sanitas corporis

слепота очей caecitas oculorum ~~clam~~
свътелности довтантѹ subtilitas ingenij eeem

Quoties tamen inter duo Substantiua
sola intercedit possessio alterum Substantiuum tran
sit in adiectiuum quod est frequentissimum apud
Sclauonos, ut Коронꙋ Кролевшая, Diade
ma Regium, non Коронꙋ Кроля:

Nisi velis Genitiuo Substantiui adiungere
Adiectiuum vg Корона Кроля первшого, Coro
na Regis Persiae

Obiter itaque sciendum seu potius remi
niscendum est in idiomate Sclauonico à proprijs
et Apellatiuis Nominibus deriuari Adiectiua ut
a Павель Павловъ, a Paulo, Paulens, à Сте
фанъ, Стефановъ à Stephano Stephanens à
Гетманъ Гетманскихъ, a Dux Ducalis effertur
ergo constructio ista vg Liber Pauli, non Кни
га Павла, sed Книгꙋ Павловꙋ: item Equus
Ducis Конь Гетманский non Конь Гетманꙋ et.

Plurima Nomina Substantiua et Adiectiua genitiuum laudis vel vituperij regunt, vt пóлный цнóты plenus virtute, гóдный запла-
ты Dignus mercede. пиaный нaбоженства obseruans pietatis винен смерти, reus mortis 55
пpожен добрых учинков, vanus bonis operibus
Exempla Substantiuorum чловек велı-
кого розумa Homo magnæ intelligentiæ, вол
великих рогов bos magnis cornibus, птaк
вдячного голосу Auis iucundæ vocis
Genitiuo quoq; iunguntur ista трeба
oportet, seu opus est, шкода, seu non oportet
тeсно, panitet quæ quidem apud Latinos non
nisi per verba efferuntur, vt шкода хлеба
лeнивому non opus est pane, pigro трeба щнo
ты, поневаж opus est viuente ad Cœlum тeсно
пану безгрошей tædet Dominum sine pecunia
Adiectiua dimensionis accusatiuum

cum præpositione, in, postulant vt долгое поле на двѣ миле, latus campus duo miliaria,

Sed Comparativi nati a positivo dimensionis, ablativum requirunt vt ширшій пазуха двема локтями latior thorax duabus vlnis bene tamen et in accusativo dices, vt ширшій на два локти latus, duas vlnas

Adiectiva similitudinis, et dissimilitudinis, commodi aut damni dativo iunguntur, vt подобный сынъ отцу, Filius similis Patri слуга пану послушный и пожитечный servus Domino obediens ac vilis страшный судъ божій грѣшному Terribile iudicium Dei peccatori, милостивый есть Богъ милующимъ и боящимся єго, misericors est Deus amantibus et timentibus eum

Gentilia Substantiva ablativum sine præpositione adsciscunt vt. немецъ родомъ Ger-

manus natione Влохъ штудного, Italus arte
Игречинъ здрадого Graecus perfidia

Pluvima Nomina Apellativa abla
tivo laudem aut vituperium praeseferente
indigent, ut Панъ повагого Dominus auto
ritate налещ достатковъ Pauper opibus
quod a Sclavonis sententiosius effertur sic
Знимъ шъ Панcкий, интpата блаженcкая
idest Par Animus Craeso res est cum paupere
Codro Геркулесъ силого Hercules viri
bus заБокища умысловъ lano animo,

De Pronominibus observanda

Pronomina ista свой suus, своя sua
своё, suum quae quamvis apud Latinos tertiae
deserviant personae Sclavoni tamen perquam
commode omnibus accommodant personis ut
Iа маю своего Пана ego habeo suum Dominum

тыи маєшъ своєго ѡтца Tu habes suum patrem
ѡнъ покорнымъ єстъ своємъ старшому, ille obediens est suo superiori

Idem etiam contingit pronomini primitivo собѣ et себе, sibi, et se ut sã у бога собѣ ѡрати ego sibi arabo, pro mihi arabo тыи собѣ сѣєшъ, Tu sibi (pro tibi) seminas ѡни собѣ жнуть illi sibi metunt, вы себе вымовляєте, Vos excusatis vos

VERBORUM Syntaxis

Verba personalia finiti modi nominativum aperte vel occulte regunt ut sã спѣваю ego cant vel ово молюся, тыи пишеш Tu scribis ѡнъ танцуєтъ ille tripudiat

Verba Activa pleraq accusativo adstipulantur ut ріѕклєгъ мѣсто obsedit Civitatem забилъ звѣра стрѣлецъ, Sagittator mactavit aal

Quædam item verba Activa nanciscuntur genitivum partis eaq quamplurima: Porrò partis genitivum voco qui rei alicuius partem non autem rem totam datam habitam aut concessam exprimit vg дай мн хлѣба, Da mihi panis, idest panem: Dicitur etiam bene дал мн хлѣб, dedit mihi panem sed tunc totus panis datus alicui non autem pars, estq accusativus verbi acti, ui ad Regulam superiorem pertinens: sic genitivus partis apparet in his locutionibus урѣжь мн сукна scindit mihi panni, sub intellige partem пожтовал єсмь вина, по пробки, gustavi vini idest partem, usus istius regulæ præsentissimus quoq est in lingua Gallica dicitur enim дай мн хлѣба Donne moia du paen etc.

Actiua quæ apud latinos duos accusatiuos vnum personæ alterum rei regunt vg Doceo te grammaticam apud Sclauonos genitiuum rei adsciscunt, vg ȣчȣ тебе играмматики, Doceo te Grammaticā

Item quæ apud latinos accusatiuum rei cum datiuo personæ obtinent vg Do tibi panem Sclauonis ille accusatiuus migrat in Genitiuum, vt даю тебѣ хлѣба Do tibi panis

Appendix

Obiter scire expedit plurima esse verba genitiuo gaudentia, horum nonnulla apponere placuit cætera ab vsu lectionis et colloquij sunt petenda: sunt autem ista бранию defendo: стерегȣ custodio: желиȣ, opto, ȣживаю, зажедю utor ȣчȣ doceo, смилȣюса misereor жалию doleo хибию aberro бојиса timeo промињаю mutuo жељаю desidero винишую gratulor слȣшаю audio навикнаю, привикнию consuesco потребȣю requiro etc

Duo tamen Pronomina ista primitiua я ego ты, Tu cum careant genitiuo casu cum talibus verbis in accusatiuo ponuntur vt жадаєтъ мене матка desiderat me mater, чекаєтъ мене товаришъ expectat me Socius

Item plurima verba Composita cum præpositionibus istis ѿ, до, надъ, по, подъ, пре, при, у, за, з: genitiuum comitantur vt ѿступитися цноты. Recedere a virtute ѿ, ѿмовилъ вєнностєй: Recusauit operam: Notabis hoc verbum ѿмовляю si significet recuso cum genitiuo incedit, si autem significet abstraho seu allicio recipit Accusatiuum vt ѿмовилъ панну, хлопца, слугу abstraxit siue allexit virginem, ~~virginem~~, puerum, seruum et ѿмовилъ Король брата своего посломъ, Recusauit Rex fratrem suum legatis:

доставаю, assequor: доставилъ живота вѣчного assecutus est vitam æternam

Досталъ славы consecutus famam о дочтавдю, дочеталъ годины perseveravit ad horam et cætera ex до, composita

Навыкаю consuesco, навыкнувъ наборенства assuefactus pietati, huc spectant нахилаю, inclino нароблаю, facilito, напиваюся: Excipitur написалъ, quod accusatiuum amat ut написалъ книгу, scripsit librum

Надаваю supradō, надалъ грошей supradedit pecuniam: надвставилъ хрестъ superposuit tergum

Поправляю, emendo поправилъ малярь образа emendavit pictor imaginem: Позволяю concedo, позволилъ мешканя concessit habitationem

Excipe поживаю duplicem habens sensum: si significet vinco accusatiuum poscit ut поживаю неприятеля vinco hostem, sin verò significet utor vescor fruor, genitiuum partitiue capit ut поживаю хлеба &c.

Подпираю, suffulcio, подперъ домъ

suffulcire domum подпираю inebrior, подпилъ вина inebriatus est vino

Прѣставаю desino Прѣстати злости cessare a vitijs pauca sunt composita ex praepositione ista прѣ cum genitivo usitatius accusativo gaudent ut прѣбыти дени superare diem прѣплынꙋти рѣкꙋ transnatare fluvium прѣскочити коня transilire equum etc — прѣ

Пристрищи волосовъ abbreviare capillos — при
Прибываети веселья impersonaliter dictum, accedit laetitia sic etiam dicitur прибываетъ компанїи accedit societatis,

Ꙋливаю пива effundo cervisia ꙋимꙋю площꙋ abbrevio aream ꙋхожꙋ злости fugio nequitiam, — ꙋ

Збываю фрасꙋнкꙋ abijcio sollicitudinem — з
збавляю нѣдꙋжного, libero aliquem misera,

Замешкиваю обѣда tardo prandium, за- недбалемъ наꙋки neglexi scientiam зажываю роскоши utor voluptate etc — за

Quædam Verba Activa ablativum rei sine præpositione postulant ut владаю мѣстомъ войскомъ Rego Civitatem, exercitum, правлю дышлемъ, конми, возомъ, dirigo temonem equos currum, Зранвѣтти хлѣбомъ seligit pânem; мысливецъ ваблитъ птака мясомъ, Venator allicit avem carne;

Constructio Verbi passivi

Verba passiva plurima ablativum qualitatis et instrumenti sine præpositione possident ut учернилъся чернѝломъ Denigratus est atramẽto vel potius denigravit se atramento: прикорзовѣлъ ся цнотою præclinis est virtute, забилъся ножемъ occisus est seu occidit se cultro:
Et hæc constructio locum habet quando quis sibi ipsi passionem infert si enim ab alio inferatur, per activam locutionem efferendum est ut si velim dicere occisus sum â te dicam тыеси мене забилъ idest, Tu me occidisti.

Lingua autem sacra Sclavonica more Latinorum passivam constructionem (scilicet) cum præpositione A vel Ab agnoscit ut Христосъ крестися ѿ Іωанна во Іорданіи : Christus baptisatus est ab Joanne in Jordane :

De Constructione pretij

Accusativus pretij vel commutationis cum præpositione за, pro, verbis iungitur ut купилемь коня за десеть злотихъ, Emi equum pro decem florenis продалъ сукню за пять золотыхъ vendidi vestem pro quinqꝫ florenis : Архимарекъ коня за вола mutavit equum pro bove etc.

Constructio Verborum Neutrorum

Verbum естемь sum apud Sclavonos multifariam habet constructionem Primo cum Nominativo ut чловекь есть смертелное створеніе,

Homo est mortalis creatura :

Secundo petit Ablativum vt: Генрикв
четвертый естъ королемъ в Французкій
Henricus quartus est rex in Gallia

Tertio cum Genitivo laudis vel vi-
tuperij vt: Чловекъ естъ доброго сумнения
Homo est bonæ consciéntiæ Гетмандѵвеанн
мдухв великого, Dux est magni animi
Хлопецъ злого выхования : Puer pessimæ
educationis

Quarto idem verbum естемъ cum pro
vestri accipitur Ablativum cum præpositi
one в in recipit vt: Панв естъ в собо
лахв, в злотоглове, в шапце, в котарахв
Dominus est in pellibus zobolinis in tela
aurotexta in pilea, in calceis

Nonnunquam oculte in oratione subin
telligitur vt: неруахготлох речнойи, subintellige

Небре, aut Ненило id est non multum huius vo
luptatis, erit vel erat

Verbum стаю, seu ставаю, seu
зоставаю, Fio, ablatiuo sine præposi
tione gaudet, vt стаю кролемъ seu
зоставаю кролемъ fio Rex, зосталъ
гетманомъ, factus est Rex

De Ablatiuo absoluto

Ablatiuus absolutus ab omnibus fere verbis
in Sclauonico idiomate nascitur qui perpetuo
desinit in ши, vt сказавши, писавши
ши et pi ex infinitiuo ти syllaba mutata
in вши, vt писати scribere, писавши
scripto, Qui si veniat a verbo Actiuo
casum regit sui parentis verbi vt Iорамъ
продавши христа повесился, Iudas ven

dito Christo suspendit seipsum Ita etiam
derivatus a Passivis constructionem retinet
passivam, quemadmodum ab Absolutis
descendens hæreditat regimen eorum, ut
Passivè Убравшися в хентроигних шатах
пошолъ до костелу vestitus pulchris vesti
bus ivit ad templum : Absolutè
Потанцовавши, шермовавши пошолъ до
дому, Cum tripudiasset, ~~seu tripudiato~~
digladiatus fuisset, seu quasi dicatur post
tripudiatiōem et saltationem, domum abyt
Запивъшися пошолъ спати, inebriatus
ivit cubitum

De Tempore

Tempus in genitivo vel Ablativo ex
primitur ut Того часу, et тымъ часомъ
hoc tempore Того дня, et тымъ днемъ

hac die, тоѝ годины et того годи-
ного hac hora, того роцꙋ et тыхъ
роковъ, hoc anno

Effertur etiam cum præpositione в, in
ut в тоѝ часъ, in illo tempore

Quod si velimus durationem alicuius rei
vel personæ exprimere vg Regnante Ludo-
vico, vel Imperante Cæsare, favente
serenitate, lucente die, etc: utimur abla-
tivo cum præpositione за, sub ut за це-
сарѧ Нерона христiане были пренаслѣдовани
Imperante seu durante Nerone christiani erant
afflicti за тоѝ годины пожалъ жито, durante
serenitate messuit frumentum

Si contrahat aliquid præteritum fuisse
aut futurum esse quod vg Latine sic efferretur
Fuit his diebus disputatio, vel Erit hoc anno
caritas annonæ has duas temporis propones

dupliciter Sclavonice efferre potens Primo absq præpositione, ut latini тимими днями била диспутацина, his diebus fuit disputatio : Secundo idem effertur additis præpositionibus по, за, в, ut потими дни et затимихъ днии et втимихъ днехъ била vel будеть диспутацина, idem his diebus fuit vel erit disputatio

Syntaxis Locorum,

Nomina propria Urbium, pagorum Regnorum, provinciarum, sive quies significet in loco sive motus pat ad locum, ex loco, per locum continuo cum præpositionibus efferenda sunt ut Краль есть в Парижу Rex est Parisijs : Идущи ерудитак до Парижа

Mercatores veniunt Parisios, пріехали нм листъ з Пар[и]жа missæ mihi venerunt literæ Parisijs

Motus tamen per locum in quibusdam nominibus loci exprimitur per ablativum sine præpositione, quamvis hic nonnulla subijciunt ut поле campus улица platea рынокъ forum, гора mons долина, vel ровъ fossa vel locus demissus река fluvius море mare лѣсъ silva etc. ut шли ехали горою, до линою, лѣсомъ, etc. ivimus per montem decliva, silvam, бенковали ехали мо рекъ, рекою, navigavimus per mare per fluvium etc. Hæc tamen etiam cum præpositione per презъ bene efferuntur, ut плавинъ презъ дунай, et дунаемъ, navigo per Danubium etc.

Notandum est Nomina aliqua Regnorum non posse uno vocabulo in lingua Sclavonica reddi commode, vg. Italia, Germania, Turcia, Francia, seu Gallia, Vngaria Scithia, etc. sed loco istorum, nomen ipsorummet incolarum in numero plurali adhibetur ut si velis dicere, discessit per Vngariam, debes dicere, поехалъ презъ венигри, id est per Vngaros презъ влохи, id est per Italos, etc.

Vel circumlocutione adhibita vg. презъ вломско землю per terram Italicam, Vngaricam etc.

Reperiuntur nihilominus aliqua quæ singulari nomine fœminino commodè efferuntur, ut Франзїа Москва, Полша Polonia Англїа, Хина, Индїа, Iапонїа, Палнатерїа, Персїа, Каталонїа, голандїа etc

De Numeralibus

Sclavoni res numerant in Nominativo casu per numerum usque ad 5 exclusivè à 5 autem

in reliquo numeri progressu genitiuum rei nume-
ratae exprimunt ut єдинъ волъ, unus bos
два волы duo boues, три козлы tres hœdi
чтыри грошы, quatuor grossi, Incipiendo
autem a 5 deinceps genitiuum rei adhibent
ut пятъ воловъ, non пятъ волы, 5 boues
шестъ фолнбровъ 6 milium, non шестъ фол-
нкре, etc:

Ordinalia sicut apud Latinos adie-
ctiue exprimuntur, ut першый primus, вто-
рый vel другый secundus третий tertius etc

Interrogatiua Ordinalia non sunt
ad instar latinorum quotus, quota, quotum, accom
moda, sed eorum loco utuntur Relatiuis, которыѕ
которая, которое, qui, quae, quod ut si velis
dicere quoties habet pomum, dic которыхъ ма
етъ iабко, idest qui vel quis habet pomum etc

Distributiuis etiam proprijs carent sed ea cum praepositione по circumloquuntur ut si velim dicere bini, terni, quaterni etc dicam подва, потри, почетри, ubi patet simplicem numerum cum praepositione по componi

Assumit quoque Numerus genitiuum pluralem нхъ illorum cui additur verbum impersonaliter prolatum desinens in ло, neutrum ut пяти нхъ прїехало quinque ipsorum aduenerunt, десатин нхъ утекло Decem ipsorum fugerunt сто нхъ погєгло, centum perijt,

Constructio Infinitiui

Infinitiuus cum verbo finito frequentissimé (ut apud latinos) venit ut хочꙋ тобѣ налмꙋзнꙋ дати volo tibi eleemosinam dare прїстоитъ ѹнотиалкѣ ꙃитаи / Decet bene viuere

Utuntur quoq[ue] Infinitivo loco futuri Indicativi ut писати и иних листов, scribere ipsi literas, id est scribet ille literas. Бытии тоб в Парижѣ esse tibi Parisijs id est Tu eris Parisijs

Nonunquam adhibetur Infinitivus suppresso seu subintellecto verbo finito id q[ue] fit in narrationibus factum aliquod exaggerantibus ut скоро з ложа пан встанет, то ести, то питии, то спати etc. Quamprimum Dominus ex lecto surrexerit tum comedere tunc bibere tum saltare; sub intelligitur incipit vel consuevit:

Constructio Gerundior[um]:

Gerundiva constructio non effertur per gerundium sed per participium absolutum ut si velim dicere, Jocando vulneravit me dicam жартуючи ранил мене etc.

De Participijs

Participia eosdem casus regunt quos verba a quibus proficiscuntur ut малюючи ѡбраз pingens imaginem, etc пишучи листи повѣдалъ исторiю, Scribens literas narravit historiam :

Participijs in RUS, cum lingua Sclavonica destituatur circumlocutione opus erit adhibito futuro Indicativi modi et coniunctione quod, ще vel щобъ, ut сподѣваюся щобъ ми за мою працу нагородившъ, spero quod tu mihi pro meo labore compensaveris, idest spero te mihi pro meo labore compensaturum : Сѣмъ щоб Богъ грѣшниковъ Бог(?) карати, Scio quod Deus peccatores puniet, idest Deum peccatores punitum

De Impersonalibus

Impersonalia in o ex praeterito participio passiuo nata accusatiuum regunt, vt стятто мечем святтую Екатерину, idest, Decolatum est gladio sanctam Catharinam, venitque стятто, а стятых decolatus : Написано листы, scriptum est literas valet idem quod scripta sunt litera

Alia item in ло a tertia persona praesenti Indicatiui provenientia, seu potius tertia persona neutrius generis, cum genitiuo plurali vsurpantur vt приехало десять солдатов, venit decem militum, idest venerunt decem milites, умерло нилиа людеs mortuum est aliquot hominum, idest mortui sunt aliquot homines etc

Ista тесно мии, taedet me, жалко мии poenitet me встыдно мии pudet me genitiuum praeter datiuum poscunt, vt тесно мии убозства, taedet me paupertatis, жалко мии убогого, miseret me pauperis

Datiuo contenta приcтоити decet, гoдити ся licet належити incumbit трeба бaетcя, et прихаетcя contingit здаєся, videtur, вольно licet приговаетcя euenit vt пристои чловеку уночтиве жити, Decet hominem probè viuere належит пану ведати о чeлядu, spectat ad Dominum scire de Seruis

Plura tamen impersonalia latina circu loquuntur Sclavoni vt sufficit efferunt per aduerbium досити sat est pudet me, встыд ми pudor mihi : pro Apparet, vtuntur infinitiuo знати, vt знати з плаче вашего пишкаи

Немашъ, non est, Genitiuo indiget vt немашъ пана в домy, non est Dominus domi немашъ гроше в мешку, non est pecunia in sacco

De Adverbio

Adverbia genitivo iuncta много seu веле multum, проха et прошна parum, до ситиа satis, назаотрв perendie ut веле людех, грошес, etc multum hominum, pecuniae etc досития уроди, хитрости, науки, смелосте, satis pulchritudinis, agilitatis, doctrinae, audaciae. назаотрв Божјего Нароћења perendie nativitatis Christi,

Item comparata ista, ut далено procul, далей magis procul, надалей maxime procul et близцио, ближей, наближей, prope, propius, proxime, ut новии мосљ недалено проследвших палацьов, Novus pons prope regias aedes: слонце далеће се на, sol est magis procul quam luna: huc spectat вишей, нижей superius inferius: дужей longius, ширей latius et caetera Comparativa,

Constructio Comparati uorum nominalium

Comparatiui Nominum cum genitiuo: aut cum præpositione inter ponuntur, vel super ut пєсь прєбржиіи кота, canis velocior cato, vel павь лєпшиіи нарь павѣ, Pauo pulchrior sua femella, левь срдшии мєѣх звєратами, leo ferocior inter animalia

Superlatiuus recipit genitiuum multitudinis cum præpositione з ex, наичистиіа змеджєн матти Божіа Castissima ex hominibus Mater Dei

Regimen Præpositionum

Præpositiones cum suis casibus locantur ut иду ко Господина Eo ad Dominum: Богь єсть в нєбѣ, Deus est in Cælo и на зємлях, et in terra

Earum itaque proprios casus cognosces in partibus

orationis vbi singula sub sibi debito collocata
sunt casu :

Quædam tamen variant; id est conueni
unt in significatione et discrepant in casu
vt про, et и8 seu и ad, про acquiescit ge-
nitiuo и8, seu и petit Datiuum vt про Бога
ad Deum и8 Бог8, ad Deum

Similiter se habent ista duæ 8 et при
apud: 8 nihilominus cum genitiuo при
cum Datiuo vsurpatur vt за цнотп8 есть
нагорода 8 Бога, Pro Virtute est recompen
satio apud Deum: добре естъ светцимав
при Бог8, Bene est Sanctis penes Deum

Porro 8 apud: positum cum pronomi-
nibus istis я, теби, него, Ego, Tu, ille recipit
accusatiuum vt приятель быль 8 мене на
обѣдѣ: Amicus fuit apud me in prandio: беле
естъ 8 тебе гостей, multum est apud te hospitum.

Пре́дъ si significet coram, et ante, posi-
tum cum verbis activis: aut Neutris quietem
significantibus ablativo gaudet ut слуги
стоя́ти пре́ Паномъ: Servi stant coram Do-
mino: схоля́стики читáютъ лекцию
предъ обѣдомъ, Scholastici legunt lectio-
nem ante prandium.

Cum verbis tamen nonullis motus in
accusativo ponitur, ut пришолъ слуга
предъ пана, venit servus ante Dominum

Sin autem предъ idem significet quod
quod præ, et propter, ablativo iungitur
ut немо́глемъ предъ хоробою, ю́тъ вѣ при-
ѣхати, non potui propter morbum adte ve-
nire.

За dum valet pro, accusativo iunges ut
штуку за штуку Ars pro arte лаcкa за лаcку
gratia pro gratia: милость за милости Amor pro amore

Si vero за, significet trans, manet cum ablativo ut воиско стоитъ за рѣкою, Exercitus stat trans fluvium, гости седятъ за столомъ, Hospites sedent trans mensam, et hoc si cum verbis quietis reperiatur: Quod si cum verbis motus ~~re~~ponatur accusativo indiget, ut ѣхалъ ѳенгкнаръ за море, navigavit nauta trans mare скочилъ хлопъ за коня Saltavit vir trans equum.

В in si in loco significat ablativum, sin ad locum accusativum amat, иду в мѣсто, eo in Civitatem, et иду в мѣсти eo in Civitate, Сарбона есть в Парижѣ Sarbona ē Parisijs huc referuntur межи inter подъ, sub, надъ supra

ПО pro ratione significationis variam sortitur constructionem, cum significat tenus, aut pro, iungitur accusativo ut упалъ в яму по пасъ, cecidit in foveam cingulo tenus,

поехалъ в Римъ по благословенство, ivit
Romam pro benedictione: пошолъ на рынокъ
по хлебъ ivit in forum pro pane

Si по signet, ex, Dativum comitatur ut
Сынъ великий скарбы взялъ по отцу Filius
accepit magnas divitias ex Patre,

Aliquando по notat post, et tum re
git Dativum, ut пришолъ по обедованю,
venit post prandium; вcaсъ лыжка по
вечери, cochleare post cœnam, est proverbium

Recipiunt etiam præpositiones Va-
gabundos casus ut по обеди, post prandium
при желези penes ferrum; при шапце, penes pileum.

Et hæc dicta de Syntaxi suffi-
ciant idq; ad maiorem Dei
gloriam, et B: V: M, necnon
Sanctorum omnium
honorem Amen

Notæ Numerorum Sclauonicæ

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
а	в	г	д	є	ѕ	з	и	ѳ	і.	аі	ві	гі	ді

15	16	17	18	19	20	21	22	
єі	ѕі	зі	иі	ѳі.	к	ка	кв	et sic deinceps

30	40	50	60	70	80	90	100	200	300	400
л	м	н	ѯ	о	п	ч	р	с	т	у

500	600	700	800	900	1000	2000	3000	4000	5000	
ф	х	ѱ	ѿ	ц.	҂а	҂в	҂г	҂д	҂є	et

sic deinceps addendo unicuiq; caudam ut ҂і : ҂м ҂ѯ
҂єі ҂зі ҂ѳі ҂о ҂п ҂ч ҂р &c:

Epigramma ad Librum

Qui nunquam patrijs tali conspectus in oris
Ordine, clausisti Sclauica verba liber:
Lutetia prodis calamo cum partus in auras,
Patroniq; sinum gratificantis adis:
Vbere quem Pallas sacro lactauit abundè:
Pyeridumq; chori censuit esse decus.
Non autore magis quam tu lætare Patrono.
Fautor erat: speres hunc fore præsidium:

Ioannes Vgeuicius Sclauonus
Sacræ Theolo: Studiosus:

Hymnus qui sub eleuationem corporis christi Domini canitur,

Видѣхомъ свѣтъ истинный, и прiяхомъ
Vidimus lucem sinceram et suscepimus
духъ небесный, обрѣтохомъ вѣру истинную
spiritum cælestem inuenimus fidem sinceram
нераздѣлимой святой троицы покланяемъся
indiuiduæ Sanctæ Trinitati capita flectimus
таобонасъ спасла есть.
hæc enim nos saluauit,

Hymnus B: Virg: M quem coronidis loco sæpissime canunt,

Достойно есть яко воистинну блажити тя
Dignum est quoniam reuera laudare te
богородице, присно блаженнýю и пренепорочнýю и
Deipara semper beatam et immaculatam et
матерь бога нашего.
matrem Dei nostri

Честнѣйшую херувимъ, и славнѣйшую воистинну
Honorabiliorem cherubim et gloriosiorem reuera
серафимъ, безъистлѣнiя бога слова рождшую, сý-
seraphim sine corruptione Deum verbum parientem exi ...
щую богородицý тя величаемъ.
stentem Deiparam te laudamus.

Арраський рукопис

91 Feuillets

Branges (de). Sgrs de Bourcia &c
au Cté de Bourgogne
1741

C.SE

ГРАМАТЫКА
СЛОВЕНСКАЯ
Зложена и написана
трудом и прилежанїе
Іоанна Ужевича
Словянина
Σ. БАСИЛІИ
Σ. НИКОЛАИ
ЛѢТА ѾТ
НАРОЖЕНИЯ СПА. БО.
АХМЕ

На Гербъ Пановъ Брыгаллеровъ

Слушне сѧ в Гербѣ мѣсецы знайдуютъ;
Гдыжъ Бригаллеровъ цнотъ ꙗсность знакую.
И Звѣръ который ѿвсюлсѧ боронить.
Цноты и славы ѿныхъже хоронить.
Кто зась Голуба добре уважаеть
Людскость и щирость латбо имъ признаетъ:

Іѡаннъ Ѡжешкини Словѧнинъ рокꙋ ахме:

Азъ	Азъ	Az	А α а	A
Буки	Буки	Buki	Б в в б	b
Вѣди	Вѣди	Viedi	В в в	vv
Глаголь	Глаголь	Glaoul	Г г г	h
Добро	Добро	Dobro	Д д д	d
Єсть	Єсть	iest	Є є є	e
Живѣте	живѣте	giuite	Ж ж ж	g
Ѕело	ѕело	zelo	Ѕ ѕ	z
Земля	земля	zemla	З з з з	z
- - -	- - -	- - -	- - -	- - -
Иже	иже	ige	Ї ї і	i
И	и	i	И и и	y
Како	како	kako	К к к	k
Люди	люди	ludi	Л л л	l
Мыслѣте	мыслѣте	mysliete	М м м	m
Нашъ	нашъ	nasz	Н н н	n
Онъ	онъ	on	О о о	o
Покой	покой	pokoi	П п п	p
Рцы	рцы	rcy	Р р р	r

слóво	слóво	slovuo	с с с	s
твéрдо	твердо	Tuverdo	т т т	t
- - - - - -	- - -		т - - -	- -
úкъ	икъ	ik	ү у	u
ӧникъ	ӧникъ	onyk	ȣ ȣ ȣ	u
фéртъ	фертъ	fert	ф ф ф	f
хéръ	херъ	xer	х х х	x
ӧтъ	ӧтъ	ot	ѿ ѿ ѿ	ô
ци	ци	tçi	ц ц ц	[illegible]
чéръ	черъ	tcher	ч ч ч	tch
ша	ша	cha [illegible]	ш ш ш	ch [illegible]
ща	ща	chtcha	щ щ щ	
юръ	юръ	ior	ъ ъ ъ	
юры	юры	iory	ы ы ы	y in fine
éръ	е éръ	ier	ь ь	in fine
ѧ̈ть	ѧ̈ть	iat	ѣ ѣ ѣ ѣ	ie
є̑	є̑	ie	є є є є	e

Ю	ю	iu	Ю	ю	iu
Ꙗ̆	ꙗ̈	ia	Ꙗ	ꙗ	ia
Ѿ	ѿ	o	Ѿ	ѿ	o
Ѧ	ѧ	ia	Ѧ	ѧ	ia
Ѯи	ѯи	ksi, ѯи	Ѯ	ѯ ѯ	ksi
Ѱало	ѱаломъ	psalom	Ѱ	ѱ ѱ	ps ѱ
Ѳита	ѳита	fita	Ѳ	ѳ ѳ ѳ	f φ
Ижица	ижица	ijitsa	Ѷ	ѷ	i ÿ
Юсъ	юсъ	ius	Ѫ	ѫ	u [illegible]
҃	҃	titla	҃	҃	c

Преблагословенна еси Богородице Дѣво, воплотив- шимся изъ тебе Христомъ плѣнися адъ, Адамъ призвася, клятва упразднися, Ева свободися. Смерть умертвися, и мы оживохомъ. Тѣмъ поюще вопіемъ: благословенъ Богъ нашъ, иже сице благоизво- ливый, слава Тебѣ :

Compositio Syllabica

Ба	Бе	Би	Бо	Бȣ
Ва	Ве	Ви	Во	Вү
Га	Ге	Ги	Го	Гȣ
Да	Де	Ди	До	Дȣ
Жа	Же	Жи	Жо	Жȣ
Ѕа	Ѕе	Ѕи	Ѕо	Ѕоү
За	Зе	Зи	Зо	Зȣ
Ка	Ке	Ки	Ко	Кȣ
Ла	Ле	Ли	Ло	Лȣ
Ма	Ме	Ми	Мо	Мȣ
На	Не	Ни	Но	Нȣ

Па	пе	пи	по	пȣ
ра	ре	ри	ро	рȣ
Cа	се	си	со	соу
Та	те	тї	то	тȣ
фа	фе	фи	фо	фȣ
ха	хе	хи	хо	хȣ
ца	це	ци	цо	цȣ
ча	че	чи	чо	чȣ
ша	ше	ши	шо	шȣ
ща	ще	щи	що	щȣ
ѕа	ѕе	ѕи	ѕо	ѕоу
ѱа	ѱе	ѱи	ѱо	ѱȣ

ѳ·а	ѳ·є	ѳ·и	ѳ·о	ѳ·оу
Бра	бри	брє	бро	брꙋ
Вра	врє	ври	вро	вро̑
Гра	грє	гри	гро	гру
Дра	дрє	дри	дро	дрꙋ
Жра	жрє	жри	жро	жрꙋ
Ѕра	ѕрє	ѕри	ѕро	ѕрꙋ
Зра	ꙁрє	зрі	ꙁро	ѕро̑
Кла	клє	кли	кло	клꙋ
лва	лрє	лми	лло	лнꙋ
мша	мшє	мри	мто	млꙋ
нна	нцє	нси	нло	нрꙋ

Прѣ плю плга плы

ѹ́ра рмѣ рсга рцы

Ба бе би бо бу

Ва ве ви во ву

Га ге ги го гу

Да де ди до ду

Жа же жи жо жу

Ѕа ѕе ѕі ѕо ѕу

За зе зи зо зу

Ка ке ки ко ку

Ла ле ли ло лу

Ма ме ми мо му

На не ни но ну

па		пе	пи	по	пѹ
ра		ре	ри	ро	рѹ
сла	сле	сри	сви	спо	слѹ
тра		тре	три	тро	трѹ
фла		фле	фри	фро	фнѹ
хла		хле	хни	хпо	хнѹ
щра		щле	щни	щно	щтѹ
ча		чре	чи	чло	чтѹ
ша		шре	шри	шло	шнѹ
шла		шне	шри	шно	шлѹ
ѯа		ѯре	ѯри	ѯро	ѯрѹ
ѱа		ѱе	ѱри	ѱло	ѱлѹ
фа		фре	фри	фро	флѹ

пиі пта пто птѣ пте птѡ

бса гла мѣ зло фѣ фло

ила илѣ илло дри за дѣ

бе́са весꙋ іи иіі влѣ сло

дра мра пша тща ила ча

ило вло слꙋ вло глꙋ хло

хѣ хе ха хиі ха ща

Бла го сло ви, дꙋше, моа, Гос по-
да, Го спо ди, Бо́ же, мой, во зве-
ли чил ся, е си, зѣ ло, во, и спо
вѣ да ні е, и ве ле лѣ по ѡ ся, ѡ-
бле че, ѡ дѣ на са, свѣ то, ка но,
ри зо ю, про пи на а, не бо, ка-
ко, ко жꙋ, по кры ва а, во да ми,

пре вы спре нна а, сво а, по ла га-

ай, ѿ бла ки, на во схо жде ні е,

сво е, хо дѧй, на кри лѹ, вѣ тре ню,

тво рѧй, ан ге лы, сво а, дѹ хи, и, слѹ-

ги, сво а, ѡ гнь, па лѧщѹ.

Оу сно ва ай, зе млю,

на, тве рди, е а, не пре-

кло ни сѧ, во вѣкѹ, вѣ

ка, Без дна, ра ко, ри за

ѿ дѣ а ні е, е а, на го-

рахѹ, ста нѹтъ, во ды, ѿ,

за пре ще ніа, твое го, по

бѣ гнутъ, ѿ гла са, гро ма,

тво е го, ѹ стра шатъ сѧ,

во схо дѧтъ, го ры, и҆ ни
схо дѧтъ, по́ лѧ, в мѣ —
сто, е҆́же ѿ сно ва́лъ е҆
си, и҆́мъ. пре дѣлъ, по ло-
жи́ лъ е҆ си, е҆го же. не —
прей дꙋтъ ни же ѡ҆ бра-
тѧтсѧ, по кры ти, землю,
по сы ла ѧй, и҆ сто чни́ки,
в де бре, по сре дѣ, горъ, —
прой дꙋтъ, во́ ды, на па
ѧ ютъ, всѧ, звѣ́ ра, сел —
ны ѧ, ждꙋтъ, ѡ҆ на́ гри,

в҆жа́жду свою̀. На ты

пти́ цѧ́, не бе́ сны ѧ,

при ви та́ ютъ, ѿ сре

ды, ка ме нї ѧ, да дѧ҃т,

гла҃. на па ѧй, го ры,

ѿ, пре вы спре нихъ, сво

ихъ, ѿ, пло да, дѣлъ, тво

ихъ, на сы ти҃ сѧ, землѧ,

про зѧ ба ѧй, па жи҃т,

ско томъ, и҆, тра́ ву, на,

слу́ жбу, че ло вѣ комъ,

и҆з ве сти, хлѣ́бъ, ѿ зе млѧ:

Молитва Господня

Отче нашъ иже еси на небесехъ,
да светитися имя твое да приї-
деть царствїе твое да будетъ воля
твоя, яко на небеси и на земли
хлѣбъ нашъ насущный дайже нас
днеси и оставь намъ долги наша
якоже и мы оставляемъ должни-
комъ нашимъ, и не воведи насъ во
искушенїе но избави насъ от лукавого.
Яко твое есть царство Отца и Сы-
на и Святого Духа нынѣ и присно,
и во вѣки вѣкомъ
Аминь.

А Ӑ Ӑ Ѡ Б Б Б Б

В В В Г Г Д Ѕ Д Д

Є Е Є Є Ж Ж Ж Ж

З З З З З Ї И

К К К Л Л Л М

Н Н Н О Ѻ П П

Р Р Р С С С Т Т

У Ꙋ Ѹ Ѹ Ф Ф Х

Молитва Паньскаѧ

Wтче нашъ который естесь в не
бесехъ светисе имѧ твое прийди
королевство твое будь волѧ твоѧ
ꙗко на небе и на земли хлебъ нашъ
повшедний дай намъ теперь и отпу-
сти намъ долги наша ꙗко и мы
отпущаемъ должнiкомъ нашимъ, и-
не вводи насъ во покушенiе, але насъ
збавъ от всего злого: Поневажъ твое
есть королевство сила и слава Отца
и Сына и Святого Духа теперь и
завжды и на вечныи вѣковъ:

Аминь.

Х Х Ѿ Ч Ч Ч Ч

Ш Щ Ѣ Ъ Ы Ы Ь

Ь Ѣ Ѣ Є Ю Ю Ю

Ѿ Ѧ Ѯ Ѱ Ѳ Ѳ Ѳ

Ѵ

Прійдѣте поклонимся Цареви нашему Богу

Прійдѣте поклонимся Христу Цареви нашему Богу

Прійдѣте поклонимся и припадемъ

Нему самому Господу Іисусу Христу цареви

нашему Богу :

imploratio opis B:V: Mariae

Преблагословенная Дѣва Мати Христа Бога нашего прими молитвы наша и принеси я Сынови своему и Богу нашему да спасет и просвѣтит ... души наша

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Поздоровенє Богородицы Дѣвы Марiи.

Богородице Дѣво радꙋйса благословенная Марiє Госпо

стотою, благословенна ты
в женах и благословен пло[д]
чрева твоего, яко породи Христа
Спаса и Избавителя душам
нашим.

ИСПОВЕДАНИЕ ВЕРЫ ПРАВОСЛАВНОЙ

Верую во единаго Бога
Отца вседержителя Творца небу
и земли видимым же всем и невиди-
мым; и во единаго Господа наше-
го Iсуса Христа, единородного иже

иже ѿ Оц҃а рожденнаго прежде всѣхъ
вѣкъ, свѣта ѿ свѣта, Бога истин-
на ѿ Бога истинна рожденна,
а не сотворенна, единосущна Оц҃у,
имже вся быша. насъ ради чело-
вѣкъ и нашего ради спасенія сшед-
шаго съ небесъ и воплотившагося
ѿ Дх҃а свята, и Марія дѣвы,
вочеловѣчившася. распятаго за ны
при Понтiистемъ Пилатѣ, стра-
давша и погребенна и воскресша во
третии день по писаніихъ, вшедшаго
на небеса и сѣдящаго ѡдесную Оц҃а

и паки грядущаго со славою судити жи-
вым и мертвым его же царствию не будет
конца. И в Духа святаго Господа
нашего животворящаго иже от Отца исходя-
щаго, иже со Отцем и Сыном сопокланяема
и сославима глаголавшаго пророки. И
во едину святую соборную и апостольскую
церковь, исповедую едино крещение во оста-
вление грехов. Чаю воскресения мертвых
и жизни будущаго века. Аминь.

**Слава Отцу и Сыну и свя-
тому Духу ныне и присно и
во веки веков. Аминь.**

А҆ЗБУКИВЕДАРЪ БОСЕ́НЬСКІЙ

А А А — Л Л

Б Ш — М М

В П — Н Н

Г — О О

Д Д Д Д — П

Є — Р

Ж Ж. — С С

Ѕ — Т Т

З З З — Ү

Ї І И — Ȣ Ȣ

К К — Ф Ф

х Х

ѡ ѿ

ц ч ч

ч ч ч ч

ш

щ

ъ

ы

ь ь

ѣ

є є є

ю

ꙗ ѧ

о́

ѯ

ѱ

ѳ ѳ

ѫ

ѷ

∽

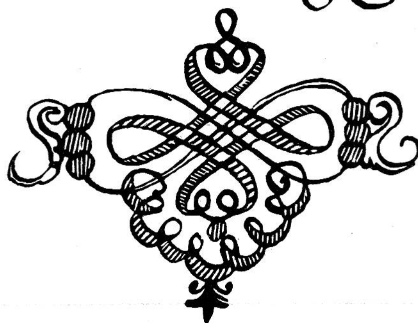

Commentarius Litterarum

Litteras Sclavoni habent numero quadraginta quatuor ut videre licet in alphabeto.

Ex his Consonantes sunt viginti quatuor hæ scilicet

Б В Г Д Ж Ѕ З К Л М Н П Р С Т

Ф Х Ц Ч Ш Щ Ѯ Ѱ Ѳ.

Reliquæ sunt Vocales. Eæq; in duplici differentia

Quædam enim sunt Præpositivæ ut А Є І И Ѹ

Ю Я Ѡ, Quædam Postpositivæ ut Ѵ Ъ Ы

Ь Ѣ Ѧ Ѵ Ѫ О, quæ duplex Vocalium differentia libros Sclavonicos legenti facile patebit

Diphthongos etsi aliquos Sclavoni habeant ut sunt Я, Ю, Ѹ, Ѡ, Ы, nihilominus quia in lectione Sclavonica pro simplicibus vocalibus reputantur non est quod de ijs obseruandum veniat. Quod autem diphthongi sint evidens est

nam primum ꙗ valet quasi ia. Secundum ю velut io
ꙋ ut ou ѡ sicut duo oo, ы denique instar ni Graecarum literarum

Observandum de Vocali и quae si ponatur in fine alicuius dictionis accentu graui notata vg ѝ efficit per se distinctam a praecedenti vocali syllabam ut небесныѝ caelestes estque Nominatiuus pluralis. Si autem haec eadem littera posita in fine dictionis habeat supra se apostrophum obliquam non efficit syllabam a praecedentibus dictionis vocalibus distinctam ut небесный et profertur per contractionem ut ный non sunt duae syllabae sed una et tum temporis небесный est Nominatiuus Singularis

ѵ et ѧ idem valent. ъ autem et ь sono pronunciationis differunt ъ nempe asperè ... verò molliter cum Consonante sibi iuncta profertur ut сталъ stetit, et сталь chalybs

Consonantes in fine dictionis sine vocalibus nunquam ponuntur vg чловѣкъ Homo. конь Equus
Si vero fuerint verticales absque vocalibus collocantur ut
чловѣ кѡ слѡ elephas теле vitulus

Lectio abbreuiata et plana

гдь. гь	господь
гдень, гнь	господень
бгъ, бъ.	богъ
снъ, дхъ.	сынъ, духъ,
блгвенъ	благословенъ
блаженъ	блаженъ
блвлю	благословлю
дша, члвкъ,	душа человѣкъ
слва срдце	слава сердце
бе бу, бви	боже, богу, богови
глъ, глы, глю	глаголъ глаголы глаголю
сто, стый	свято, святый
влка хсъ	владыка христосъ

[illegible], мо,
[illegible] законѹ
[illegible], спаси
[illegible], пои,
[illegible], по [illegible], [illegible],
[illegible] символѹ
[illegible] апостолскїй
[illegible], [illegible], дѹхѹ свѧтаго
[illegible] богѹ
[illegible], владычица
[illegible], пророкѹ,
[illegible] глаголы,
[illegible], благословеніе
[illegible] хотѣніе
[illegible], грѣховъ
[illegible], боголюбово
[illegible], боголюбно
[illegible] человѣкѹ

Влдчца, владычица
Вседржитель, вседержитель
нбо небо
аплъ апостолъ
пркъ пророкъ
мчнкъ мученикъ
мдрсть мудрости
млть милости
цръ царь
црца царица
црквь цр церковь
црство царство
смрть смерти
члвкъ человѣкъ

De Partibus Orationis

Partes Orationis Sclavoni quemadmodum et Latini habent octo scilicet Nomen, Pronomen Verbum Participium Adverbium Praepositionem Coniunctionem et Interiectionem.

De Declinationibus Nominum

Declinationes Nominum sunt quatuor

DECLINATIO PRIMA

est Nominum desinentium in A

Numero Singulari

Nominativo	A,	Старо́ста	Capitaneus
Genitivo	Ы et И	Старо́сты	
Dativo	Ѣ	Старо́стѣ	

Accusativo | у | Старостꙋ
Vocativo | а et о | Староста vel Старосто
Ablativo | ою | Старостою.

Numero Plurali

Nominativo | ы et и. | Старосты
Genitivo | ъ et овъ | Старостъ et Старостовъ
Dativo | омъ et амъ, | Старостомъ, et Старостамъ
Accusativo | ы et овъ | Старосты et Старостовъ
Vocativo. | ы et ове | Старосты et Старостове,
Ablativo, | ами, et ахъ | Старостами et Старостахъ

Exempla

Воевода Palatinus Монарха Monarcha
Вымовца Eloquens, Злочинца Malefactor
Похлебца Adulator Матка Mater etc.:
Hæc Exempla sicuti et alia similiter terminata
plurima ad normam primæ declinationis pertinent

Observationes in Primam Declinatio:

Observabis diligenter Nomina desinentia in А vocalem quae sequitur duas istas consonantes нна мка, тка пка, ска, шка, рка, ut панна мамка Nutrix шапка Pileus крѣска Nota влошка Itala гащорка Vipera et caetera in Genitivo et Accusativo plurali inter has duas consonantes interponere Vocalem ut панєнъ non vero паннъ Virginum мамєкъ non мамкъ Nutricum idque Euphoniae gratia.

Excipies Appellativa Masculina item Appellativa utriusque Sexus communia quae illam vocalem non admittunt ac praeterea Genitivum pluralem dupliciter formant ut Старостъ et Старостовъ злочинцъ et злочинцовъ.

Appellativa vero praecise Foeminina unica Genitivi pluralis

formatione contenta sunto vt ПАНЕНЪ non et ПАНЕНОВЪ Virginum МА́ТЕКЪ non vero МАТЕКОВЪ.

Porro Appellatiua Fœminina deriuata ab Appellatiuis masculinis vt БРАТОВАѦ Fratris vxor quæ venit à БРА́ТЪ Frater СЫНОВАѦ Filÿ vxor à СЫНЪ Filius ВОЕВОДИНАѦ̈ Vxor Palatini etc: non sunt huius declinationis, sed more adiectiuorum Fœmininorum declinantur.

Nomina terminata in ХА, Datiuum Singularem formant in ШЕ vel СЕ vt МОНАРХА, МОНАРШЕ vel МОНАРСЕ, ПАТРІАРХА, ПАТРЇАРШЕ vel ПАТРІАРШЕ Patriarchæ: Sicut etiam desinentia in eundem Datiuum formant in ЦЕ vt МА́КА МАТЦЕ Matri ЗБЛОКА prolongatio ЗБЛОЦЕ.

Exeuntia quoque in ГА vt СЛУГА Seruus КНИГА Liber ДУГА iris, etc in Datiuo Singulari loco litera Г assumunt З vt СЛУГА, СЛУЗИ, КНИГА КНИЗИ, ДУГА ДУЗИ, ЧЕРГА ordo ЧЕРЗИ,

DECLINATIO SECUNDA

Nomina desinentia in ъ Masculina et Neutra in O sic declinantur

Numero Singulari,

Nomi ъ. Панъ Dominus, O: Слово Verbum

Geni: а, Пана

Dati: ꙋ, Панꙋ

Accu: а, Пана O: Слово

Voca: е, Пане O. Слово

Abla: омъ Паномъ

Numero Plurali:

Nomi ы, ове, Паны, Панове а Слова

Geniti овъ, Пановъ

Dati омъ, Паномъ

Accus: ы овъ, Паны Пановъ, А, Слова

Vocati ы ове Паны панове, А. слова
Ablati ами & ахъ, Панами, панахъ,

Exempla in, ъ,

Збáнъ *Amphora* Стáнъ *Status* Бóгъ *Deus*
Дȣхъ *Spiritus* Сынъ *Filius* Берéгъ *margo*
Громъ *Tonitru* кресъ *terminus* крéстъ *crux*

Exempla in O

Хлопи́ско *Vir crassus* кі́ніско *baculus magnq*
мечиско *Gladius magnus* ꙗбко *pomum* войско -
Exercitus *Quæ etiam Sclavoni in* е *efferunt ut*
хлопище, Кінще. мечнще *Et cæ*
tera Magnificativa. *Huc spectant Dimi*
nutiva ut телѧтко *Vitulus* козлѧ́ко
Hedulus хлопѧтко *Puerulus* *et cætera &c.*

Nomina huius declinationis desinentia in хъ жъ къ Vocatiuum singularem formant in у ut страхъ horror страху Строжъ Custos строжу. ракъ Cancer раку

Nomina item huius declinationis Masculina rebus inanimatis imposita Accusatiuum utriusque numeri similem habent Nominatiuo verbi gratia сыръ Caseus Accusatiuo quoque сыръ Caseum sic лѣсъ silua Accusatiuo etiam лѣсъ Eadem obseruatio valet et de Numero plurali verbi gratia, Nominatiuo сыры Casei Accusatiuo сыры, Caseos

Desinentia in ецъ ut отецъ Pater кравецъ Sartor мысливецъ Venator купецъ Mercator Vocatiuum Singularem formant in че отче кравче, мысливче, купче.

Nota diligenter Nomina terminata in енъ,

ЕСЪ, ЕЦЪ, ЕЛЪ, ЕКЪ, ОКЪ *vt* БЛА́ЗЕНЪ *Scurra* ПЕ́СЪ *Canis* ѾТЕ́ЦЪ *Pater* ѾСЕЛЪ *Annus* КОЗЕЛЕКЪ *hædulus* ПОЧА́ТОКЪ *principium* &c

amittere in Genitiuo Singulari et consequenter in reliquis Casibus vocales О *et* Е *vt* КОЗЕЛЪ, КОЗЛА *non* КОЗЕЛА. ПОЧА́ТОКЪ, ПОЧА́ТКА *non* ПОЧА́ТОКА *hanc legem seruant,* ПАХО́ЛОКЪ *Aulicus* ПОСТРО́НОКЪ *funis* ѸПА́ДОКЪ *casus* ШѸ́ДЛОКЪ *Talitrum* ВЕНО́КЪ *et* ВЕНЕ́ЦЪ *sertum* О҇РО́ДОКЪ, ВЫРО́ДОКЪ *Degenerans* ДА́ТОКЪ *Datio* *Et Composita* ПРИДА́ТОКЪ *Additio* НА́ДАТОКЪ *Superadditio* ВЫДА́ТОКЪ *impensa* СО́НЪ *Somnus* БѸБЕНЪ *Timpanum* БЛА́ЗЕНЪ *Scurra* БЕ́ЗЪ *Sambucus* МЕ́ХЪ *fibra seu pili arborum*

E*xcipies* РО́КЪ *Annus* БО́КЪ *latus* СМО́КЪ *Draco*

пророкъ Propheta ѿрокъ Puer жарлокъ Heluo стокъ Colliuues потокъ Torrens потопъ Diluuium члов҃кь Homo мрокъ Tenebra, et nonulla prædictas vocales scilicet о et є in obliquis retinentia vz рокa, пророкa, смокa et cætera

Porro Fæminina ista моцъ vis мочъ vrina процъ Funda ѿброжъ Millus речъ res сечъ cædes матеръ Mater млечъ lac piscium кровъ Sanguis бровъ palpebra конекъ Congium панекъ Aheneus крнновъ patina et nonnulla, non sunt huius loci sed pertinent ad declinationem Fæmininorum desinentium in ъ

Nomen venerandum Хрыстосъ Christus in Genitiuo habet Хрыста non Хрыстоса

Duo ista Nomina ώκο Oculus et ȣхо auris habent in plurali numero ώчи non ώки, ȣши non ȣхи, quæ pluraliter more Fæmininorum desinentium in ь de clinabis

Coniectura

Quomodo in Polonicis Charactéribus Nomina desinentia in ъ et ь cognoscenda sint?

In Polonica lectione desinentia in ъ cognosces ex ultima consonante nullo accentu notata verbi gr: chłop Vir, Dąb Quercus, Rak. Cancer. Prorok Propheta.

Desinentia verò in ex ultima quoq; Consonante accentu molli notata ut Bojazń, timor Przyjazń, Amicitia Miłość Amor Ostrożność, Cautela.

DECLINATIO

TERTIA

Nomina desinẽtia in ь et й contractum Masculina. Item in Є et Ia Neutra sic declinantur

Numero Singulari

Nomi: ь, камень, й гълтай, Є, болане, ѧ: тела

Geniti а, камѐна, Lapidis

Dati, ю каменю,

Accu: ь а, камень,

Voca: ю, каменю
Abla: емъ, каменемъ

Numero Plurali

Nomi: и et е, камен камене, а телята
Geni: евъ каменевъ телятовъ
Dati: емъ. каменемъ
Accu: и et е камени et камене, а телята
Voca: и et е камени et камене, а телята
Abla: ами et ахъ; каменами, каменах

Sed Diminutiua Neutra in а, sic Numero plurali declinantur Nomina: а, телятка Genit: теляткивъ Datiuo теляткамъ;

Accusatiuo

Accusativo Телятина, Vocativo Телячина Abla: Телячинами + Телячинахъ:

Exempla

ДЕНЬ Dies ПЕНЬ Truncus КІЙ Baculus

ДУНАЙ Danubius РАЙ Paradisus МАЛЕВА́НЕ Pictura ЗБАВЕНЕ Redemptio НАСМЕВА́НЕ Irrisio ДИТЯ Puerulus КОЗЛЯ Haedus

ЩЕНЯ Caniculus ГУСЯ Pullus Anseris

Nomina Rerum inanimatarum in Accusativum Singularem similem formant Nominativo verbi causa ОГЕНЬ Ignis ПЕНЬ Truncus.

Nomina ista ПЕНЬ Truncus ДЕНЬ Dies ПЫТЕЛЬ Cribrum УЧЕНЬ Discipulus СТЫЧЕНЬ

Mensis полѣть *Petasus* пыпѣть, *Singultus Galli,* огень *Ignis* приходень *Aduena* кнафель *particula aduersatiua* финкель *Ars* блазень *Captiuus*, *in Genitiuo ac reliquis vtriusq. numeri Casibus amittunt Vocalem* е, *vt* день дна *non* дена, пень пна *non* пена, полѣть полта, *etcæt.*

Excipies ремень *corium* корень *Radix* перстень *Annulus* гребень *Pecten* камень *lapis* кремень *Silex* хмель *lupulus* цель *meta: prædictam vocalem* е *retinentia vt* ремень, ремена, кремень, кремена, *et cætera similiter*

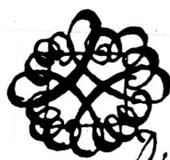bserva diligenter, Nomina Neutra Diminutiva terminata in А assumere in Genitivo syllabam ТА ut ТЕЛА vitulus Genitivum format ТЕЛЯТА, sic ГУСА Pullus Anseris ГУСА́ТА et reliqua

At verò Neutra non diminutiva ut ВРЕМА Onus СТРЫМА́ Stapes ИМА Nomen ПЛЕМА Progenies Genitivo formant ВРЕМЕ́НА. ИМЕ́НА. СТРЫМЕ́НА, ПЛЕМЕ́НА, et cætera

Porrò Fæminina desinentiá in А ut КУХНА̀ Culina ЛАЗНА̀ Balneum СТАЙНА Stabulum ВОЛОВНА̀ Bouile et cætera non sunt huius declinationis, sed ad statim sequentem nimirum Quartam Fæminorum pertinent,

Neutra in ОЕ loco substantiuorum usurpata ut МОСТОВОЁ Telonium НАЛЕНОЁ Inuentiuum ТОРГОВОЁ Licitatiuum et caetera similem usum habentia non sunt huius loci; sed more Adiectiuorum Neutrorum declinantur.

DECLINATÏO QUARTA

Nomina terminata in Ь et А Fæminina sic declinantur

Numero Singulari.

Nomina: Ь сталь. А, лазна

Genitivo и, стáли chalybis;
Dativo и, стáли
Accusati ь, стáль, ю, лáзню
Vocati, ь. сталь а лазня
Ablativo ею. сталею:

Numero Plurali.

Nomi и, стали. лазни, Balnea
Genit: ей стáлей
Dati: емъ, стáлемъ
Accus и, стáли
Voca: и, стали
Abla; ами, сталами жахъ,

Exempla

пѣснь cantio вѣсть Rumor
приповѣсть proverbium честь honor,

напасть *criminatio* слабость *debilitas*
кухна *Culina* ѡвчарна *Ouile*
пророкина *Profetissa* господына
Hospita

Ad hanc Declinationem pertinent Fæminina desinentia in ъ *vg:* моцъ *Vis*
ѡброжъ *Mulleus* речъ *Res* печъ *Fornax* твар ъ *Facies* потваръ *Criminatio*
мышъ *Mus* кокошъ *Gallina*
роскошъ *Voluptas* стражъ *Custodia*

Venerabile nomen марна *ad hanc etiam declinationem spectat,*
Huc quoque referuntur pluralia ista,
ѡчи *Oculi* уши *Aures et* дѣти

Pueri: quæ Nomina singulari numero diversam petunt declinationem, Duo scilicet priora secundam posterius verò tertiam. Et hæc de Nominibus Substantiuis dicta sufficiant.

DECLINATIO

Nominum Adiectiuorum est duplex

Prima est Masculinorum in ЫЙ vel ИЙ Secunda Fæmininorum in А vel ЯЯ Neutra autem in ОЕ more Masculinorum declinantur retentis Nominatiuo Accusatiuo et Vocatiuo similibus: secundum illam Grammaticorum Regulam. Neutra tres Casus habent similes

Nominandi Accusandi et Vocandi: quae Regula Neutris etiam Substantiuis competit

DECLINATIO
Masculinorum
Numero Singula:

Nominatiuo	ый	небесный	Caelestis
Genitiuo	ого,	небесного	
Datiuo	омꙋ,	небесномꙋ	
Accusati	ого,	небесного	
Vocatiuo	ый,	небесный	
Ablatiuo	ымъ,	небеснымъ	

Numero, plurali,

Nomina,	ыи,	небесныи
Geniti.	ыхъ,	небесныхъ
Dati.	ымъ	небеснымъ
Accus	ыи	небесныи

Vocativo ы́й. небе́сный.
Ablativo ыми. небе́сными.

DECLINATIO
Fæmininorum
Numero Singul:

Nomina. а́я. золота́я
Geniti о̀й. золото́й
Dativo о́й. золото́й
Accusa. ую. золоту́ю
Vocati. а́я. золота́я
Ablati. ою. золото́ю

Numero plurali Fæminina adinstar Masculinorum declinabis.

Nomina quoqꝫ Neutra adinstar Masculinorum utriusqꝫ numeri declinantur.

Discrimen inter Nominatiuum Singularem et pluralem Masculinorum : Item inter Genitiuum et Datiuum Singularem Fæmininorum petendum ē ex litera И nunc Syllabicè nunc contractè prolata vide Commentarium de literis .

Obseruabis Adiectiua duarum terminatio-num vt breuis breue et vnius vt Fælix apud Sclauonos non reperiri sed tantum trium termi-nationum vt НЕБЕ́СНЫЙ, НЕБЕ́СНАѦ НЕБЕ́СНОЕ ad instar Bonus Bona, Bonum

Sunt aliqua Nomina Appellatiua desinen-tia in ЫЙ Masculina, et in ѦѦ vel Ѧ Fæ-minina. Item in Substantiua Neutra perpauca quæ ad instar Adiectiuorum decli-nantur vt КРАЙЧИЙ Scindens panem ad men-sam Regiam ПОДСКАРБІЙ Subthesaurarius

ПИВНИЧІЙ *Cellarius* ЛОВЧІЙ *Venatorum præfectus* ЛЕСНИЧІЙ *Silvæ Præfectus*, БУДОВНИЧІЙ *Aedilis*, БРАТОВА́Я *Fratris uxor* СЫНОВА́Я *Filij Vxor* МОСТОВО́Е *telonium* ТОРГОВО́Е *licitatiuum* НАЛЕ́ЗНОЕ *Inuentiuum et si quæ alia vsus recepit*

Adiectiua *à Proprijs et Appellatiuis Nominibus oriuntur Masculina in* Ъ *Fœminina in* А *et Neutra in* О *vt sunt à* СТЕФАНЪ *Stephanus* СТЕФА́НОВЪ СТЕФАНОВА, СТЕФА́НОВО *quasi Stephaneus – Stephanea Stephaneum: sic a* ВОЕВО́ДА *Palatinus*, ВОЕВО́ДИНЪ ВОЕВОДИНА, ВОЕВОДИНО *quasi Palatineus Palatinea Palatineum: Et hæc*

Adiectiua sunt fere possessiua à Nominibus Proprijs et Appellatiuis descendentia quemadmodum ab Ego Meus, a Tu, Tuus etc:

Porro Sacra lingua Sclauonica plerumque Adiectiua format in Ъ, vt блаженъ Beatus изба‐вленъ Redemptus. Format quoque in ЫЙ vt истинный verus свѧтый et свѧтъ Sanctus проклѧтый et проклѧтъ maledictus

Exempla

Всемогꙋчий Omnipotens милосердный Misericors божскій Diuinus земъскій Terrenus пекелный Infernalis жолтый Fuluus зелены Viridis черный niger et cætera

DE COMPARATIONE

Comparatio Sclauonis prout et Latinis est Duplex, scilicet Regularis et Irregularis.

Gradus Comparationis quoque Tres,

TYPUS COMPARATIONIS.

Posit: *Mas:* ый vel ий Comp: шый vel ший Sup: най—ший

Pos: Fæm а, vel ая, Com: ша vel шая, Sup: най—шая,

Pos: Neu: ое, Comp: шое Superla: най—шое,

Чарный, чарнейшій, найчарнѣшний

Зацный зацнейший, найзацнѣшій

Смачный Смачнейшій найсмачнѣшій

Бачный, бачнейшій, найбачнейшій,

Obseruandum est Positiui desinentes in ОКІЙ ut ГЛѸБОКІЙ pro fundus ШЕРОКІЙ latus ВЫСОКІЙ altus formant Comparatiuum ГЛѸБШИЙ, ШЕРШИЙ ВЫШШИЙ

A Positiuo verò in ЛЫЙ plerumq; descendit Comparatiuus dupliciter, СТАЛЫЙ СТАЛЕЙШИЙ, СТАЛШИЙ stabilior ТРВАЛЫЙ durabis ѾСПАЛЫЙ Somnolentus

Superlatiuus tam in Comparatione Regulari quam Irregulari nascitur ex Comparatiuo præposita sillaba НАЙ ut patet ex Typo superiore et exemplis allatis

Irregularium numerus correspondet Latino vg:

ДОБРЫЙ Bonus ЛЕПШІЙ Melior

наилєпшїй *Optimus* злый *Malus*
горшїй *Peior* наигоршїй *Pessimus*
[redacted] Великїй *Magnus* болшїй *Maior* наи-
болшїй *Maximus* малый *Paruus* мен-
шїй *Minor* наименшїй *Minimus*,

DE CASIBVS Nominum Vagabundis.

clauonica Lingua

Casus quosdam habet Vagabundos: idest ad nullum ex Sex ordinarijs pertinentes: qui Casus cum per se solitarie nunquam in Oratione vsum habeant, (quia videlicet neq; voce neq; significatione tenus perfecti essent) cum Praepositionibus istis при,

corām, vel penes НА supra В in positi plenam sortiuntur significationem verbigra НАСѠБѢДИ In prandio ПРИ ПА́ПАХЪ coram Dñis, ПРИЛЮДЕХЪ coram hnibus

ВЖЕЛѢ́ЗИ In Ferro В ДНѦ҃, in diebq

Et hi Vagabundi Casus plerumq Singulariter per И vel Е efferuntur ut ВЖЕЛЕЗИ vel ВЖЕЛЕЗЕ, plurali autem numero in vel desinunt ut patet supra.

Nota Vagabundorum Casuum in declinationibus Nominum Substantiuorum ad locum Ablatiui crux ✠ apponitur.

Porro Nomina Adiectiua Vagabundis carent, sed cum praedictis praepositionibus Ablatiuum singularem (si sint Masculina) aut Da

tiuum Singularem (si fuerint Fæminina) componunt: Utrumq genus

DE PRONOMINIBUS

Я̓ Ego Pronomen primæ personæ Numeri Singularis sic declinatur.

Nominativo я̑ Ego

Genitivo caret

Dativo мнѣ, мне

Accusativo мене мне, мя

Vocativo caret

Ablativo мно́ю

Numero Plurali

Nominativo мы Nos

Genitiuo нáсъ Nostrum

Datiuo нáмъ Nobis

Accusa. нáсъ

Vocati caret,

Ablati: нáми

Ты Tu Pronomen Numero Singulari sic declinatur.

Nominatiuo Ты, Tu,

Genitiuo

Datiuo тобѣ, тобе

Accusa. тебе, тѧ

Vocatiuo ты

Ablatiuo тобóю

Numero Plurali

Nominatiuo Вы, Vos.

Genitiuo вáсъ
Datiuo вáмъ
Accusa вáсъ
Vocatiuo вы́
Ablatiuo вáми.

Sui Pronomen in utroq; Nume

ro similiter declinatur: caretq; Nominatiuo et Genitiuo et Ablatiuo

Datiuo собѣ́. собе
Accusa себе́
Ablatiuo собо́ю

Pronomina Possessiua

à Primitiuis Superioribus deriuata itemq; alia plurima (quorum hic Nominatiuos et Genitiuos tantum subiunximus)

more Adiectiuorum declinabis

Nominatiuo мой meus моа мое

Genitiuo моего моей моего

Nominatiuo твой Tuus твоа твое

Genitiuo твоего твоей твоего

Nominati свой Suus своа свое

Genitiuo своего своей своего,

Nomina нашъ, нашый, наша, нашое,

Genitiuo нашого, нашой, нашого

Nomin вашъ вашый ваша вашое

Geni вашого вашой вашого

Nomin той hic тоа тое

Genitiuo того той того

Nominatiuo ѿн҃ъ et ѿный, ѿнаѧ : ѿное,
Genitiuo ѿного. ѿной. ѿного.
Quod etiam aliter sic per sua genera declinatur

Nominatiuo	ѿнъ,	ѿна,	ѿна
Genitiuo	ѻ҆́ного,	ѻ҆́ной,	ѻ҆́но,
Datiuo	ѻ҆́ному,	ѻ҆́ной,	ѻ҆́ному,
Accusat	ѻ҆́ного,	ѻ҆́ну́ю	ѻ҆́ного
Vocatiuo	caret		
Ablatiuo	ѻ҆́нымъ	ѻ҆́ною,	ѻ҆́нымъ

Numero Plurali

Nominatiuo,	ѿный
Genitiuo,	ѿныхъ
Datiuo,	ѿнымъ
Accusa,	ѿный et ѿныхъ
Vocatiuo,	caret
Ablatiuo,	ѿными

Nomina сїевъ iste самъ ipse сей hicce

Genitiuo сїевого Самого, Сего

Datiuo сїевомꙋ Самóмꙋ Семꙋ

Accusa сїевого Самого Сего

Vocatiuo caret

Ablatiuo сїевымъ Самымъ, Симъ

Pluraliter

Nomi сїевыи Самыи, Сии

Geni сїевыхъ Самыхъ Сахъ

Dati сїевымъ Самымъ Симъ

Accu сїевыхъ Самыхъ Сихъ

Vocati caret

Ablat сїевыми, Самыми, Сими,

Et si quæ reliqua ad Pronominum deriuatorum numerum accommodata reperiuntur, simili modo declinabis.

PRONOMINA

RELATIVA

INTERROGATIVA

Et Infinita

Nominativo Которын Quis Qui котораѧ, которої

Nominativo Кто Quis Quod хто, Quis Quid Quod што, що

Genitivo кого, чого.

Dativo кому,

Accusa кого, чого

Vocativo caret

Ablativo кимъ, чимъ

Ꙗкій Qualis такій Talis ꙗкійколве

Qualiscunque каждый Omnis жаде, Nemo

кто́съ et хто́съ *Aliquis* што́съ et
цо́съ *Aliquid* нѣ́ктосъ et нѣ́хтосъ *Nonnullus vel Non nemo* et este:
adinstar кто et хто *declinantur retenta semper invariabiliter syllaba* съ.

Obseruándum *Deriuatio Pronominum facundior est Sclauonis quam Latinis. Latini etenim saltem a Primitiuis Pronominibus deriuant ista Possessiua vzl ab Ego Meus à Tu Tuus, à Sui Suus Sclauoni verò ab istis vltra adhuc alia deducunt Possessiua vt a* свой *suus* свойскій *quasi Suanus à* твой *Tuus* твойскій *quasi Tuanus et similiter à* мой, мойскій *quasi meanus à* на́шъ, на́скій *nostras et si quæ alia deriuentur.*

DECLINATIO
nominis ѡбадва.

Nomin. ѡбадва обедве обое
Geniti. ѡбу обудвух
Dati. обум обудву обема,
Accus. обудвух Ambos
Vocati. caret
Ablati. обема,

De Compositione varitione ac deriuatione Nominum

Composita добродѣи ство Beneficentia кривоприсѧство Peieratio злотоустый

Chrysosthomus ВѢТРОПОГІЙ ventipes КРАСО
МОЦА Ornatè loquens КРАСОМОСТВО Ornatè=
loquentia ЧАРНОКНИНИ Magus ЧАРНОКНИ
СТВО. Magia БОГОСЛОВЪ Theologus
БОГОСЛОВИА Theologia, et cætera

Uariatio Declinationis

ЧЛОВЕКЪ homo numero plurali habet:
ЛЮДИ homines 4tæ declinationis РОКЪ
Annus Numero plurali ЛѢТА anni
3tiæ declinationis ad instar Diminutiuorum

Singularia tantum МЛЕКО

lac МАКЪ papauer ПШЕНИЦА tri
ticum et similia quæ ponderantur

Collectiua ПОСПОЛСТВО

populus СТАДО grex ПТАСТВО Aues,

гꙋлтайство Turba Nebulonum

рыцерство Heroes жолнѣрство Militia

Pluralia tantum

ѹста ora

вилы sulcus крестины baptisma

родины natalitia именины nominalia

Deriuatio Nominum

Deriuata a Nominibus propriis Personarum

федоръ Theodorus федоровичъ Theodorides федоровна Filia Theodori иванъ Johannes ивановичъ Johannides ивановна Filia Johannis

Deriuata ab Appellatiuis officium aliquod significantibus

воевода,

Palatinus ВОЕВОДИЧЪ *Palatini Filius* ВОЕВОДЯНКА, *Filia Palatini* ВОЕВОДИНАЯ *Uxor Palatini* Староста *Capitaneus* Старостиная *Uxor Capitanei* Старостичъ *Filius Capitanei* СтаростЯНКА *Filia Capitanei*.

À Proprÿs Urbium vg à

КРАКОВЪ *Cracovia* КРАКОВЯНИНЪ et КРАКОВЧИКЪ *Incola Cracoviensis* – КРАКОВЯНКА *de Fœmina dicitur*

Sic РИМЪ *Roma* РИМЯНИНЪ *Romanus* РЫМАНКА *de Fœmina*

A Prouincÿs СЛЯСКО *Syllesia* СЛЕНЯКЪ *Syllesita*

СЛЕНЖАЧКА Fœmina in Syllesia nata НЕМЕЦЪ Germanus НЕМКИНА Germana МОРАВЕЦЪ Moravus МОРАВКА Moravа МОСКВА Moscovia МОСКВИТИНЪ Moscovita. МОСКОВКА Fœmina Moscovita

À Materialibus ЗЛОТО Aurum ЗЛОТНИКЪ et ЗОЛОТАРЪ Aurifaber. МУРЪ Murus МУРАРЪ Murarius ГОРНЕЦЪ et ГОРШОКЪ: ola ГОНЧАРЪ Figulus ВОЗЪ currus ВОЗНИЦА Auriga

Deriuata per diminutionem: МАЛЫЙ paruus МАЛЮХНЫЙ paruulus МАЛЮСЕНКІЙ Minutior МАЛЮСЕНЕЧКІЙ, МАЛЮСЕНЕЧЕНКІЙ etc. Similr КАМЕНЬ, lapis КАМЫКЪ lapillus

КАМЫЧОКЪ lapillus ЗБАНЪ Ampho-
ra: ЗБАНО́КЪ Amphorula ЗБАНО́ЧОКЪ etc.

DE
GENERIBUS NOMINUM

Nomina desinentia in Ъ

Й contractum et Ь Masculina sunto
ut ПАНЪ Dominus ОРА́ЧЪ Arator
ПРОРО́КЪ Propheta ЗА́ЦНЫЙ Celebris
ДУНАЙ Danubius ГУЛТАЙ Nebulo
ДЕНЬ Dies ПЕНЬ Truncus КАМЕ̃ lapis
Excipiuntur ista Fæminina РЕ́ЧЪ Res
ПЕ́ЧЪ Fornax СѢ́ЧЪ cædes et cætera sub
Declinatione prima enumerata
Item Fæminina in Ь ut ПѢ́СНЬ cantilena
ВѢСТЬ Rumor et reliqua sub Declinatione ter

tia contenta superius: Præcipuè verò Nomina qualitatem Corporis vel animi significantia qualia sunt plurima vg. **болесть** Dolor **мудрость** Sapientia **горко** Amaritudo **сладкость** Dulcedo **мило** Amor **вдячность** Placiditas.

Desinentia in A Fæminina st.

vt **панна** et **девка** et **девица** Virgo : **манна** Manna **вода** Aqua

Excipies Appellativa Masculina **воевода** Palatinus **монарха** Monarcha **патріарха** Patriarcha et cætera

Exeuntia in O, Е et Я Neutrorum partes sequuntur vt **божество**

Diuinitas МНОЗСТВО Multitudo
ПОСПОЛСТВО Populus ВШЕТЕЧЕН=
СТВО Adulterium БЕЗПЕЧЕНСТВО
Alacritas. ЦВИЧЕНЕ Exercitium
ПИСАНЕ Scriptio ЗБАВЕНЕ Redemptio
Porro Desinentia in А si fuerint Dimi
nutiua Neutris adscipulantur. ДИТА
Infans ТЕЛА Vitulus КОЗЛА Hædulus
ПАХОЛА Glabus ГУСА Anseris pullus,
Etsi non fuerint Diminutiua Fæminina
sequuntur sortem СТАЙНА Sta
bulum ОВЧАРНА Ouile КУХНА
Culina ЛАЗНА Balneum etc.
Et hæc de Nominibus
dixisse sufficiat

DE CONIUGATIONIBUS VERBORUM

CONIUGATIO PRIMA

Omne Verbum Sclauonicum Præterita tempora siue sint perfecta siue plusquam perfecta secundum Personarum vel rerum diuersa genera diuersimode format

Verba Primæ Coniugationis habent primam personã desinentem in vocalem quã alia vocalis præcedit. ex gr̃a кую cudo малюю Pingo, etc:

Indicatiui modi tempus Præsẽs

Per omnia Genera uniformiter.

Singulariter

Ego	я,	кую	*cudo*
Tu,	ты,	куешъ	*cudis*
Ille,	онъ,	куеть	*cudit*

Pluraliter

Nos	мы,	куемъ	*cudimus*
Vos	вы,	куете	*cuditis*
Illi	они,	кують	*cudunt*

Præteritum Imperfectum, Perfectum et Plusquam Perfectum difformiter.

Singulariter

	кова́лемъ	Ego Fœmina cudi
Masculinè	кова́лесь	
	кова́лъ	
	кова́ламъ	Ego Masculus cudi
Fœmininè	кова́лась	
	кова́ла	
	кова́ломъ	Ego Animal cudi
Neutraliter	кова́лось	
	кова́ло	

Pluraliter uniformiter

кова́лисмы	cudimus
кова́листе	
кова́ли	

Indicatiui Futurum per omnia genera uniforme componiturq ex Futuro verbi Sum et infinitiuo alterius verbi, Singulariter,

Ego Йӓ бꙋ́доу ковати cudam

Tu Ты бꙋдешъ ковати

On Ѡ̈нъ. бꙋдеть ковати

Pluraliter.

Nos Мы бꙋдемъ ковати cudemus,

Vos Вы бꙋдете ковати

Illi Ѡ̈ни бꙋдꙋть ковати

Alij aliter hoc idem Futurum efferunt componendo Præteritum alicuius verbi cum Futuro Verbi Substantiui sic Singula:

Бꙋдꙋ, ковалъ

Бꙋдешъ, ковалъ

Бꙋдеть, ковалъ

Pluraliter

бꙋдемъ, ковáли

бꙋдете, ковáли

бꙋдо̃ть, ковáли,

Præter hanc tamen formandi Futura Tempora normam, unum quodq; verbum habet peculiare Futurum simpliciter sonans, v.g.

сікꙋю Cudam

сікꙋ́єшъ

сікꙋєть Et reliqua ad instar Indicatiui Præsentis inflectendo

Imperatiuus per omnia genera uniformis manet desinitq; in vocalem й contractam paucissimis exceptis

кꙋй cude

нехай кꙋє vel кꙋєть cudat.

куймы
куйте
нехай кують

Optatiui Præsens Imperfec: Perfectum et Plusquam perfectum difformiter

Singulariter

ѡ vel		бымъ ковáлъ
бодай	*Mas.*	бысь ковáлъ
Vtinam		бы ковáлъ
		бымъ ковáла
	Fæ	бысь ковáла
		бы ковáла
		бымъ ковáло
	Neu:	бысь ковáло
		бы ковáло

Numero Plurali vniformit,

ѡ — бысмы ковáли

vel Бодай utinam — БЫСТЕ КОВА́ЛИ
БЫ КОВА́ЛИ

Praeteritum plusquam perfectum diffor:

БЫМЪ БЫЛЪ КОВА́ЛЪ
M: БЫСЬ БЫЛЪ КОВА́ЛЪ
БЫ БЫЛЪ КОВА́ЛЪ

ѿ vel Бодай
БЫМЪ БЫЛА КОВА́ЛА
F: БЫСЬ БЫЛА КОВА́ЛА
БЫ́ БЫЛА КОВА́ЛА

БЫ́МЪ БЫ́ЛО КОВА́ЛО
N: БЫ́СЬ БЫ́ЛО КОВА́ЛО
БЫ́ БЫ́ЛО КОВА́ЛО

Pluraliter uniformiter

ѿ vel Бодай utinam
БЫСМЫ БЫЛИ КОВА́ЛИ
БЫСТЕ БЫЛИ КОВА́ЛИ
БЫ БЫЛИ КОВА́ЛИ

Hoc Tempus compositum est ex Præterito ver bi Sum et verbo proprio КОВАЛЪ Particula autem БЫМЪ si, pro ratione personarum et numeri variatur ut patet

Subiunctiuus Modus per omnia si-

milis est Optatiuo solùm loco præpositiui БОДАЙ ponendum est КГДЫ cum : Præsens autem et Futurum assumuntur ab Indicatiuo præposita prædicta particula КГДЫ

Infinitiui Præsens

КОВАТИ vel КОВА́ТЬ cudere

Gerundium Primum

КОВА́НА cudendum

Ex hoc Gerundio multa deriuantur: et in primis Præteritum Passiuum facilè nascitur si А finale mutetur in sillabam ЫЙ, АА, ОЕ, КОВАНЫЙ cusus

КОВА́НАѦ cusa КОВА́НОЄ cusum

Ex eodem quoq Gerundio nascitur Nomen substantivum Neutrum verbale si loco Ѧ ponatur Є. ut КОВА́НЄ cusio et sic de cæteris

Gerundium Secundum

КУЮЧИ cudendo;

Hoc posterius Gerundium nascitur ex prima Persona Indicativi numeri Singul: addita sillaba — ЧИ ut КУЮ: КУЮ=ЧИ.

Participium trium terminationum oritur quoq ex Gerundio posteriore ut КУЮЧІЙ cudens КУЮЧАѦ cudens КУЮЧОЄ cudens instar Græcorum ὁ τυπτῶν ἡ τύπτουσα τὸ τυπτῶν;

Imperativus derivatur in utraque

Coniugatione ex Secunda persona præsentis Indicatiui muta syllaba ешъ in и contractum vel ишъ in и sillabicum.

Primæ igitur Coniugationis Imperatiui per и contractum efferuntur ut кую cudo куи cude:

Secundæ autem per и sillabicum ut пишу scribo пиши scribe,: Ratio est quia prima persona Indicatiui primæ Coniugationis desinit in vocalem præcedente alia vocali; Prima verò secundæ Coniugationis persona terminatur in vocalem præcedente Consona. Et propter hanc Imperatiuorum primarumque Indicatiui Singularis numeri personarum differentiam Prima Coniugatio a secunda discrepat.

CONIVGATIO SECVNDA

Secundæ Conjugationis verba habent primam Indicativi personam exeuntem in vocalem præcedente consona ut пишу́ scribo вару coquo

Indicativi Præsens unifor:

Numero Singulari

Я̑́, вару Coquo

Ты, ва́ришъ

Ѡ̑́нъ, варитъ

Numero Plurali

Мы ва́римъ

вы варите
оны, варять

Praeteritum imperf: perfec: et Plusquam perfectum per omnia gra differ:

варилемъ

Masc: варилесь

варилъ

варилам

Fa варилась

варила

варилом

Neut: варилось

варило

Pluraliter uniformiter

варилисмы

варилисте

варили

Futurum Indicatiui siue composi
tum siue simplex uniforme est

Numero Singulari

буду варити Coquam

будешъ варити

будеть варити

Numero Plurali

будемъ варити

будете варити

будуть варити

Imperatiui : tempus praesens

вари coque нехай вари coquat

Pluraliter.

варѣ́мо *coquamus*

варѣ́те

нехай ва́рꙗть

Optatiui Modi Præsens, imperfec:

Perfec: ~~[illegible]~~ *: difformiter*

бымъ варилъ

Masc: бысь варилъ

бы варилъ

ω vel бодай *Utinam*

бымъ варила

Fæ быхъ варила

бы варила

бымъ варило

Neut. бы варило

бы варило

Præteritum plusquam perfectum difformiter

Бымъ былъ вари́лъ

Masc. Бысь былъ вари́лъ

Бы былъ вари́лъ

Бымъ была вари́ла

Fæ. Бысь была вари́ла

ω vel бодаи utinam Бы была вари́ла

Бымъ было вари́ло

Neu: Бысь было вари́ло

Бы было вари́ло

Plurali: uniformiter

Бысмы были вари́ли

Бысте были вари́ли

Бы были вари́ли

Coniunctiuus similis est Optatiuo: Præsens autem et Futurum mutuatur ab Indicatiuo: Particula præpositiua Coniunctiui est кгды cum

Infinitiui Præsens

ва́рити vel ва́рить Coquere,

Gerundium Primum

варе́на coquendum

Et ab hoc Gerundio deriuanda de quo in priori Coniugatione dictum

Gerundium Secundum

ва́рачи coquendo

Participium trium terminationum ex posteriori Gerundio natum,

варачий Coquens ва́рачая варачое

Coniectura ex præteri

to de Infinitiuo et vice versa.

Quorum Infinitiuus desinit in а́ти Præteritum terminabitur in а́лемъ vel e diuerso, vt кова́ти кова́лемъ пи́сати, писа́лемъ, scripsi

Quorum verò Infinitiuus termina- tur in ити Præteritum exibit in и́лемъ vt вари́ти, вари́ле^{сь} чи́нити, чини́лемъ

Sed in Anomalis hæc Coniectura non va let vt si verba иду Præteritum h[abe]t шо́лемъ vel ше́длемъ Infiniti: и́ти, ire, sic брыду transeo aquam

бр┐ле́мъ брылемъ *Si verò veniat a* брожꙋ *habet Præteritum* бродилемъ *Infini:* бродїти

Imperatiuus itidem in nonnullis perpaucis in ь *vel* ъ *formatur vt* мажꙋ *Maculo* мажъ *Macula* смажꙋ *Torreo* смажъ *Torre,* лажꙋ *Repo* лазь *Repe* сежꙋ *Sedeo* сядь *Sede et cætera*

De Verbis Passiuis

Passiua eodem modo vt Actiua Coniugantur tantum addita syllaba ся *qua per omnes Personas et numeros inuariabilis manet vg.* ꙋмываюся

lavor vel lavo me оумыва́ешъся
lavaris оумыва́ється lavatur

Cæterùm quod spectat ad mutationem Consonantium in Secunda Indicativi Singularis numeri occurrentem; Congeries verborum huius rei ergo facta maximo erit adiumento :

CONIUGÁTIO
Linguæ Sacræ

Indicativi Præsens uniform.
Singulariter

а҆́зъ Ego глаго́лю Dico,
ты Tu глаго́леши
ѡ҆нъ ille глаго́леть

Dualiter

мы глаголевѣ *Nos duo loquimur*

вы глаголета

Tertia caret

Pluraliter

мы глаго́лемъ

вы глаго́лете

ѡни глаго́лютъ

Præteritum imperfectum Perfectum et plusquam perfectum: difformiter, prima et tertia persona indifferente

азъ, глаго́лахъ

глаго́лалъ еси

ты, глаго́лала еси

ѡ҆нъ, ѡна, ѡ҆но, глаго́ла

Dualiter

мы глаголаховѣ

вы глаголаста

Tertia caret

Pluraliter

глаголахомъ

глаголасте

глаголаша vel глаголахꙋ

Futurum Dupplex Primum ex Futuro verbi sum et infinitivo proprij scilicet глаголю compositum Secundum vero Futurum cum præpositione compositum quod etiam linguæ populari commune est

Futurum Primum

бꙋдꙋ глаголати

бꙋдеши глаголати
бꙋде глаголати

Dualiter,

бꙋдевѣ глаголати
бꙋдета глаголати

Tertia caret,

Pluraliter

бꙋдемъ глаголати
бꙋдете глаголати
бꙋдꙋть глаголати

Futurum Secundum

Singulariter

воуглаголю *Dicam*
возглаголеши *dices*
воуглаголеть *dicet*

Dualiter

возглаголевѣ *Nos duo dicemus*

возглаголета

Tertia caret

Pluraliter,

возглаголемъ

возглаголете

возглаголютъ

Imperatiui Praesens

Singulariter

глаголи *vel* да глаголеши *dic*

да глаголетъ *dicat*

Pluraliter

глаголѣмъ *vel* да глаголем *Dicamus*

глаголѣте *vel* да глаголете *Dicant*

да глаголютъ *dicant*

Optatiuus idem cum Indicati-
uo tantum præpositis particulis да in
præsenti, et дабы in Præterito per
fecto plusquam perfecto et Futuro

Tempus Præsens

да глаголю

да глаголеши et cætera.

Præteritum imperfectum, Perfectum et
Plusquam perfectum

дабы ащебы глаголахъ etc

Subiunctiuus per omnia similis Opta
tiuo, tantum addita particula когда
quod significat cum

Infinitiui Præsens

глаголати

Gerundium глаго́люще dicendo

Participium trium termina:

глаго́лющій

глаго́лющаѧ Dicens

глаголющое

Ab Infinitiuo si dematur sillaba ти et loco eius addatur alia нне́ erit глаго́ла́нне dictio;

Si vero addatur ный, наѧ, ное, præteritum participium passiuum consurget глаго́ла́ный, глаго́ла́наѧ, глаго́ла́ное dictus dicta, dictum,

Obseruandum verò est de Secunda Indicatiui Persona: Præteriti prima: et infinitiui terminatione: quod hæc varientur ~~duplici~~ ~~ter~~, penes vocalium diuersam ante vltimas sillabas

collocationem ut ГЛАГОЛЕШИ, Dicis

КРЕСТИШИ baptisas ГЛАГОЛАХЪ dixi

КРЕСТИХЪ baptisaui ГЛАГОЛАТИ

Dicere КРЕСТИТИ baptisare etc:

CONIVGATIO

Verbi Substantiui

Indicatiui Tempus præsens per omnia genera uniformiter,

Singulariter

ІА ЄСТЕМЪ Ego sum

ТЫ, ЄСТЕСЬ

ѠНЪ ЄСТЬ

Pluraliter

МЫ ЄСТЕСМЫ, Nos sumus

вы є́сте́сте

ѡ҆̈ни сꙋ́ть

Præteritum Imperfectum Perfectum et Plusquamperfectum differmiter

былемъ, Fui Masculus

былесь,

бы́лъ,

была́мъ, Fui Fœmina

быласъ

была

быломъ, Fui animal

былось,

было,

Pluraliter uniformiter

былисмы,

былисте,

были,

Futurum Indicatiui uniformiter

Singulariter

бꙋ́дꙋ Ero

бꙋ́дешъ eris

бꙋ́деть erit

Pluraliter uniformiter

бꙋ́демъ

бꙋ́дете

бꙋ́дꙋть

Imperatiui praesens et Futurum unif:

Singulariter

бꙋдь Sis

нехай бꙋдеть. sit

Pluraliter:

бꙋдмы Simus

будте *sitis*

нехай будуть *sint.*

Optativi Praesens Imperfectum Perfectum plusquamperfectum et Futurum difformiter: Singulariter

Бымъ былъ *utinam fuissem,*

Бысь былъ

Бы былъ

Ẅ vel Бодаjа s. Utinam

Бымъ была

Бысь была

Бы была

Бымъ было

Бысь было

Бы было

Pluraliter uniformiter,

БЫЛИСМЫ *Fuimus*

БЫЛИСТЕ

БЫЛИ,

Coniunctiui Præsens Imperfe-
et Futurum ab Indicatiuo mutuatur.
cætera verò communia habet cum Optati=
uo: præposita particula ІЄГДЫ; *cum*

Infinitiui præsens:

БЫТИ *vel* БЫТЬ *esse*

Gerundium

БꙊДꙊЧИ *quasi essendo*

Participium trium terminationum

БꙊДꙊЧЇЙ, БꙊДꙊЧАѦ, БꙊДꙊЧОЕ *quasi essens*

Verbum Anomalum

Indicativi modi Tempus Præsens

Singulariter unifor:

Comedo, ѣмъ, еси, ѣсть

Pluraliter

ѣмы ѣсте ѣдѧть

Præteritum perfectum et plusquamper-fectum differmiter

ѣ́лемъ, ѣ́лесь, ѣ́лъ, *Mascu*

ѣ́ламъ, ѣ́лась. ѣ́ла, *Fo*

ѣ́ломъ, ѣ́лось, ѣ́ло, *Neutr:*

Pluraliter uniformiter

ѣ́лисмы, ѣ́листе, ѣ́ли

Imperativi Præsens uniform:

ѣжъ *comede* нехай *comedat*

Pluraliter

ѣ́жмы, ѣ́жте, нехай ѣдѧ́т

Optatiuus et Coniunctiuus ad instar superiorum formantur

Infinitiui Praesens

ѣ́сти *vel* **ѣсть** *comedere*

Gerundium

е́даѧчи *comedendo,*

Participium trium terminationum

ѣдаѧчий, ѣдаѧчаѧ, ѣдаѧ́чое. *Comedens.*

CONGERIES

Verborum variam terminationem habentium

аю *secundam personam facit* **е́шъ**

Præteritum алемв Infinitiuus ати, Gerundium ана vt спеваю canto, спеваешв спевалемв, спевати, спевана. Futurum et Participium per Regulam communem (de qua in Coniugationibus actum) formantur:

Excipies Præterita Verborum istorum пpaю scindo лаю Arguo: праалемв лагалемв Futurum in his præter communem formandi futura modum simplex adhibetur, в пpoю, scindam Secunda Futuri persona в прόкшв scindes, полаю arguam 2da Futuri полаешв.

Porrò вмираю habet præteritum вмарлемв Infinitiuus вмерти Gerundium вмирана Futurum вмрв 2da Fu:

turi умрешь, упрочаю, sedo, præ
teritum dic упротилемъ: освечаю
illumino освєтилємъ, et освєчалємъ
звичаю præteritum звичайлемъ:
assuefeci залецаю, commendo, зале
цилемъ et залецалемъ: Futurum
et Participium formantur secundum Regu-
lam communem

АЮ Secunda persona in ешь.
Præteritum perfectum in илемъ, et
алемъ Infinitiuus ити vel ати,
Gerundium ена et ана ut позволяю,
позволяешь, позволилемъ et позво
лялемъ hoc tamen secundum magis præte
ritum imperfectum vel plusquam perfectum
videtur: позволяти concedere, поз

волена : Futurum позволю, cu-
ius zда позволишь : Participium fit co
muniter,

НЮ et ЫЮ Secundam facit ешь, Præ
teritum илемь vel ылемь Infinitiuo
ити vel ыти Gerundium итя, vel
ытя ut шию suo, шиешь, ши
лемь, шити, шитя, sic вію, glome
ro выю, vlulo пію, bibo выю verbero
шыю, cælo :
Excipe плію, vel плею glutino cuius
secunda persona плешь, in terminatio
ne præteriti conuenit Gerundium пле
на vel плеена : лию autem præ
teritum format лялемь fudi, Infiniti-
uum ляти Gerundium ляна :

Ast Composita проливаю profundo, выливаю effundo розливаю affundo etc. dupliciter præteritum formant, проливалемъ et проливаlемъ etc. Futura horum вылию effundam пролію, ро лію Formantur etiam comniter,

ою Secunda оишъ Præteritum оилемъ Infinitiuus оити Gerund оена vt гою sano гоишъ, гоилемъ гоити, гоена sic ъбою, Duplico трою triplico, ною quieto строю, or dino: Futurum tamen istorum præter communem formandi modum cum præpositionibus effertur vz згою sanabo, у ною quietabo настрою. Participium pr communi

Excipiuntur стою ню стоалемъ, стоати, стоана item пою canto secundam faciens поешъ, praeteritum пѣлемъ Infini: пѣти Gerundio potius caret Item боюся timeo secundam habet бојшся praeteritum боялемъся Infinitivo боятися Futurum et Participium formantur communiter;

ую et юю secunda ешъ Praeteritum овалемъ Infini: овати Gerund: ована ut милую amo, милуешъ, миловалемъ, миловати, милована sic бою bello боюешъ боевалемъ боевати, боевана etc.

ѢЮ secunda ѣешь praeteritum ѣлемъ
Infinitivo ѣти Gerundium ѣна ut
мрълѣю languesco, мрълѣешь, мрълѣлеа
мрълѣти, мрълѣна Similiter formant
совѣю ululam moribus efformo моло
дѣю iuvenesco твердѣю duresco, мя
кѣю mollesco голубѣю columbesco, ша
лѣю insolesco etc.
Excipe сѣю semino вѣю ventilo, хвѣю
agito дѣю facio, Quorum praeterita,
вѣялемъ, сѣялемъ хвѣялемъ, дѣ-
ялемъ Infini дѣяти сѣяти etc.
Gerundia дѣяна сѣяна etc.
Futura et Participia sem Regulam eandem
БУ secunda вешь Praeteritum валемъ

Infinitiuo ѣти vel сти Gerundium ѣена ut грeбѫ fodio грeбешь грeблеⷧⷭ
грeбти vel грeсти грeбена: sic
Сщѫ deplumo. Futurum et Parti commu
сщѫ tamen habet ωсщѫ deplumabo,

К8 secunda чешь mutata н in ч
Praeteritum нлень Infinitum omissa
media syllaba н8 format in чи Gerund
чена vg: Сенѫ seco, сечешь, сеплеⷧⷭ
сечи Сечена: At vero ѫенѫ
potius futurum quam praesens sonare vi
detur vg: ѫенѫ слово, dicam verbum:
ita usus obtinuit; usurpatur nonunquam
pro praesenti si significet idem quod (inquam)
vg тамѫенѫ читалѫ, Ego, inquam legi)

Futurum et Participium per Regulam com̃,
пєнȣ tamen et сєнȣ Futurum formant —
зпєнь assabo, зсєнȣ, vel посєнь secabo
ЛЮ et НЮ secunda нишь Præteritum
илємь Infinit: итћ Gerund: єна vg
смолю picea illino смолишь смолилємь, смо
литћ смолєна sic чєрню denigro звоню
pulso голю vado, болю malo etc. Futurum
fit per Regulam communem: Participium quoq;
fit communi sed mutata prima persona vocali termi
natiua ю in А vt смолю. смолаћи etc.
люблю tamen amo, et сомтлю dubito,
Participium formant любаћи сомтпа
ћи, ex quo facile Gerundium secundum cog
noscitur ex Gerundio namq; secundo ortum du-
cunt Participia, de quo dictum in Coniugationibus

Excipies ista verba шлю mitto, здашлешъ et стелю, sterno стелешъ, quæ Præteritum, Infini: et Gerund: eodem modo formant ut слалемъ misi et stravi слати mittere et sternere слана mittendum et sternendum: horum itaq duorum verborum ex casu ipsis adiecto differentia petenda est. Si enim dicas слалемъ, vel слати постели, подушки, повервъ etc: idest sternere lectum, pulvinaria etc: pertinebit ad sterno: si verò dicatur слалемъ vel слати те лагодника, хлопца, etc idest mittere seruum puerum pertinebit ad mitto; Mittimus enim servos, sternimus autem tapetia vel quid simile: Futura horum verborum differentiam eandem inculcant пошлю, enim

Significat mitram, постелю vero ster
nam : зобллю vel зоблю, grana rostro
colligo: de quibus dictum præteritum format
зоба́лемь, : полю pungo пло́лемь
et поло́лемь, мелю molo, моло́лемь,
полю, eradico, поло́лемь. Futurum
et Participium communiter fiunt,

ШУ secunda сишь Præteritum си-
лемь Infini: сити Gerundium шена
Participium саин ut прошь rogo про
сишь, просилемь, проити, проше́
на, простаин: sic бишь pendeo голошу
declaro ношь fero прашь rubefacio

Cæterum hæc sequentia грешь pecco,
страшь terrefacio смешь risum prouoco
порошь puluere aliquid aspergo, ворошь tango

et nonulla perpauca ш consonantem in 2da persona ac in reliquis retinent, ut смешꙋ смѣшишь, смешилемь, смешити смешена, смешати etc. Futurum per communem nascitur Regulam.

Porro брешꙋ latro 2dam habet брешешь præteritum брехалемь Infini. брехати Gerund. 1: брехана, 2: Gerund: брешꙋти:

At vero пꙋешꙋ elicio пꙋешешь præt: пꙋесалемь Inf: пꙋесати, Ger 1: пꙋесана, Ger. 2: пꙋешꙋти: similiter пишꙋ. scribo, Слишꙋ verò 2dam habet Слишишь audis Præteri. Слишалемь et слихалемь Infinitivum Слишати et слихати Futurum et Particip: ex Regula com.

ГУ secunda пресшь amisso г; Praeteritum recepto iterum г, глемь, Infinitiv: гтти vel ги, Gerundium, i: exulante г= рена ut Стригу, tondeo Стрижеш Стриглемь, стригти, et Стригги vel стриги: sic могу possum стере, гу custodio ex Raga tamen est hæc verborum terminatio.

Excipies кегу curro curis гда кечишь præteritum кеглемь et кечалемь, in alys adhæret principali. Futura et Particip: oriuntur per Regulam communem

ДУ secunda дешь praete: длемь, Infini sublato д: сти Gerund: i: дена ut пладу pono пладешь, пладлемь,

пла́сти, пла́дена sic водѫ pungo,
веѫѫ duco прадѫ neo, etc.

Excipiuntur ѣдѫ vel ѣдѫ proficiscor
идѫ eo quorum praeterita, ѣхалемъ pro
fectus sum Infini ѣхати, Gerundium 1:
ѣхана : ишолемъ vel шедлемъ iui
ити vel идена eundum :

Horum omnium Futura praeter Regulam
communem etiam cum praepositionibus simpli
citer efferuntur ut половѫ ponam поведѫ
ducam, поидѫ ibo, поѣдѫ proficiscar

Ю̃ ѫ secunda днѫшъ, praete: днлемъ
Infini: дити Gerund: 1: дена Gerund: 2:
дъати ut ваѫѫ incuio adrixas ваѫи
вадилемъ : вадити, вадена : ва-

дтачи Sic вождѫ duco смерждѫ sordeo каждѫ thurifico глаждѫ polio блуждѫ erro раждѫ Consulo aliquem рождѫ pario хлождѫ frigefacio. Futurum cum praepositionibus componunt simplex ut звождѫ, повождѫ, порождѫ, пораждѫ.

Quorundam secunda зишѫ Praeteri: зилемь Infini: зити, Gerund: ждена: Participium зтачи ut лаждѫ vero лазишѫ, лазилемь, лазити, лаждена, лазтачи, Sic вождѫ vectito, каждѫ destruo, раждѫ laedo, Observa каждѫ multiplicem habere significationem significat enim, destruo, et habet praeteri: казилемь, Infinit: казити, Gerund: 1, каждена, Gerundium

secundum пазгаен,, significat etiam
thurifico, significat tandem, narro: et
tunc secundam format пажешь, præter:
пазалемь, Infini: пазатти, Gerund, 1:
пазана, Gerund: 2: пажьен,
Quædam item secundam formant жишь
præteritum variant: ista enim пражу
asso смажу torreo важу pondero, пзжу
жу circumeo, præteritum formant жилє
Infini: жити Gerund: жена Gerund:
2d: жаен ut пражу, пражишь, пра-
жилемь, пражити, пражаен
Sed vero ista држжу teneo, лежу iaceo
дрижу tremo præter: жалемь, Infiniti,
жати : Ger: 1: жана : Gerund: 2dum

жачи: ut держѹ, держишь, держалемь держати, держана, держачи: etc.
Futurum et Participium ex Regula comm.

38 Secunda зешь Præterit: злемь Infinitiu: зти Gerund: 1, зена ut лѣзѹ vepo лѣзешь, лѣзлемь, лѣзти, лѣзена лѣзвчи sic гризѹ mando, mandis; везѹ, veho Futurum et Participium fiunt communi. Futura tamen simplicia vsitatiora sunt ut полѣзѹ vepam, побезѹ veham, згризѹ, mandum etc.

Пѹ Secunda нешь præteritum нѹлемь Infini нѹти Gerund: 1, нена Gerun 2: нѹчи, ut плинѹ по, плинешь плинѹлемь, плинѹти, плинена, –

плкинути: sic гну inclino, слкину sum celebris, брину transeo aquam, прагну, desidero etc:

Excipies фну meto præteri: фалемъ infini фати Gerund: фата Item плену exerceor, плалемъ Infini плати Gerundium плата Futurum et Particip: communi modo nascuntur

ру secunda ешъ præteritum abiecta vocali е ралемъ. Infinit: рати Gerund рана ut берy accipio беремъ, бралъ брати, брана sic перу percutio серу caco дерy lacero вирy aro, фру voro, Futurum et Participium ex Regula comni

Quorundam secunda in ишъ præteritum

илемв Infiniti: итти Gerund: I: ена:
Gerund: 2 аче, ut варъ coquo варишв, ва-
рилемв, варитти, варена, варачи: sic
творъ creo вѣръ credo мѣръ metior говоръ
confabulor сварвса rixor иоръ humilio:
иорвса humilior, горъ flagro моръ mortifico.
Futurum et Participium hnt secm regulam commem
моръ tamen simplex Futurum habet вморъ
варъ, зварв coquam, вѣръ, вѣръ credam
иоръ, поиоръ humiliabo.
Porro Коръ exprobro, поръ lacero, Edam
formant in ешв, praeteritum поролемв,
Infini: поротти Gerund: I: поротта, Ger:
2: порвчи, Корв vero Gerundio careret vi
detur dici tamen potest Корена, Корвчи sed
melius passive effertur scilicet Корена, Корвчи

тръ vero ždam habet трешь Præteritū тарлемь Infini: тарти, vel терти, Gerund: 1, тарта Futurum et Partici pium communiter : пръ eo inficias

žда прешь præteritum пряслемь Infiniti прѣсти Gerund: ždum прѣвши, imo autem carere videtur

68 Secunda сешь præteritum слемь Infiniti: сти Gerund: 1: сена Gerund: 2: свши ut несь fero несешь, неслемь, нести, несена, несвши, sic тригась agito пась pasco. Futurum et Participium sunt comm: Несь tamen Futurum habet понесь. feram.

48 Secunda чишь, præteritum чилемь

Infiniti: чити Gerundi: 1: чена: Gerund
2: чачи, ut жачь video, жачишь, жа-
чилемь, жачити, жачена, жачачи:
sic рѣчь spondeo рачь tracto сочь quaero
волочь et влочь, traho лечь medeor тѣчь
sagino: Futurum et Participium fit comm.
жачь tamen dicitur ѵїжачь
Quorundam ча similis principali sed Præ
teritum чалемь Infinit: чати Gerund чана
Gerund: 2: чачи, ut кричь clamo, кричишь
кричалемь, кричати, кричана, крича-
чи: sic тучь boo, мучь et мочь sileo
ричь boo, ворчь frendeo клечь genuflecto, же
чь mugio сиверчь, Futurum ex Regula com.
Quædam тда, habent тишь Præteritum
тилемь Infini: тити Gerund: 1 чена

Gerundium 2: тѣчи, ut злочѹ deauro
злотишь, злотилемь, злотити, зло=
чена: злотѣчи, sic крѹчѹ circumago
верчѹ terebro трачѹ perdo плачѹ soluo,
свѣчѹ illumino, Futurum per Regulam commem.
злочѹ tamen dicitur позлочѹ, плачѹ, за.
плачѹ, свѣчѹ, засвѣчѹ, illuminabo
Alia item Zdam in ешь, præteritum
калемь Infini: кати Gerund: 1: кана,
Gerund 2: чѹчи, ut плачѹ ploro, пла=
чешь плакалемь плакати, пла-
кана, плачѹчи, sic скачѹ salto
крачѹ crocito etc. At vero
хлепчѹ lambo, мечѹ iacio шепчѹ susurro
регочѹ ringor сверкочѹ trinso, клепочѹ cre
pito сковичѹ more Canum queritor, et cætera

voces animantium præteritum formant, та:
лемь Infiniti: тати Gerund: тана:
Gerund: 2: таючи, ut регочу регочешь
реготалемь, реготати, реготана,
реготаючи, :
Excipe хочу volo, præteritum, хотѣлемь
Infini: хотѣти Gerund: 1: хотѣна Ger: 2
хотаючи Futurum præter communem for
mandi modum habet simplex зхочу
ТУ, secunda тешь præteritum тлемь
Infini: сти Gerund: 1: тена Ger: 2 тучи,
ut плету, vincio, плетешь, плеле,
плести, плетена, плетучи, : Sic
мету, verro, гнету premo, Futu: communi,
habent etiam Futura simplicia, изъ упле
ту, вмету, згнету et cæteraq.

щѹ secunda стишь, præteritum стилемь Infini: стити Gerund: i: щена ut ирещь baptiso ирестишь, ирестилемь ирестити, ирещена, ирестиати; sic мощь pontem facio vel ageren гвщь clendo, гощь hospitor пощь ieiuno &c.

Futura horum præter communem formandi modum efferuntur, simpl, ut ирещь, ѣщь baptisabo. мощь, помощь, гвщь, загвщь.

Quorundam item зда щишь præteri щалемь Infiniti: щати Gerun i: щана, ut верещь clamo верещишь, верещалемь, верещати, верещана, верещаи, sic трещь crepo, пищь pipio, щь mingo Futurum fit communiter,

Sed плещѣ et плещѣ complodo manibus
зда плещешь, praet: плещалемь, Inf
плещати Gerund: 1: плещана Futu:
et Participium fiunt per Regulam communem
Et hæc de Verbis dixisse sufficiat.

Variatio Verborũ

quo ad prolationem diuersorum Sclauoniæ Populorũ in modis et temporibus obseruanda breuiter additur.

Poloni primam Indicatiui personam per ę caudatum efferunt vt pissę scribo
Rhuteni eandem per ꙋ vt пишꙋ,
Bohemi Morauí Dalmatæ et cæteri

reddunt per I, vel НИМЪ vt ПИШИ vel ПИШИМЪ scribo

Præteritum Poloni cum Rhutenis habent simile, vt pisatem, ПИСАЛЕМЪ Nonulli tamen Rhutenorum dicunt ПИСАВЕМЪ scripsi, At Bohæmi et Morawi reddunt pisatsem vel pisawsem vel psawsem

Porro Sacra Lingua Sclawonica præteritum format per АХЪ vt ПИСАХЪ scripsi ГЛАГОЛАХЪ dixi

Infinitiuus Polonis venit in ć molle vt pisać scribere, czytać legere, At vero Rutheni Bohæmi Morawi et

cæteri Sclauoniæ populi itemq Sacra lingua in ИТИ vel ИТЬ proferunt vt ПИСА́ТИ vel ПИСА́ТЬ scribere ЧУ́ТИ, audire БИ́ТИ verberare &cæ.

Gerundium posterius Poloni proferunt in ąc vt czytaiąc Rutheni vǒ ЧИ=ТА́ЮЧИ Bohemi Moraui Dalmatæ etc: ЧИТА́ЮЦИ czytaici, legendo

De Participiis

Participia præsentis temporis a Gerundio posteriori more Adiectiuorum formantur vg ПИШУ́ЧИЙ, ПИШУЧАЯ ПИШУЧОЕ, scribens à ПИШУЧИ scribendo. de quo in Coniugationibus actum é

Participia verò in DUS, et in RUS lingua Sclavonica non agnoscit sed in illis rite exprimendis Circumlocutione utitur. vg si velis dicere Scribendus est liber; dic

потре́ба писа́ти кни́гꙋ,

idest, opus est scribere librum : Item si dicendum veniat Scripturus sum librum dic **напи́шꙋ** vel **бꙋдꙋ писати, книгꙋ** idest scribam librum. et caet: per Futurum Indicativi.

DE GENERE Verborum

Verbi uniuscuiusq; Genus ex latino

cognosces: si enim latinum erit Actiuum Passiuum Neutrum vel Deponens: Sclauonicum quoq; eiusdem generis existimare licebit: vg. ВА́БЛЮ allicio, est Actiuum et ВА́БЛЮСА allicior est Passiuum: ДОСТУ́ПУЮ consequor

Passiua fiunt ex Actiuis addita sylla ba СА vt КРЕЩЎ baptiso, КРЕЩУ́СА baptisor.

Differentia verò inter Passiuum et Deponens est eadem quæ apud Latinos, scilicet quod ex deponenti non liceat formare actiuum vt ex ДІ́ВУЮСА miror, non formabis ДИВУ́Ю quemadmodum neq; ex mi

ror formatur, mirò : et sic de cæteris,

De Aduerbio

Aduerbia ex Nominibus Adiecti-
uis plerumque in **Е** rariùs in **О** descen
dunt ut **ЗАЦНЫЙ** Præstans **ЗАЦНЕ**
præstanter **СМАЧНЫЙ** Sapidus
СМАЧНЕ et **СМАЧНО** Sapidè
ДАВНЫЙ Antiquus **ДАВНО** antiqui
tus vel pridem.

Obseruandum Aduerbia
quædam linguæ huic vsitatissima vnico vo
cabulo prolata quæ in alijs linguis nonni
si magno verborum ambitu absoluenda sunt,

vẏ шáпно, pulchro pileo ornatus
слꙋ́жно multis seruis comitatus etc.
horum prius venit a шапка pileus
posterius verò à слꙋга Seruus, etc.

De Præpositionib.

Præpositionum numerus Sclauonis æqualis latino inuenitur: sed earum constructio longè diuersa, quarum ordo talis est.

Genitiuo addictæ

до ad ꙋ apud ѿколо circum
подле, ведле, подлꙋгъ, ведлꙋ̂
quæ omnia habent eandem significationem idest, iuxta, vel secundum.

мимо trans далеко procul близко cc
подле et ведле prope безъ, ѿк-
ромѣ, ѿпротъ, протъ, кромѣ
abs. sine, для, про, пре propter
потай clam презъ, черезъ,
per ѿ et ѿ a vel ab з ex за pro

Dativum sequentes

къ, к ad противко, проти
напротивъ contra

Accusativum et Ablativum pro ratione motus vel quietis requirentes

за post et pro на in подъ sub
межи inter надъ supra пре coram

Ablatiuum regentes

ПРЕДЪ ante СЪ. cum:

Accusatiuo gaudent.

ПО pro ЗА pro НА in ПОДЪ sub,

Vagabundis inseruien tia Casibus

ПРИ penes ПО post В in Ѿ, de

vg ВМѢСТИ vel ВМѢСТАХЪ In vrbe, vel in vrbibus,

De Coniunctionibus

Coniunctiones sunt Duplices, scilicet Simplices et Composita: Simplices sunt ista

БО Quia ЗѢЛАША Quoniam КГДЫЖ cum И vel А et, ЕСЛИ si ТЕДЫ igitur

Comparativa vero, ista, ани neque
або vel албо aut любъ тежъ vel
etiam притымъ adhac таско sicut
нижли, нижели quam, Comparatio,
ni servientia гз лѣпшое вино ни
жели пиво Melius vinum quam Cervisia

De Interiectionibus,

Laetandi ut гойда, гойбре. гоцъ
гогой io Dolendi ахъ охъ
ѡ. нестейтыжъ hei heu, ah, o
Exprobrandi агай. галя hui
Ridendi ut ха, ха. го, го, го.
Silendi ut цыть. псъ
Applaudendi то, то, то. ля, ля.

Hæ atq siqua alia Interiectiones reperi=
antur cum nec Latina neq Græca aliave
linguâ reddi [redacted]queant propterea quod Inter
iectionum voces magis ad affectus naturâ
quàm Conceptus animi adhibeantur, exprimendos.
quamobrem in istis cum Sclavonis sclavo
nisandum cum Græcis Græcizandum etc.

Atque hæc de octo Orati=
onis partibus dixisse
sufficiet.

In Syntaxi tantum illæ Regulæ spectandæ sunt, quæ à latina constructione discrepant.

Constructio Genitivi.

Duo Nomina Substantiva quórum unum respectu alterius est tanquam forma vel privatio, alterum erit genitivi casus, ut, Здоро́вость тѣла Sani-

tas corporis бѣ́лость тва́ри albedo faciei згу́ба ду́ши́ perditio Animæ.

Quoties autem inter duo Substantiua sola possessio intercedit: alterum Substantiuum genitiui casus, transit in adiectiuum, vsitatissime vt коро́на королеќскаѧ corona Regis, non autem коро́на крола nisi velis Genitiui Substantiuo adiungere adiectiuum vg коро́на крола фра̄цускоговиспа́нского &c.

Similiter конь гетма́нскій equus Ducis, non конь гетма́на́ nisi etiā cum adiectiuo efferas vg ко́нь гетма́на Турецкого, Equus Ducis Turcici.

Et hæc Regula multum facit ad proprietatem Sclauonismi,

Verba Actiua plurima Genitiuum partis recipiunt. Genitiuus verò partis est qui rei alicuius tantummodo partem non verò rem totam et integram datam; habitam concessamue exprimit vg̃ далъ ми хлѣба dedit mihi panis idest partem, Dicitur quoq; bene далъ ми хлѣбъ dedit mihi panem sed tunc totus panis datus esse intelligitur

Verba item Actiua addicta genitiuo non partis præcipuè cum istis præpositionibus componuntur ѿ, до, на, надъ по, подъ, пре, при, ꙋ, за, ӡ. vg̃ ѿстꙋпити цноты Recedere

à Virtute, навыка́ти набоже-
ства assuescere pietati доступи́-
ти не́ба assequi cœlum, нада́ти
гро́шей addere pecuniam подпомо́
убогого, iuuit pauperem, преста́ти
зло́сти relinquere malitiam заспа́ти
вече́ри indormire cœnæ вла́ти пи́ва
effundere ceruisiam

Verba item actiua simplicia nonnulla
eundem casum regentia vt бороню пра
ва defendo legem хороню́ся хоробы
cauto morbum, Diciturque хороню́ся
пре хоробою idest cauto ante morbum,
хибилъ кресу, omisit seu non tetigit
metam &c.

Comparativus cum Genitivo, ut слонце яснѣйшое мѣсеца Sol lucidior luna.

Vel cum praepositione надъ supra ut слонце яснѣйшое надъ мѣсецъ, Sol lucidior supra lunam

Superlativus cum Ablativo adhibet praepositionem межи inter ut слонце найяснѣйшое межи планетами Sol lucidissimus inter Planetas

Vel cum praepositione з ex, ut слонце найяснѣйшое з планетовъ Sol lucidissimus ex planetis Аристотелесъ з мудрыхъ наймудрейшии

De Passiuis

Verba Passiua ablatiuum Qualitatis et Instrumenti sine præpositione tunc admittunt quando quis sibi ipsi passionem infert vg. приωздóбилъсѧ цнóтою ornatus est virtute. забилъсѧ ножемъ occisus est gladio (cultro); idest se ipsum mactauit, cultro.

Quodsi passio alteri ab altero inferatur per actiuam locutionem vel per præteritum passiuum à Gerundio priori formatum effertur vt si velis dicere, Occisus sum à te, dicendum тысь мене забилъ, vel ѧ єстемъ ѿ тебе забитый Et cætera.

Porro Sacra lingua constructio passiua similis est latinæ passiua ut Христосъ креститсѧ ѿ Їѡанна во Їердани. Christus baptisatus est ab Ichanne in Jordane,

Constructio Verbi Substantiui єстемъ sum

Єстемъ sum Nominatiuum vel Ablatiuum postulat ut, єстемъ кроль vel єстемъ кролемъ, Sum Rex былемъ богатый vel былемъ богатымъ, Fui diues зоставаю гетманомъ Fio Dux; etc.

De Deponentibus

Verbum ужива́ю vel зажива́ю utor Genitiuum amat, ут зажива́ю ро́скоши, біды, пра́цы etc: Utor voluptate, molestia, labore,

Вѣншую gratulor genitiuum rei cum Datiuo persona postulat vt вѣншую тобѣ доброго здоровья, Gratulor tibi in bona sanitate

Радуюся lætor ablatiuo cum præpositione з, ex, iungitur, vt ра́дуюся тѣшуся з доброго здоро́вя твоего lætor ex bona sanitate tua;

Лечу medeor; Accusatiuo gaudet, vt ле́чу хоробу, ie medeor morbum id est morbo,

Cæterorum Deponentium leuis exercitatio notitiam dabit,

De Impersonalibus

Verba Impersonalia ab omni verborum genere descendentia in ТО et НО. Quae si fuerint Transitiua, casum sui verbi recipiunt ut НАПИСАНО ЛИСТЪ, scripta est Epistola, vel quasi scriptum ē Epistolam, vel scripserunt Eptam,

Si vero fuerint Absoluta Intransitiue id est cum praepositione efferuntur, ut БѢГА=НО СКАКАНО, ПО УЛИЦИ, vel НА УЛИЦИ discurrebatur, vel quasi discursum est saltabatur vel saltatum est in platea

Impersonalibus Latinis cum passiui impersonalia Sclauonica respondere nequeant, loco illorum igitur nomina freque

per usurpantur vg. pro tædet, [illegible]
~~dolor~~, тескно tædiosè, aduerbium, pro
pœnitet жаль dolor, nomen, pro, pudet,
всты́дъ pudor, nom. et nonnulla alia
genitiuo rei cum Datiuo personæ indigent, ut
те́скно ми зло́сти tædet me nequitia
жаль ми коштȣ pœnitet me sumptus
всты́дъ ми глȣ́пства моего
pudet me stultitiâ meâ etc.:

De Præpositionibus

Præpositiones cum suis casibus constru-
untur ut до пана ad Dnum etc.:

Præpositio за, cum significet pro, Accusa-
tiuo iungitur ut штȣка за штȣкȣ
Ars pro arte, :

Sin vero trans significauerit et ponenda

veniat cum verbis motus Ablativum sequitur vt **во́йско стои́тъ за рѣко́ю,** exercitus stat trans fluuium, **го́сти се́дятъ за столо́мъ** Conuiuæ sedent trans mensam, :

Quod si cum Verbis motum significantibus ponatur Accusatiui opus erit, vt **е́халъ за мо́ре** nauigauit trans mare, **скочилъ за коня́** saltauit trans equum,

De Aduerbiorum constructione

Aduerbia si quæ ad construendum nata sint plerumq; genitiuo gaudent, **наза́ютръ** postridie **дале́ко** longè **да́лей** longius **на́йдалей** longissimè

веле *et* много *multum* мало *parum*
досыть *satis* полно *pleni etc.*
ut назаютръ божого нарожения
postridie Natiuitatis Dei; земля да
леко неба *Terra longe à cælo etc.*

De Ablatiuo absoluto

Constructio ~~verbi~~ Absoluti Ablatiuo
qui ex participio passiuo præterito apud
Latinos oritur: Sclauonis perpetuo for
matur in ши retinetque sui verbi casum
ut написавши листъ *Scripta*
epistola. Formatur vero Abla-
tiuus iste à præteritis omnium verborum
mutata finali syllaba лемъ in ши

ut написа́лемъ, написа́вши
чита́лемъ чита́вши &c.
At verò Ablatiuus praesenti participio a Latinis redditus, à Sclauonis per circumlocutionem effertur: vg. Regnante Rege, кгды панова́лъ кроль
idest cum Rex regnavet, : vel adhibita praepositione за ut за кролева́ня
кро́ля, Regnante Rege,

Tempus Genitiuo vel Ablatiuo exprimitur, ut того ча́су
et тымъ ча́сомъ : huius temporis
et hoc tempore того дня huius diei
Effertur quoque cum praepositionibus

istis за, по, в, ut задня, tempore diei, vel de die потой час hoc tempore втой час in hoc tempore —

Constructio Locorum

Nomina Propria Urbium Pagorum Regnorum Provinciarum siue quies significetur in loco, siue motus fiat ad locum, ex loco, per locum etc: cum praepositionibus efferenda sunt ut король есть в Парыжу Rex est Parisijs прiехали купцы до Парыжа, Venerunt Mercatores Parisios

De Numeralibus

Numerantur res per numerum in Nominatiuo casu vsq; ad 5 exclusiuē

a 5 autem in reliquo numeri progressu genitivus rei numeratæ adhibetur v. g. ЕДИНЪ ВОЛЪ Unus bos ДВА ВОЛЫ Duo boues ТРИ ВОЛЫ Tres Boues ЧЕТЫРИ ВОЛЫ Quatuor Boues. Reliqua verò cum Genitivo v. g. ПЯТЬ ВОЛОВЪ Quinq. boum non ПЯТЬ ВОЛЫ Quinq. Boues:

Numeri in Numero Singulari more Adiectivorum declinantur: Numero plurali autem cum indifferenter pro vno quoq. genere vsurpentur et eorum declinandi ratio ab Adiectivorum declinatione plurali nonnihil discrepet, ea hic ad faciliorem discentium captum apponere placuit,

Numero Plurali,

Nomi	два Duo	две Dua	двое Duo
Geniti	двухъ	—	—
Dati.	двумъ	двемъ	—
Accus	двухъ	две	двое
Ablati.	двема	—	—

Nomi	три Tres	чтыри Quatuor	пять 5:
Genit:	трехъ	чтырехъ	пяти
Da:	тремъ	чтыремъ	пятемъ
Accu	три	чтыри	пять
Abla:	трема	чтырма	пятма,

Religui Numeri simili modo efferuntur, quorum notitia ex usu loquendi et exercitacone facile acquiri poterit : : сто centum, autem и тисяча mille ad Declinaonem Nominum pertinent

Loco autem Interrogatiuorum ordinalium scilicet Quotus, Quota, Quotum, vtimur pronominibus Relatiuis Который Qui Которая Quæ которое Quod, v.g. который маеть книгу. Quotus habet librum?

Distributiuis quoq; proprijs carentes illa, adhibita præpositione, по cum numero circumloquuntur vt si velis dicere, bini boues, dic, подва волы Quaterni equi по чтыри кони.

Quantum ad Prosodiam attinet. in ea accentus ex consuetudine loquendi non autem per Regulas. obseruantur: Dicere tamen ausim Sclauonis omnibus syllabas positio-

ne plerumq esse longas, vg ЗА́ЦНЫЙ Præstans СМА́ЧНЫЙ sapidus: vbi ЗА, et СМА, longa sunt. idq propter duas sequentes consonantes; :

Carminum compo

SITIO, ex syllabarum certo numero et finali simili desinentiâ seu vt vocant cadentia fieri solet vg

БЛАГОСЛО́ВЕНЫЙ ЧЛОВѢ́КЪ КОТРЫЙ СЛУ́ЖИ БОГУ
И ПРЕ́ЦНОТЫ ТОРУ́ЕТЬ ДО НЕ́БА ДОРО́ГУ.

Polonicè

Będę Ia zawsze wielbił imię Boga mego
Nie wynidzie z vst moich nigdy chwała jego.

Qui plura de Carminibus huius linguæ scire cupit præstantissimi Poetæ Kochanowskij Poloni opera adeat,

Numerus Characteristicus

1 А̃ ѡдинъ, першии єє первый

2 В̃ два, вторый дрȣгий

3 Г̃ три, третий

4 Д̃ чотыри четвертый

5 Є̃ пать пѧтый

6 Ѕ̃ шесть, шостый

7 З̃ семъ семый

8 И̃ ѡсмъ ѡсмый

9 Ѳ̃ девѧт девѧтый

10 І̃ десеть десѧтый

11 АІ ѡдинадцат ѡдинадцатый

12 ВІ дванадцат, дванадцатый

13 ГІ тринадцать, трынацатый

14	ді	чтырнацā	чтырнадцатый
15	єі	пѧтнацā	пѧтнадцатый
16	ѕі	шеснацā	шеснадцатый
17	зі	семнацā	семнадцатый
18	иі	осмнацā	осмнадцатый
19	ѳі	девѧтнацā	девѧтнацатый
20	к	двадцать	двадцатый
21	ка	одинъ двацā	двацā первый
22	кв	два двацать	двацā вторый
30	л	трицать	трицатый
40	м	чтырдесā сорокъ	чтырдесѧтый
50	н	пѧдесѧть	пѧтдесѧтый
60	ѯ	шесдесѧть	шесдесѧтый
70	ѻ	семдесѧть	семдесѧтый

80	П҃	осмдеса҃	ѡсмъдесятый
90	Ч҃	девѧдеса҃	девѧдесятый
100	Р҃	сто	сотный
200	С҃	двесте	двусотный
300	Т҃	триста	тресотный
400	У҃	четыриста	четырисотный
500	Ф҃	пять сотъ	пятсотный
600	Х҃	шесть сотъ	шестсотный
700	Ѱ҃	семьсотъ	семсотный
800	Ѿ҃	осмьсотъ	ѡсмъсотный
900	Ц҃	девѧть со҃	девятсотный
1000	҂А	тисяча	тисечный
2000	҂В	двѣ тисячи	двутисечный

177 feuilles

3000 Г҃ три тисечи — Тритисечный

4000 Д҃ чтыри тисечи — Чтыритисачный

5000 Є҃ пѧ̃ тисечей — *Reliqua ferè inusitata sunt.*

Numerus millenarius quousq; volueris per charires caudatos exprimi poterit incipien-do a primo usq; ad centesimum.

Atq; hac de rebus Gramma=ticis abundi dicta suffi:ciant, idq; ad M.D

G. B. V. M. H

ПЕРЕКЛАД ПАРИЗЬКОГО РУКОПИСУ

ГРАММАТЫКА

СЛОВЕНСКАЯ

НАПИСАНА

ПРЕ ІѠАННА УЖЕВИЧА СЛОВАНИНА; СЛАВНОЙ АКАДЕМІИ ПАРИСКОЙ В ТЕѠЛОГІИ СТУДЕНТА

В ПАРИЖУ

Року ѿ нароженія Сна Бжого

А Х.М.Г.

Слов'янська граматика написана Іваном Ужевичем слов'янином студентом теології знаменитої Паризької академії в Парижі від народження сина божого 1643

СЛОВ'ЯНСЬКИЙ АЛФАВІТ

Такими слов'янськими знаками користуються друкарі при друкуванні книжок. Інші знаки у писарів, якими вони звичайно пишуть від руки листи, зобов'язання, привілеї і багато чого іншого по потребі. Саме такі знаки наведено перед тобою нижче:

ОБЕРНЕНИЙ АЛФАВІТ

який у слов'ян здебільшого призначається для хлопчиків, щоб вони краще закріпляли свою обізнаність із знаками.

ЗМІШАНИЙ АЛФАВІТ

Писарський алфавіт, в якому ті ж самі літери зображуються кілька разів, по-різному, для досконального розуміння слов'янських рукописів

Ба бе би бо бъ бра бре бри бро бръ

Ва ве ви во въ дро мро прѣ дла сла

Да де ди до дъ зла фреври хро фръ

Га ге ги го гъ сма цра чре зло сто

Фа фе фи фо фъ пса сла мна пта сно

Ѱа же ми по пъ хри прѣ дръ пло

ча ща шк зы зи дла мнѣ зло што

Ба бе би бо бо̑ кла зда

Ва ве ви во воу прѣ хла

Да де ди до дꙋ ꙁа дрꙋ

Га же мі ло пꙋ зво кла

Ѱа че щи шо що̑ флю сѣ

Орю кто мнѣ здє бѣ гла сти

Спаси Господи люди своя и благослови достояніє твоє

ВИКЛАД ПОВНИЙ

Милость Бога Отца и Сы-
на и святого Духа, святое
Троицы зо всеми вами пра-
вославными христіаны амин

ВИКЛАД ТОЙ ЖЕ, СКОРОЧЕНИЙ

Млсть Бга Ба Отца и Сна и
стго Дха стой Троцы зо всеми
вами првславными хртіаны амин

ПОВНИЙ

Повний	Владыка Господь царъ вседержитель христосъ
Скорочений	владка гдь, гь црь вседержтель хрсъ, хсъ
Повний	Пророкъ давыдъ мученикъ человекъ славный
Скорочений	прркъ двдъ мчнкъ члвкъ слвный

Блаженъ моужъ боися Господа въ заповедехъ его восхощетъ зело силно

ВИКЛАД ПОВНИЙ, ПИСАРСЬКИЙ

Нехай будеть честь и слава Христу Iсу-
су Богу царю спасителю благодателю всеще-
дрителю душ наших владыце, которого хвалят и
славят в небесах ангели архангели херувими
серафими пророци мученици и все святии наве-
ки вечнов амин амин амин

СКОРОЧЕНИЙ

Нехай будет честь и слава Христу Iсу Богу царю спасите-
лю благодателю, всещедрителю, душ наших владыце
которого хвалят ангели архангели херувими и серафи-
ми пророци мученици и все святии навеки вечнов амин

Прийдите благословенныи отца моего наследуйте уготова-
ное вам царство небесное от сложения мира. Амин праведници
во живот вечний и в муку бесконечную. Амин

Преславная приснодево богородице Марие мати Христа
Бога нашего прийми молитвы наша и принеси к сыну своему да спасет
и просветить тебе ради души наша: Уповоние наше Бог ...

УЖИВАНІ НАЗВИ (ЛІТЕР) АЛФАВІТУ

A	as	buxи	веди	hlahol	dobro	iesé	živите	
А	а	Б	В	Г	Д	Є	Ж	
seto	semla	igke	i	kako	ludi	myslite	nach	
Ѕ	Зꙁ	Ї	И	К	Л	М	Н	
on	покой	irci	слово	твердо	ик	ук	phert	
О	П	Р	С	Т	Ү	Ѹ	Ф	
xer	ot	ci	tcher	cha	chtcha	ior	iory	
Х	Ѿ	Ц	Ч	Ш	Щ	Ъ	Ы	
ier	iat	ie	iu	ia	o	ia	ksи	псалом
Ь	Ѣ	Є	Ю	Ꙗ	Ѡ	Ѧ	Ѯ	Ѱ
phita	ichica	словочитла						
Ѳ	Ѵ	҈						

ВШАНУВАННЯ ДІВИ МАРІЇ

Б҃городице дѣво радȣйсѧ ѿбрадованнаѧ ма-
ріє Господь стобою, благословена ты вженахъ и
благословенъ пло҃ чрева твоего. ꙗко роди христа спа-
са избавителя дшамъ нашымъ. Аминь

КОМЕНТАРІЙ ДО ЛІТЕР

Як можна бачити з алфавіту, у слов'ян літер числом — сорок три. З них приголосних — двадцять чотири, а саме:

б в г д ж ѕ з к л м н п р
с т ф х ц ч ш щ ѯ ѱ ѳ

Всі інші — голосні. Вони діляться на дві групи: деякі з них, число вісім — а є і и ѹ ю ꙗ ѡ — ставляться на початку, в середині і в кінці слова. А деякі з них — теж числом вісім — у ъ ы ь ѣ ѧ ѵ о, — вживаються тільки в середині і в кінці, але ніколи — на початку слова. Цю різницю між голосними читачеві слов'янських книг легко буде помітити.

Якщо в слов'ян і є деякі дифтонги, як-от: ꙗ ю ѹ ѿ ы, то в слов'янському читанні вони сприймаються як прості голосні, а тому й до уваги їх брати як дифтонги [6а]* не доводиться, хоч це, очевидно, дифтонги. Адже, наприклад, ꙗ — ніби **іа**; далі ю — ніби **іо**; ѹ — як **ov**; ѿ — як два **oo**; ы — нарешті, подібне до **и** **і** грецьких літер.

Далі слід взяти до уваги голосну **и**. Маючи на собі гострий наголос **и́**, ця голосна вимовляється, звичайно, протяжно, як-от: **ви́жу, пи́шѹть**. Коли ж на ній стоїть наголос важкий, то вона ставиться в кінці слова, як-от: **берѝ, пишѝ**. Це спостереження стосується й інших голосних наприкінці слова, якщо вони утворюють склад з попередньою приголосною, як-от: **пана̀** — пана; **бога̀** — бога. Але це спостереження менш корисне. Зате наступне варте найбільшої уваги, бо воно дозволяє правильно розрізняти числа і відмінки у відмінах та частини мови. Отже, слід запам'ятати, що коли ця літера **и** стоїть на кінці якогось слова з важким наголосом **ѝ**, то вона сама собою, окремо від попередньої голосної, утворює склад, як-от: **небесныѝ** — небесні, тобто називний відмінок множини. Якщо ж ця сама літера стоїть на кінці слова [6б] з апострофом у нахиленому положенні над нею, то вона не утворює складу, окремого від попередніх голосних слова, як-от:

---

* Тут і далі у квадратних дужках позначається кінець сторінки оригіналу (*а* — лівої сторінки, *б* — правої) за авторською нумерацією аркушів.

небесный, і вимовляється скорочено, наприклад, **ный,** тобто буде не два склади, а один. І тоді **небесный** — називний відмінок однини.

Нарешті, коли цю голосну **и̓,** позначену прямим апострофом, дещо віддалено од наступного слова, як-от: **и̓ бг҃ъ** — й бог, то вона стає сполучником, частиною мови, і означає **і.** На це слід звернути особливу увагу тому, хто студіює слов'янську мову за текстом, викладеним кирилівським письмом (адже ієронімове, що постало з кирилівського, не має жодних знаків наголосу). Проте писарі-слов'яни цією системою наголосів здебільшого не користуються, може, поспішаючи під час писання, може, тому, що зроду володіють мовою або, нарешті, може, просто через неуважність.

Про голосні **о, ѹ** і **ꙗ**

З них перша голосна, якщо вона позначається прямим апострофом, наприклад **о̓́,** може мати місце на початку слова, як-от: **о̓́тецъ.** Якщо ж ця голосна віддалена від наступного слова, то вона вже є частиною [мови] — прийменником [7а] і означає *про,* наприклад: **о̓́ богѹ** — про бога. В інших же випадках [ця голосна] ставиться без апострофа в середині і в кінці слова, як-от: **коло** — колесо. Те саме стосується і двох інших голосних **ѹ** і **ꙗ̓́.** Адже **ѹ̓́,** стоячи окремо перед наступним словом, має значення *у,* як-от: **ѹ̑ бо́га** — у бога; також і **ꙗ** значить *я.* Тому-то ці голосні, постійно сполучаючись із словами, не порушують їх цільності, як-от: **ꙗ̓́вный** — явний; **ѹ̓лица** — вулиця.

Про голосні **ѵ̓́** і **а, ъ, ь**

Якщо голосна **а** ставиться в кінці слова після голосної **ї,** то вона набуває природи літери **ѧ,** як-от: **евсевїа.**

ѵ̓́ також набуває природи літери **в,** як-от: **еѵ̓́севїа,** але це трапляється дуже рідко, бо частіше і в рукописах, і в друку ставиться літера **в,** як-от: **двóръ,** а не **дѵ̓́оръ.** Однак ця різниця між голосними для кожного стане яснішою в процесі читання.

Що ж до **ъ** і **ь,** то вони по-різному звучать у вимові. З них перша, **ъ,** вимовляється з своїм попереднім приголосним, безумовно, більш твердо, а друга, **ь,** — м'якше [7б], як-от: **пáнъ, пѣ́снь.** Найчастіше вони ставляться в кінці слова і вимовляються стисло, як це можна бачити в [словах] **пáнъ** і **пѣ́снь.**

Про приголосні

Більшість граматиків звикла до довгих, складних міркувань про приголосні (бо кожній мові властива відмінність у вимові). Доти, поки вони навчають, що цю приголосну слід вимовляти, відкривши рота, а ту — з притиснутим до піднебіння язиком або злегка розтиснувши зуби, то це, звичайно, буде дуже важко для тих, хто навчається. Я, не бажаючи марнувати їх час і працю у слов'янському, зовсім недоцільному, вимовлянні літер, зробив так, щоб можна було бачити всі приголосні і голосні в їх характерному окресленні, наводячи, наскільки це було можливо, частково латинські, частково грецькі і, нарешті, французькі склади. Проте до речі було б заради цього розмовляти з ким-небудь добре обізнаним із слов'янською вимовою [8а].

Нарешті, про приголосні ти довідаєшся, що вони ніколи не стоять лиш одні в кінці слів, а тільки разом з голосними, якщо хіба випадково не знаходяться зверху, а не, як звичайно, поруч з іншими. Такий приклад того і другого становить **паномъ — паномм**.

Тут ти бачиш в першому слові приголосну **м** не окремо поставлену, а з додатком голосної **ъ**, в другому випадку — ту ж саму приголосну, але вміщену без голосної (бо зверху). Того ж додержуйсь і щодо інших [літер].

або так: **паноум**, де бачиш, що та приголосна **м** стоїть не відокремлено в кінці, а над нею, зверху, додано голосну.

ПРО ЧАСТИНИ МОВИ

Слов'яни, як і латини, мають вісім частин мови.

ПРО ПРИКМЕТНИКИ

Прикметники у слов'ян мають три закінчення. Чоловічі закінчуються на **ый** або **ий**, як-от: **небесный, сло(д)кїи** — небесний; солодкий; жіночі — на **а́** або **а҆ѧ**, як-от: **сли́чна** або **сли́чнаѧ** — гарна; середні ж закінчуються на **ое' — небе́сное'** — небесне, **сло́дкое'** — солодке [8б].

Прикметники чоловічого роду

Відмінювання

Називний	— **ый | ий**	**небе́сный | слодкїи**
Родовий	— **ого**	**небе́сного | сло(д)кого**
Давальний	— **омȣ**	**небе́сномȣ̀**
Знахідний	— **ого**	**небе́сного̀**
Кличний	— **ый | ий**	**небесный | сло(д)кїй**
Орудний	— **ымъ | і имъ**	**небе́снымъ | сло(д)кимъ**

Множина

Називний	**ы̀й | и̇й**	**небе́сный**	**сло́дкі̇й**
Родовий	**ыхъ | ихъ**	**небе́сны (х)**	**сло (д) кихъ**
Давальний	**ымъ | имъ**	**небе́снымъ**	**сло́дкімъ**
Знахідний	**ыхъ | и̇хъ**	**небе́сныхъ**	**сло́дкихъ**
Кличний	**ы̀й | и̇й**	**небе́сный**	**сло́дкий**
Орудний	**ыми | ими**	**небе́сными̇**	**сло́дкіми̇**

Приклади чоловічого роду:

ꙁацный — славетний; **ꙗ̓́сный** — ясний, **ла́твый** — легкий; **посло́ѵшный** — слухняний, **пристойный** — відповідний; **хи́трый** — хитрий, **высо́кій** — високий; **ниꙁкий** — низький, **оѵчо́ный** — вчений; **пы́шный** — пишний тощо [9а].

Коли б ти спитав, яка різниця між називним однини і множини чоловічого роду, а також між родовим і давальним однини жіночого роду, то я відповідаю: у цій справі треба звертатися до літери **и**, яка має різні наголоси — то в множині як окремий склад, то, скорочуючись, — у називному однини. Дивись про це в коментарії до літер.

Прикметники середнього роду в однині ти маєш змінювати так, як і прикметники чоловічого роду, за винятком називного, знахідного і кличного, які закінчуються на **ое**, як-от: **небесное'** — небесне, **телесное'** — тілесне. Вони подібні один до одного відповідно до того правила латинів, у яких три відмінки середнього роду — називний, знахідний і кличний — подібні.

Ти побачиш, що прикметників з двома [9б] закінченнями, як наприклад brevis, і з одним, як наприклад faelix, у слов'ян немає, а лише з трьома, як-от: **небесныи, небе (с) нлѧ, небесное** так, як у латинів: bonus, bona, bonum.

Приклади:

паньскій — панський, **боꙁскій** — божий, **ꙁемъскій** — земний, **пекелны (и)** — пекельний, **ꙁолотый** — золотий, **сребрный** — срібний, **железный** — залізний тощо.

А щоб можна було легко відмінювати всі прикметники, то, відмінюючи їх, зважай на приголосну, яка безпосередньо передує голосним у таких закінченнях: **ый, лѧ, ое.** Цю приголосну зберігай у закінченнях усіх інших відмінків, і тоді легко буде щось додати [10а] або відкинути. Прикладом хай буде [прикметник] **небесный,** з якого ти бачиш, що приголосна **н** передує голосним у закінченні, тобто **ый.** Та ж приголосна зберігається в усіх відмінках.

Є деякі іменники загальні чоловічого роду з закінченням на **ын** і жіночого — на **ла** або **а**, а також дуже мало іменників середнього роду — на **ое**, які маєш відмінювати на зразок прикметників. Наприклад: **краичий** — той, що ріже хліб для столу владаря, **подскарбий** — скарбник, **братовала** — братова жінка, **сыновала** — синова жінка, **мостовое'** — мито за переїзд мостом, **налезное** — знахіднє або подарунок за якусь знайдену річ, **торговое** — мито за продані речі тощо.

Прикметники чоловічого роду на **ъ**, жіночого на **а** і середнього на **о**, що утворилися з власних і загальних іменників, як-от: **Стефановъ, Стефа** [10б] — **нова, Стефáново**, що їх вимовляєш ніби Stephaneus, Stephanea, Stephaneum, а **воеводинъ, в'оеводина, в'оевóдино** — як palatineus, palatinea, palatineum, ніби кажеш: належний палатинові [воєводі]. Сюди ж належать прикметники святої слов'янської мови, як-от: **блаженъ** — блаженний, **благословенъ** — благословенний, **возлюбленъ** — улюблений.

ВІДМІНИ ІМЕННИКІВ

ВІДМІНА І ІМЕННИКІВ З ЗАКІНЧЕННЯМ НА -а

Однина

Називний	— **а**	**староста**
Родовий	— **ы** і **и**	**старосты**
Давальний	— **е**	**старосте**
Знахідний	— **ѹ**	**старостѹ**
Кличний	— **о**	**старосто**
Орудний	— **ою**	**старостою** + **старосте** [11а]

Множина

Називний	— **ы** і **и**	**старосты**
Родовий	— **ъ** і **овъ**	**старостъ**
Давальний	— **омъ** і **амъ**	**старостомъ**
Знахідний	— **овъ** і **ы**	**старостовъ**
Кличний	— **ы** і **ове**	**старосты**
Орудний	— **ами** + **ахъ**	**старостами, старо (с) тахъ**

Приклади:

вое'вóда — палатин [воєвода], **монáрха** — монарх, **вымóвъца** — красномовець, **злочúнца** — злочинець, **похлѣ́ьца** — підлесник, **мáтка** — мати тощо.

Ти уважно маєш стежити, щоб в іменниках, які закінчуються на голосну **а** з такими попередніми двома приголосними: **нна, мка, тка, пка, ска, шка, рка**, як-то: **пáнна** — дівчина, **шáпка** — шапка, **крéска** — знак, **влóшка** — італійка, **щóрка** — ящірка і деякі інші — ставити між цими двома

приголосними в родовому і знахідному множини [11б] голосну **є**, як-от: **паненъ**, а не **па́нпъ** — дівчат, **матекъ**, а не **ма́ткъ**, заради милозвучності.

Зроби виняток для всіх [іменників] загальних чоловічого роду, а також для [іменників] загальних тієї і другої статі спільного роду, які вилучають голосну **є** і, крім того, родовий множини утворюють подвійно, як-от: **старостъ** і **старо́стовъ** — начальників, **злочинцъ** і **злочи́нцовъ** — злочинців.

Але імена жіночого роду мають одну форму родового відмінка множини, як-от: **па́ненъ**, а не **пане́новъ**, **матекъ**, а не **мате́ковъ**.

Іменники жіночого роду загальні, утворені від іменників чоловічого роду, як-от: **братова́я** — братова жінка, **синовая** — синова жінка — не належать до цієї відміни, і ти будеш відмінювати їх подібно до прикметників жіночого роду.

Вважатимеш за постійне правило [12а], що іменники цієї відміни з закінченням на **ка** тільки в давальному відмінку однини відкидають приголосну **к**, приймаючи замість неї іншу приголосну — **ц**. Наприклад, **зволока** — зволікання має в давальному однини **зволоце**, а **матка** буде **ма́тце** тощо.

ВІДМІНА II

Іменники чоловічого роду з закінченням на **ъ** і середнього — на **о** відмінюються так:

Однина

Називний	— **ъ**	**па́нъ**	**о божство**
Родовий	— **а**	**па́на**	
Давальний	— **у**	**па́ну**	
Знахідний	— **а**	**па́на**	**о божство**
Кличний	— **е**, **ъ**	**па́не**	**о божство**
Орудний	— **омъ**	**па́номъ**	

Множина

Називний	— **ы**, **ове** і **и**	**паны**	**а** **телятка**
Родовий	— **овъ**	**пано́въ** **окъ**	**теля́токъ**
Давальний	— **омъ**	**пано́мъ**	**теля́ткомъ** [12б]
Знахідний	— **овъ**, **ы**	**пано́въ** і **паны** | **а**	**телятка**
Кличний	— **ове**, **ы**	**панове** **паны** |	**телятка**
Орудний	— **ами**	**панами** + **ахъ**	**телятками**

Приклади на **ъ**:

зва́нъ — амфора, **станъ** — стан, **богъ** — бог, **духъ** — дух, **сынъ** — син, **берегъ** — край.

Приклади на **о**:

хлописко — товстий чоловік, **кїиско** — великий кий, **мечиско** — великий меч, **телятко** — телятко, **хлопятко** — хлоп'ятко, **козлятко** — козенятко.

Іменники, що закінчуються на **хъ, жъ** і **къ,** кличний відмінок однини утворюють на **ȣ**, як-от: **страхъ** — страх — **страхȣ, стро́жъ** — сторож — **строжȣ, ракъ** — рак — **ракȣ.** Проте вони в орудному відмінку мають і часто вживану форму: **страхъ, ракъ, строжъ.**

Іменники цієї відміни, що закінчуються на **ъ,** у знахідному відмінку обох чисел мають таке ж закінчення, яке б вони мали, означаючи неживі предмети [13а], наприклад, називний: **сыръ** — сир, **лѣсъ** — ліс, **сыры** — сири, **лѣсы** — ліси. Так і **ножъ** — ніж, **топоръ** — сокира, **воръ** — мішок **дворъ** — двір тощо.

Іменники з закінченням на **ецъ** у кличному відмінку однини, замість **ц,** приймають іншу приголосну — **ч,** як-от: **ѿтецъ** — отець, **кравецъ** — кравець, **кȣпецъ** — купець, **ѡ(т)че, кравъче, кȣпче.**

Такі два іменники: **око** — око, **ȣхо** — вухо, у множині мають **о́чи, ȣши,** і ти їх відмінюватимеш у множині як [іменники] жіночого роду з закінченням на **ь.**

Добре запам'ятай, що іменники, які закінчуються на **есъ, енъ, ецъ, елъ, екъ, ѿкъ,** як-от: **ѿвесъ** — овес, **блазенъ** — блазень, **ѿтецъ** — батько, **початокъ** — початок, **козелекъ** — козеня, **козелъ** — козел, втрачають у родовому і послідовно в усіх інших відмінках голосну **о** і **е,** як-от: **козелъ,** у родовому [13б], **козла,** а не **козела, початокъ** — початок — **початка,** не **початока, бȣбенъ** — бубен — **бȣбна, безъ** — бузок — **бза** тощо.

Виняток зроби [для іменників]: **рокъ** — рік, **смокъ** — дракон, **проро(къ)** — пророк, **отрокъ** — хлоп'я, **жарлокъ** — ненажера, **стокъ** — стік бруду, **человекъ** — людина, **потокъ** — потік, **мрокъ** — морок, які зберігають згадані вище голосні в непрямих відмінках, як-от: **рока, пророка, смока, человека.** Всього іншого навчить досвід. [Іменники] жіночого роду такі, як **моцъ** — міць, **мочъ** — сеча, **процъ** — праща, **окрожъ** — ошийник мисливських собак, **речъ** — річ, **сечъ** — січа, **матеръ** — мати, **млечъ** — риб'ячі нутрощі, подібні до густого молока, **кровъ** — кров, **бровъ** — брова, **коневъ** — коновка, **пaневъ** — мідниця, **крыновъ** — полумисок, сюди не належать, а відносяться до відміни [іменників] жіночого роду, що закінчуються на **ъ.**

Гідне пошани ім'я **Христо́съ** у родовому відмінку вимовляй — **Христа,** Ісус [14а].

Як пізнати іменники, що закінчуються на **ъ** і **ь,** в польському позначенні?

У польському читанні іменники, що закінчуються на **ъ,** ти пізнаєш лише з останньої приголосної, не позначеної будь-яким наголосом, наприклад: chłop — чоловік, dąb — дуб, rąk — рак, prorok — пророк.

[Іменники], що закінчуються на **ь**, теж [пізнаєш з останньої приголосної, позначеної м'яким наголосом, як-от: boiazń — боязнь, przyiazń — приязнь, przÿiaciel — приятель, kowal — ремісник.

ВІДМІНА III

Іменники чоловічого роду, що закінчуються на **ь** і **й** коротке, а також середнього роду на **є** і **ѧ** відмінюються так:

Однина

Називний —	**ь**	**камень**	**й**	**гȣлтай**	**є**	**ꙁбавене**	**ѧ**	**телѧ**
Родовий —	**ѧ**	**каменѧ**		**гȣлтаѧ**		**ꙁбавенѧ**		**телѧтѧ**
Давальний —	**ю**	**каменю**		тощо [14б]				
Знахідний —	**в** і **ѧ**	**каменѧ**		**гȣлта́ѧ**	**є**	**ꙁбавене**	**ѧ**	**телѧ**
Кличний —	**ю**	**каменю**		**гȣлтаю**	**є**	**ꙁб:**	**ѧ**	**телѧ**
Орудний —	**емъ**	**камене (м)**		**гȣлтае (м)**		**ꙁбавене (м)**		**телѧте (м)**

Множина

Називний — **и** і **е** **камени** і **камене** | **ѧ** **малева́нѧ** **а** **телѧта**
Родовий — **евъ** **каменевъ**
Давальний — **емъ** **каменемъ** **а** **телѧта**
Знахідний — **евъ** і **е** **каменевъ** і **камене** **ѧ** **малеванѧ**
Кличний — **и** і **е** **камени** і **камене'** **ѧ** **малевана** **а** **телѧта**
Орудний — **ѧми** **каменѧми** тощо

Приклади:

кий — кий, **Дȣнай** — Дунай, **день** — день, **пень** — пень, **ѡ (д) кȣпене** — викуп, **милосердїе** — милосердя, **дитѧ** — немовля, **щенѧ** — щеня.

Такі іменники: **пень, день, пытель** — сито, **ȣчень** — учень, **стычень** — назва місяця, **полеть** — бриль, **пыпеть** — пипоть, **ѡгень** — вогонь, **прихо-день** — приходень, **кнафель** — задня частина взуття, **фикгель** — хитрощі, **вѧꙁень** — в'язень — в родовому та в усіх інших відмінках обох чисел [15а] — непрямих [відмінках] — втрачають голосну **ѐ**, як-от: **день** — день, **днѧ**, а не **денѧ**, так **пень — пнѧ** тощо.

Виняток зробиш [для слів]: **ремень** — ремінь, **корень** — корінь, **перстень** — перстень, **гребень** — гребінь, **камень** — камінь, **креме́нь** — кремінь, **хмель** — хміль, **цель** — мета. Вони зберігають вже зазначену голосну, як-от: **ремень — ременѧ**, а не **ремнѧ**, **хмель — хмелѧ** тощо.

Зверни пильну увагу на іменники середнього роду зменшувальні з закінченням на **ѧ**, що в родовому відмінку одержують склад **тѧ**, як-от: **телѧ — телѧтѧ**; **гȣсѧ** — гуся — **гȣсѧтѧ**, **поросѧ — поросѧтѧ**; **щенѧ** — щеня — **щенѧтѧ** тощо.

Візьми до уваги, що іменник **имѧ** в родовому відмінку утворює **имена**, а не **имати.**

Іменники жіночого роду з закінченням на **ѧ**, такі, як **кȣхнѧ** — кухня, **лазнѧ** — лазня, **стайнѧ** — стайня, **воловнѧ** — воловня, належать не до цієї, а до наступної відміни іменників жіночого роду [15б], що закінчуються на **ь.**

Іменники середнього роду на **ое**, як-от; **мостовое** — мито за переїзд через міст, **нале(з)нoе** — подарунок за знайдену річ — не належать до цієї відміни, але відмінюються як прикметники середнього роду.

ВІДМІНА IV

Іменники жіночого роду на **ь** і **ѧ** відмінюються так:

Однина

Називний	— **ь**	**пѣснь**	**ѧ**	**лазнѧ**	— лазня
Родовий	— **и**	**пѣсни**		**лазни**	
Давальний	— **и**	**пѣсни**		**лазни**	
Знахідний	— **ь**	**пѣснь**	**ю**	**лазню**	
Кличний	— **ь**	**пѣснь**	**ѧ**	**лазнѧ**	
Орудний	— **ею**	**пѣснею**		**лазнею**	

Множина

Називний	— **и**	**пѣсни**	**лазни**
Родовий	— **ей**	**пѣсней**	**лазней**
Давальний	— **емъ**	**пѣснемъ**	**лазнемъ**
Знахідний	— **й**	**пѣсни**	**лáзни**
Кличний	— **и**	**пѣсни**	**лазни**
Орудний	— **ѧми**	**пѣснѧми**	**лазнѧми** + **ахъ** [16а]

Приклади:

сталь — сталь, **вѣсть** — чутка, **приповѣ́сть** — прислів'я, **честь** — честь, **напасть** — напасть, **слабость** — слабість, **кȣхнѧ** — кухня, **ѡ҆́вча(р)нѧ** — овчарня, **пророкїнѧ** — пророчиця, **господынѧ** — господиня, **кȣзнѧ** тощо.

Іменники з закінченням на **ѧ** знахідний відмінок однини завжди утворюють на **ю**, як-от: **лазню** тощо. До цієї відміни належать імена жіночого роду, що закінчуються на **ъ**, як-от: **моцъ** — міць, **пѣчъ** — піч, **тваръ** — твар тощо.

Сюди можна віднести **о҆́чы** — очі, **ȣшы** — уші, які проте в однині відмінюються за другою відміною, як-от: **ѡ҆́ко** — око, **ȣхо** — ухо.

ПРО ПОРІВНЯННЯ

Порівняння у слов'ян, як і в латинів, подвійне, тобто правильне і неправильне.

Ступенів порівняння також 3: звичайний, вищий і найвищий [16б].

Зразок ступенювання

	Рід чоловічий	Жіночий	Середній
Звичайний	на — **ый** або **ий**	**а** або **аа**	на — **ое**
Вищий	на — **ший**	**ша** або **шаа**	на — **шое**
Найвищий	на — **най-ший**	**най-шаа**	на — **най-шое**

Правильне порівняння утворює найвищий ступінь з вищого тільки за допомогою попереднього складу **най**, як-от: **ѕацный, ѕацнейший, найѕацнейший.**

Приклади:

темный — темний, **ясный** — ясний, **хитрый** — хитрий, **слодкій** — солодкий, **горкій** — гіркий, **грубый** — густий.

Ти звернеш увагу на те, що (прикметники) звичайного ступеня з закінченням на **ный, рый** і **лый**, як-от: **ѕацный** — визначний, **мудрый** — мудрий, **смаглый** — смаглий, — у вищому ступені порівняння замінюють **ы** на іншу голосну **е** або **ѣ** заради милозвучності, як-от: **ѕацный** — **ѕацнейший** або **ѕацнѣйший** [17а].

Звичайний ступінь порівняння з закінченням на **кий** у вищому ступені втрачає приголосну **к**, як-от: **слодкий — слодший**, а не **сло(д)кший.**

Таблиця правильного ступенювання

Зв.	Вищ.	Найвищ.
Ч. **ѕацный** — визначний	**ѕацнейшій**	**найѕацнейший**
Ж. **ѕацнаа**	**ѕацнейшаа**	**найѕацнейшаа**
С. **ѕацное'**	**ѕацнейшое'**	**найѕацнейшое'**
Ч. **слодкій** — солодкий	**слодший**	**найслодшый**
Ж. **слодкаа**	**слодшаа**	**найслодшаа**
С. **слодкое'**	**найсло(д)шое'**	**найслодшое**

Таблиця неправильного ступенювання

добрый — добрий, **лѣпший** — ліпший, **найлѣпший** — найліпший, **ѕлый** — поганий, **горший** — гірший, **найгорший, великій** — великий, **болший** — більший, **найболший.**

Також, переважно у поляків, вимовляється: **великий, венкши (й), на (й) венкший.**

Система неправильного ступенювання прикметників у слов'ян та ж сама, що і в латинів, тобто вищий ступінь порівняння збігається із звичайним у значенні, але ж у звучанні від нього [17б] відрізняється.

Ти старанно відмітиш, що звичайний ступінь порівняння з закінченням на **окий,** як-от: **глꙋбокїй — глꙋбшый** — глибокий, втрачає дві літери — **о** і **к** — у вищому ступені.

ПРО НЕСТАЛІ ВІДМІНКИ ІМЕННИКІВ

У слов'янській мові є деякі несталі відмінки [іменників]. Вони не належать до жодного з відомих 6 відмінків. Ніколи самостійно не вживаючись у мові (бо, зрозуміло, ні звучання, ні значення самі по собі не надали б їм цієї сталості), ці відмінки набувають свого повного значення з такими прийменниками: **при** — при, **на** — на, над, **в** — в, на, як-от: **на ѡ҆́бѣди** — на обіді, **при панахъ** — перед панами, **при людехъ** — перед людьми, **в железѕи** — в залізі.

Потім доведеться згадати, що несталі відмінки властиві тільки іменникам, а щодо прикметників, то несталі відмінки в них можливі тільки з попередніми [18а] прийменниками в орудному відмінку однини і в родовому відмінку множини, як-от: **в҆ ѕацнымъ** — в почеснім, **в҆ ѕацныхъ** — в почесних, **при добрымъ** — при добрім, і цього про відміни іменників і прикметників досить.

ПРО ЗАЙМЕННИК

Я — займенник першої особи — відмінюється так:

Однина		Множина	
Називний	**ꙗ҆́** — я	Називний	**мы** — ми
Давальний	**мне, мнѣ, ми**	Родовий	**насъ** — нас
Знахідний	**мне, мене, мѧ**	Давальний	**на́мъ** — нам
Орудний	**мною**	Знахідний	**на́съ** — нас
		Орудний	**на́ми** — нами [18б]

Займенник *ти* відмінюється так:

Однина		Множина	
Називний	**ты** — ти	Називний	**вы** — ви
Давальний	**тобе, тобѣ**	Родовий	**васъ**
Знахідний	**тебе** у святій [мові] **тѧ**	Давальний	**вамъ**
Кличний	**ты**	Знахідний	**васъ**
Орудний	**тобою**	Кличний	**вы**
		Орудний	**вами**

Займенник *себе* відмінюється так:

Давальний **собѣ, собе**
Знахідний **себе**
Орудний **собо́ю** Множина відсутня [19а].

Присвійні займенники, що походять з первинних зазначених вище займенників, а також багато інших (з них ми наводимо тільки називні і родові відмінки), ти будеш відмінювати як прикметники.

Займенник *мій, моя, моє*

Називний **мои, моѧ, мое**
Родовий **мое'го, моеи̏, мое'го**

Займенник *твій, твоя, твоє*

Називний **твой, твоѧ, твое**
Родовий **твое'го, твоеи̏, твое'го**

Займенник *свій, своя, своє*

Називний **свой, своѧ, свое**
Родовий **свое'го і свого, своеи̏, свое'го**

Займенник *наш, наша, наше*

Називний **нашъ і нашый; наша, нашаѧ; на́шое і наше**
Родовий **нашого, нашеи̏, нашого**

Займенник *ваш, ваша, ваше* [19б]

Називний	**вашъ і вашый**	**ваша і вашаѧ**	**вашое і ваше**
	е	**е̏**	
Родовий	**вашого**	**вашои̏**	**вашого**

Займенник *він, той, цей, вона, та* тощо

Називний	**той**	**таѧ і та**	**тое і то**
Родовий	**того**	**тои̏ і тоеи̏**	**того**

Займенник *той, та, те*

Називний	**ѡ҆́нъ і ѡ҆́ный**	**ѡна і ѡ҆́наѧ**	**ѡ҆́ное і ѡ҆́но**
Родовий	**ѡ҆́ного**	**ѡ҆́нои̏**	**ѡ҆́ного**

Займенник *той самий, та сама*

Називний	**ѡвъ і ѡ҆́вый**	**ѡ҆́ва і ѡ҆́ваѧ**	**ѡ҆́во і ѡ҆́вое'**
Родовий	**ѡ҆́вого**	**ѡ҆́вои̏**	**ѡ҆́вого**

Займенник відносний *який, яка, яке*

Називний	**которы (и)** і **котрый**	**котораѧ**	**кото́рое**
Родовий	**которого**	**которои̂**	**которого**

Займенник питальний або неозначений із своїми складовими [частинами]

Називний **кто** — хто і **χто** [20а]
Родовий **кого** — кого
Давальний **комȣ** — кому
Знахідний **кого** — кого і що
Орудний **кимъ** — ким

Займенник *який би не був, хто б не був*

Називний **ктоколвекъ** — який би не був
Родовий **когоколвекъ**
Давальний **комȣколвекъ**
Знахідний **когоколвекъ**
Орудний **кимъколвекъ**

Займенник *що*

Називний **що** і **што** — що
Родовий **чого** — чого
Давальний **чомȣ** і **чемȣ**
Знахідний **чого** і **що**
Орудний **чимъ** [20б]

Займенник *що б не було*

Називний **щоколвекъ**
Родовий **чогоколвекъ**
Давальний **чомȣколвекъ**
Знахідний **чого** і **щоко (л) векъ**
Орудний **чимъколвекъ**

Займенник *хтось* і *щось*

Називний **ктось** Називний **щось** і **штось**
Родовий **когось** Родовий **чогось**

Займенник *який* і *яке*

Називний **ıакїй, ıакаѧ, ıакое'**
Родовий **ıакого, ıакои̂, ıакого**

Займенник *ніхто* або *жоден*

Називний **жаденъ, жаднаѧ, жадное'**
Родовий **жадного, жадной жадного** [21а]

Сполучаються також займенники з такими частками: **же — жъ** і означають тоді «той самий» або «той же».

Називний **тойже, таѧжъ, тоежъ**
Родовий **тогожъ, тойжъ, тогожъ**

Примітка

Словотвір займенників у слов'ян багатший, ніж у латинів, бо латини утворюють від первісних займенників тільки такі присвійні, як від ego → meus, від tu → tuus; sui → suus.

Слов'яни від них, крім того, виводять інші присвійні займенники, як-от: від **свой** — свій — **свойскїй,** ніби suanus, а від **твой** — твій — **твойскїй,** ніби tuanus, також від **мой — мойскїй,** ніби meanus і від **нашъ** — наш — **наскїи,** ніби nostranus тощо.

Цей займенник в однині стягнений [21б].

То — те, що відноситься до третьої особи і походить від [займенника] **ѡнъ** — той, який має [форму] **ѿного** в родовому і знахідному однини, зручно поєднується тільки з дієсловами, як-от: **взѧлъ то** — взяв те; **забилъ то** — вбив те, — але без прийменників. Якби ти, наприклад, хотів сказати «від того», то ти не скажеш **ѡ(т) то,** а **ѡ(т) ѡ҆́ного.**

Далі, стягнене **и҆́хъ** — їх, що походить від **ѡ҆́ныхъ,** вживається при дієсловах однаково з прийменниками і без них, як-от: **взѧлъ ихъ** — взяв їх і **ѡ(т) ихъ** — від них.

Два стягнені [займенники] **нихъ** і **него,** що походять від **ѡ҆ныхъ** — їх і **ѡ҆́ного** — його, вживаються з прийменниками, як-от: **ѡ(т) нихъ** — від них, при **нихъ** — при них.

Часто вживається стягнений займенник **нь** [22а] всіх родів з прийменниками **по, на, в,** не вживаючись без них, як-от: **мѣрꙋ нань** — заміряюсь на нього; **ꙋповаю нань** — надіюсь на нього, **маю за зле нань** — досадую на нього тощо.

Займенник **то** іноді означає те саме, що й [сполучник] **і**. А це буває, звичайно, при роздільному вимовлянні, як-от: коли б ти хотів сказати й те й інше, то використовуй **то то, то ѡ҆́во,** де перше **то** означає те саме, що й **і**. Подібно і в такому [виразі]: **то нато, то на ѡ҆́во поглѧдаеть** — і на це і на те поглядає, або і сюди і туди дивиться; **бѣгаеть то самъ, то тамъ** — бігає то тут, то там. Але це більше стосується до синтаксису, аніж до звичайного розгляду займенника, про що, тимчасом, уже досить сказано [22б].

КОРОТКА ПРИМІТКА ДО ВІДМІНЮВАННЯ ДІЄСЛОВА

У слов'янській мові система відмінювання дієслів так побудована, що вона має, крім двоїни, наявної в ній в усіх майже часах, як і в грецькій мові, також іншу систему роду, позначену (а саме в минулому — перфекті і плюсквамперфекті), як і в євреїв, окремими закінченнями. Всі інші часи, зокрема теперішній і майбутній дійсного способу, а також наказовий спосіб, мають одне закінчення для всіх родів. Все це стане яснішим далі, із схем відмінювання дієслів [23а).

ПРО ВІДМІНЮВАННЯ ДІЄСЛІВ

Дієслово *є* відмінюється так:

Спосіб дійсний, час теперішній **ꙗ̓ естемъ, ты е'стесь, ѡ̓нъ е'сть** або **ꙗмъ есть, тысь е'сть, ѡ̓нъ есть.**

Двоїна: **естества** або **е'стеχва, естеста.**

Множина: **мы естесмы, вы е'стесте, ѡныи сꙋть.**

Минулий час — в імперфекті, перфекті і плюсквамперфекті — той же самий і передається трьома родами, а саме: чоловічим, жіночим і середнім, які розрізняються, як і в євреїв, трьома окремими закінченнями.

У чоловічому роді

Однина: **ꙗ былемъ** і **ꙗмъ былъ** — я був, **ты былесь** і **тысь бы(л), ѡ(н) бы(л).**

Двоїна: **была̓χва** — ми двоє були, **былиста** або **быласта.**

Множина: **былисмы, былисте, были.**

У жіночому роді

Быламъ — я (жінка) була, **былась, была.**

Двоїна та ж сама для кожного роду.

Множина: **былысмы, былысте, былы** [23б].

У середньому роді

Однина: **быломъ, былось, было.**

Двоїна і множина ті ж, що і в жіночому роді.

Майбутній час в усіх родах той самий.

Однина: **ꙗ̓ бꙋдꙋ** — я буду, **ты бꙋдешъ, ѡнъ бꙋдеть.**

Двоїна: **мы бꙋ́дева, вы бꙋдета,** 3-ї особи немає.

Множина: **мы бꙋдемо, вы бꙋ́дете, ѡни бꙋдꙋть.**

Теперішній і майбутній час наказового способу один для всіх родів.
Однина: **ты бѫдь** — ти будь, **ѡнъ** або **ѡна неха(й) бѫде(т).**
Двоїна: **мы бѫдва, вы бѫдта,** 3-ї особи немає.
Множина: **мы бѫдмы, вы бѫдте, ѡни неха(й) бѫдѫ(т).**

Минулий час — імперфект, перфект і плюсквамперфект
[для чоловіч. роду].

Однина: **неха(й) бы(х) бы(л)** — нехай би я був, **неха(й) бысь былъ, неха(й) бы былъ.**
Двоїна: **неха(и) быхва была, неха(и) быста была.**
Множина: **неха(и) бысмы были, неха(и) бысте были, неха(и) бы были.**
Жіночий рід на **ла**, середній рід на **ло.** Двоїна у них спільна, як вище [було сказано].
Бажального способу — теперішній час, імперфект і майбутній час [для чоловічого роду] — однина: **бода(и) быхъ былъ** — бодай би я був, **бода(и) бысь бы(л), бода(и) бы бы(л)** [24а].
Двоїна: **бода(и) быхва была, бода(и) быста была,** 3-ї особи немає.
Множина: **бода(и) бысмы были, бода(и) бысте были, бода(и) бы были.**
Жіночий рід — на **ла,** середній — на **ло,** як раніше.

Минулий час: плюсквамперфект

У чоловічому роді

Однина: **былъ бы(х) былъ** — був би, **бы(л) бысь бы(л), былъ бы былъ.**
Двоїна: **была быхва была, была бы(с)та бы́ла.**
Множина: **были быхмы были | были бысте бы́ли, были бы были.**
Жіночий рід — на **ла,** середній рід — на **ло,** як раніше.
Зверни увагу, що в цьому минулому часі — у плюсквамперфекті бажального способу — немає місця часткам, які звичайно вживаються в інших часах бажального способу, як-от: **бода(и) быхъ** — бодай би і подібне.

Імперфект, перфект і плюсквамперфект умовного способу

Однина: **кгды быхъ былъ, кгды бы(с) бы(л), кгды бы былъ.**
Двоїна: **кгды быхва была, кгды быста была.**
Множина: **кгды бысмы были, кгды бысте были, кгды бысте были** [24б].
Жіночий рід — на **ла,** середній — на **ло.**
Теперішній і майбутній час утворюється тільки від дійсного способу за допомогою частки **кгды** — коли, як-от: **кгды е'стемъ** тощо.
Інфінітив в усіх часах **бы́ти** або **быть** — бути в теперішньому, минулому і майбутньому.

24*

Дієприкметник самостійний — **бѹдѹчи** (ніби для буття). Дієприкметник теперішнього часу має три роди, як і прикметник: **бѹдѹчий** — той, що є, **бѹдѹчаѧ** — та, що є, **бѹдѹчое** — те, що є.

ПРО ДВОЇНУ

Двоїною свята слов'янська мова дуже часто користується, як-от: **бѣховѣ** або **бѣхове** — ми двоє були, **быста** — ви двоє були. Також польська [мова], як-от: **былахва** і **быласва** — ми двоє були, **быласта** — ви двоє були. Третьої особи двоїни немає, хоч дехто визнає її. Але краще вважати її відсутньою, бо вона не відрізнялася б від [форми] жіночого роду в однині. Тобто, коли говорити про двох у третій особі: **ѡ҆на была** (як дехто каже), то це означає те саме — вона була [25а].

ЄДИНА ВІДМІНА ДІЄСЛІВ У ЇХ ПОСЛІДОВНОСТІ

Теперішній час дійсного способу у всіх родах

и и
Однина: **панѹю** — паную, **панѹешъ панѹетъ.**
и и
Двоїна: **панѹева** — ми двоє пануємо, **панѹета.**
ѧ
и и ѹ
Множина: **панѹемо, панѹете, панѹють.**

Минулий час: імперфект, перфект, плюсквамперфект

У чоловічому роді

ѹ ѹ ѹ
и и и
Однина: **пановалемъ, пановалесь, пановалъ.**
ѹ ѹ
и и
Двоїна: **пановалахва, пановаласта,** 3-ї особи немає.
ѹ ѹ ѹ
и и и
Множина: **пановалихмы, пановалисте, пановали.**

У жіночому роді

ѹ ѹ ѹ
и и и
Однина: **пановаламъ, пановалась, пановала.**

Двоїна та ж сама, що і в чоловічому роді.

8 8 8
и и и

Множина: **пановалыхмы, пановалысте, пановалы,** але така множина більш властива польській мові. В інших мовах множина чоловічого роду виступає у всіх родах.

У середньому роді

8 8 8
и и и

Однина: **пановаломъ, пановалось, пановало.**

Двоїна і множина ті ж самі [25б].

Майбутній дійсного способу в усіх родах той самий, бо він постає з майбутнього часу дієслова *є* і з інфінітива іншого дієслова.

8
и

Однина: **б8д8 пановати** — буду панувати, **б8дешъ пановати, б8де (т) пановати.**

8
и

Двоїна: **б8дева пановати, б8дета пановати.**
Множина: **б8демъ пановати, б8дете пановати, б8д8ть пановáти.**

Теперішній час наказового способу
в усіх родах

Однина: **пан8й** — наказуй або пануй **нехай пан8етъ.**
Двоїна: **пан8йва, пан8́йта.**
Множина: **пан8имы, пан8йте, нехай пан8ють.**

Минулий час: перфект, плюсквамперфект.

У чоловічому роді

нехай — частка наказова

8 8 8
и и и

Однина: **быхъ поновалъ, бысь поновалъ, бы поновалъ** — нехай би я панував.

8 8
и и

Двоїна: **быхва поновала, быста поновала.**
Множина: **бысмы поновали, бысте поновали, бы поновали.**

У жіночому роді

ȣ
и

Однина: **нехай быхъ пановала, бысь пановала, бы пановала.**
Двоїна і множина спільні [26а].

У середньому роді

Однина: **нехай быхъ пановало, бысь пановало, бы пановало.**
Двоїна і множина спільні, якщо у множині жіночий і середній рід не приймають в кінці голосної **ы** замість **и**, утворюючи з **пановáли** форму **пановáлы**, чого особливо додержуються поляки.

Майбутній час наказового способу той же, що і дійсного, лише з додатком наказової частки **нехай** — хай буде.

Теперішній час, імперфект, перфект і майбутній
бажального способу

бодай { Однина: **быхъ пановалъ, бысь пановáлъ, бы пановáлъ.**
Двоїна: **быхва пановáла, быста пановáла**, 3-ї особи немає.
Множина: **быхмы пановали, бысте пановали, бы пановали.**

У жіночому роді

бодай | Однина: **быхъ пановала, бысь пановала, бы пановала.**
Двоїна і множина спільні.

У середньому роді

бодай | Однина: **быхъ пановало, бысь пановало, бы пановало.**
Двоїна і множина спільні.

Минулий час. Плюсквамперфект [26б]

У чоловічому роді

бодай { Однина: **быхъ былъ пановалъ, бысь бы(л) пановалъ, бы былъ панова(л).**
Двоїна: **быхва была пановала, быста была пановала.**
Множина: **бысмы были пановали, бысте были пановали, бы были пановали.**

У жіночому роді

бода(й) | Однина: **быхъ была пановала, бысь была пановала, бы была пановала.**
Двоїна і множина спільні.

В середньому роді

бодай | Однина: **быхъ было пановало, бы(сь) было пановало, бы было пановало.**

Двоїна і множина спільні.

Зверни увагу на те, що в цьому минулому часі, у плюсквамперфекті, має місце допоміжний минулий час від дієслова є, а саме: **былъ, была, было**, поєднаний з дієсловом **пановалъ**. Це спостереження стосується також до всіх інших дієслів у цьому часі.

Майбутній час збігається з теперішнім. Умовний спосіб у всьому подібний до бажального за винятком того, що замість **бодай** — бодай ставиться прислівник **кгды** — коли.

Майбутній час [умовного способу] твориться від дійсного способу за допомогою згаданого прислівника **кгды** — коли [27а].

Теперішній час інфінітива **пановати** або **пановáть** — панувати.

Дієприкметник всякого роду або самостійний **панȣючи** — пануючий.

Дієприкметник другий, що постав із попереднього самостійного за допомогою голосної короткої **й**, сприймається як прикметник завдяки трьом закінченням, як-от: **панȣючий, панȣючаѧ, панȣючое'** — пануючий, пануюча, пануюче.

Герундій — **пановáнѧ**. З такого герундія постійно утворюється іменник середнього роду з заміною **ѧ** на голосну **е**, як-от: **пановане'** — панування, а також минулий час дієприкметника пасивного стану, про що далі буде краще з'ясовано, але з цього дієслова, як відкладного, він утворитися не може.

І таким чином, за цим зразком дієвідмінювання всі інші дієслова, належать вони до активних чи до пасивних, до середніх, чи до середньопасивних, дуже легко відмінюватимуться [27б].

Я раджу зробити два спостереження. Перше: щодо форми відмінюваних дієслів, тобто щодо особових кінцевих складів в усіх способах і часах. Друге: зверни увагу на висновки про минулий час з інфінітива або навпаки. Те і друге я тут відразу ж і пропоную.

ЗАГАЛЬНА ФОРМА ВІДМІНЮВАНИХ ДІЄСЛІВ

Перша особа дійсного способу [закінчується] на **ȣ** або **ю**.

Друга — на **ишъ** або **ешъ**.

Третя — на **итъ** або **етъ**.

Минулий час. Перша особа — на **лемъ** або **лехъ**.

Друга — на **лесь**. Третя — на **лъ**.

Наказовий спосіб — на **й** коротке і **и̂** довге, як-от: **панȣй** — пануй, **пиши̂** — пиши. Утворюється наказовий спосіб також — на **ъ** і на **ь**, як-от: **бȣдь** — будь, **ежъ** — їж, **е'дь** — їдь, але остання [форма] буває рідше [28а].

Утворюється ж наказовий спосіб від другої особи дійсного способу через заміну **єшъ** на голосну **й** або **ишъ** на **й̀** складову. На **й** коротке [наказовий спосіб] завжди закінчується тоді, коли перед кінцевою голосною першої особи дійсного способу має місце інша голосна, як-от: **панȣю** — **панȣєшъ**, отже, кажи **панȣй**. Якщо ж перед кінцевою голосною першої особи стоїть приголосна, то наказовий спосіб творитиметься за допомогою **й̀** складового, як-от: **пишȣ** — **пишєшъ** — **пишѝ** — пиши.

Майбутній час дійсного способу твориться з майбутнього часу дієслова *є* та з інфінітива якого-небудь іншого дієслова. Наприклад, **бȣдȣ пановати** звучить: ero dominari, тобто dominabor. Так, **бȣдȣ писати** звучить: ero scribere. Говорять також **напишȣ**. Ця [форма] складена з прийменника **на** і **пишȣ**, але такий майбутній час, що сполучається з прийменниками, більш відомий в ужитку, аніж в науці.

Проте додам, що в доборі дієслів кожному [дієслову] забезпечено окремий майбутній час [28б], якщо він властивий [цьому дієслову].

Інфінітив закінчується на **и** або **ь**, як-от: **пановати** або **пановать** — панувати; **просити** або **просить** — просити, **сѣчи** — різати, з попередньою будь-якою приголосною, як це видно з наведених прикладів.

Герундій на **нѧ**, як-от: **писа́нѧ** — [для] писання; **пановáнѧ** — [для] панування. З цього герундія легко утворюються дієприкметники минулого часу пасивного стану з заміною голосної **ѧ** на **ъ**, **а**, **о** або **ый**, **аѧ**, **оє**, як-от: **писанъ** і **писаный**, **писана** і **писанаѧ**, **писано** і **писаноє** — писаний, писана, писане. Якщо ж замість **ѧ** додаси **є'**, то виникне іменник середнього роду, як-от: **писанє'** — писання, **читанє** — читання.

Дієприкметник самостійний з закінченням на **чи**, яке завжди потрібно додавати до першої особи дійсного способу, як-от: **панȣю** з доданим закінченням **чи** утворює **панȣючи** — пануючий [29а].

Дієприкметник з трьома закінченнями дуже легко буде утворити від самостійного, додавши **й** стягнене і **аѧ**, **оє'**, як-от: **панȣючи** з доданою **й** утворює **панȣючий**, **панȣючаѧ**, **панȣючоє** подібно до τύπτων, τύπτȣσα, τύπτῶν у греків.

І цей спосіб відмінювання і творення для всіх дієслів найвідповідніший. Адже пасивні дієслова, середні та деякі відкладні додають, звичайно, склад **сѧ** до основних [своїх] закінчень, як-от: **дивȣюсѧ** — дивуюся, **ȣмываюсѧ** — вмиваюся, або мию себе, **крєщȣсѧ** — хрещуся, **боюсѧ** — боюся тощо, де склад **сѧ** вказує на додержання дієсловами їхнього значення, а не дієвідміни, бо в кожнім способі, особі, числі, часі цей склад **сѧ** лишається незмінним.

Рід розрізняється тільки в минулому часі [29б]. А саме у чоловічому роді скажеш **лемъ** або **лехъ**, як-от: **пановалемъ** і **пановалехъ**, у жіночому **ламъ** або **лахъ**, як-от: **пановаламъ** або **пановалахъ**, середній рід має **ломъ** або **лохъ**, як-от: **пановаломъ** або **пановалохъ**.

Всі інші часи додержуються одного закінчення для всіх родів.

ПРО УТВОРЕННЯ МИНУЛОГО ЧАСУ ВІД ІНФІНІТИВА І НАВПАКИ

Якщо інфінітив закінчується на **ати**, як-от: **ѯнати** — знати, то минулий час одержує закінчення **алемъ**, як-от: **ѯналемъ**, і навпаки, якщо минулий час закінчується на **алемъ**, то інфінітив — на **ати**, як це ясно і з такого прикладу: **илемъ, ити: чинилемъ — чинити** — робити. Якщо ж у [30а] минулому часі закінчення **ѣлемъ**, то в інфінітиві — **ѣти**, як-от: **седѣлемъ — седѣти** — сидіти.

Отже, щодо виявлення чи дослідження, як [утворюється] минулий час від інфінітива або навпаки, то нічого іншого не доведеться взяти до уваги, крім двох голосних **а** та **и** при утворенні першої і другої форм, а саме: кожна з цих голосних передує складові **ти** в інфінітиві і складові **лемъ** в минулому часі. З наведених прикладів усе це можна зрозуміти. Щоб було ясніше, додаю, що, наприклад, **читати** — читати переходить у минулому часі в **читалемъ** — читав, **носити — носилемъ** — носив, де, як бачиш, обидві зазначені голосні залишаються і в інфінітиві, і в минулому часі. Зрозуміло, що це нехибне правило про утворення минулих часів та інфінітивів повинне добре закріпитися в пам'яті.

Інша справа з неправильними дієсловами, коли попередня голосна в інфінітиві і в минулому часі не однакова, як-от: дієслово **идȣ** — іду має в мину[30б]лому часі **шедлемъ**, а в інфінітиві **ити** тощо.

Отже, коли приділити при відмінюванні належну увагу неправильним дієсловам, що відступають від цього правила, то їхня властивість усвідомлюється дуже легко.

Нарешті, щодо зміни приголосних у другій особі однини дійсного способу, то [тут] в найбільшій мірі допоможе добір дієслів, зроблений заради цього, а решту дасть практика.

ДОБІР ДІЄСЛІВ З РІЗНИМИ ЗАКІНЧЕННЯМИ

У цьому доборі дієслів я буду дотримуватися такої послідовності:

По-перше, на основі певного закінчення дієслова, спільного для багатьох подібних дієслів при утворенні ними другої особи, минулого часу та інфінітива, формулюю загальне відносно них правило.

По-друге, я відокремлюю всі [дієслова], що, маючи те ж саме закінчення [31а], відступають від загального правила.

Нарешті, щоб тому, хто вивчає, було легше усвідомити властивості дієслів, я запроваджую точний розподіл основних форм дієслова, а саме: визначаю другу особу, встановлюю минулий і майбутній час, якщо дієслово неправильне (бо щодо правильних дієслів, то діятиме загальне правило), наказовий спосіб, інфінітив, герундій і дієприкметник самостійний. Добре це усвідомивши, все інше (що від них походить) легко буде засвоїти. Але вчителеві потрібно пильнувати, щоб досягти при цьому найбільшої користі для учнів. Далі йдуть основні закінчення дієслів.

аю

Друга особа закінчується на **ешъ**, минулий час — на **але (м)**, інфінітив — на **ати**, герундій — на **ана**, як-от: **спеваю** — співаю, **спеваешъ, спевалемъ, спевати, спевана.** Майбутній час і дієприкметник творяться відповідно до своїх правил [31б].

Приклади:

читаю — читаю, **колатаю** — б'ю, **сподеваюся** — сподіваюся, **знаю** — знаю, **даваю** — даю.

Окремо розглянеш дієслово **маю** — маю, друга особа якого правильна, але форма минулого часу **мѣлемъ**, інфінітив — **мѣти**, герундій — **мѣна.**

Також дієслово **краю**, яке в минулому часі має **краялемъ**; інфінітив — **краяти** — краяти.

Також **ѹмираю.** Минулий час **ѹмаралемъ**, якщо це дієслово доконане. Якщо ж його значення починальне, то кажи: **ѹмиралемъ** — умирав, герундій — **ѹмира́на**, майбутній час має **ѹмрѹ**, друга особа якого закінчується на **ешъ.** Але дієслово **крою** в майбутньому часі дає **ѹкрою**, друга особа якого **ишъ**, як-от: **ѹкроишъ.**

Дієприкметник твориться за загальним правилом. Проте дієслово **даю**, утворюючи минулий час за загальним правилом, у майбутньому часі здебільшого має: **дамъ** — дам, **даси** [32а] або **дашъ** — даси, **дасть** або **да'** — дасть. У множині **дамо** — дамо, **дасте** — дасте, **дадѹть** — дадуть.

аю

Друга особа закінчується на **ешъ**, минулий час — на **илемъ**, інфінітив — на **ити**, якщо це дієслова доконані; а якщо починальні, то в минулому часі закінчення буде **алемъ**, в інфінітиві — **ати**, в герундії, в обох випадках, закінчення однакове — **ена**, як-от: **позволаю, позво́лаешъ, позволалемъ** і **позволилемъ, позволати** і **позволити, позволе́на.**

Майбутній час **позволю**, а друга [особа] **ишъ**. Дієприкметник твориться за загальним правилом.

Приклади:

ѡбалаю — руйную, **причинаю** — додаю, **причинаюса** — входжу, **дозволаюса** — сваволю, **ѡбалаюса** — занепадаю, **збавлаю** — визволяю, **стрелаю** — стріляю.

Окремо розглянь дієслова многократні, які в 2-й [особі] збігаються з первинними, але закінчуються на **алемъ** у минулому часі і на **ати** в інфінітиві, [причому] в майбутньому часі завжди зникає голосна **а** 1-ї особи дійсного способу, як-от: **позволаю** — **позволю** тощо.

Дієприкметник твориться за загальним правилом [32б].

ꙋю і юю

[Дієслова], що закінчуються на **ꙋю** і **юю,** другу [особу теперішнього часу] дійсного способу утворюють на **ешъ,** минулий час — на **овалемъ,** інфінітив — на **овати,** герундій — на **ованѧ,** як-от: **милꙋю** — люблю, **милꙋе'шъ, миловалемъ, миловати, милова́нѧ.** Що ж до **воюю — воюешъ,** то в минулому часі заради милозвучності **о** іноді переходить в **е,** як-от: **вое'валемъ,** хоч непогано сказати і **воіовалемъ, воевати** і **воіовати, воеванѧ** і **воіова́нѧ.**

Майбутній час і дієприкметник творяться за своїми правилами.

Приклади:

триꙋмфꙋю — тріумфую, **праꙁнꙋю** — освячую, **прожнꙋ́ю** — відпочиваю, **виншꙋю** — поздоровляю, **честꙋю** — частую, **панꙋю** — паную, **полюю** — полюю, **кꙋпꙋю** — купую, **клюю** — дзьобом зерна збираю, що властиве птахам.

Окремо розглянь [дієслово] **щꙋю** — гоню здобич собаками, друга особа якого **щꙋешъ,** але ми [33а] нулий час **щвалемъ,** інфінітив — **щва́ти,** герундій — **щва́нѧ.** Те ж [дієслово] **чꙋю** — чую [2-а особа від нього] — **чꙋешъ,** минулий час — **чꙋлемъ,** інфінітив **чꙋти** тощо.

Майбутній час, наказовий спосіб і дієприкметник творяться за своїми загальними правилами.

ию і ыю

[Дієслова], що закінчуються на **ию** або **ыю,** у другій особі мають **ешъ,** у минулому часі — **илемъ** або **ыле(м),** інфінітив — **ити** або **ыти,** герундій — **итѧ** або **ытѧ,** як-от: **шию** (sartio — шию) — **шиешъ, шилемъ — шити — шитѧ.** Також **выю** — вию, **вые'шъ, вылемъ.**

Приклади: **вию** — звиваю [в'ю], **выю** — вию; **пію** — п'ю. Окремо розглянь дієслово **клию** [клею]; правильне в другій особі, яке в минулому часі має форму **клиилемъ,** в інфінітиві — **клиити,** у герундії — **клие'нѧ.** Також дієслово **лию,** правильне в другій особі, має [таку] особливість: [в минулому часі] — **лѧлемъ** і **лилемъ;** інфінітив — **лити** і **лѧти** [33б]. Від дієслова **лию** утворюються складні дієслова, на взірець многократних, як-от: **виливаю** — виливаю, **проливаю** — проливаю, **доливаю** — доливаю, і утворюють минулий час та інші [форми] подвійно: по-перше, за допомогою **лю,** яке дає — **алемъ,** а решту форм — відповідно до основної їх послідовності в утворенні.

Майбутній час, наказовий спосіб і дієприкметник [творяться] за загальними правилами. Проте в майбутньому часі — найуживаніша [форма]: **вылию, пролию** тощо.

ѣю

Породжує другу особу — на **ешъ**, минулий час — на **ѣлемъ**, інфінітив — на **ѣти**, герундій — на **ѣнѧ**, як-от: **мдлѣю** — млію, **мдлѣешъ, мдлѣлемъ, мдлѣти, мдлѣнѧ**. Приклади: **совѣю** — нагадую поведінкою сову, **молодѣю** або **млодѣю** — молодію, **твердѣю** — твердію, **мякчѣю** та інші починальні [дієслова], що мають подібні закінчення.

Окремо розглянь [дієслова] **сѣю** — сію і **вѣю** — провітрюю, які у другій особі закінчуються також на **ешъ** [34а], але минулий час — **ѧлемъ**, інфінітив — **ѧти**, герундій — **ѧнѧ**. Майбутній час, наказовий спосіб і дієприкметник творяться за своїми загальними правилами. Проте майбутній час здебільшого утворюється з прийменниками, як-от: **ѕсовѣю, ѕмолодѣю, ѕемдлѣю, насѣю** тощо.

ою

Друга особа [таких дієслів закінчується] на **оишъ**, минулий час — на **оилемъ**, інфінітив — **оити**, герундій — **оенѧ**, як-от: **гою** — гою рану, **гоишъ, гоилемъ, гоити, гое'нѧ**.

Приклади: **гною** — гною, **кою** — заспокоюю, **крою** — розриваю, **двою** — подвоюю, **трою** — потроюю.

Потрібно окремо розглянути [дієслово]: **стою** — стою, 2-а особа якого — **ишъ**, минулий час — **стоѧлемъ**, інфінітив — **стоѧти**, герундій — **стоѧнѧ**. Також **пою** — співаю, в другій особі утворює **поешъ**, минулий час — **пѣлемъ**, інфінітив — **пѣти**. Герундія краще не утворювати, якщо не хочеш використати [цю форму] від дієслова **спѣваю** з тим же значенням, але [34б] з іншим закінченням, як-от: **спѣва́нѧ** — співання. Дієслово **боюсѧ** — боюся також у другій особі має закінчення **ешъ**, у минулому часі — **боѧлемъсѧ**, в інфінітиві — **боѧтисѧ**.

Майбутній час, наказовий спосіб і дієприкметник творяться за своїми загальними правилами.

[Дієслово] **гою**, проте, утворює майбутній час звичайно з прийменником: **ѕго́ю**; [—] так і: **крою** — **ѹкрою** — розріжу, **кою** — **ѹкою** — заспокою, також: **гною** має **ѕгною** — згною.

бѹ

Породжує **бешъ**, минулий час — **блемъ**, інфінітив — **бти** або замість **б** — частіше **с**, тобто **сти**, герундій — **бенѧ**, як-от: **гребѹ** — гребу, **гребешъ, греблемъ, гребе́нѧ, гребти** і **грести**. Так і **скѹбѹ** — скубу пір'я або обскубую.

Майбутній час, наказовий спосіб і дієприкметник творяться за загальними правилами. [Дієслово] **скѹбѹ**, проте, має, крім того, звичайно, майбутній час — **ѡ̓скѹбѹ** [35а].

к8

Друга особа переходить в **чешъ** із зміною **к** на **ч**, минулий час **клемъ**, інфінітив, втративши **к8**, закінчується на **чи**, герундій — на **чена**, як-от: **сек8** — січу, **сечешъ, секлемъ, сечи, сечена.**

Приклади: **влек8** — волочу, **пек8** — печу, **рек8** — здається, краще звучить як майбутній час, ніж теперішній, проте в значенні «кажу» може бути й теперішнім.

Майбутній час, наказовий спосіб і дієприкметник творяться за загальним правилом: проте **пек8** і **сек8** в майбутньому часі мають: **ꙁпек8** — буду пекти, **ꙁсек8** — буду сікти тощо.

лю і ню

Друга особа **ишъ**, минулий час — **илемъ**, інфінітив — **ити**, герундій — **ена**, як-от: **смолю** — мащу смолою — **смолишъ, смолилемъ, смолити, смолена.** Майбутній час і наказовий спосіб [творяться] за своїми загальними правилами. Проте **смолю** в майбутньому часі має **ꙁасмолю** [35б].

Виняток у дієприкметнику

Ти помітиш, що [дієслова], які перед **л** мають іншу приголосну, втрачають **л** і дістають закінчення **ачи** з попередньою [приголосною]. Цей виняток стосується також і утворення герундія, як-от: від **люблю** — форма дієприкметника **любачи**, а не **люблячи**, а також герундій — **любена**, а не **люблена.** Теж при **вонплю** кажи **вонтпачи**, а не **вонтплячи**, герундій — **вонтпена**, а не **вонтплена** з тієї ж причини.

Дієслова, що закінчуються на **лю** без попередньої якоїсь приголосної, замість кінцевого **ю**, додають закінчення **ачи.** Наприклад, **хвалю** — хвалю має дієприкметник **хвалачи.**

Виняток у минулому часі

Окремо розглянеш такі дієслова. Від **стелю** 2-а особа **стелешъ**, минулий час — **слалемъ**, інфінітив — **слати**, герундій — **слана.** Також від дієслова **шлю** — шлю друга [особа] — **шлешъ**, минулий час **слалемъ** і **послалемъ**, інфінітив **слоти**, герундій — **слана.** Дієприкметник, наказовий спосіб і майбутній час [цих дієслів] творяться за своїми загальними правилами. Проте від **стелю** форма майбутнього часу **постелю** — постелю [36а], також від **шлю** — **пошлю** — пошлю.

Від **колю** — 2-а особа — **колешъ** — колеш, минулий час — **кололемъ**, інфінітив — **колоти**, герундій — подвійний: **колена** і **колота.**

Теж від **мелю** — мелю; 2-а особа **мелешъ**, минулий час — **мололемъ**, інфінітив — **молóти**, герундій — **мелена** і **молота**.

Також і **полю** — погані трави викорінюю — має: **полешъ, пололемъ, полоти, полота** і **полена**.

Майбутній час, наказовий спосіб і дієприкметник творяться за своїми загальними правилами.

Проте **мелю** в майбутньому часі має, крім того, форму **ꙁмелю**.

ш8

У другій особі вимагає [закінчення] **сишъ**, в минулому часі — **силемъ**, в інфінітиві — **сити**, в герундії — **шена**, у дієприкметнику — **сачи**, як-от: **прош8** — прошу; **просишъ, просилемъ, просити, прошена, просачи** [36б].

Приклади: **кош8** — косою стинаю, **голош8** — проголошую, **виш8** — вишу.

Але такі дієслова, як **греш8** — грішу, **страш8** — страшу, **смеш8** — сміх викликаю, **плош8** — відганяю і деякі інші, зберігають приголосну **ш** у другій особі однини і в усіх інших [формах]. Наприклад, від дієслова **смеш8** друга особа — **смешишъ**, минулий час — **смешилемъ**, інфінітив — **смешити**, дієприкметник — **шачи** — **смешачи**. Майбутній час і наказовий спосіб творяться за загальним правилом.

Відхиляються також деякі [дієслова], як-от: **бреш8** — гавкаю і **креш8**, що в другій особі закінчуються на **ешъ**. Але в минулому часі від [дієслова] **бреш8** кажи: **брехалемъ**, інфінітив — **брехати**, герундій — **брехáна**. Майбутній час, наказовий спосіб і дієприкметник [творяться] за загальним правилом. [Дієслово] **креш8** — викрешую вогонь, в минулому часі утворює форму **кресалемъ**, і інфінітиві — **кресати**, у герундії — **кресана**.

Майбутній час, наказовий спосіб і дієприкметник [творяться] за загальним правилом. Проте **креш8** в майбутньому часі має звичайно форму **викреш8** — викрешу [37а].

г8

У другій особі дасть — **жешъ** з заміною **г** на **ж**; в минулому часі **г** знову з'являється. Отже, кажи **глемъ**, і інфінітиві — **гти** або **чи**, в герундії — **г** зникає — **жена**, наприклад: **стрыг8** — стрижу — **стрыжешъ, стрыглемъ, стрыгти** або **стрычи, стрыжéна**.

Майбутній час, наказовий спосіб і дієприкметник творяться за своїми загальними правилами. Проте в майбутньому часі легко, як складна форма, утворюється **ѿстрыг8**.

Приклади: **мог8** — можу, **стерег8** — сторожу.

Окремо розглянеш форму **бег8** — біжу, яка в другій особі набуває — **жишъ**, як-от: **бежишъ**, в усіх інших формах має початкове закінчення. Правда, дієслів з цим закінченням не так багато.

д8

Друга особа — **дешъ**, минулий час — **длемъ**, інфінітив з утратою **д** — **сти**, герундій — **денѧ**, наприклад, **бод8** — колю, **бодешъ**, **бодлемъ**, **бодéнѧ**. Майбутній час, наказовий спосіб і дієприкметник творяться за своїми загальними правилами [37б].

Приклади: **клад8** — кладу, **прѧд8** — пряду, **вед8** — веду, **г8д8** — реву.

Окремо розглянеш [дієслово] **ѣд8**, друга особа якого **ѣдешъ**, але минулий час — **ѣхалемъ**, інфінітив — **ѣхати**, герундій — **ѣхáнѧ**. Також [дієслово] **ид8** — іду, друга особа якого — **идешъ**, але минулий час — **ишолемъ** або **шедлемъ**, інфінітив — **ити**.

Майбутній час, наказовий спосіб і дієприкметник полюбляють загальні правила. Проте майбутній час від **ѣд8** — **поед8**, а також: **ид8** — **пойд8**. Те ж від дієслова **клад8** — **полож8**, 2-а особа якого — **жишъ** тощо.

ж8

Деякі дієслова мають у другій особі — **дишъ**, у минулому часі — **дилемъ**, в інфінітиві — **дити**, в герундії — **женѧ**, дієприкметник — **дѧчи**, як-от: **важ8** — підбурюю до бою або до гніву, **вадишъ**, **вадиле (м)** [38а], **вадити**, **важенѧ**, **вáдычи**.

Приклади: **сеж8** — сиджу, **глеж8** — гляджу, **смерж8** — смерджу, **каж8** — каджу ладаном, **хож8** — ходжу, **вож8** — воджу, **еждж8** — їжджу на коні, **глаж8** — гладжу, **раж8** — даю пораду, **раж8сѧ** — вдаюся до когось за порадою, **саж8** — розміщаю або сиджу, **бл8ж8** — блуджу, **хлож8** — холоджу, **рож8** — роджу тощо.

Майбутній час і наказовий спосіб творяться за своїми загальними правилами. Майбутній час, проте, в межах цих правил здебільшого утворюється як складний, наприклад, [від] **важ8** кажи: **ζваж8**, **раж8** — **пораж8**, **саж8** — **посаж8**, **бл8ж8** — **ζбл8ж8** тощо.

Крім того, деякі [дієслова] мають у другій особі **ζишъ**, у минулому часі — **ζилемъ**, в інфінітиві — **ζити**, в герундії — **жéнѧ**, у дієприкметнику — **ζѧчи**, як-от: **лаж8** — **лаζишъ**, **лаζилемъ**, **лáζити**, **лаженѧ**, **лаζѧчи**. Наказовий спосіб передай через **лаζь** — повзай. Майбутній [час] твориться за своїм правилом (38б). Деякі [дієслова] у другій особі мають **жишъ**, у минулому часі — **жалемъ**, в інфінітиві — **жати**, у дієприкметнику — **жачи**, у герундії — **жанѧ**, як-от: **держ8** — держу, **держишъ**, **держалемъ**, **держáти**, **держанѧ**, **держачи**. Так і **леж8** — лежу, **дрыж8** — дрижу тощо. Проте [дієслова] **праж8** — сушу, **смáж8** — теж сушу, **важ8** — важу, **кр8ж8** — ходжу навколо — в минулому часі дають **жилемъ**, в інфінітиві — **жити**, в герундії — **женѧ**.

Дієприкметник, змінивши 8 на **а** заради милозвучності, твориться за загальним правилом, майбутній час — теж за своїм загальним правилом. Проте [дієслова] **смаж8** і **важ8** мають звичайно складні форми: **8смаж8** —

усмажу і **ζважꙋ** — зважу. Форми наказового способу в цих [дієсловах] закінчуються на **ъ**, як-от: **важъ, смажъ, пражъ.**

Але [дієслова], що в минулому часі мають **жалемъ**, наказовий [39а] спосіб творитимуть за загальним правилом.

Нарешті, друга особа деяких дієслів закінчується на **жешъ**, минулий час — на **ζалемъ**, інфінітив — на **ζати**, герундій — на **ζанѧ**; як-от: **вѧжꙋ** — в'яжу, **вѧжешъ, вѧζалемъ, вѧζати, вѧζанѧ.** Майбутній час, наказовий спосіб і дієприкметник творяться за загальним правилом. Проте **мажꙋ** в наказовому способі утворює форму **мажъ** — маж, **рѣжꙋ** — **рѣжъ.** Приклади такі: **кажꙋ** — оповідаю, **ржꙋ** — іржу, **рѣжꙋ** — краю, від яких майбутній час здебільшого твориться як складний, наприклад: **рѣжꙋ** — **ζарѣжꙋ**, якщо означатиме «[в жертву] зарізати», **вѧжꙋ** — **ζвѧжꙋ**, **кажꙋ** — **ζкажꙋ** — оповідатиму тощо.

ζꙋ

У другій особі має **ζешъ**, минулий час — **ζлемъ**, інфінітив — **ζти**, герундій — **ζенѧ**, як-от: **лѣζꙋ** — повзу, **лѣζлемъ, лѣζти, лѣζенѧ.** У наказовому способі кажи **лѣζь** [39б].

Приклади: **грыζꙋ** — гризу, гризеш, **веζꙋ** — везу, форма наказового способу яких утворюється за загальним правилом. Проте майбутній час постає в складній формі, як-от: **грыζꙋ** — **ζгрыζꙋ**, **веζꙋ** — **повеζꙋ**, **лѣζꙋ** — **полѣζꙋ.**

нꙋ

Друга особа — **нешъ**, минулий час — **нꙋлемъ**, інфінітив — **нꙋти**, герундій — **ненѧ**, як-от: **плынꙋ** — **плынешъ, плынꙋлемъ, плынꙋти, плыненѧ.** Майбутній час, наказовий спосіб і дієприкметник творяться за загальними правилами.

Приклади: **слынꙋ** — славлюся, **брнꙋ** або **брынꙋ** — іду водою, **минꙋ** — швидко біжу.

Окремо розглянеш **жнꙋ** — жну, яке має другу особу — **жнешъ**, минулий час — **жалемъ**, інфінітив — **жати**, герундій — **жатѧ.** Теж дієслово **кленꙋ**, форма другої особи якого **кленешъ** [40а], минулий час — **клѧлемъ**, інфінітив — **клѧсти**, герундій — **клѧтѧ.** Майбутній час, наказовий спосіб і дієприкметник [творяться] за загальними правилами.

рꙋ — різне

Деякі [дієслова] утворюють другу особу **ешъ**, минулий час — з утратою голосної **е** — **ралемъ**, інфінітив — **рати**, герундій — **ранѧ**, як-от: **берꙋ** — беру, **берешъ, бралемъ, брати, бранѧ**, так і **перꙋ** — перу, **серꙋ** [сасо], **дерꙋ** — деру, **ѡрꙋ** — орю, **жрꙋ** — жеру, вимовляється і **жерꙋ.** Майбутній час, наказовий спосіб і дієприкметник творяться за загальними

правилами. Проте [дієслово] **беръ** в майбутньому часі звичайно утворює форму **възмѹ** — візьму і **ѿзмѹ**. Деякі [дієслова] утворюють другу особу на **ишъ**, минулий час — **илемъ**, інфінітив — **ити**, герундій — **ена**, як-от: **варѹ** — варю, **варишъ, варилемъ, варити** [40б], **варена**. Сюди ж відносяться **творѹ** — творю, **вѣрѹ** — вірю, **мѣрѹ** — міряю, **говорѹ** — розмовляю, **сварѹса** — сварюся, **корѹ** — принижую, **корѹса** — принижуюся, **горѹ** — горю, **морѹ** — смерть спричиняю.

Наказовий спосіб і майбутній час творяться відповідно до загального правила.

Отож **морѹ** вимовлятимеш звичайно **ѹморѹ**, **горѹ** — **згорѹ, варѹ** — **зварѹ, вѣрѹ** — **ѹвѣрѹ, корѹса** — **покорѹса**. Дієприкметник твориться звичайним способом, змінивши тільки **ѹ** на **а**, очевидно, заради милозвучності, як-от: **вѣрѹ** — **вѣрачи**, а не **вѣрѹчи**.

У деяких дієсловах друга особа теж закінчується на **ешъ**, минулий час — на **ролемъ**, інфінітив — на **роти**, герундій — **рота**, як-от: **порѹ** — розриваю, **порешъ, поролемъ, пороти**, так і форма **борѹ** — я готуюся до бою, але ці нечисленні дієслова належать до тих, що утворюють минулий час подібним способом.

Майбутній час, наказовий спосіб і дієприкметник виникають за своїми загальними правилами. Проте **борѹ** в майбутньому часі звичайно полюбляє форму **зборѹ** або **поборѹ** [41а].

Далі, **трѹ** породжує другу особу **трешъ** — треш, минулий час — **тарлемъ**, інфінітив — **тарти**, герундій — **тарта**. Майбутній час, наказовий спосіб, дієприкметник творяться за загальними правилами. Проте в майбутньому часі **трѹ** вимовлятимеш як **зетрѹ** — зітру.

Дієслово ж **прѹ** — заперечую — в другій особі утворює **прешъ**, у минулому часі — **прѣлемъ**, в інфінітиві — **прѣти**, в герундії — **прѣна**. Майбутній час, наказовий спосіб і дієприкметник творяться за загальними правилами. Проте в майбутньому часі звичайно кажуть **запрѹ**.

сѹ

Друга особа — **сешъ**, минулий час — **слемъ**, інфінітив — **сти**, герундій — **сена**, як-от: **несѹ** — несу, **несешъ, неслемъ, нести**, герундій — **несена**. Майбутній час, наказовий спосіб і дієприкметник творяться за своїми загальними правилами. Але в майбутньому часі [від форми] **несѹ** найчастіше вимовляй **понесѹ** — понесу [41б]. Приклади: **трасѹ** — трясу, **пасѹ** — пасу.

чѹ — змінюється

Друга [особа] деяких дієслів [закінчується] на **чишъ**, минулий час — на **чиле(м)**, інфінітив — на **чити**, герундій — на **чена**, як-от: **бачѹ** — **бачишъ, бачилемъ, бачити, бачена**.

Сюди належать: **рачꙋ** — пригощаю, **сочꙋ** — шукаю, **влочꙋ** — волочу, **лечꙋ** — лікую, **тꙋчꙋ** — вгодовую, **рꙋчꙋ** — ручуся, **мочꙋ** — зволожую.

Майбутній час, наказовий спосіб і дієприкметник творяться за своїми загальними правилами. Але [від] **рачꙋ, бачꙋ** в наказовому спос бі ти скажеш **рачъ, бачъ.**

Інші ж [дієслова] в другій особі закінчуються на **чишъ,** минулий час — на **чалемъ,** інфінітив — на **чати,** герундій — **чанꙗ,** як-от: **крычꙋ** — **крычишъ, крычалемъ, крычати, крычанꙗ.** Сюди належать: **гꙋчꙋ** — реву, **молчꙋ** — мовчу [42а]; **рычꙋ** — ричу, **клечꙋ** — стою навколішки, **бечꙋ** — мукаю, **ворчꙋ** — бурчу, **скверчꙋ** — скрегочу як сорока.

Майбутній час і наказовий спосіб творяться відповідно до своїх правил, так само і дієприкметник, але заради милозвучності, з заміною ꙋ на **ꙗ.**

У деяких [дієсловах] друга [особа] закінчується на **тишъ,** минулий час — на **тилемъ,** інфінітив — на **тити,** герундій — на **ценꙗ** або **ченꙗ,** Закінчення дієприкметника на **тꙗчи** відступає від загального [правила]. як-от: **плачꙋ** — плачу — **платишъ, платилемъ, платити, плаценꙗ** і **плаченꙗ, платꙗчи.**

Майбутній час і наказовий спосіб творяться за загальними [правилами]. Однак **ʒлочꙋ** в майбутньому часі має **поʒлочꙋ,** також **плачꙋ** — **ʒаплачꙋ** — заплачу, **свечꙋ** — **ʒасвечꙋ** — світитиму.

У деяких [дієсловах] друга особа закінчується також на **чешъ,** минулий час — на **калемъ,** інфінітив — **кати,** герундій — **канꙗ,** як-от: **скачꙋ** — скачу, **скачешъ, скакалемъ, скакати, скаканꙗ.** Сюди ж належать: **квачꙋ** — кричу як грак, **крачꙋ** — крячу.

Але **хлепчꙋ** — лижу, **мечꙋ** — мечу, **шепчꙋ** — шепчу [42б], **регочꙋ** — базікаю, **свергочꙋ** — свергочу, **сверкочꙋ** — щебечу, **свергочꙋ** — те ж саме, **клекочꙋ** — клекочу, **сковичꙋ** — як собака, скавчу. Майбутній час, наказовий спосіб і дієприкметник утворюються за загальними правилами.

Окремо розглянь **хочꙋ** — хочу і **нехочꙋ** — не хочу, які в другій особі мають **чешъ,** як-от: **хочешъ,** минулий же час — **хотѣлемъ,** інфінітив — **хотѣти,** герундій — **хотѣный,** але менш уживаний; дієприкметник — **хотꙗчи.** У майбутньому часі, крім [форми], утворюваної за загальним правилом, вживаються звичайно [форми] **ʒхочꙋ** — схочу у наказовому способі, поза загальним правилом: **хоти, неха (й) хоче (т), хотѣмо** — ми хотіли б, **хтѣте** або **хотѣте, нехай хочꙋть** або **хотꙗть.**

тꙋ

Друга особа — **тешъ,** минулий час — **тлемъ,** інфінітив — **сти,** герундій — **тенꙗ,** як-от: **плетꙋ** — плету — **плетешъ, плетлемъ, плете'нꙗ, плести.** Сюди належать: **метꙋ** — мету, **гнетꙋ** — гнічу тощо [43а].

Майбутній час, наказовий спосіб і дієприкметник творяться за загальними правилами. Але **плетꙋ** в майбутньому часі має **ꙋплетꙋ,** а **метꙋ** — **ꙋметꙋ** тощо.

щ8

Друга особа деяких дієслів — **стишъ**, минулий час — **стилемъ**, інфінітив — **стити**, герундій — **щена**, як-от: **крещ8** — хрещу, **крестишъ, крестилемъ, крестити, крещена**. Дієприкметник, відступаючи від загального правила, [закінчується] на **стачи**, як-от: **крестячи**. Сюди ж належать [дієслова]: **мощ8** — роблю міст, **г8щ8** — згущую, **гощ8** — гостюю, **пощ8** — пощу тощо. Майбутній час і наказовий спосіб творяться за загальним правилом; однак **крещ8** в майбутньому часі дає [форму] **ѿкрещ8, мощ8** теж **помощ8**.

Але деякі [з дієслів] утворюють другу особу на **щишъ**, минулий час — на **щалемъ**, інфінітив — на **щати**, герундій — **щана**, як-от: **верещ8** або **врещ8** — верещу, **верещишъ, верещалемъ, верещати, верещана**. Сюди належать **трещ8** — тріщу, **пищ8** — пищу. Майбутній час і наказовий спосіб творяться за загальними правилами, а також дієприкметник [43б] — із зміною 8 на **а** заради милозвучності, як-от: **трещачи, верещачи, пищачи** тощо.

Окремо розглянеш **плещ8** і **клещ8** — плескаю руками — **плещешъ**; минулий час — **плескалемъ**, інфінітив — **плескати**, герундій — **плескана**.

Майбутній час, наказовий спосіб і дієприкметник творяться за своїми загальними правилами. Отже, сказаного вистачило б для ознайомлення з властивостями дієслів. Проте, здається, на закінчення не зайвим буде зупинитися на невеликій різниці, що має місце в 1-й особі дієслів [теперішнього часу] дійсного способу, в перфекті і в інфінітиві дієслів у поляків, богемів, русинів, моравів і кроатів.

Поляки першу особу дійсного способу завжди передають через ę, позначене хвостиком, як-от: piszę — пишу, русини в цьому ж випадку вживають 8 — **пиш8**, як і в святій слов'янській [мові], богеми,морави і кроати, — **и**, як-от: **пиши**.

Минулий час у поляків з русинами однаковий [44а], наприклад: **писалемъ**. Проте деякі русини трохи по-іншому вимовляють: **писавъе'мъ** і **писавемъ**, а богеми і морави — **псалсемъ** і **писалсемъ**. Далі, свята мова слов'янська минулий час передає через **ахъ**, як-от: **писахъ** — написав, **читахъ** — прочитав, **глаголахъ** — сказав.

Інфінітив у поляків закінчується на ać, uć, eć, ić, як-от: pisać, czuć stszeć, bić. У русинів, як і в богемів, моравів та в усіх інших народів — на **ати, 8ти, ити** і т. ін., як-от: **писати, ч8ти, робити**. Ця ж сама форма властива і святій слов'янській мові, як-от: **дерзати** — наважуватися, **глаголати** — говорити тощо.

Поляки утворюють дієприкметник на ąc, як-от: czytaiąc; богеми і морави та ін. — на **ци**, як-от: **читаици, пишици**. У герундії всі [дієслова] закінчуються на **а**, як-от: **писана, читана**. Але свята [слов'янська мова]

передає **иѧ**, як: **читанїа, писанїа, крещенїа, избавленїа**, і такі герундії скоріше належать до іменників. Отже, при утворенні пасивних форм минулого часу [44б] ми їх поставили в дієвідмінах замість герундіїв.

ПРО СТАН ДІЄСЛІВ

Виходячи з латинської мови, ти дізнаєшся про стан кожного дієслова, бо якщо латинське [дієслово] буде [в стані] активному, пасивному, середньому або відкладному, то й слов'янською мовою ти його віднесеш до того ж самого стану, як-от: **ваблю** — ваблю — до активного і **ваблюсѧ** — ваблюся — до пасивного, також **достигаю** — досягаю — до відкладного; **бегꙋ** — біжу — до середнього стану тощо.

Пасивні [форми] з активних творяться за допомогою складу **сѧ**, як-от: **крещꙋ** — хрещу, але **крещꙋсѧ** — хрещуся. Так майже і в латинських [дієсловах], коли вони додають or до активних [форм], щоб стати пасивними.

Різниця між пасивним [станом] і відкладним полягає в тому, що і в латинів, а саме: з відкладного не можна утворити активного стану, як-от: **дивꙋюсѧ**, тобто miror не вимовляється як **дивꙋю**, тобто miro. Далі [в синтаксисі] вживання і будова пасивних дієслів [45а] краще з'ясують їх властивості. Безособові [дієслова], як і в латинів, творяться в третій особі, властивості їхні теж розкриваються в синтаксисі.

ПРО ДІЄПРИКМЕТНИКИ

Слов'янська мова не знає дієприкметників на dus і rus, але вона їх добре передає в описовій формі. Наприклад, коли я хотів би висловитись: scribendae, sunt epistolae, то ти скажи: **потреба писати листы**, тобто opus est scribere literas.

Пасивні дієприкметники минулого часу творяться так: **писанѧ** — для писання, замінивши **ѧ** на склад **ый, аѧ, ое**, утворює [форму] **писаный, писанаѧ, писаное** — писаний, писана, писане. Але про неї досить сказано в загальному огляді дієвідмінювання. Залишається сказати дещо в додатку про будову дієслів [45б].

ДОДАТОК

Різне про будову дієслів

Усвідомивши значення дієслова і прийменника при сполученні дієслів з прийменниками, тобі легко буде зрозуміти мету такого сполучення.

Ця мета стає ясною, наприклад, з латинських [дієслів]. Дієслово iacio у латинів сполучається з різними прийменниками, а саме: adijcio, reijcio, subijcio, inijcio, proijcio, obijcio тощо, де ad означає «додаток», re — «відділення», sub — «піддавання», in — «положення над» тощо.

Так і в слов'ян, дієслово **даю** у сполученні з прийменниками набуває різного значення відповідно до значення прийменників.

Наприклад, **додаю** або **придаю** означає «додаю» [addo[, **надъдаю** — даю понад [do supra], **ѡ (т) даю** — віддаю [reddo] [46а].

Дієслово **падаю** — падаю теж сполучається з багатьма прийменниками, як-от: **нападаю** — нападаю на кого-небудь, **припадаю** — припадаю, **допадаю** — досягаю або прикочуюсь, **ѡ (т) падаю** — відпадаю, **ѡ҆падаю** — обпадаю, **ꙁападаю** — западаю, **пропадаю** — пропадаю, **выпадаю** — вибігаю, **по (д) падаю** — падаю під, **ꙋпадаю** — падаю.

Отже, в твоєму розпорядженні є така група прийменників: **про, пре, при, по, на, надъ, ѡбъ, ѡдъ, ѡ҆, до, роꙁ, в, ꙁ, ꙁа, ꙁе, ꙋ, вы.**

Хоч роль і значення кожного з них стали б чіткішими при вживанні, і особливо коли вони сполучаються з дієсловами, проте краще тобі усвідомити їх справжню природу, [виходячи] з [їх] значення. Я вважаю, що цієї настанови слід буде додержуватися і щодо сполучення дієслів з прислівниками.

До речі, щоб краще зрозуміти роль [46б] зазначених вище прийменників при дієсловах, з якими вони сполучаються, слід розглянути декілька значень [прийменників] не окремо від дієслів, а на основі порівняння дієслів з ними, оскільки вони утворюють одне значення разом з дієсловами. Наприклад, прийменник **до** вказує на закінчення і досягнення чого-небудь, як-от: **доставаю** — досягаю, **допиваю** — до кінця п'ю, **дороблѧю** — закінчую або доводжу справу до кінця тощо.

Ѡ҆ і **ѡ҆бъ** означають те ж саме, що й навколо, і сполучаються з дієсловами тоді, коли яка-небудь річ має значення «послідовно або до кінця вести чи витримувати», як-от: **ѡ҆блегаю мѣсто** — облягаю місто, **ѡ҆падають квѣтки** — опадають квітки, **ѡ҆палилосе дерево** — дерево обпалилося; **ѡ҆бходити** — обходити.

Ѡдъ — означає те саме, що й латинські прийменники re і ab, як-от: **ѡ (д) писалъ ми** — відписав мені, **ѡ (д) далилъ ѡ (т) мене** — віддалив від мене тощо.

На вказує на достаток чогось, як-от: **насѣѧти** [47а] — багато сіяти, **нае'датисѧ** — досить їсти, **наскакатисѧ** — досить скакати, **начиталсе** — досить читав.

Подъ часто вказує на початок, як-от: **поднилъ** — трохи сп'янів.

Пре означає те ж, що й **через**, як-от: **пребилъ** — перебив, **прескочилъ** — перескочив, а також **над**, як-от: **преходить наꙋкою единъ дрꙋгого** — один одного наукою перевершує, **превитѧжилъ** — переміг.

При означає **до** [при], як-от: **придаю** — додаю, **припꙋщаю** — припускаю, **прилꙋчаю** — прилучаю.

Роꙁ означає те ж, що й невідокремлюваний прийменник [префікс] роз, як-от: **роꙁсев ю** — розсіваю, **роꙁрываю** — розриваю.

В означає **в**, як-от: **вписати** — вписати [47б].

Вы означає **з**, як-от: **вывити** — витрусити, **выгнати** — вигнати, **выстȣпити** — виступити. Іноді, проте, цей прийменник **вы** вказує на доконаність пасивного або активного [стану] чого-небудь, як-от: **вытрвати** — витримати; **выпити** — випити.

Ꙁ означає **від** і **з**, як-от: **ꙁводити** — зводити, також **ꙁлȣпити** — зчистити.

Ꙁа означає **за**, як-от: **ꙁаростàєть** — обводиться, **ꙁакриваєть** — закриває, **ꙁавиваєть** — убиває.

Отож про природу простих і складних дієслів сказано досить [48а].

ПРО ПРИСЛІВНИК

Прислівники на **є** утворюються переважно з прикметників, як-от: від **ꙁацный** — визначний — **ꙁацнє** — визначно, **добрый** — добрий, **добрє** — добре, від **ꙁлый** — **ꙁлє** — погано тощо.

Дуже багато [прислівників] твориться також на **о**, як-от: від **трȣдный** — трудний — походить **трȣдно** — трудно, **прȣдкый** — прудкий — **прȣдко** — прудко. Серед прислівників з закінченням **о** деякі у слов'ян одним словом виражають стільки, що латинська мова потребувала б для цього багатослівного пояснення, наприклад: **соболно** означає: соболевими шкурками оздоблено; **слȣжно**, що означає: в супроводі багатьох слуг; **конно** означає: багатьма кіньми оточений.

Деякі [прислівники], виникнувши з відмінкової форми, сполучаються з прийменником **ꙁ** — **з**, як-от: **ꙁ ꙁастолꙗ** — з тієї частини столу; **ꙁ ꙁаречꙗ** — з другого берега річки: **ꙁдалека** — здалека, **ꙁвысока** — звисока; **ꙁглȣбока** — зглибока [48б]. Потрібно пам'ятати, що прислівники завжди закінчуються на ȣ, коли їх утворено з прикметників на означення приналежності до якогось народу, як-от: по-французькому — **пофранцȣскȣ**; по-німецькому — **понємєцкȣ**. Також [прислівники], що стосуються до обов'язків людей або вдачі тварин, як-от: **попанскȣ** — за панським звичаєм, **похлопъскȣ** — за селянським звичаєм, **погȣлтайскȣ** — за гультяйським звичаєм. Очевидно, такі прислівники утворюються з часткою **по** від прикметника з закінченням на ȣ, як-от: від прикметника **нємєцкий** — **понємєцкȣ** тощо.

ПРИСЛІВНИКИ МІСЦЯ

На місці

Гдє — де, **гдєколвєкъ** — де б то не було, **всюды** — всюди, **лєдагдє** — де б не було, **внȣтръ** — всередині, **близко** — близько, **нагорѣ** — зверху, **надолє** — долі, **тосамъ, тотамъ** — то тут, то там тощо [49а].

З місця

Ѡ(т)тондъ або **ѡ(т)тꙋлѧ** і **ѡ(т)селѧ** — звідти, відсіль, **ꙁтамътꙋль** і **ꙁтамътондъ** і **ꙁѿво(н)дъ** — звідти, **ꙁверхꙋ** — зверху; **ꙁдолꙋ** — знизу тощо.

До місця

Ѳамъ — сюди, **тамъ** — туди, **где** або **докондъ** — куди, **пречъ** — далі, **вспакъ** — назад, **догоры** — вгору, **надолъ** — вниз, **направо** — направо, **на-лево** — наліво, **кꙋ** і **на, натва(р)** — схильно, **вꙁнакъ** — навзнак.

По місцю

Тꙋды — туди, **сюды** — сюди, **ѿвды** — туди, **та(м)тꙋды, тамтенды** — ось туди.

ПРИСЛІВНИКИ ЧАСУ

Тераꙁъ, днесь, теперъ, допюро — сьогодні, тепер, **недавно** — досить довго, **давно** — довго, **вты(м)** — між тим, **ра́но** — вранці, **вечоръ** і **поꙁно** — увечері, **ранюхно** — [49б] дуже рано, **ꙁавше** — завжди, **ꙁавжды** — завжди, **никгды** — ніколи, **мало, малючко, нахвилю** — мало не; **поки** і **покꙋль** — поки, **поты** — поти, **иле** — наскільки, **кгдысь** і **давно** — колись, **недавно** — щойно, **пре(д)тымъ** — перед тим, **ютро** — завтра, **наꙁаютръ** — **поютре** — на другий день, **то тогды, то ѡ венгды** — іноді: **скоро** або **внетъ** — відразу, **ажъ** — аж, **еще** — ще, **досыть** — досить.

На означення числа

Раꙁъ — раз, **два ра́ꙁы** і **двакро(т)** — двічі, **три раꙁы** — тричі або три рази тощо. **Велекроть** — скільки раз, **тылекро(т)** — стільки раз, **часто-кроть** — дуже часто, **рѣдко** — рідко. Співвідносні [слова] такі: **иле** — скільки, **тиле** — стільки, **ꙁась, тежъ** і **повторе, ꙁновꙋ** — знову або також [50а].

Для ствердження: **такъ иѿвшемъ** — так, **ꙁаправды, поправде** — справді, **исте** і **ꙁаисте** — дійсно, **праве** — ясно, **иѿвше(м)** — авжеж, **беꙁ-похибне, неѿмы(л) не** — непомильно.

Для заперечення: **не** — не; **ани** і **ни** — ані, ні; **намней, бынамне(и)** — менш за все, **жаднымъ способомъ** — жодним способом, **жадною мѣрою** — жодною мірою, **никако, ниѧко, ѿвшеки** — аж ніяк.

Для вказування **ѿто** — ото, **ѿво** — ось, **атоли** — однак, **ѿволи** і **ѿпо-ли** — проте.

На означення бажання **ѿбы** і **бодай** — коли б, бодай.

Слова спонукальні: **нꙋжъ, нꙋже** — ну ж, ну ж до діла, **нꙋжъ едно, нꙋжъ ти(л)ко** — ну ж, до діла.

На ознаку послідовності: **ꙁаты(м), потымъ, напотымъ** — зараз, по, **поχвили, напоχвилокъ** — трохи потім, **про(д)кемъ** — спочатку, **ꙁадкомъ** — наприкінці, **конꙋчне** — конечне; **вꙁаемъ** — взаємно, **ктомꙋ** — аж досі [50б].

На ознаку питання: **чемꙋ, длячого** — чому, **аꙁа, аꙁажъ, ꙁа, ꙁали** — невже, **чемꙋтакъ** — чому так, **чемꙋне** — чому ні, **ꙗ҆ко то** — а саме.

На ознаку подібності: **ꙗ҆ко** — яким способом, **ꙗ҆кобы** — нібито, **бы** або **такъ ꙗко** — як ніби, **ркомо, ꙗ҆кбыто** — ніби, **такъже, ѿвакъ** — як до, **ровне** — рівно, **всеꙁав'дно** — те ж саме, **иначей** — інакше, **неиначей** — не інакше.

На означення якості: **добре** — добре, **ꙁле** — погано, **се(р)дечне'** — палко, **прꙋдко** — прудко, **лацно** — легко, **трꙋдно** — трудно, **горко** — гірко, **сло(д)ко** — солодко, **срокчо** і **сродꙁе** — дуже, **еднако** — одноманітно, **двояко** — двояко, **сторако** — сто раз тощо.

На означення кількості: **веле,** і **много,** і **сила** — багато, **мало, невеле, кꙋсокъ** — мало, **наꙁбыть** — надмірно [51а].

На ознаку вагання: **скать** і **подобно** — може, **если** — коли, **чили** і **ꙁали** — або, **правдали** — чи правда, **такли** — чи так, **такъже** — також.

На ознаку з'єднування, як-от: **сполꙋ, сполемъ** і **поспол8** і **ꙁаедно,** також **ѻ҆раꙁъ** означають: разом; **громадою** — громадою, **полкомъ** — полком, **гꙋрмомъ** — гуртом.

На ознаку відокремлення: **поединкомъ, роꙁделне, ꙁѿсобна** — поодинці, роздільно або зосібно, **иначей** — інакше, **надвое** — надвоє, **роꙁмайте, роꙁки(ш)не** — різноманітно, **тылко** — тільки, **тыло** — аби тільки, **быле** — принаймні, **быле тыле** — хоч стільки або хоч тільки.

На ознаку вибору: **рачей** — краще, **ѿвшемъ** — авжеж, **иѿвшемъ** — так, мало того.

На ознаку заборони: **неχай, не, неχъ** — ні.

На ознаку події: **ꙁбѣды, ꙁприпадъкꙋ, ꙁтрафꙋнкꙋ** — випадково або несподівано [51б].

На ознаку порівняння, як-от: **пенкне** — гарно, **пенкней** — краще, **найпенкней** — найкраще, **барꙁо** — дуже, **барꙁей** — дужче, **найба(р)ꙁей** — найдужче, **просто** — просто, **совито** — удвоє більше, **блиꙁко** — близько, **ближей** — ближче, **найближей** — найближче.

На ознаку здрібнення: **смачно** — смачно, **сма(ч)июχно** — смачненько, **смачнюсенечко.** Так: **дробно, дробнюχно, дробнюсенечко** — дрібно, **мало** — мало, **мнѣй** — менше, **наймнѣй** — найменше, **веле** — багато, **венцей** — більше, **найвенцей** — найбільше, **добре** — добре, **лепей** — ліпше, **найлепей** — найліпше, **ꙁле** — погано, **горей** — гірше, **найгорей** — найгірше.

Прислівники співвідносні: **имъ, тымъ** — щоб тим, для того, **иле, тыле** — скільки раз, стільки раз.

У прислівниках, що постали з найвищого ступеня, ми користуємося частками **що** або **цо** і **іако** або **іакъ,** які означають «що, як»: **іакъ найлепий** — якнайкраще [52а].

ПРО ПРИЙМЕННИКИ

Прийменників у слов'ян може бути стільки, скільки і в латинів, але їхні властивості щодо сполучення слів дуже різні. Адже деякі з них у латинів полюбляють знахідний відмінок, а слов'яни вживають їх з давальним або з родовим.

Підпорядковані родовому відмінку: **до** — до, **ꙋ** — коло, при, **ꙁ той страны** — з тієї країни, **ꙁ ѽной страны** — з цієї країни, **ѽколо** — навколо; **ꙁа** — за, **ꙁа кролѧ, подле, ведле, ведлꙋгъ, подлꙋгъ** — біля, **мимо** — поза, **блиꙁко, подле** — близько, **беꙁъ, ѽкромъ, прочъ, ѽпрочъ, кроме,** які всі мають те саме значення, а саме: **беꙁ** — крім; **длѧ** — поруч, внаслідок, **потай** — потай, **преꙁъ, череꙁъ** — через, **ѽд** або **ѽт** — від, **ꙁ҃** — з [52б];

Супроводять давальний відмінок: **кꙋ, к҃** — до, **противко, противъ, напротивъ** — напроти;

потребують знахідного і орудного відмінка на означення руху аба покою: **ꙁа** — після і за; **на** — на, в: **подъ** — під; **межи** — між; **надъ** — над; **предъ, ѽвъ;**

сприяють несталим відмінкам: **при** — при, **по** — після, **в҃** — в, як-от: **в пане** і **в панахъ** і **ѽ** — про;

керують орудним відмінком: **предъ** — перед, **с҃** і **ꙁ҃** — з;

полюбляють знахідний відмінок: **по** і **ꙁа** — по, за, **на** — на, в, **подъ** — під, **межи** — між, **надъ** — над, **предъ** — перед [53а].

Будеш пам'ятати, що два прийменники — **ꙁ҃** і **в҃** — заради милозвучності іноді приймають до себе голосну **о,** як-от: **ꙁо всеми** — з усіма, **во всихъ** — в усіх. Далі, прийменники **надъ** і **предъ** кінцеву голосну **ъ** змінюють на іншу — **о,** як-от: **предо мною** — переді мною, **надо мною** — наді мною.

ПРО СПОЛУЧНИКИ

Як і в латинів, сполучники бувають подвійні, прості і складні. Прості — це, наприклад, **ꙁвлаща** — тим більше, **бо** — бо, **кгды** — коли, **и** і **а** — і, **если** — якщо, **теды** — тим-то, **венцъ** — отож. Складні: **ани** — зовсім ні, ні, **або, албо** — або, **любътежъ** — або теж, **притымъ** — при цьому, **іако** — хоч, **нижли.**

Сполучники для порівняння предметів, як-от: **вино лѣпшое нижли пиво, нимъ** — перш аніж, **скоро** — чим скоріш, **притымъ** — при тому, крім того,

любо і **albo, хота** — хоч [53б], **абовѣмъ** — бо, **поневажъ** — тому що, бо, **вжды** — принаймні, **лечъ, але** — але, **ачко (л) векъ** — хоч, **прето ижъ,** **иже** — бо, **ѡ́въшемъ** — чому ні, **ѡ́вшемъ.**

ПРО ВИГУКИ

Використання вигуків для виявлення різного душевного стану властиве слов'янській, як іншим мовам, наприклад, на означення радощів: **гойда, гойбре, гоцъ** — йо; суму: **ахъ, ѡхъ, ѡ́** — ах, о; **нестеитыжъ** — горе; сміху: **ха-ха-ха, го-го-го;** докору: **агай, галѧ, тфꙋ;** мовчання, як-от: **цытъ;** схвалення, як-от: **то, то, то;** цього, сказаного, зокрема, про кожну частину мови, вистачить [54а].

СИНТАКСИС

Прикметники із своїми іменниками узгоджуються в тому ж самому роді, числі та відмінку, як-от: **всемогꙋчий богъ** — всемогущий бог, **цнота милаѧ** — доброчинність мила, **человекъ ꙋчоний** — людина вчена.

Два або більше іменників, що стосуються того ж предмета, стоять у тому ж відмінку, як-от: **Їсꙋсъ Христосъ ѡ́ (т) кꙋпитель** — Ісус Христос-визволитель. **Кроль Давы (д) пророк** — правитель Давид-пророк.

Відносні [займенники] узгоджуються з своїм попереднім [іменником] у роді і числі, як-от: **мѣлемъ сокола который качки хижо ловилъ** — я мав сокола, який качок швидко хапав.

Якщо в реченні є два іменники, з яких один підпорядкований другому, то підпорядкований стоятиме в родовому відмінку, як-от: **здоровость тѣла** — здоров'я тіла [54б]; **слепота ѡ́чей** — сліпота очей, **сꙋптелность довтипꙋ** — витонченість розуму.

Однак, коли між двома іменниками має місце приналежність, то один із них, як це найчастіше буває у слов'ян, переходить у прикметник, як-от: **корона кролевъскаѧ** — діадема правителева, а не **корона кролѧ,** якщо ти не хотів би додати до іменника в родовому відмінку прикметника, наприклад: **корона кролѧ перъского** — корона правителя Персії.

А тому слід знати, або сказати б краще, слід запам'ятати, що в слов'янській мові прикметники творяться від власних і загальних назв по-різному, як-от: від **Павелъ — Павловъ,** [як] від Paulo — Pauleus, від **Стефанъ — Стефа́новъ,** [як] від Stephano — Stephaneus, від **гетманъ — гетманский,** [як] від Dux — Ducalis. Отже, постає така конструкція, наприклад: Ziber Pauli — це не **книга Павла, а книга Павлова;** також Equus ducis — **конь гетманскїй,** а не **конь гетмана** тощо [55а].

Дуже багато іменників і прикметників керують родовим відмінком на ознаку схвалення або осуду, як-от: **по (л) ный цно́ты** — повний доброчин-

ності, **годный ꙁаплаты** — гідний нагороди, **пилный набоженства** — той, що нильнує побожності, **виненъ смерти** — винен у смерті, **проженъ добрыхъ ꙋчинковъ** — нездатний до добрих учинків.

Приклади іменників: **чловекъ великого роꙁꙋмꙋ** — людина великого розуму, **волъ великихъ роговъ** — віл з великими рогами, **пта́(к) вдя́чного голосꙋ** — птах з приємним голосом.

З родовим відмінком сполучаються ще такі [слова]: **треба** — треба або є потреба, **шкода** — [немає потреби] * або не слід, **тескно** — досадно. Вони у латинів передаються тільки за допомогою дієслів, як-от: **шкода хлѣба лѣнивомꙋ** — non opus est pane pigro; **треба цноты до неба** — opus est virtute ad caelum; **тескно пана беꙁ грошей** — taedet dominum sine pecunia.

Прикметники на означення виміру вимагають знахідного [55б] відмінка з прийменником **на**, як-от: **долгое поле на две миле** — поле завширшки на дві милі.

Проте вищі ступені порівняння, породжені прикметником на означення виміру, вимагають орудного відмінка, як-от: **ширший каба(т) двема локтями** — ширший нагрудник на два локті, але добре скажеш [про це] і в знахідному відмінку, наприклад: **широкий на два локти** — два локті завширшки.

Прикметники [на означення] подібності або неподібності, користі або втрати сполучаються з давальним відмінком, як-от: **подобный сынъ ѡ(т)цꙋ** — син схожий на батька, **слꙋга панꙋ послꙋшный и пожитечный** — слуга панові слухняний і корисний, **страшный сꙋдъ божый грѣшномꙋ** — страшний суд божий грішному, **милостивый є'сть богъ милꙋючимъ и боꙗчи(м) сѧ ѿного** — милостивий бог до тих, хто любить і боїться його.

Іменники [на означення] народності мають при собі орудний відмінок без прийменника, як-от: **немецъ родомъ** — ні[56а]мець родом, **влохъ штꙋкою** — італієць мистецтвом, **кгречинъ ꙁдрадою** — грек зрадою.

Дуже багато загальних іменників вимагають переважно орудного відмінка на ознаку похвали або осуду, як-от: **панъ повагою** — пан повагою, **калека достаткомъ** — убогий достатком. Це те, що у слов'ян сентенційно передається: **анимꙋшъ панскій, интра́та блаꙁенскаѧ** — тобто дух дорівнює Крезові, а йдеться про Кодра убогого; **Геркꙋлесъ силою** — Геркулес силою, **ꙁабойца ꙋмысломъ** — розбійник душею.

ЗАУВАЖЕННЯ, ЩО ЇХ ПОТРІБНО ЗРОБИТИ ДО ЗАЙМЕННИКІВ

Займенник **свой** — свій, **своѧ** — своя, **свое'** — своє у латинів відноситься тільки до третьої особи, а в слов'ян вдало сполучається з усіма особами —

* Умовний переклад пропущеного в оригіналі латинського виразу (очевидно — non opus est).

ѧ маю своего пана — я маю свого пана [56б]. **Ты маешъ свое'го ѡ҆ (т) ца** — ти маєш свого батька, **ѡнъ покорнымъ е'сть своемꙋ ста́ршомꙋ** — він покірний своєму старшому.

Те ж саме стосується і первинного займенника **собѣ** і **себе** — собі і себе, як-от: **ѧ҆ бꙋдꙋ собѣ ѡ҆рати** — я собі буду орати, замість мені буду орати, **ты собѣ сѣешъ** — ти собі (замість тобі) **сіеш, ѡ҆ни собѣ жнꙋть** — вони собі жнуть, **вы себе вымовлѧе'те** — ви виправдуєте себе.

СИНТАКСИС ДІЄСЛІВ

Особові дієслова визначають називний відмінок явно чи приховано, як-от: **ѧ҆ спеваю** — я співаю або молюся — **молюсѧ, ты пише (ш)** — ти пишеш, **ѡнъ танцꙋ́е҆ть** — він танцює.

Більшість активних дієслів сполучається із знахідним відмінком [іменників], як-от: **ѡ҆блеглъ мѣсто** — він обліг місто, **ꙁабилъ ꙁвѣра стрелецъ** — стрілець забив звіра [57а].

Крім того, деяка, і до того ж переважаюча, частина активних дієслів вживається з родовим відмінком частинним. Частинним же я називаю такий відмінок, який виражає частину речі, а не річ, дану в цілому, власну або позичену, як наприклад: **дай ми хлѣба** — Da mihi panis (дай мені хліба), тобто: panem — хліб. Правильно також висловлюються: **далъ ми хлѣбъ** — він дав мені хліб, але тоді дано кому-небудь цілий хліб, а не частину і цей знахідний відмінок при активному дієслові стосується до попереднього правила. Родовий частинний має місце в таких виразах: **ꙋкроилъ ми сꙋкна** — він відкраяв мені сукна. Думай про частину [у виразі]: **коштовалемъ вина, потравы** — я покуштував вина, страви [потрави], тобто частину цілого. У французькій мові це правило також застосовується дуже широко, наприклад: **дай ми хлѣба** передається через Donne (!) moua du paen тощо [57б].

Активні дієслова, які в латинів керують двома знахідними відмінками, а саме особи і речі, як наприклад: doceo te grammaticam, у слов'ян вимагають родового відмінка речі, як-от: **ꙋчꙋ тебе кграмматыки** — вчу тебе граматики. В той час як у латинів активні дієслова зберігають знахідний речі з давальним особи, як-от: Do tibi panem [даю тобі хліб], то у слов'ян цей знахідний переходить у родовий, як-от: **даю тобѣ хлѣба** — даю тобі хліба.

ДОДАТОК

Мимохідь корисно довідатись, що більшість дієслів, з яких частину вже розглянено, полюбляють родовий відмінок, а все інше залежить від практики письмової і усної мови. Це дієслова: **броню** — бороню, **стерегꙋ** — стережу, **жычꙋ** — зичу, **ꙋживаю, ꙁаживаю** — користуюся, **ꙋчꙋ** — вчу, **литꙋю**-

сѧ — жалію, **жал8ю** — жалую, **хиблю** — помиляюся, **боюсѧ** — боюся, **пожычаю** — позичаю, **жадаю** — жадаю, **винш8ю** — віншую, **сл8хаю** — слухаю, **навыкаю, привыкаю** — звикаю, **потреб8ю** — потребую тощо [58а].

Але два первинні займенники: **ıа** — я і **ты** — ти — при таких дієсловах ставляться не в родовому, а в знахідному відмінку, як наприклад: **жадає (т) мене мати** — бажає мене мати, **чекаеть мене товарышъ** — чекає мене товариш.

Також більшість дієслів, сполучених з такими прийменниками: **ѡ (д), до, надъ, по, подъ, пре, при, 8, ӡа, ӡ** — супроводяться родовим відмінком, як-от: **ѡ (т) ст8пити цноты** — відступитися від доброчесності, **ѡ (т) мовилъ 8чинности** — він відмовив у послузі.

Матимеш на увазі таке дієслово: **ѿ (д) мовлıаю.** Якщо це дієслово означає «відмовляю», то воно вживається з родовим відмінком, якщо ж [це дієслово] означає «відхиляю» або «заманюю», то вживається із знахідним відмінком, наприклад: **ѡ (д) мовилъ панн8, хлопца, сл8г8** — він відхилив, якщо не зманив дівчину, хлопця, слугу і **ѡ (т) мовилъ кроль брата посломъ** — правитель відмовив послам у своєму братові, **дост8пилъ живота вѣчного** — досяг життя вічного [58б]; **доста (л) славы** — дістав слави, від **доставаю, дочекалъ годины** — дочекався години й інші [дієслова], сполучені з **до.**

Навыкаю — звикаю, **навыкн8лъ набоженства** — призвичаєний до побожності. Сюди відносяться **нахилıаю** — нахиляю, **нароблıаю** — звичайно роблю, **напиваюсѧ.** Виняток становить **написалъ,** що полюбляє знахідний відмінок, як-от: **написа (л) книг8** — він написав книгу.

На (д)даваю — даю понад, **наддалъ гроше (й)** — він більше дав грошей, **надъставилъ хрыбта** — підставив спину.

Поправıаю — поправляю, **поправи (л) малıаръ ѿбраӡа** — поправив маляр образ, **поӡволıаю** — відступаю, **поӡволилъ мешканѧ** — він відступив помешкання.

Виняток зроби для **поживаю,** що має подвійний сенс. У значенні «перемагаю» потребує знахідного відмінка, як-от: **поживаю неприıателѧ** — перемагаю ворога, у значенні «користуюся, живлюся, маю насолоду» знову вертається до родового відмінка частинного, як-от: **поживаю хлѣба** тощо.

Подъпираю — підпираю, **подъпарлъ дом8** [59а] — він підпер дім. **Подъпїıаю** — напиваюсь. **Подъпилъ вина** — він напився вина.

Преставаю — перестаю. **Престати ӡлости** — відійти від розпусти. Декілька дієслів з прийменником **пре,** замість родового відмінка, частіше керують знахідним, як-от: **прежити день** — пережити день, **преплын8ти рек8** — переплисти ріку, **прескочити конѧ** — перескочити через коня тощо.

Пристрычи волосовъ — зробити коротшим волосся. **Прибываеть веселıа** — безособовий вираз: прибуває веселощів, також говорять: **прибывае (т) компанїи** — прибуває товариства.

8ливáю пива — наливаю пива, **8йм8ю плацъ8** — вкорочую площу, **8хож8 ζлости** — уникаю розпусти.

ζбываю фрас8нк8 — збуваюся клопоту, **ζбавлаю бѣды кого** — визволяю з біди кого.

ζамешкиваю ѡбѣда — затримую обід, **ζанедбалемъ на8ки** — занедбав науку, **ζаживáю роскоши** — зазнаю насолоди тощо [59б]. Деякі дієслова активного стану вимагають орудного відмінка речі без прийменника, як-от: **владаю мѣстомъ, воискомъ** — керую містом, військом, **кер8ю дышлемъ, конми, воζомъ** — правлю дишлем, кіньми, возом, **брак8еть хлѣбомъ** — нехтує хлібом, **мысливецъ вабить птака мѧсомъ** — мисливець вабить птаха м'ясом.

КОНСТРУКЦІЯ ДІЄСЛОВА В ПАСИВНОМУ СТАНІ

Більшість дієслів в пасивному стані керують орудним відмінком якості і знаряддя без прийменника, як наприклад: **8чернилъсѧ чернилом** — він почорнився чорнилом, або краще: почорнив себе чорнилом, **приѡ(ζ)доби(л)сѧ цнотою** — він наділений доброчинністю, **ζабилъсѧ ножемъ** — він забитий або забив себе ножем. Але ця конструкція має місце, коли хтось завдає страждання собі самому, якщо ж [це страждання] завдає інший, то [такий] зворот слід передати активним зворотом, а саме, коли б я хотів сказати «я вбитий тобою», то я скажу: **ты сь мéне ζаби(л),** тобто «ти мене вбив» [60а].

Свята ж мова слов'янська, як і латинська, звичайно знає пасивну конструкцію з прийменником **від (а** або **ав),** як-от: **Христосъ крестисѧ ѡ(т) Іѡанна во Іердáни** — Христос хрещений є Іоанном в Іордані.

ПРО КОНСТРУКЦІЮ [ІЗ ЗНАХІДНИМ] ЦІНИ

Знахідний відмінок ціни або обміну з прийменником **ζа** (pro) — за приєднується до дієслів, як-от: **к8пилемъ конѧ ζа десеть ζлотыхъ** — я купив коня за десять флоринів, **продалъ с8кню ζа пѧть ζолотыхъ** — він продав сукно за п'ять флоринів, **фрымарчи(л) конѧ ζа вола** — він виміняв коня за вола тощо.

КОНСТРУКЦІЯ З ДІЄСЛОВАМИ СЕРЕДНЬОГО СТАНУ

Дієслово **естемъ** — я є — входить у слов'ян до різноманітних конструкцій:

по-перше, з називним відмінком, як-от: **чловекъ есть смертелное створе'не** [60б] — людина є смертне створіння;

по-друге, з орудним відмінком, як-от: **Генрикъ четвертый есть кролемъ в Францийй** — Генріх четвертий є правителем Франції;

по-третє, з родовим хвали або осуду, як-от: **чловекъ есть доброго с8мнена** — людина добросовісна, **гетманъ е(ст) аним8ш8 великого** — вождь великодушний, **хлопецъ злого выхована** — хлопець погано вихований;

по-четверте, те ж саме дієслово **е'стемъ,** якщо воно вживається замість дієслова «бути одягненим», то дістає при собі орудний відмінок з прийменником **в̆** — в, як-от: **панъ есть в̆ соболяхъ, в̆ злотоглови, в̆ шапцѣ, в̆ ботахъ** — пан у соболевих шкурках, у парчі, в шапці, в черевиках.

Іноді смисл ховається в мові, як-от: **не долго тои роскоши** — домислюється [61а] **б8де** або **было.** Це означає: цієї насолоди небагато буде або було.

Дієслово **стаю,** або **ставаю,** або **зоставаю** — стаю вживається з орудним без прийменника, як-от: **стаю кролемъ** або **зоставаю кролемъ** — стаю правителем, **зосталъ гетманомъ** — він став правителем.

ПРО ОРУДНИЙ САМОСТІЙНИЙ

Орудний самостійний у слов'янській мові твориться майже від усіх дієслів, завжди закінчується на **ши,** як-от: **скакавъши, писавъши** — і постає з інфінітива шляхом заміни складу **ти** на **въши,** як-от: **писати** — писати — **писавъши** — писаним. Якщо орудний самостійний походить від активного дієслова, то він керує відмінком [іменника залежного від] цього ж дієслова, наприклад: **юдашъ продавъши христа повѣсилъ се** — Іуда продав [61б] ши Христа, сам повісився. Утворившись же від дієслів пасивних [дієприкметник самостійний] зберігає пасивну конструкцію, а постаючи від дієслів неперехідних, сприймає їхнє керування, наприклад, у пасивній [формі]: **8бравшыся в хендонгий шаты пошолъ до костела** — убравшись в чепурні шати, він увійшов до храму; в неперехідній [формі]: **танцовавъши, шермовавъши пошолъ додом8** — коли потанцював, пофехтував — чи то сказати б: після танцю і фехтування він пішов додому, **8пивъшися пошолъ спати** — напившися, він пішов спати.

ПРО ЧАС

Час передається з родовим і орудним відмінками, як-от: **того час8** і **тимъ часомъ** — того часу і тим часом; **того дня** і **тимъ днемъ** [62а] — того дня; **той годины** і **товю годиною** — тієї години; **того рок8** і **тымъ рокомъ** — того року.

[Час] передається також за допомогою прийменника **в̆** (in), як-от: **в той часъ** — в той час.

А коли хотілося б висловитись про тривалість щодо якоїсь речі або особи, наприклад: *за правління Людовика, за панування Цезаря, за сприят-*

ливої погоди, за ясної днини тощо, то ми користуємось орудним відмінком з прийменником **ꙁа** (sub), як-от: **ꙁа цесара Нерона христіѧне были пренаслѣдовани** — за панування або за життя Нерона християн було переслідувано, **ꙁа погоды пожалъ жито** — за погоди він пожав жито.

Коли б трапилось що-небудь у минулому або майбутньому, то це, наприклад, латинською мовою так би передавалося: Fuit his diebus disputatio або Erit hoc anno caritas annonae. Ці два часові звороти [62б] слов'янською мовою можна передати двояко: по-перше, без прийменника, як і латинською мовою: **тыми днѧми была диспꙋтациѧ** — цими днями був диспут; по-друге, те ж саме передається з прийменниками **по, ꙁа, в,** як-от: **по тыи дни** і **ꙁа тыхъ дний** і **в тыхъ днѧхъ была** або **бꙋдеть диспꙋтациѧ,** тобто цими днями був або буде диспут.

СИНТАКСИС [НАЗВ] МІСЦЕВОСТЕЙ

Власні назви міст, сіл, держав, провінцій завжди треба передавати з прийменниками і тоді, коли позначається спокійний стан на місці і коли відбувається рух до місця, з місця, через місце, як-от: **кроль есть в Парыжꙋ** — правитель знаходиться в Парижі; **кꙋпцы едꙋть до Парыжа** [63а] — купці прибувають до Парижа; **прислано ми листъ ꙁ Парижа** — мені прислано лист із Парижа.

Проте рух через місцевість у деяких назвах місцевості виражається орудним відмінком без прийменника. Сюди належать такі, наприклад, іменники, як **поле** — поле, **ꙋлица** — вулиця, **рынокъ** — ринок, **гора** — гора, **долина** або **долъ** — долина, або низьке місце, **река** — ріка, **море** — море, **лѣсъ** — ліс тощо, як-от: **шлисмы горою, долиною, лѣсомъ** тощо — йшли ми горою, долиною, лісом, **женгловалихмы моремъ, рекою** — плили ми морем, рікою тощо. Ці назви, проте, добре передаються і з прийменником через — **преꙁъ,** як-от: **плывꙋ преꙁъ Дꙋнай** і **Дꙋнаемъ** — пливу Дунаєм тощо [63б].

Слід зауважити, що деякі назви держав не можна точно передати слов'янською мовою одним словом, як наприклад: Italia, Germania, Turcia, Francia, або Gallia, Ungaria, Scithia тощо. Отож, замість них, ставляться у множині назви самих жителів, і коли б тобі захотілось висловитись discessit per Ungariam [він вибув через Угорщину], то ти повинен сказати: **поехалъ преꙁъ венигры,** тобто через угорців, **преꙁъ влохи,** тобто через італійців тощо, або висловитися описово, наприклад: **преꙁъ влоскꙋю ꙁемлю** — через землю італійську, угорську тощо.

Деякі [назви] зручно передавати одниною жіночого роду, як-от: **Францїа, Москва, Полща** — Польща, **Ѧнкглїа, Хина, Індїа, Ꙗпонїа, Калабрїа, Персїа, Каталонїа, Гол(л)андїа** тощо.

ПРО ЧИСЛІВНИКИ

Слов'яни ведуть рахунок предметів в межах до числа п'ять у називному відмінку, а починаючи з п'яти [64а] в усьому подальшому рахунку обчислюваний предмет ставиться в родовому відмінку. Наприклад, **єдинъ волъ** — один віл, **два волы** — два воли, **три козлы, чтыри гроши** — чотири гроші, але починаючи від п'яти і далі має місце родовий предмета, як-от: **пять воловъ,** а не **пять волы** (5 boves), **шесть жолнѣровъ** — 6 солдатів, а не **шесть жо(л)нѣре** тощо.

Порядкові числівники, як і в латинів, виражаються прикметниковою формою, як-от: **перший** — перший, **вторый** або **дрȢгий** — другий, **третий** — третій тощо.

Питальних порядкових [числівників], подібних до латинських quotus, quota, quotum, немає, але замість них користуються відносними займенниками: **который, которая, которое** — qui, quae, quod. Тому, бажаючи сказати: quotus habet pomum, ти скажи: **который маеть ябко,** тобто: qui або quis habet pomum тощо [64б].

У власне розділовому значенні [числівники] вживаються тільки описово з прийменником **по,** як-от: **подва, потры, почтыры** — по два, по три, по чотири, де, очевидно, просте число сполучається з прийменником **по.**

З числом сполучається також [займенник] **ихъ** — їх в родовому відмінку множини, до якого додається безособове дієслово з закінченням середнього роду на **ло,** як-от: **пять ихъ приехало** — п'ять їх прибуло, **десять ихъ Ȣтекло** — десять їх утекло, **сто ихъ полегло** — сто їх загинуло.

КОНСТРУКЦІЯ З ІНФІНІТИВОМ

Інфінітив найчастіше сполучається [як у латинів], з особовим дієсловом, як-от: **хочȢ тобѣ ялмȢжнȢ дати** — хочу тобі милостиню дати, **пристоить цнотливе жити** — годиться добре жити [65а].

Інфінітивом користуються також замість майбутнього часу дійсного способу, як-от: **писати ѡномȢ листъ** — писати йому листа, тобто він напише листа, **быти тобѣ в ПарижȢ** — бути тобі в Парижі, тобто ти будеш у Парижі.

Іноді, у висловленнях [про те], що якийсь факт перебільшують, уживається інфінітив, коли особове дієслово пропущене або невиразне, як-от: **скоро з ложка Панъ встанеть, то ести, то пити, то скакати** тощо — ледве-но з ліжка пан встане, то він уже — то пити, то фехтувати. Тут домислюється «починає» або «має звичку».

КОНСТРУКЦІЯ З ГЕРУНДІЄМ

Конструкція з герундієм передається не через герундій, а з допомогою дієприкметника самостійного. А саме, коли б я хотів висловитися «Jocando vulneravit me», то скажу: **жартȢючи ранилъ мене** тощо [65б].

ПРО ДІЄПРИКМЕТНИКИ

Дієприкметники керують тими ж відмінками, що й дієслова, від яких вони походять, як-от: **малюючи ѡ҆бразъ** — малюючи образ тощо, **пишꙋчи листы поведалъ гисторїю** — пишучи листи, він розповів історію.

Не маючи дієприкметників на rus, слов'янська мова потребує описового звороту з [формою] майбутнього часу дійсного способу та із сполучником **що** — **же** або **ижъ**, як-от: **сподеваюсѧ ижъ ми за мою працꙋ нагородишъ** — сподіваюся, що ти мене за мою працю нагородиш, тобто spero te mihi pro meo labore compensaturum, **вѣмъ ижъ богъ грѣшныхъ бꙋде(т) карати** — знаю, що бог грішників буде карати, тобто Deum peccatores puniturum [66а].

ПРО БЕЗОСОБОВІ ДІЄСЛОВА

Безособові дієслова на **о**, що виникли з дієприкметника минулого часу пасивного стану, керують знахідним відмінком, як-от: **стѧто мече(м) свѧтꙋю Єкатеринꙋ** — стято мечем святую Катерину, причому **стѧто** походить від **стѧтый** — стятий, **написано листъ** — написано лист означає те саме, що «лист (є) написаний».

Інша справа також з [безособовими дієсловами[на **ло**, що походять від третьої особи минулого часу дійсного способу, або краще [сказати], від третьої особи середнього роду: вони вживаються з родовим відмінком множини, як-от: **прие'хало десѧ(т) жолнѣровъ** — прибуло десять солдатів, тобто прибули десять солдатів, **ꙋмерло килка люде(й)** — умерло кілька людей, тобто умерли кілька людей тощо.

Звороти **тескно ми** — обридло мені, **жаль ми** — жаль мені, **встыдъ ми** — стидно мені вимагають [при собі], крім давального, ще й родового відмінка, як-от: **тескно ми ꙋбозтва** — обридло мені убозтво, **жаль ми ꙋбогого** — жаль мені убогого [66б]. [Безособові форми] з давальним відмінком: **пристоить** — подобає, **годитсѧ** — можна [годиться], **належить** — належить, **трафѧетсѧ, придаетсѧ** — трапляється, **здае(т)сѧ** — здається, **волно** — можна, **пригожаетсѧ** — виходить, як-от: **пристои(т) чловекꙋ цнотливе жити** — подобає людині чесно жити, **належить панꙋ вѣдати ѿ челѧди** — належить панові знати про слуг.

Проте дуже багато латинських безособових [форм] слов'яни передають описово, наприклад, *вистачає* виражають через прислівник **досыть** — досить, *стидно мені* — через **встыдъ) ми** — сором мені. Замість [безособової форми] *ясно* користуються інфінітивом **знати**, як-от: **знати з плане(т) ѧкий бꙋде(т) рокъ пришлый**.

Немашъ — немає вимагає родового відмінка, як-от: **немашъ пана вдомꙋ** — немає пана вдома, **немашъ гроше(й) в мѣшкꙋ** — немає грошей у мішку [67а].

ПРО ПРИСЛІВНИК

Прислівники сполучаються з родовим відмінком — **много** або **веле** — багато, **троха** і **трошка** — мало, **досыть** — досить, **назаютръ** — післязавтра, як-от: **веле людей, грошей** тощо — багато людей, грошей тощо, **досыть 8роды, хижости, на8ки, смѣлости** — досить вроди, спритності, науки, сміливості, **назаютръ божого нарожена** — на другий день народження божого.

Таким же чином [сполучаються] ступені порівняння [прислівників], як-от: **далеко** — далеко, **далей** — далі, **на(й)далей** — найдалі і **близко, ближей, на(й)ближей** — близько, ближче, найближче, як-от: **новый мостъ недалеко кролевъскихъ палацовъ** — новий міст недалеко від королівських палаців, **слонце дале(й) мѣсеца** — сонце далі, ніж місяць. Сюди ж належить [форма] **вышей, нижей** — вище, нижче, **дл8жей** — довше, **ширей** — ширше та інші [67б].

КОНСТРУКЦІЯ СТУПЕНІВ ПОРІВНЯННЯ ПРИКМЕТНИКІВ

Вищий ступінь порівняння прикметників [вживається] з родовим відмінком [іменника] або з прийменником **між** чи **над**, як-от: **песъ пр8дший кота** — пес прудший за кота або **павъ пенкнѣйший надъ пав8** — павич кращий за свою самичку, **левъ сдожший межи звератами** — лев між звірами лютіший.

Найвищий ступінь порівняння має при собі родовий відмінок множини з прийменником **з̆** — з: **наичистшая з людей матка божая** — найчистіша з людей мати божа.

КЕРУВАННЯ ПРИЙМЕННИКІВ

Прийменники із своїми відмінками вживаються так: **ид8 до пана** — іду до господаря, **богъ есть в небѣ** — бог є в небі, **и на земли** — і на землі. Отже, властиві їм відмінки ти знайдеш при частинах [68а] мови, де кожен [прийменник] відноситься до свого відмінка.

Проте можливі відхилення. Деякі прийменники, подібні значенням, розрізняються щодо відмінків, як-от: **до** і **к8** або **к** — до **до.** Адже **до** керує родовим відмінком, а **к8** або **к** вимагає давального, як-от: **до бога** — до бога, **к8 б(о)г8** — до бога.

У подібному стані знаходяться два прийменники 8 і **при** в значенні «у» (apud). [А саме], 8 вживається тільки з родовим відмінком, а **при** — з давальним, наприклад: **за цнот8 есть нагорода 8 б(о)га** — за доброчесність — у бога нагорода, **добре есть светымъ при бог8** — добре святим у бога.

Далі, 8 — у при займенниках **ѩ, ты, wнъ** — я, ти, він сполучається

із знахідним відмінком, як-от: **приꙗтель бы(л) ꙋ мене на ѡбѣди** — приятель був у мене на обіді, **веле есть ꙋ тебе гостей** — багато в тебе гостей [68б].

Якщо **предъ** означає coram [в присутності] і ante [перед] і сполучається з дієсловами активного або середнього стану на означення нерухомості, то [цей прийменник] тоді керує орудним відмінком, як-от: **слꙋги стоꙗть пре(д) паномъ** — слуги стоять в присутності пана; **схоластици читаютъ лекцію предъ ѡбѣдомъ** — учителі читають лекцію перед обідом.

При деяких же дієсловах руху ставиться знахідний відмінок, як-от: **пришолъ слꙋга предъ пана** — з'явився слуга перед паном.

Якщо ж **предъ** означає те, що й prae, propter [через, внаслідок], то він сполучається з орудним відмінком, як-от: **не моглемъ предъ хоробою до тебе приехати** — не міг через хворобу до тебе прибути.

За в значенні pro [за] сполучає із знахідним відмінком, як-от: **штꙋка ꙁа штꙋкꙋ** — мистецтво за мистецтво, **ласка ꙁа ласкꙋ** — ласка за ласку; **милость ꙁа милость** — любов за любов [69а]. Але **ꙁа**, означаючи «по той бік», сполучається з орудним відмінком, при дієсловах на означення спокою, як-от: **войско стоитъ ꙁа рѣкою** — військо стоїть за рікою, **гости седꙗтъ ꙁа столомъ** — гості сидять за столом. При дієсловах же на означення руху [прийменник **ꙁа**] ставиться із знахідним відмінком, як-от: **ехалъ жекглꙗръ ꙁа море** — поплив моряк за море, **скочилъ хлопъ ꙁа конꙗ** — перескочив чоловік через коня.

[Прийменник] **в** — в, на означення «в місці», полюбляє орудний відмінок, а на означення «в місце» — знахідний: **идꙋ в мѣсто** — іду в місто і **идꙋ в мѣсти** — іду по місту, **Сарбона есть в Парижꙋ** — Сорбона знаходиться в Парижі. Сюди належать [прийменники]: **межи** — між, **подъ** — під, **надъ** — над.

По, в залежності від значення, вживається в різних конструкціях, а саме: в значенні «по» або «за», він вживається із знахідним відмінком, як-от: **ꙋпалъ в ꙗмꙋ по пасъ** — він упав в яму по пояс [69б]; **поехалъ до Римꙋ по благословенство** — він прибув до Риму по благословення, **пошолъ на рыно(к) по хлѣбъ** — він прибув на ринок по хліб.

[Прийменник] **по** в значенні «ex [з, від]» супроводиться давальним відмінком, як-от: **сынъ великий скарбы вꙁꙗ(л) по ѡ(т)цꙋ** — син великі скарби взяв по батькові.

Давальний відмінок має місце і тоді, коли **по** означає «post (по)», як-от: **пришолъ по ѡбѣдованю** — він прийшов по обіді, **в часъ лыжка по вечери** — ложка по вечері — це прислів'я.

З прийменниками можливі також і несталі відмінки, як-от: **по ѡбѣди** — по обіді, **при желѣꙁи** — при залізі, **при шапцѣ** — при шапці.

Сказаного про синтаксис досить, і хай це буде для більшої слави бога, благословенної діви Марії, а також і на честь усіх святих. Амінь [70а].

СЛОВ'ЯНСЬКІ ЧИСЛОВІ ЗНАКИ

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		11	12	13	14
а҃	в҃	г҃	д҃	є҃	ѕ҃	з҃	и҃	ѳ҃	і҃	.	аі	ві	гі	ді

15	16	17	18	19		20	21	22	
єі	ѕі	зі	иі	ѳі	.	к	ка	кв	і так далі.

30	40	50	60	70	80	90	100	200	300	400
л҃	м҃	н҃	ѯ҃	о҃	п҃	ч҃	р҃	с҃	т҃	ѵ҃

500	600	700	800	900		1000	2000	3000	4000	5000
ф҃	х҃	ѱ҃	ѿ҃	ц҃	.	҂а	҂в	҂г	҂д	҂є

і так далі, додаючи до кожного позначку, як-от:

҂к : ҂м ҂ѯ ҂єі ҂зі ҂ѳі ҂о ҂п ҂ч ҂р тощо.

ЕПІГРАМА НА КНИГУ

В рідній країні, о книго, такою ніколи не знана,
Мову слов'янську містиш ти на своїх сторінках.
Але як утвір пера, в Лютеції явлений світу,
Мати Сорбонна тебе горне до лона свого.
Щедро живила її молоком священним Паллада
І оточила навкруг хором красунь-пієрід.
Тим-то не вельми цінуй мене, книго, спорудника твого,
А щонайбільш поважай матір — підпору твою.

Іван Ужевич слов'янин,
святої теології студент

Hymnus qui sub elevationem corporis christi Domini canitur[1]

Видѣхомъ свѣетъ истинный, и, приахомъ
дѹхъ небесный, обрѣтохомъ вѣрѹ истиннѹю
неразделимой свѧтой тройци (покланѧе'мъсѧ) табо насъ спасла есть

Hymnus B. virg. M quem coronidis loco salpissime canunt[2]

достойно есть ꙗко воистиннѹ
блажити тѧ
богородице, присно блаженнѹю
и пренепорочнѹю и матеръ бога
нашего
честнѣйшѹю херѹвимъ, и славнѣйшѹю воистиннѹ
серафимъ, без истленїѧ бога слова рожшѹю сѹщѹю
богородицѹ тѧ величаемъ

---

[1] Гімн, що співається під час вшестя тіла Христа божого.
[2] Гімн благословенної діви Марії, який на закінчення найчастіше співають.

ЗМІСТ РУКОПИСУ*

* Зміст рукопису подається за загальною нумерацією сторінок даного видання.

ПРИМІТКИ

ВСТУПНІ ЗАУВАЖЕННЯ

Текст паризького й арраського рукописів граматики І. Ужевича в своїй латинській і слов'янській частинах в основному подібний, а місцями й тотожний.

Проте кожен із цих автографів має і свої, іноді важливі, відмінності, у зв'язку з якими В. Ягич у своїй рецензії, розглянутій у вступній статті до цього видання, висловився про арраський рукопис як про обробку паризького, дещо поширену, а подекуди ніби й поліпшену.

Різницю в літературному оформленні автографів — на початку і наприкінці кожного з них — легко помітити в процесі читання. Інша справа з розходженнями у викладі граматичного матеріалу.

Тут, по-перше, мають місце не тільки розширення, як вважає В. Ягич, але й значні скорочення у викладі окремих розділів і підрозділів в арраському рукописі, порівнюючи з рукописом паризьким. По-друге, і це, очевидно, головне, автор вносить у ряді випадків певні, іноді важливі, зміни у виклад тих або інших граматичних явищ, а також у визначення окремих граматичних категорій. По-третє, є свої труднощі в тлумаченні окремих місць рукописів. Цим питанням і присвячені примітки.

До стор. 2б:

Автор практично знайомить читача з двома різновидами кирилиці, називаючи її слов'янським алфавітом. Перший різновид, яким, як зазначає Ужевич, «користуються друкарі (типографи) при друкуванні», поширений на протязі всього тексту в заголовках, в прикладах і в парадигмах, і другий — «писарський», тобто рукописний, вживається автором в ілюстративній частині тексту обох рукописів. В арраському рукописі ці різновиди кирилиці наведено теж (6_2, $7_{1,2}$), але не згадано про їх призначення.

До стор. 2б:

В алфавіті паризького рукопису міститься знак **оу** (2б), відсутній в алфавіті арраського. В тексті обох автографів автор використовує цю літеру лише випадково, в окремих складах і словах, як-от: **воу** (3б), **соу** $(8)_2$, **моужъ** (4а), **послоу́шный**, **оучо́ный** (9а), **бѹдоѹ** (44_1). В алфавіті арраського рукопису, на відміну від паризького, з'являється **Ж** (7_2), вимову якого Ужевич пояснює як **у** (19_1), але цим знаком у тексті зовсім не користується.

До стор. 3а:

Оберненим алфавітом Ужевич починає низку практичних шкільних вправ, приділивши їм менше місця в паризькому (3а—4б) і значно більше — в арраському рукописі (8_1—12_1). Вказівка автора в паризькому рукописі на практичне призначення цих вправ тим цікавіша, що подібні ж вправи можна знайти, наприклад, у підручнику для навчання гра-

моти Івана Федорова (1574 р.), сторінки Б—Д і Є—И якого відповідають сторінкам 3а, б паризького рукопису, а сторінки О—ГІ, ДІ—ЗІ і ИІ—КА — сторінкам 8_1—10_2 рукопису арраського.

До стор. 5б:

Слов'янські назви літер кирилиці в паризькому рукописі автор передає, в основному, засобами латинської графіки з домішкою деяких знаків кирилівського і грецького алфавітів, а для передачі звуків **ж** і **ш**, відсутніх у латинській мові, користується відповідними знаками французької мови (giβИτε, ighe, nach, ichica). В арраському рукописі латинську графіку використано послідовніше (6_2, $7_{1,2}$). Слов'янські і грецькі знаки зникають, для позначення **ж** залишається прийом французької вимови (giuite, ige, igitsa), але для точнішої вимови **ш** і слов'янського **л** автор залучає графічні засоби польської мови (nasz при cha; psałom, titła). Крім того, в арраському рукописі окремими рубриками подано назви літер ще й кирилівським уставом та скорописом. Всі ці спроби фонетичної транскрипції слов'янських назв знаків кирилівського алфавіту можуть пригодитися для висновків про фонетичні риси мови автора і мови, описуваної в його граматиці.

До стор. 6а:

Ужевич, як і інші граматисти його часу, йдучи за античною традицією, не проводить чіткої різниці між звуком і літерою, хоч і розуміє, що літера — це знак для зображення звука. В українському перекладі цю невиразність, як і, в міру можливості, стиль Ужевича в цілому, збережено. Пояснення до літер, наведені в паризькому рукописі (6а—8б), в арраському (18_1—19_1) зведено до мінімуму, а саме, збережено: а) перелік приголосних; б) перелік голосних, що можуть стояти і на початку, і тих, що стоять лише в середині і наприкінці слова; в) погляд на дифтонги; г) вказівку на роль важкого наголосу наприкінці слова; д) погляд автора на **ъ** і **ь** як на голосні і їх функції поруч із приголосними. Решта тексту цього розділу в паризькому рукописі до арраського рукопису не ввійшла, в тому числі і практичні настанови, а також окремі поради щодо вимови голосних і приголосних описуваної Ужевичем в його граматиці мови.

До стор. 7а:

Автор додержується ще поширеної і в XVII ст. хибної думки, ніби Ієронім (IV ст. н. е.), перекладач Біблії на латинську мову, склав глаголицю на основі кирилівського алфавіту.

До стор. 7б:

1. В українському перекладі вміщено займенник **ѧ**, пропущений у латинському тексті «Ita quoque [**ѧ**] significat ego» (6-й рядок зверху).
2. В українському перекладі вписано літеру **в**, пропущену в латинському тексті «Vetiam induit naturam literae [**в**] ut **Ѥѵ҆́севїа**» (7-й рядок знизу).
3. В латинському тексті «ut **двόръ** non **дворъ**» автор повинен був написати «non **дѵ҆́оръ**» (4-й рядок знизу). Цей недогляд автора виправлено в українському перекладі.

До стор. 8а:

У паризькому рукописі Ужевич тільки вказує на те, що слов'яни, як і латини, мають вісім частин мови, а в арраському (20_2) називає кожну з них.

До стор. 8б:

У паризькому рукописі розділ «Про частини мови» починається з прикметника, але ступені порівняння розглядаються після відмін іменника. В арраському рукописі весь матеріал про прикметник міститься після іменника (21_2—33_2). При однаковому погляді автора на родові прикметникові закінчення, в паризькому рукописі відмінюється лише прикметник чоловічого роду твердої і м'якої групи (4а), а в арраському рукописі йдеться про першу чоловічу і другу жіночу відміни (29_2—$30_{1,2}$).

До стор. 10б:

І в парадигмах, і в ілюстративній частині своєї граматики Ужевич широко використовує лексику і фразеологію, властиву українській літературній мові XVII ст., яку досить повно кодифікує «Синоніма славєнороська» в своїй лівій половині. Цей лексично-фразеологічний матеріал автор, як правило, перекладає латинською мовою своєї епохи, норми якої іноді відходять не лише формою, але й змістом від літературних норм класичної латині. Цим і пояснюється, що слова **панъ** (12б), **пророкъ** (14б), наприклад, як і більшість лексичного матеріалу своєї граматики, Ужевич перекладає точно, відповідно до норм античної латині: dominus, prophetа, але лексика, породжена громадсько-політичними обставинами, звичаями, побутом, культурою різних народів Заходу і Сходу Європи, зокрема України і Польщі тієї епохи, ставить перед автором свої вимоги. Так, слова, що не мають прямих відповідників у латинській мові, йому доводиться перекладати описово, як-от: краичий — Scindens panem ad mensam regis; **налезиоє** — inventum seu donum pro aliqua re (10б). В перекладі інших слів (наприклад, **воє'вода** — palatinus, кро́ль — rex, dux гетманъ — 61а, 78_2) Ужевич виходив, звичайно, з практики своєї епохи, і тому він міг відтворити латинською мовою зміст цих термінів у відношенні до норм античної латині тільки приблизно, неточно. У нашому українському перекладі латинської частини тексту паризького рукопису свідомо додержано, по можливості, відповідності до лексично-семантичних норм античної (класичної) латині.

До стор. 11а:

Закінчення **-є**, додане до закінчення **-ою** в орудному відмінку однини, або закінчення **-ахъ**, додане до закінчення **-ами** в орудному множини (11б, 21_1), тобто закінчення місцевого відмінка, автор називає «блукаючим відмінком» (див. стор. 18а, 33_2 і всі наступні сторінки в обох варіантах).

До стор. 13а:

Автор помилково написав «ablativus» — орудний відм., замість «vocativus» — кличний. В арраському рукописі (23_2) — цю помилку виправлено.

До стор. 14а:

Матеръ замість **мати** (діалектна форма) в арраському рукописі теж (24_2).

До стор. 17б:

Автор помилково вжив форму **найслодшоє** замість **слодшоє** в графі для вищого ступеня порівняння.

До стор. 18б:

В арраському рукописі (38_2—42_1) мають місце розділи (зовсім відсутні в паризькому рукописі):

а) De compositione, variatione ac derivatione nominum — Про будову та розходження в формах та в походженні іменників, про творення власних назв пестливих іменників і прикметників.

б) De generibus nominum — Про рід іменників.

До стор. 18б:

При відмінюванні займенника ꙗ в однині родовий відмінок відсутній. В арраському рукописі (34_2) назва його з'являється, але з поміткою: caret — немає.

До стор. 20б:

У паризькому рукописі відмінюються займенники **ктоколвѣвь**, **щоколвекь**, а також займенники **ктось**, **ꙗкій**, **жаденъ** в називному і в родовому відмінках (21а). Ці форми в арраському відсутні, а натомість вміщено відмінювання форм **ѡбадва**, **ѻ҆бедве**, **ѡбое҆** (38_2).

До стор. 22а:

Ця і наступна сторінки (22б), присвячені стилістично-правописним увагам до вживання займенників, в арраському рукописі відсутні зовсім.

До стор. 23а:

Автор підкреслює в паризькому автографі наявність категорії двоїни майже в усіх часах дієслова, але в арраському (42_2—49_2) двоїна відсутня і зберігається лише при відмінюванні дієслова **глаголати** (51_2—58_2).

До стор. 23б:

Під загальним заголовком «De verborum conjugatione» — «Про відміну дієслів» (23б—31а) автор пробує об'єднати в єдиній парадигматичній схемі відмінювання всіх дієслів першої, другої і, очевидно, атематичної дієвідміни. У цій його спробі, можливо, позначається вплив ідей загальної або філософської граматики, зумовлених пізньоантичними та середньовічними традиціями в схемах граматики латинської мови, і, слід гадати, ідей та логічно-математичного методу картезіанської філософії, які трохи пізніше так яскраво виявилися у славнозвісній «Grammaire générale et raisonnee» Арнольта і Ланселота (Париж, 1660 р.). З цими ідеями міг бути знайомий і Ужевич. Однак в арраському своєму рукописі він від цієї схеми уже відмовляється (див. наступні примітки), і сама назва розділу про дієслово звучить уже по-іншому: «De conjugationibus verborum» — «Про відміни дієслів» (42_2).

До стор. 23б:

Виходячи із своєї єдиної схеми відмінювання дієслів (див. наступні примітки), Ужевич дає підзаголовок: «Sum Verbum Substantivum sic conjugatur» — «Дієслово «є» основне (визначальне) так відмінюється». Іспанський лінгвіст Франциск Санкцій в своїй «Minerva seu de causis linguae latinae commentarius» (вид. 1587 р. і повторно 1714 р.) так визначив суть терміна «sum verbum substantivum», узвичаєного в граматиках XVII і XVIII ст.: «Не ім'я і не дієслово є визначальним або модифікуючим фактором у реченні, а дієслово «бути» є коренем усіх дієслів, бо всі дієслова, зрештою сходяться до нього» (цит. за кн. Arens, Sprachvissenschaft, der Gang ihrer Entwiklung..., стор. 54). В арраському рукописі, відмовившись від своєї схеми, автор вміщує відмінювання дієслова «бути» після I і II дієвідміни (55_1—57_1).

До стор. 24б:

Термін «умовний спосіб» (Conjunctivus) автор вживає в усіх випадках (27а, 50_1, 57_1, 58_1), крім сторінок 46_2 і 54_1, де вжито термін «Subjunctivus» як рівнозначний до терміна «Conjunctivus». В даному випадку позначилася ще антична традиція, поширена за часів Ужевича в тодішній граматичній літературі.

До стор. 25а:

Форму **бꙋдꙋчи** автор називає в паризькому рукописі дієприкметником самостійним (participium absolutum) і послідовно додержується цього терміна в усіх тих випадках, коли йдеться про дієприслівник теперішнього часу, наприклад: **панꙋючи** (27б), а також 29а, 36а, б, 38а, б, 33а, 43а, б, 61б. В арраському ж рукописі автор цю форму називає герундієм від дієслів **глаголáти** (54_2) і **ѣсти** (58_1). В інших випадках — від дієслів **ковáти** (46_1) і **варити** (50_1) ця форма називається герундій II, а віддієслівні іменники **кованѧ, варенѧ** — герундій I. Автор на ці форми посилається також на наступних сторінках арраського рукопису.

До стор. 25б:

Під заголовком «Conjugatio verborum consequentium unica» (єдина відміна дієслів у їх послідовності) автор реалізує свою спробу застосування до відмінювання всіх дієслів єдиної парадигматичної схеми (25б—28а) на прикладі дієслова **пановати**, як це можна
и й
спостерігати на побудові його форм **пануєшъ — пановалемъ** та багатьох інших. В арраському рукописі Ужевич, повернувшись до досвіду українських граматистів, відмовляється від своєї спроби і послідовно дає парадигми I дієвідміни (**ковáти**), II дієвідміни (**варити**), ц. сл. дієслова **глаголáти, быти, ѣсти** (42_2—58_1).

До стор. 27б:

Автор розподіляє дієслова описуваної ним мови за античною традицією на активні (activa), пасивні (passiva), середні (neutra) і середньопасивні (neutropassiva), але на стор. 29б, замість останнього терміна впроваджує термін «відкладні» (deponentia). Цим же терміном Ужевич користується і в арраському рукописі, так розкриваючи його зміст в розділі «De generibus verborum» (про стан дієслів — стор. 71_2—72_1): «Якщо латинською мовою буде стан активний, пасивний, середній або відкладний, то й слов'янською мовою слід відносити [дієслово] до того ж самого стану». Далі автор уточнює різницю між пасивним і відкладним станом дієслова в описуваній ним мові, не вбачаючи будь-якого розходження між мовою слов'янською і латинською: «адже ж з відкладного [дієслова] не можна утворити активного, як-от: з **дивꙋюсѧ** ти не утвориш **дивꙋю**, так само, як з miror не утвориться miro». До цих міркувань Ужевича слід додати тільки, що він міг і не знати, що в латинській мові у Варрона є також і дієслово miro.

До стор. 28а:

Відповідно до своєї схеми, під заголовком «Forma conjugandorum verborum generalis» (Загальна форма для відмінювання дієслів), на наступних сторінках паризького рукопису (28а—31а) автор послідовно підсумовує свої спостереження над формами дієслова, які він вважає основними, зокрема приділяє увагу взаємозв'язку між інфінітивом і минулим часом в розділі «Conjectura ex Infinitivo de Praeterito vel vice versa» (30а—31а) і приходить до висновку, що «цей спосіб відмінювання і утворення для всіх дієслів є найвідповідніший» (29б). В арраському рукописі цього розділу, природно, немає, але практичні уваги автора, фонетичні і морфологічні, знайшли своє місце в інших розділах рукопису, де йде мова про ті або інші форми дієслова.

До стор. 31а:

Під заголовком «Добір дієслів з різними закінченнями» на стор. 31а—44а в паризькому рукописі і на стор. 58_1—70_1 в арраському міститься огляд основних форм ряду дієслів, розподілених по групах за ознакою кінцевого складу теперішнього часу 1-ї особи однини, причому принципових розходжень в змісті цих сторінок, крім термінологічних, в рукописах немає.

До стор. 44а:

Зміст сторінок 44а—44б паризького рукопису міститься в арраському на стор. $70_{1,2}$—71_1 під заголовком «Variatio verboru(m) quod prolationem diversorum Sclavónicae Populoru(m) in modis et temporibus observanda brevitur additur (Розходження [в формах] дієслів в часі і способі, поширення яких слід відмітити у різних народів Слов'янщини, до цього додаються). Тут Ужевич ніби перекликається з Й. І. Скалігером, який у своїй «Diatriba de Europaearum linguis» (1610 р.) розподіляє мови Європи за чотирма мовами-матерями (nutrix lingua), а до кожної з них прилучає за ознаками спорідненості менші мови. «Таких головних мов,— зазначає Скалігер,— чотири: латинська, грецька, тевтонська і слов'янська. Ця остання мова-мати розгалужується на багато різновидів: рутенський, польський, боснійський і інші, з яких кожен може доповнювати інший».

До стор. 46а:

Сторінки 46а—48а в паризькому рукописі мають назву «Appendix» (Додаток), де розглядається в морфологічно-словотворчому плані питання про роль прийменника в зміні значення дієслова. Тут автор наближається до усвідомлення категорії виду (див. арраський рукопис — 76_2—77_1).

До стор. 48б:

Питання про прислівник за прикладом сучасних йому латинських і інших граматик на Заході автор опрацьовує на стор. 48б—52б паризького рукопису дуже докладно, визначаючи численні розряди прислівників. В арраському рукописі (72_2—73_1) цей розділ зведено до мінімуму.

До стор. 52б:

В обох рукописах цей розділ (52б—53б; 73_1—74_1) розглядається в розрізі розподілу прийменників за відмінками дієслівного керування.

До стор. 53б:

Розділ про сполучник і вигук викладено в обох рукописах (53б—54а і 74_1—75_1) без істотних розходжень.

До стор. 54б:

У розділі синтаксису (54б—70а) автор паризького рукопису в тому ж порівняльному плані розглядає синтаксичні функції частин мови і, звичайно, як і всі тогочасні граматисти, до аналізу речення не підноситься, хоч саме на матеріалі речення йому нерідко доводиться проводити свої синтаксичні спостереження. В арраському рукописі цей розділ (75_2—84_1) значно стисліший. Причину цього автор частково пояснює (75_2): «У синтаксисі підлягатимуть розглядові лише ті правила, які розходяться з латинською конструкцією».

До стор. 54б:

Як і в латинській граматиці, автор починає цей розділ з аналізу синтаксичних функцій іменника, прикметника (54б, 56а, б) і займенника (56б—57а). Тут же розглядаються і предикативні форми **трєба, шкода, тєскно** (55б) на тій підставі, що з ними вживається родовий відмінок іменника. Арраський рукопис зберігає лише абзац про випадки сполучення іменника з родовим відмінком іменника (75_2—76_1), а названі предикативні форми переніс в розділ «De impersonalibus» (Про безособові [форми]) (79_2).

До стор. 55б:

В латинському тексті (7-й рядок знизу) пропущено слово. Виходячи з контексту і зважаючи на характер латинської лексики автора, даний текст можна виправити так: «**Шкода** [non opus est] seu non oportet», тобто **шкода**, — немає потреби або не слід.

До стор. 56а:

Питання про відмінок іменника при прикметниках вищого і найвищого ступеня в паризькому рукописі розглядається ще на стор. 68а, а в арраському на стор. 77_2.

До стор. 56б:

Тут Ужевич не дає точного перекладу прислів'я **«анимѹшъ панскій...»**, а лише відтворює його провідну думку, використавши для цієї мети латинське віршоване прислів'я.

До стор. 57а:

На стор. 57а—60а в розділі «Verborum Syntaxis» (Синтаксис дієслів) і «Appendix» (Додаток) автор в основному розглядає безприйменникові і прийменникові зв'язки активних дієслів з різними відмінками іменників. В арраському автографі в цьому плані приділено значно менше місця лише окремим питанням, а саме:

а) 57б — про родовий відмінок частинний (genitivus partis) — в арраському рукописі — стор. 76_2;

б) 58а — дієслова **ѹживаю, заживаю, вѣншѹю** з родовим відм. іменника лише названо, а в арраському рукописі вони подані в контексті в розділі «De deponentibus» (Про відкладні дієслова) (79_1), якого в паризькому рукописі немає;

в) 58б — матеріал про родовий відмінок іменників при дієсловах, утворених за допомогою прийменників **ѡ(д), до, на** тощо, міститься в арраському рукописі на стор. 76_2—77_1.

До стор. 60а:

Сторінки 60б—61б паризького автографа в подібному ж викладі відтворено в арраському рукописі під заголовками «De passivius»» (Про пасивні дієслова) ($78_{1,2}$).

До стор. 60б:

У паризькому рукописі, в розділі «Constructio verborum neutrorum» (Конструкція з дієсловами середнього стану) (60б—61б) розглядаються різні випадки вживання форм **естемъ, было, стаю, зоставаю** тощо з різними відмінками іменників. Це ж питання побіжно трактується і в арраському рукописі під заголовком «Constructio verbi substantivi **естемъ** — sum» (78_2).

До стор. 61а:

В абзаці «По-четверте» автор свою думку формулює так: «Дієслово **естемъ...** ставиться з орудним відмінком». Тимчасом як, за його ж термінологією, він повинен був написати «з несталим відмінком» (casus vagabundus — див. стор. 18а).

До стор. 61б:

Про цей латинський зворот в граматиці І. Ужевича, як і про ряд інших латинських граматичних термінів, сказано на стор. 61б—62а; $81_{1,2}$ для пояснення таких граматичних явищ в описуваній ним мові, до яких у латинській мові відповідників немає. Отже, правильно розкриваючи зміст латинського звороту «scripta epistola» (81_1) через **«написавши лист»**, Ужевич приходить до висновку, що латинська форма (дієприкметникова) scripta в орудному відмінку відповідає слов'янській формі **«(на)писавши»**. З цього Ужевич робить висновок: **написавши** — це participium absolutum — дієприкметник самостійний.

До стор. 62а:

На сторінках 62а—65б в паризькому рукописі значно докладніше, ніж в арраському (81_2—82_1), розкрито синтаксичні зв'язки з категорією часу і місця, а також конструкції з інфінітивом і герундієм, зовсім відсутні в арраському рукописі.

До стор. 62б:

Автор наводить приклади латинською мовою: Regnante Ludovico, imperante Caesare тощо і дає паралельні приклади: **за цесара Нерона, за погоди.** Ясно, що твердження «ми користуємося орудним відмінком» може стосуватися лише до латинської конструкції.

До стор. 64а:

Розділи про числівники (64а, б, 65б і 82_2, $83_{1,2}$, 84_2, $85_{1,2}$) в обох рукописах доповнюють один одного. Причому розділ «Carminum compositio» (81_1), відсутній в паризькому рукописі, лишився неопрацьованим і в арраському, ставши там ніби закінченням розділу про числівник у зв'язку з питанням про кількість складів.

До стор. 66б:

В розділі «De impersonalibus» (Про безособові [форми]) (79_2) арраський рукопис не розглядає форм на **-ло.**

До стор. 66б:

Зворот **тескно ми** автор перекладає taedet me [гидко, обридло, набридло мені], а на стор. 55б: **тескно** — poenitet [досадно, прикро]. Таких прикладів синонімічного перекладу слов'янських слів і зворотів на латинську мову в тексті обох рукописів чимало, і вони не тільки свідчать про глибоку обізнаність автора з синонімічним багатством латинської мови, але відіграють важливу роль при дослідженні лексично-семантичного матеріалу граматики І. Ужевича в цілому.

До стор. 67б:

Зміст розділу «De adverbio» (Про прислівник і ступені порівняння прислівника) в арраському рукописі стисло викладено на стор. 80_2—81_1 («De adverbiorum constructione»).

До стор. 68а:

Великий розділ паризького рукопису «Regimen praepositionum» (Керування прийменників) (68а, б, 69а,б, 70а) в арраському рукописі викладено в кількох абзацах ($80_{1,2}$) відносно прийменників **до, за.**

До стор. 68б:

Вислів автора «ȣ при займенниках... сполучається із знахідним відмінком» може відноситись тільки до латинського тексту.

До стор. 69б:

Відносно вислову автора «Прийменник **в** — в на означення місця полюбляє орудний відмінок» див. примітку до стор. 61а.

До стор. 70б:

«Epigramma ad Librum» не тільки розкриває глибокі почуття автора до рідного краю, його безмірну вдячність до «alma mater» — до Сорбонни, його усвідомлення значності виконаної ним праці. Крім того, це звертання до книги промовляє ще й про неабияку вправність автора в техніці віршування. В арраському рукописі міститься (5_2) його 12-тирядковий вірш на герб **«пановъ Брыгаллѣровъ».** Все це разом із віршованою поемою, написаною і надрукованою польською мовою в Кракові (1641 р.), ще раз зміцнює слушність припущення про ідентичність особи Ужевича в Кракові і у Франції.

ПОКАЖЧИК СЛІВ І ГРАМАТИЧНИХ ФОРМ

ВСТУПНІ УВАГИ

Автор граматики послідовно ілюструє свій виклад парадигмами, прикладами, супроводжуючи, як правило, слов'янський текст латинським перекладом.

Призначення «Покажчика» — орієнтувати читача в граматичному матеріалі обох рукописів. У зв'язку з цим граматичні форми, подані в «Покажчику» за алфавітом, мають при собі відповідні позначки до сторінок фотокопій кожного рукопису, а саме: *а* і *б* — для паризького та *1* і *2* — для арраського.

Словникові статті в «Покажчику», при наявності двох і більше форм, укладено за парадигматичним принципом, внаслідок чого початкові граматичні форми (називний відмінок іменника, наприклад, або інфінітив) тільки тоді ставляться на початку статті, коли вони мають місце в тексті рукописів.

У визначенні частин мови і їх форм додержано теперішньої граматичної термінології. Тому, наприклад, несталий відмінок автора (casus vogabundus) послідовно кваліфікується в «Покажчику» як місцевий відмінок, а такі форми, як герундій I і II, дієприкметник самостійний (participium absolutum) тощо, в «Покажчику» названі відповідно: віддієслівний іменник середнього роду, дієприслівник, дієприкметник. Ці форми, в тому числі і форма віддієслівного іменника середнього роду називного відмінка, за автором, який їх ставить у безпосередній зв'язок з основними формами дієслова і в парадигмах, і в численних прикладах, наведених ним у великих окремих розділах паризького (31а—44а) і арраського (38_1—70_1) рукописів, впроваджено також й у відповідні словникові статті «Покажчика».

В алфавіті «Покажчика» в одному розділі об'єднуються слова, що починаються з **ї — и, о — ѡ, ѧ — ꙗ,** хоч їх графічної різниці в межах словникових статей додержано. Однак, для **и** і **ы, є** і **ѣ** збережено окремі місця в алфавіті. У розставленні знаків наголосу автор непослідовний, а в окремих випадках має місце навіть розбіжність у наголошенні тієї ж самої граматичної форми (**позво́лꙗешъ** 32б — **позволꙗ́ешъ** 59_1). У «Покажчику» такі розходження зазначаються, в усіх же інших випадках слово наголошується при наявності наголосу хоч би в одній з однакових граматичних форм у тексті рукописів.

У складному питанні про відтворення правопису слів разом і нарізно в «Покажчику», в основному, додержано теперішніх правил правопису, але в окремих випадках (особливо в правописі прислівників) збережено правопис автора (**поправди, нахвилю, похвили, погултайску, пофранцуску** тощо).

А

а 5б — літ. алф. — **а,** as; ~ 6_2 — **азъ — а.**

а 53б, 7_2, 16_2, 74_1 — спол.

або 53б, 74_2 — спол.

абовѣмъ 54а — спол.

агай 54а, 74_2 — виг.

Ада́мъ 7_2 — ім. вл. ч. одн. наз.

адъ 7_2 — ім. ч. одн. наз.

ажъ 50а — част.

аза, азажъ, азали 51а — част.

азбȣкиведа́ръ 17_2 — ім. ч. одн. наз.

азъ[1] див. літ. алф. **а.**

азъ[2] 51_2 — займ. одн. наз.

албо 53б, 74_2 — спол.

але 54а, 14_1 — спол.

аминь 4 а, б, 5б, 13_1, 14_1 — част.

ангели 4б — ім. множ. наз.

Анкглїа 64а — ім. вл. ж. одн. наз.

ани 50б, 53б, 74_2 — спол.

анимȣ́шъ 56б — ім. ч. одн. наз.; **анимȣ́шȣ** 61а — род.

апо́столскȣю 17_1 — прикм. ж. одн. знах.

апостолъ 20_1 — ім. ч. одн. наз.

Аристо́телесъ 77_2 — ім. вл. ч. одн. наз.

арх̑анъгели 4а — ім. множ. наз.

атоли 50б — спол.

ах̑ъ 54а, 74_2 — виг.

ачъко (л) векъ 54а — спол.

Б

б 5б — літ. алф. — buki; ~ 6_2 — **бȣ́ки,** buki.

барзо 52а — присл.; **барзей** — вищ.; **найбар (з) ей** — найвищ.

бачити 42а, 68_1 — інф.; **бачȣ** — теп. одн. 1 ос.; **бачишъ** — 2 ос.; **бачилемъ** — мин. 1 ос.; **бачъ** — наказ. одн. 2 ос.; **баче́на** — відд. ім. с. одн. наз.; **бачачи** — дієприсл. теп.

ба́чный 32_2 — прикм. ч. одн. наз.; **бачне́йшїй** — вищ.; **найбачнейшїй** — найвищ.

бегȣ 37б, 45а, 64_1 — теп. одн. 1 ос.; **бежишъ** 37б, 64_1 — 2 ос.; **беглемъ, бежа́лемъ** 64_1 — мин. 1 ос.

безконечнȣю 4б — прикм. ж. одн. знах.

безпече́нство 42_1 — ім. с. одн. наз.

безпох̑ибне 50б — присл.

безъ 14а, 24_1 — ім. ч. одн. наз.; **бза** 14а — род.

безъ 52б, 55б, 71б, 73_2 — прийм.

берегъ 13а, 23_1 — ім. ч. одн. наз.

бечȣ 42б, 68_1 — теп. одн. 1 ос.

бити 71_1 — інф.; **бию** 59_2 — теп. одн. 1 ос.

бза див. **безъ.**

bić 44б — інф. (пол.).

благода́телю 4б — ім. ч. одн. дав.

благословенство 70а — ім. с. одн. знах.

благосло́веный 84_1 — прикм. повн. ч. одн. наз.; **бл(а)гословеный** 4б — множ.

благослове́нъ 5б, 11а, 7_2, 16_1 — прикм. кор. ч. одн. наз.; **благосло́вена** 5б, **благословенна** 16_1 — ж.

блаже́нную 71б — прикм. повн. ж. одн. знах.

блаже́нъ 4б, 11а, 32_1 — прикм. кор. ч. одн. наз.

блажи́ти 71б — інф.

блазенская 56б — прикм. ж. одн. наз.

бла́зенъ 13б, 24_1 — ім. ч. одн. наз.

близко 49а, 52а, 67б, 73_2 — присл.; **ближей** 52а, 67б — вищ.; **найближей** — найвищ.

блужу 38б, 65_1 — теп. одн. 1 ос.

во 53б, 71б, 74_1 — спол.

бога́тый 78_2 — прикм. ч. одн. наз.; **богатымъ** — оруд.

богосло́виа 39_1 — ім. с. одн. наз.

богосло́въ 39_1 — ім. ч. одн. наз.

бо́гъ 4б, 7а, 13а, 54б, 56а, 66а, 68а, 7_2, 19_2, 23_1 — ім. ч. одн. наз.; **бо́га** 4а, б, 7б, 68б, 71б, 15_1, 16_2 — род.; **богу** 4б, 68б, 14_2, 15_1, 19_2, 84_1; **богови** 19_2 — дав.; **бога** — 6б, $16_{1,2}$ — знах.; **(о) бо́гу** 7б, **(при) богу** — 68б — місц.; **боже** 19_2 — кл.

богоро́дицы 15_2 — ім. ж. одн. род.; **богоро́дицу** 15_1, 71б — знах.; **богоро́дице** 5б, 71б, 7_2, 15_2 — кл.

бодай 50б — част.; ~ 24а, б, 56_2 — в складі баж. від дієсл. **быти**; ~ 26б. 27б — **пановати**; ~ $45_{1,2}$ — **ковати**; ~ $49_{1,2}$ — **варити**.

боду 37б, 64_2 — теп. одн. 1 ос.; **бодешъ** 37б — 2 ос.; **бодалемъ** — мин. ч. одн. 1 ос.; **боде́на** — відд. ім. с. наз.

божий 56а — прикм. ч. одн. наз.; **божая** 68а — ж.; **бо́жого** 67б, 81_1 — с. род.

бозскїй 10а, 32_1 — прикм. ч. одн. наз.

бо́зство 12б — в парад.; ~ 41_2 — ім. с. одн. наз.

бо́къ 24_1 — ім. ч. одн. наз.

бо́лесть 41_2 — ім. ж. одн. наз.

болший, болшїй див. **великий.**

бороню 77_1 — теп. одн. 1 ос.; **(ся) боронить** 5_2 — 3 ос.

бору 41а, 67_1 — теп. одн. 1 ос.; **борена** 67_1 — відд. ім. с. наз.; **боручи, боручи (сь)** — дієприсл. теп.

босе́нъскїй 17_2 — прикм. ч. одн. наз.

ботахъ 61а — ім. множ. місц.

boiaźń (пол.) 25_1 — ім. ж. одн. наз.

боя́тися 35а, 60_2 — інф.; **боюся** 29б, 35а, 58а, 60_2 — теп. одн. I ос.; **боишся** 60_2 — 2 ос.; **боялемъся** 35а, 60а — мин. ч. одн. 1 ос.; **боячися** 4а — дієприкм. теп. одн. наз.; **боячи (м) ся** 56а — дієприкм. теп. множ. дав.

бракуеть 60а — теп. одн. 3 ос.

бра́тъ 22_1 — ім. ч. одн. наз.; **брата** 58б — знах.

бра́ти 40б, 66_2 — інф.; **беру** — теп. одн. 1 ос.; **берешъ** — 2 ос.; **бралемъ** — мин. ч. 1 ос.; **бери** 6б — наказ. одн. 2 ос.; **бра́на** 40б, 66_2 — відд. ім. с. одн. наз.; **възму, ѿзму** 40б — майб. 1 ос.

братова́я 10б, 12а, 22_1, 31_2 — ім. ж. одн. наз.

бремя 27_2 — ім. с. одн. наз.; **бреме́на** — род.

брехати 37а, 63_2 — інф.; **брешу** — теп. одн. 1 ос.; **бре́шешъ** 37а — 2 ос.; **брехалемъ** 37а, 63_2 — мин. ч. 1 ос.; **бреханя** — відд. ім. с. одн. наз.; **брешучи** 63_2 — дієприсл. теп.

брнꙋ 40а, **брынꙋ** 40а, 66_2 — теп. одн. 1 ос.
бро́въ 14а, 24_2 — ім. ж. одн. наз.
бродїти 51_1 — інф.; **брожꙋ** — теп. одн. 1 ос.; **броди́лемъ** — мин. ч.
броню 58а — теп. одн. 1 ос.
Брыгаллѣровъ 5_2 — ім. вл. множ. род.
бры́дꙋ 50_2, 51_1 — теп. одн. 1 ос.; **брнꙋ́лемъ, бры́лемъ** — мин. ч.
брынꙋ — див. **брнꙋ.**
бꙋбенъ 14а, 24_1 — ім. ч. одн. наз.; **бꙋбна** 14а — род.
бꙋдꙋшого див. **быти.**
бꙋ́ки див. літ. алф. **б.**
бꙋдовнїчий 31_2 — ім. ч. одн. наз.
бы 51а — част.
быле, быле тыле 51б — присл.
былемъ див. **быти.**
былмъ, былъ див. **быти.**
бынамне (й) 50б — присл.
бы́ти, бы́ть 25а, 57_1 — інф.; **е́стемъ** 23б, 60б, 55_1, $78_{1,2}$; **ѩмъ есть** 23б — теп. одн. 1 ос.; **естемъ** 25а — в складі теп. і майб. ум.; 78_1 — у складі мин.; **естесь** 23б, 14_1, 55_1, **ты сь есть** 23б — теп. 2 ос.; **есть** 23б, 56а, 57а, 60б, 61а, 63а, 68а — б, 69б, 55_1, 82_1 — 3 ос.; **естесва, естехва** 23б — дв. 1 ос.; **естеста** — 2 ос.; **естесмы** 23б, 55_1 — множ. 1 ос.; **естесте** 55_2 — 2 ос.; **сꙋ́ть** 23б, 55_2; **бы́лемъ** 23б, 55_2, 78_2; **ѩмъ былъ** 23б — мин. ч. одн. 1 ос.; **былесь** 23б, 55_2, **тысь бы (л)** 23б — 2 ос., **бы́лъ** 23б, 68б, 55_2 — 3 ос.; **была́мъ** 23б, 55_2 — ж. 1 ос.; **былась** — 2 ос.; **была** 23б, 63а — 3 ос.; **быломъ** 24а, 55_2 — с. 1 ос.; **былось** — 2 ос.; **было** — 3 ос.; ~ 61б — безособ.; **былахва** 23б — дв. 1 ос.; **былиста, быласта** — 2 ос.; **былисмы** 23б, 55_2 — множ. 1 ос.; **былисте** — 2 ос.; **были** 23б, 55_2, 62б — 3 ос.; **быхъ** 24а, б, 26а, б — у складі наказ., баж. ум. дієсл. **быти, пано́вати; бымъ** $45_{1,2}$, $49_{1,2}$, 56_2 — у складі баж. ум. дієсл. **кова́ти, вари́ти, быти** — аор. одн. 1 ос.; **бысь** — 2 ос.; **бы** — 3 ос.; **быхва** 24а, б, 26а, б, 27а — дв. 1 ос., **быста** — 2 ос.; **бѣховѣ, бѣхове** 25а — дв. 1 ос.; **быста** — 2 ос., **былахва, быласва** — дв. 1 ос.; **была́ста** — 2 ос.; **бысмы** 24б, 26а—б, 27а, 45а, 49_2, 56_2 — множ. 1 ос.; **бысте** — 2 ос.; **бы** — 3 ос.; **быша** 16_2 — аор. мн. 3 ос.; **былъ** 24а, б, 27а, 49_2, 56_2 — в скл. наказ. баж. дієсл. **быти, пановати, кова́ти, вари́ти;** мин. одн. ч.; **была** — ж.; **было** — с.; **были** — множ. **бꙋдꙋ** 4б, 24а, 57а, 63а, 67а, 13_1, 56_1 — майб. одн. 1 ос., **бꙋдешъ** — 2 ос.; **бꙋдьть** 63а, 66а, 67а; **бꙋде** 61б, 53_1 — 3 ос.; **бꙋдева** 24а — дв. 1 ос.; **бꙋдета** — 2 ос.; **бꙋдемо** 24а, **бꙋдемъ** 56_1 — множ. 1 ос.; **бꙋдете** — 2 ос.; **бꙋдꙋть** — 3 ос.; ~ 26а — в складі майб. дієсл. **пановати;** ~ 44_{1-2} — **кова́ти;** ~ 48_2 — **вари́ти;** ~ 52_2, 53_1 — **глаголáти; бꙋдь** 24а, 28а, 56_1, **бꙋди** 14_1 — наказ. одн. 2 ос.; **нехай бꙋдеть** 4б, 24а, 56_1, **да бꙋде (т)** 13_1 — 3 ос.; **бꙋдва** 24а — дв. 1 ос.; **бꙋдта** — 2 ос.; **бꙋдмы** 24а, 56_1 — множ. 1 ос.; **бꙋдте** — 2 ос.; **нехай бꙋдꙋть** — 3 ос.; **бꙋдꙋчий** 25а, **бꙋдꙋчїи** 57_1 — дієприкм. ч. одн. наз.; **бꙋдꙋчаѧ** 25а, 27_1 — ж.; **бꙋдꙋчое** — с.; **бꙋдꙋщаго** 17_1 — ч. род.; **бꙋдꙋчи** 25а, 57_1 — дієприсл. теп.
бѣга́еть 22б — теп. одн. 3 ос.
бѣгано 79_2 — предик.

бѣды 59б, 79_1 — ім. ж. одн. род.; **з бѣды** 51б — присл.
бѣлость 76_1 — ім. ж. одн. наз.

В

в 5б — літ. алф. — **веди; ~** 6_2 **вѣди** — viedi.
в 1б, 4а, б, 5б; **въ** 18а, б, 22б, 46б, 47б, 53а, 60б, 61а, 62а, б, 63а, 65б, 67а, 68а, 69б, 79а, 5_2, 14_1, 16_1, 17_1, 34_1, 74_1; **во** 53б, $16_{1,2}$, 17_1, 78_2; **въ** 4б — прийм.
ва́блю, ваблюся 45а, 72_1 — теп. одн. 1 ос.; **вабить** 60а — 3 ос.
вадити 38а, б, 64_2 — інф.; **важ8** 38а, 64_2 — теп. одн. 1 ос.; **вадишъ** — 2 ос.; **вадилемъ** — мин. ч. одн. 1 ос.; **важена** 38б, 64_2 — відд. ім. с. одн. наз.; **вадячи** 38б, 64_2, 65_1 — дієприсл. теп.
важ8 39а, 65_2 — теп. одн. 1 ос.; **важъ** — наказ. одн. 2 ос.
вами } див. **вы.**
вамъ }
вари́ти 40б, 50_1, 67_1, **вари́ть** 50_1 — інф.; **вар8** 40б, 41а, 47_2, 67_1 — теп. одн. 1 ос.; **ва́ришъ** 40б, 47_2, 67_1 — 2 ос.; **варить** 47_2 — 3 ос.; **ва́римъ** — множ. 1 ос.; **варите** 48_1 — 2 ос.; **варять** — 3 ос.; **вари́лемъ** 40б, 48_1, 67_1 — мин. ч. одн. 1 ос.; **варилесь** 48_1 — 2 ос.; **вари́лъ** — 3 ос.; **вари́ламъ** — ж. 1 ос.; **вари́лась** — 2 ос.; **вари́ла** — 3 ос.; **вари́ломъ** — с. 1 ос.; **вари́лось** — 2 ос.; **вари́ло** — 3 ос.; **вари́лисмы** 48_2 — множ. 1 ос.; **вари́листе** — 2 ос.; **вари́ли** — 3 ос.; **б8д8 варити** — майб. в парад.; **вари** — наказ. одн. 2 ос.; **нехай вари (т)** — 3 ос.; **варѣмо** 49_1 — множ. 1 ос.; **варѣте** — 2 ос.; **нехай варять** — 3 ос.; **бодай бымъ варилъ** — баж. теп. імпрф. прф. в парад.; **варе́на** 41а, 50_1, 67_1 — відд. ім. с. одн. наз.; **варачый** 50_1 — дієприкм. ч. одн. наз.; **ва́рачая** — ж.; **варачое'** — с.; **ва́рачи** — 50_1, 67_1 — дієприсл. теп.
васъ див. **вы**
вашъ, вашый 20а, 36_1 — займ. ч. одн. наз.; **ваша, вашая** 20а — ж.; **вашое'** 20а, 36_1, **ваше** 20а — с.; **вашого** 20а, **вашого** 36_1 — ч. род.; **вашои** 20а, **вашои** 36_1 — ж.; **вашого** 20а, 36_1 — с.
вдя́чного 55б — прикм. ч. одн. род.
вдячность 41_2 — ім. ж. одн. наз.
ведле 52б, 73_2 — прийм.
ведл8гъ 52б, 73_1 — прийм.
вед8 38а, 64_2 — теп. одн. 1 ос.
вез8 40а, 66_1 — теп. одн. 1 ос.
ве́ле 51а, 52а, 67б, 68б, 81_1 — присл.; **венце́й** 52а — вищ.; **найвенце́й** — найвищ.
велекроть 50а — присл.
великий 17б, **велúкїй** 33_2 — прикм. ч. одн. наз.; **великого** 55б, 61а — род.; **вели́кихъ** 55б — множ. род.; **великий** 70а — знах.; **болший** 17б, **болшїй** 32_2; **венкший** 17б — вищ. **найбольший** 17б, **наиболшїй** 33_2, **найвенкший** 17б — найвищ.
величаемъ 71б — теп. множ. 1 ос.
вене́цъ 24_1 — ім. ч. одн. наз.
Венигры 64а — ім. вл. множ. знах.
венкший див. **великий.**
вено́къ 24_1 — ім. ч. одн. наз.
венцей див. **веле.**
венцъ 53б — спол.
верещáти 43б, 69_2 — інф.; **верещ8, врещ8** 43б — теп. одн. 1 ос.; **ве-**

рещишъ 43б, 69_2 — 2 ос.; **верещалемъ** — мин. одн. ч. 1 ос.; **верещана** — відд. ім. с. одн. наз.; **верещачи** 44а, 69_2 — дієприсл. теп.
весела 59б — ім. с. одн. род.
вечéри 77_1 — ім. ж. одн. род.; **(по) вечери** 70а — місц.
вечоръ 49б — присл.
видимымъ 16_1 — прикм. множ. дав.
вжды 54а — присл.
взаемъ 50б — присл.
взнакъ 49б — присл.
взялъ 22а, 70а, **взялъ** 22а — мин. ч. одн.
видѣхомъ 71б — аор. множ. 1 ос.
вижꙋ 6б — теп. одн. 1 ос.
ви́лы 39_2 — ім. множ. наз.
виненъ 55б — прикм. предик.
вино 53б, 74_2 — ім. с. одн. наз.; **вина** 57б, 59б — род.
виншꙋю 33а, 58а; **вѣншꙋю** 79_1 — теп. одн. 1 ос.
ви́шꙋ 37а, 63_1 — теп. одн. 1 ос.
вию 33б, **вїю** 59_2 — теп. одн. 1 ос.
владаю 60а — теп. одн. 1 ос.
владыка 4а, 19_2, 20_1 — ім. ч. одн. наз.; **влады́це** 4б — дав.
влекꙋ 35б — теп. одн. 1 ос.
влоскꙋю 64а — прикм. ж. одн. знах.
волѹкъ 56б — ім. ч. одн. наз.; **волѹки** 64а — множ. знах.
влочꙋ 42а, 68_1, **волочꙋ** 68_1 — теп. одн. 1 ос.
вло́шка 11б, 21_1 — ім. ж. одн. наз.
вметъ 50а — присл.
внꙋтръ 49а — присл.
во див. **в**
воведи 13_1, 14_1 — наказ. одн. 2 ос.
вода 41_2 — ім. ж. одн. наз.
вое'ва́ти 33а, 60_2, **воіовати** 33а — інф.; **воюю** 33а, 60_2 — теп. одн. 1 ос.; **воюешъ** — 2 ос.; **вое'валемъ, воіовалемъ** 33а — мин. 1 ос.; **вое'ва́на** 33а, 60_2, **воіова́на** 33а — відд. ім. с. одн. наз.
вое'во́да 11б, 31_2, 39_2, 41_2 — ім. ч. одн. наз.
вое'во́диная 22_1, 40_1 — ім. ж. одн. наз.
вое'во́динъ 11а, 31_2 — прикм. ч. одн. наз.; **вое'во́дина** — ж.; **вое'во́дино** — с.
вое'во́дичъ 40_1 — ім. ч. одн. наз.
вое'водянка 40_1 — ім. ж. одн. наз.
вожꙋ 38б, 65_1 — теп. одн. 1 ос.
возлюбленъ 11а — дієприкм. мин. ч. одн. наз.
во́йско 69б, 23_1, 80_2 — ім. с. одн. наз.; **войскомъ** 60а — ор.
воіовати — див. **воевати.**
воистиннꙋ 71б — присл.
возглаголю див. **глаголати.**
возни́ца 40_2 — ім. ч. одн. наз.
возъ 40_2 — ім. ч. одн. наз.; **возомъ** 60а — ор.
волане 25_2 — ім. с. одн. наз.
волно 67а — присл.
волосовъ 59б — ім. множ. род.
волочꙋ див. **влочꙋ.**
воловня 15б, 27_2 — ім. ж. одн. наз.
волъ 55б, 64б, 82_2 — ім. ч. одн. наз.; **вола** 60б — знах.; **волы** 64б, 82_2 — множ. наз.; **воловъ** 64б, 82_2 — род.; **волы** 83_2 — знах.
волю 62_1 — теп. одн. 1 ос.
воля 13_1, 14_1 — ім. ж. одн. наз.
вонтлю 36а, **вонтплю** 62_1 — теп. одн. 1 ос.; **вонтпена** 36а — відд. ім. одн. наз.; **вонтпячий** 62_1 — дієприкм. теп. одн. наз.; **вонтпячи** 36а, 62_1 — дієприсл. теп.
воплотивъшагося 16_2 — дієприкм. ч. одн. знах.; **воплотивъшимъ бося** 7_2 — оруд.
ворошꙋ 63_1 — теп. одн. 1 ос.
ворчꙋ 42б, 68_1 — теп. одн. 1 ос.

воръ 13б — ім. ч. одн. наз.
воскресе'нїѧ 17_1 — ім. с. одн. род.
воскресша 16_2 — дієприкм. мин. ч. одн. знах.
восхоще (т) 4а — майб. одн. 3 ос.
вочеловѣчившасѧ 16_2 — дієприкм. теп. одн. знах.
вписати 47б — інф.
всего 14_1 — займ. с. одн. род.
вседе (р) житель 4а, 20_1 — ім. ч. одн. наз.; **вседержителю** 4б — дав.; **вседержителѧ** — знах.
всезаедно 51а – присл.
всемогꙋчий 54б, 32_2 — прикм. ч. одн. наз.
всихъ див. **всѣ.**
вспакъ 49б — присл.
встанеть 65б — майб. одн. 3 ос.
встыдъ 66б, 67а, 80_1 — предик.; ~ 80_1 — ім. ч. одн. наз.
всѣ 4б — займ. множ. наз.; **всѣхъ** 16_2 — род.; **всѧ** 16_2 — с. наз.; **всѣмъ** 16_1 — ч. дав.; **всѣми** 4а, 53б — ор.; **во всихъ** 53б — місц.
всюды 49а — присл.
всѧ див. **всѣ.**
вто́рый 64б, 84_2 — числ. пор. ч. наз.
вты (м) 49б — спол.
вшедшаго 16_2 — дієприкм. ч. одн. знах.
вшетеченство 42_1 — ім. с. одн. наз.
възмꙋ див. **бра́ти.**
вы 19а, 24а, 57а, $35_{1,2}$, 43_1, 44_1, 48_1, $52_{1,2}$, 55_2 — займ. множ. 2 ос. наз., **васъ** 19а, 35_2 — род.; **вамъ** 4б — дав.; **васъ** 19а, 35_2 — знах.; **вами** 4а — ор.; **вы́** 19а, 35_2 — кл.
вы 46б, 48а — преф.
выбити 48а — інф.
выгнати 48а — інф.
выда́токъ 24_1 — ім. ч. одн. наз.
выкрешꙋ 37а — майб. одн. 1 ос.
вылика́ю 34а, 60_1 — теп. одн. 1 ос.
вылию 34а, 60_1 — майб. одн. 1 ос.
вымовлѧете 57а — теп. множ. 2 ос.
вымо́въца 11а, **вымовца** 21_1 — ім. ч. одн. наз.
выпадаю 46б — теп. одн. 1 ос.
выпити 48а -- інф.
выро́докъ 24_1 — ім. ч. одн. наз.
высо́кїй 9а, 33_1 — прикм. ч. одн. наз.; **вышший** 33_1 — вищ.
выстꙋпити 48а — інф.
вытрвати 48а — інф.
выхованѧ 61а — ім. с. одн. род.
вышей 67б — присл. вищ.
вылю 33б, 59_2 — теп. одн. 1 ос.; **вые'шь** 33б — 2 ос.; **вылемъ** — мин. ч. 1 ос.
в (ѣ) дати 67а — інф.
вѣди див. літ. алф. **в.**
вѣмъ 66а — теп. одн. 1 ос.
вѣка 17_1 — ім. ч. одн. род.; **вѣковъ** 4б, 13_1, 14_1, 17_1, **вѣ́къ** 16_2 — множ. род.; **вѣки** 17_1 — знах.
вѣншꙋю див. **виншꙋю.**
вѣ́ры 16_1 — ім. ж. одн. род.; **вѣрꙋ** 71б — знах.
вѣрꙋ 41а, 67_1, **вѣ́рꙋю** 16_1 — теп. одн. 1 ос.; **вѣрачи** 41а — дієприсл. теп.
вѣсть 16б, 28_2, 41_1 — ім. ж. одн. наз.
вѣтроногїй 39_1 — прикм. ч. одн. наз.
вѣчного 58б — прикм. ч. одн. род.; **вѣчны (и)** 4б — знах.
вѣю 34а, 61_1 — теп. одн. 1 ос.; **вѣѧлемъ** 61_1 — мин. ч.
вѧзати 39б — інф.; **вѧжꙋ** — теп. одн. 1 ос.; **вѧ́жешъ** — 2 ос.; **вѧзалемъ** — мин. ч. одн. 1 ос.; **вѧзанѧ** — відд. ім. с. одн. наз.
вѧзень 15а, 27_1 — ім. ч. одн. наз.

Г

г 5б — літ. алф. — hlahol; ~ 6_2 — **гла́голь** — głaoul.
галла 54а, 74_2 — виг.
где 49а, б — присл.
гдеколвекъ 49а — присл.
гдыжъ 5_2 — спол.
гдысь 50а — присл.
Генрикъ 61а — ім. вл. ч. одн. наз.
гербъ 5_2 — ім. ч. одн. знах.
Герк8лесъ 56б — ім. вл. ч. одн. наз.
гетма́нскїй 55а, 76_1 — прикм. ч. одн. наз.
ге́тманъ 55а, 61а — ім. ч. одн. наз.; **гетмана** 55а — род.; **гетма́номъ** 61б, 78_2 — ор.
гисторїю 66а — ім. ж. одн. знах.
гишпа́нского 76_1 — прикм. ч. одн. род.
глаголати 44б, 54_1, 55_1 — інф.; **глаго́лю** 19_2, 51_2 — теп. одн. 1 ос. в парад.; **глаголеши** 55_1 — 2 ос.; **глаголахъ** 44б, 55_1—аор. одн. 1 ос.; ~$52_{1,\ 2}$ — в парад.; **б8д8 глагола́ти** 52_2, **возглаголю** 53_1 — майб. в парад.; **глаголи, да глаго́леши** — наказ. одн. 2 ос.; **да глаго́леть** — 3 ос.; **глаголѣмъ, да глаго́ле (м)** — множ. 1 ос.; **глаголѣте, да гла́голете** — 2 ос.; **да глаго́лють** — 3 ос.; **да глаголю** 54_2 — баж. теп. одн. 1 ос.; **да глаго́леши** — 2 ос.; **дабы, аще бы глаголахъ** — мин. одн. 1 ос.; **глагола́ние** — відд. ім. с. наз.; **глаголющїй, глаго́лющаѧ, глаголющое'** — дієприкм. теп. одн. наз.; **глагола́ный** — дієприкм. мин. ч. наз.; **глагола́наѧ** — ж.; **глагола́ное** — с.; **глаголюще** 54_2 — дієприсл. теп.
глаголъ 19_2 — ім. ч. одн. наз.; **глаголы** — множ.
глаголь — див. літ. алф. **г**.
глаж8 38б, 65_1 — теп. одн. 1 ос.
глеж8 38б — теп. одн. 1 ос.
гл8бокїй 18а, 33_1 — прикм. ч. одн. наз.; **гл8бшый** 18а, **гл8бший** 33_1 — вищ.
гл8пства 80_1 — ім. с. одн. род.
гнет8 43а, 69_1 — теп. одн. 1 ос.
гною 34б, 35а — теп. одн. 1 ос.
го-го-го 54а, 74_2 — виг.
говор8 41а, 67_1 — теп. одн. 1 ос.
годины 59а, 62б — ім. одн. ж. род.; **годи́ною** 62б — ор.
годитсѧ 67а — теп. одн. 3 ос.
годный 55б — прикм. одн. ч. наз.
гоити 34б, 60_1 — інф.; **гою** — теп. одн. 1 ос.; **гоишъ** — 2 ос.; **гоилемъ** — мин. ч. 1 ос.; **гое'нѧ** — відд. ім. с. одн. наз.
гойда, гойде, гойбре, гоцъ 54а, 74_2 — виг.
Гол (л) ѧндїа 64а — ім. вл. ж. одн. наз.
голос8 55б — ім. ч. одн. род.
голош8 37а, 63_1 — теп. одн. 1 ос.
гол8ба 5_2 — ім. ч. одн. род.
гол8бѣю 61_1 — теп. одн. 1 ос.
голю 62_1 — теп. одн. 1 ос.
гонча́ръ 40_2 — ім. ч. одн. наз.
гора 63б—ім. ж. одн. наз.; **горою**—ор.
горей див. **зле**.
горкїй 17а — прикм. ч. одн. наз.
горко 51а — присл.
горко (сть) 41_2 — ім. ж. одн. наз.
горнецъ 40_2 — ім. ч. одн. наз.
гор8 41а, 67_1 — теп одн. 1 ос.
горший, горшїй див. **злый**.
горщо́къ 40_2 — ім. ч. одн. наз.
госпо́денъ' 19_2 — прикм. ч. одн. наз.
господь 4а, 5б, 15_2, 19_2 — ім. ч. одн. наз.; **господа** 4а — род; **господ8**

14_2 — дав.; **господа** 16_1, 17_1 — знах.
господына 16б, 29_1 — ім. ж. одн. наз.
гости 69б, 80_2 — ім. множ. наз.; **гостей** 68б — род.
гощу 43б, 69_2 — теп. одн. 1 ос.
граматыка 1б — **грамматыка** 4_2 — ім. ж. одн. наз.; **кграмматыки** 58а — род.
гре'бень 15б, 27_1 — ім. ч. одн. наз.
гребти, грести 35а, 61_2 — інф.; **гребу** — теп. одн. 1 ос.; **гребешъ** — 2 ос.; **греблемъ** — мин. ч. 1 ос.; **гребеня** — відд. ім. с. одн. наз.
грешу 37а, 63_1 — теп. одн. 1 ос.
греховъ 17_1, **гриховъ** 20_1 — ім. множ. род.
громадою 51б — присл.
громъ 23_1 — ім. ч. одн. наз.
гроши 64б — ім. множ. наз.; **грошей** 55б, 59б, 67а, б, 77_1 — род.
грубый 17а — прикм. ч. одн. наз.
грызу 40а, 66_1 — теп. одн. 1 ос.
грѣшномоу 56а — прикм. ч. одн. дав.; **грѣшныхъ** 66а — множ. знах.
грядущаго 17_1 — дієприкм. теп. ч. одн. знах.
гуду 38а — теп. одн. 1 ос.
гултай 14б, 15а — ім. ч. одн. в парад.; ~ 25_2, 41_1.
гултайство 39_2 — ім. с. одн. наз.
гурмомъ 51б — присл.
гуся 15б, 26_2, 42_1 — ім. с. одн. наз.; **гусята** 15б, 27_2 — род.
гущу 43б, 69_2 — теп. одн. 1 ос.
гучу 42а, 68_1 — теп. одн. 1 ос.

Д

д 5б — літ. алф. — dobro; ~ 6_2 — **добро** — dobro.
да 4б, 15_1, 53_2, 54_1 — част.
давлю 32а — теп. одн. 1 ос.
давно 49б, 50а, 72_2 — присл.
давный 72_2 — прикм. ч. одн. наз.
Давыдъ 4а, 54б — ім. вл. ч. одн. наз.
далеко 67б, 80_2 — присл.; **далей** — вищ.; **найдалей** — найвищ.;
далеко 81_1 — прийм.
дати 65а — інф.; **далъ** 57б, 76_2 — мин. ч. одн.; **дамъ** 32а, б — майб. одн. 1 ос.; **даси, дашъ** 32б — 2 ос.; **дасть, да** — 3 ос.; **дамо** — множ. 1 ос.; **дасте** — 2 ос.; **дадуть** — 3 ос.; **дай** 57а, 13_1, 14_1 — наказ. одн. 2 ос.
датокъ 24_1 — ім. ч. одн. наз.
даю 46а, 58а — теп. одн. 1 ос.
два 64б, 82_2, 83_1, 84_2; ~ **два(д)цать** 85_1 — числ. кільк. ч. наз.; **две** 83_1; ~ **сте** 85_2, **двѣ**; ~ **тисячи** 85_2 — ж.; **двухъ** — род. **двумъ** 83_1 — ч. дав.; **двемъ** — ж.; **двухъ** 83_1, **два** 56а — ч. знах.; **две** 56а, 83_1 — ж.; **двема** 56а, 83_1 — ч. ж. ор.; **два разы** 50а — присл.
двадцать 85_1 — числ. кільк.; ~ **первый**, ~ **вторый**, **двадцатый** — пор.
двакро(т) 50а — присл.
двана(д)ца(т) 84_2 — числ. кільк.; **двана́дцатый** — пор.
двое 83_1 — числ. наз. знах.
дворъ 7б, 13б — ім. ч. одн. наз.
двою 34б, 60_1 — теп. одн. 1 ос.
двояко 51а — присл.
двусотный 85_2 — числ. пор.
двутисечный 85_2 — числ. пор.
деве(т) 84_2, **деве(т)деся(т)** 85_2 — кільк.; ~ **десятый** — пор.; **девять со (т)** 85_2 — числ. кільк.; **девя(т)сотный** — пор.
девица 41_2 — ім. ж. одн. наз.
девка 41_2 — ім. ж. одн. наз.

девѧтна (д) ца (т) 85_1— числ. кільк.; **девѧтна (д) цатый** — пор.

девѧ́тый 84_2 — числ. пор.

девѧть див. **деве (т).**

день 15а, б, 26_2, 27_1, 41_1 — ім. ч. одн. наз.; **днѧ** 62а, 65б, 27_1, 81_2, 82_1 — род.; **день** 59б, 16_2 — знах.; **днемъ** 62а — ор.; **дний** 63а — множ. род.; **дни** — знах.; **днѧми** — ор.; **днѧхъ** 63а, 34_1 — місц.

дерево 47а — ім. с. одн. наз.

держа́ти 39а, 66_1 — інф.; **держꙋ** — теп. одн. 1 ос.; **держишъ** — 2 ос.; **держалемъ** — мин. ч. 1 ос.; **держа́нѧ** — відд. ім. с. одн. наз.; **держачи** — дієприсл. теп.

дерзати 44б — інф.

дерȣ 40б, 66_2 — теп. одн. 1 ос.

десеть 84_2, **десѧть** 65а, 66б — числ. кільк.; **десѧ́тый** 84_2 — пор.; **десеть** 60б — кільк. знах.

дивꙋю 45а, 72_1, **дивꙋ́юса** 29б, 45а, 72_1 — теп. одн. 1 ос.

диспꙋтациѧ 63а — ім. ж. одн. наз.

дитѧ 15а, 26_2 — ім. с. одн. наз.

длꙋжей 67б — присл. вищ.

длѧ 52б, **длѧ** 73_2 — прийм.; **длѧчого** 51а — присл.

днесь 49б, 13_1 — присл.

до 46б, 47а, 52б, 55б, 58б, 59а, 62а, 63а, б, 68а, 69а, 70а, 73_1, 76_2, 80_1, 84_1 — прийм.

dąb (пол.) 25_1 — ім. ч. одн. наз.

добре 5_2, 48б, 51а, 52а, 68б — присл.; **лепей** 52а — вищ.; **найлепей** — найвищ.

добро див. літ. алф. **д**.

добрый 17б, 48б, 33_1 — прикм. ч. одн. наз.; **доброго** 61а, 79_1 — род.; **(при) добрымъ** 18б — місц.; **добрыхъ** 55б — множ. род.; **лѣпший** 17б, **лепшій** 33_1 — вищ.; **найлепшій** 33_2 — найвищ.; **лѣпшое'** 53б, 74_2 — с. вищ.

добродѣ́йство 38_2 — ім. с. одн. наз.

довтипȣ 55а — ім. ч. одн. род.

догоры 49б — присл.

додаю 46а — теп. одн. 1 ос.

додомȣ 62а — присл.

дозволѧюсѧ 32б — теп. одн. 1 ос.

докондъ 49б — присл.

долги 13_1, 14_1 — ім. множ. знах.

должникомъ 13_1, 14_1 — ім. множ. дав.

долгое 56а — прикм. с. одн. наз.

долива́ю 34а, 60_1 — теп. одн. 1 ос.

долина 63б — ім. ж. одн. наз.; **долиною** 63б — ор.

долїю — майб. одн. 1 ос.

долъ 63б — ім. ч. одн. наз.

домȣ 59а, б — ім. ч. одн. род.

доне́си 4б, 15_1 — наказ. одн. 2 ос.

допадаю 46б, — теп. одн. 1 ос.

допиваю 47а — теп. одн. 1 ос.

допюро 49б — присл.

дороблѧ́ю 47а — теп. одн. 1 ос.

доро́гꙋ 84_1 — ім. ж. одн. знах.

доставаю 47а, 59а — теп. одн. 1 ос.

доста (л) 59а — мин. ч. одн.

достаткомъ 56б — ім. ч. одн. ор.

достигаю 45а — теп. одн. 1 ос.

достойно 71б — прикм. с. одн. наз.

достꙋпити 77_1 — інф.; **достꙋпаю** 58б, **достꙋпȣю** 72_2 — теп. одн. 1 ос.; **достꙋпилъ** 58б — мин. ч. одн.

досыть 50а, 67а, б, 81_1 — присл.

дочекалъ 59а — мин. ч. одн.

дробно, дробнюхно, дробнюсенечко 52а — присл.

дрꙋгий 64б, 84_2 — числ. пор. ч. одн. наз.; **дрꙋгого** 47б — знах.

дрыжꙋ 39а, 65_2 — теп. одн. 1 ос.

д8га 22_1 — ім. ж. одн. наз.; **д8зи** — дав.
Д8най 15а, 26_2, 41_1 — ім. вл. одн. наз.; ~ 63б — знах.; **Д8наемъ** — ор.
д8хъ 13а, 19_2, 20_1, 23_1 — ім. ч. одн. наз.; **д8ха** 4а, 13_1, 14_1, 16_2 — род.; **д8х8** 17_1 — дав.; **д8ха** 17_1 — знах.
д8ши 76_1 — ім. ж. одн. род.; **д8шъ** 4б — множ.; **д8шамъ** 5б — дав.; **д8шя** 4б, 15_1 знах.
дышлемъ 60а — ім. ч. одн. ор.
дѣва 15_1 — ім. ж. одн. наз.; **дѣвы** 15_2, 16_2 — род.; **дѣво** 4б, 5б, 7_1, 15_2 — кл.
дѣти $29_{1,\,2}$ — ім. множ. наз.
дѣяти 61_1 — інф.; **дѣю** — теп. одн. 1 ос.; **дѣялемъ** — мин. ч.; **дѣяня** — відд. ім. с. одн. наз.

Є

є 5б — літ. алф. — iest; ~ 6_2 — **єсть** — iest.
Євсевіа 7б — ім. вл. ч. одн. род.
єго 4а, 17_1 — займ. ч. одн. род.
єдинороднаго 16_1 — прикм. ч. одн. знах.
єдиносѹщна 16_2 — прикм. ч. одн. знах.
єдинъ 47б, 64б, 82_2 — числ. ч. одн. наз.; **єдинаго** 16_1 — знах.; **єдин8** 17_1 — ж.; **єдино** — с.
єднако 51а — присл.
єжджѹ 38б — теп. одн. 1 ос.
єжъ 28а — наказ. одн. 2 ос.
Єкатерин8 66б — ім. вл. ж. одн. знах.
єси 7_1, 13_1 — теп. одн. 2 ос.
єсли 51б, 53б, 74_1 — спол.
єстемъ див. **быти.**
єсти див. **ѣсти.**
єсть[1] див. літ. алф. **є.**
єсть[2] див. **быти.**
єхати див. **ѣхати.**
єще 50а — присл.

Ж

ж 5б — літ. алф. — gibite; ~ 6_2 — **живѣте** — givite.
жадаю 58а — теп. одн. 1 ос.; **жадає(т)** 58б — 3 ос.
жаденъ 21а, 37_2 — займ. ч. одн. наз.; **жадная** — ж.; **жадное** 21а — с.; **жадного** — ч. род., **жадной** — ж.; **жадного** — с.; **жаднымъ** 50б — ч. ор.; **жадною** — ж.
жал8ю 58а — теп. одн. 1 ос.
жаль 80_1 — ім. ч. одн. наз.; ~ 66б, 80_1 — предик.
жарлокъ 14а, 24_2 — ім. ч. одн. наз.
жарт8ючи 65б — дієприсл. теп.
жати 40а, 66_2 — інф.; **жн8** — теп. одн. 1 ос.; **жнешъ** 40а — 2 ос.; **жн8ть** 57а — множ. 3 ос.; **жалемъ** 40а, 66_2 — мин. ч. одн. 1 ос.; **жатя** — відд. ім. с. одн. наз.
же, жъ 21а — част.; **же, ижъ** 54а, 66а; **иже** 16_1, 17_1 — спол.
железе 34_1, **(в) желези** 18а, 34_1 **(при, в) желѣзи** 70а, 34_1 — ім. с. одн. місц.
железный 10а — прикм. ч. одн. наз.
жекгляръ 69б — ім. ч. одн. наз.
жекгловалихмы 63б — мин. множ. 1 ос.
женáхъ 5б, 16_1 — ім. множ. місц.
жер8 див. **жр8.**
животворящаго 17_1 — дієприкм. теп. ч. одн. знах.
живота 58б — ім. ч. одн. род.
живѣте див. літ. алф. **ж.**
жизни 17_1 — ім. ж. одн. род.
жити 65а, 67а — інф.
жито 62б — ім. с. одн. знах.
жн8ть див. **жати.**
жолънѣровъ 64б, 66б — ім. множ. род.
жолнѣрство 39_2 — ім. с. одн. наз.

жолтый 32_1 — прикм. ч. одн. наз.
жрꙋ 40б, 66_2; **жерꙋ** 40б — теп. одн. 1 ос.
жъ див. **же.**
жывымъ 17_1 — прикм. мн. дав.
жычꙋ 58а — теп. одн. 1 ос.

З

з 5б — літ. алф. — sełо; ~ 6_2 — **зе́ло́ — ꙁело.**
з 5б — літ. алф. semla; ~ 6_2 — **зе́млѧ — ꙁе́млѧ.**
з 46б, 48а, б, 51б, 52б, 53а, б, 58б, 59б, 63б, 65б, 67а, 68а, 74_1, 76_1, 77_2; **с** 53а, 16_1, 74_1; **зе** 46б, **ꙁо** 4а, 53б; **со** 16_2, 17_1 — прийм.
за 46б, 51а, 52б, 53а, 58б, 59б, 60б, 62б, 63а, 68б, 69а, б, 73_2, 74_1, 76_2, $80_{1,2}$, 81_2, 82_1 — прийм.
забиваеть 48а — теп. одн. 3 ос.
забилъ 22а, 57а, 60а, 78_1 — мин. ч. одн.
забилъсѧ 60а, 78_1 — мин. ч. одн.
забитый 78_1 — дієприкм. мин. ч. одн.
забойца 56б — ім. ч. одн. наз.
завжды 50а, 14_1 — присл.
завше 50а — присл.
загꙋщꙋ 69_2 — майб. одн. 1 ос.
задкомъ 50б — присл.
зае́дно 58б — присл.
зажива́ю 58б, 59б, 79_1 — теп. одн. 1 ос.
зачисте 50б — присл.
закрываеть 48а — теп. одн. 3 ос.
залеца́ю 59_1 — теп. одн. 1 ос.; **залеца́лемъ, залеци́лемъ** — мин. ч. одн. 1 ос
зали 51б — част.
занедба́лемъ 59б — мин. ч. одн. 1 ос.
за́мешк ваю 59б — теп. одн. 1 ос.
западаю 46б — теп. одн. 1 ос.
запла́ты 55б — ім. ж. одн. род.
заплачꙋ́ 42б, 68_2 — майб. одн. 1 ос.
заповедеҳъ 4а — ім. ж. множ. місц.
заправды 50б — присл.
запрꙋ 41б — майб. одн. 1 ос.
заречѧ 48б — ім. с. одн. род.
зароставе'ть 48а — теп. одн. 3 ос.
зарѣжꙋ 39б — майб. одн. 1 ос.
засвечꙋ 42б, 68_2 — майб. одн. 1 ос.
засмолю 35б — майб. одн. 1 ос.
заспати 77_1 — інф.
застолѧ 48б — ім. с. одн. род.
зась 50а — присл.
заты(м) 50б, 5_2 — присл.
зацне 48б, 72_2 — присл.
за́цный 9а, 17а, б, 48б, 32_2, 41_1, 72_2, 84_1 — прикм. ч. одн. наз.; **зацнаѧ** 17а, б — ж., **зацное** — с.; **(в) зацнымъ** 18б — одн. місц.; **(в) зацныҳъ** — множ. **зацнейший** 17а, б, 32_2 **зацнейшїй** 17б — вищ. ч.; **зацнейшаѧ** 17б — ж; **зацнейшое** — с.; **найзацнейший** 17б, **найзацнейшїй** 32_2 — найвищ. ч.; **найзацнейшаѧ** 17б — ж.; **найзацнейшое** — с.
збавене 14б, 15а — ім. с. одн. в парад.; ~ 26_2 — одн. наз.
збави́телѧ 16_1 — ім. ч. одн. род.
збавлѧю 32б, 59б — теп. одн. 1 ос.
збавъ 14_1 — наказ. одн. 2 ос.
збано́къ 41_1 — ім. ч. одн. наз.
збано́чокъ 41_1 — ім. ч. одн. наз.
збанъ 13а, 23_1, 41_1 — ім. ч. одн. наз.
зблизка 5_2 — присл.
зблꙋжꙋ 38б — майб. одн. 1 ос.
зборꙋ 41а — майб. одн. 1 ос.
збываю 59б — теп. одн. 1 ос.
зважꙋ 38б, 39а, 65_1 — майб. одн. 1 ос.
зварꙋ 41а, 67_1 — майб. одн. 1 ос.
звератами 68а — ім. множ. ор.
зверҳꙋ 49б — присл.
звла́ща 53б, 74_1 — спол.

звлóка 12б, 22_1 — ім. ж. одн. наз.; **звлоце** — дав.
зводити 48а — інф.
звоню 62_2 — теп. одн. 1 ос.
звысока 48б — присл.
звычаю 59_1 — теп. одн. 1 ос.; **звычайлемъ** — мин. ч.
звѣ́ръ 5_2 — ім. ч. одн. наз.; **звѣ́ра** 57а — знах.
звяжꙋ 39б — майб. одн. 1 ос.
зглꙋбока 48б — присл.
згнетꙋ 69_1 — майб. одн. 1 ос.
згною 35а — майб. одн. 1 ос.
згорꙋ 41а — майб. одн. 1 ос.
згóю 35а, 60_1 — майб. одн. 1 ос.
згрызꙋ 40а, 66_1 — майб.одн. 1 ос.
згꙋба 76_1 — ім. ж. одн. наз.
здае (т) сѧ 67а — теп. одн. 3 ос.
здалека 5_2, 48б — присл.
здорóвость 54б, 75_2 — ім. ж. одн. наз.
здоровъѧ, здорóвѧ 79_1 — ім. с. одн. род.
здолꙋ 49б — присл.
здрадою 56б — ім. ж. одн. ор.
зе 46б — преф.
зелꙋ́ны (й) 32_1 — прикм. ч. одн. наз.
зелó див. літ. алф. **з**.
земдлѣю 34б — теп. одн. 1 ос.
зéмли 16_1 — ім. ж. одн. род.; **землю** 64а — знах.; **(на) земли** — місц.
зéмлѧ див. літ. алф. **з**.
земъскїй 10а, 32_1 — прикм. ч. одн. наз.
зетрꙋ 41б — майб. одн. 1 ос.
зкажꙋ 39б — майб. одн. 1 ос.
зле 48б, 51а — присл.; **горей** 52а — вищ.; **найгорей** — найвищ.
зложéна 4_2 — дієприкм. мин. ж. одн.
злóсти 59б, 77_1, 80_1 — ім. ж. одн. род.
злотити 68_2 — інф.; **злочꙋ** 42б, 68_2 — теп. одн. 1 ос.; **злотишъ** — 68_2 — 2 ос.; **злотилемъ** — мин. ч. 1 ос.; **злочена** — відд. ім. одн. наз.; **злотѧчи** — дієприсл. теп.
злотникъ 40_2 — ім. ч. одн. наз.
злóто 40_2 — ім. с. одн. наз.
злотоглови 61а — ім. ж. одн. місц.
злотоꙋ́стый 38_2 — прикм. ч. одн. наз.
злотыхъ 60б — ім. множ. род.
злочи́нца 11а, 21_1 — ім. ч. одн. наз.; **злочинцъ, злочи́нцовъ** 12а, 21_2 — множ. род.
злꙋпити 48а — інф.
злый 17б, 48б, 33_2 — прикм. ч. одн. наз.; **злого** 61а — с. род.; **горший** 17б, **горшїй** 33_2 — вищ.; **найгорший, найгоршїй** — найвищ.
змелю 36б — майб. одн. 1 ос.
змолодѣю 34б — майб. одн. 1 ос.
знайдꙋють (сѧ) 5_2 — теп. множ. 3 ос.
знакꙋю (т) — теп. множ. 3 ос.
зна́ти 30а, 67а — інф.; **знаю** 32а — теп. одн. 1 ос.; **зналемъ** 30а — мин. ч. одн. 1 ос.
зновꙋ 50а — присл.
зо див. **з**.
зоблю, зобю 63_1 — теп. одн. 1 ос.
зѡ́во (н) дъ 49б — присл.
золотáръ 40_2 — ім. ч. одн. наз.
золотый 10а — прикм. ч. одн. наз.; **золотаѧ** 30_2 — ж. одн. в парад.;
золотыхъ 60б — ім. множ. род.
зѡсобна 51б — присл.
зоставаю 61б — теп. одн. 1 ос.
зосталъ 61б — мин. ч. одн.
зпекꙋ 35б, 62_1 — майб. одн. 1 ос.
зсекꙋ 35б, 62_1 — майб. одн. 1 ос.
зсовѣю 34б — майб. одн. 1 ос.
зтамътондъ, зтамтꙋль 49б — присл.
зхочꙋ 43а, 69_1 — майб. одн. 1 ос.
зѣло 4а — присл.

И, Ї

ї 5б — літ. алф. ighe.; ~ 6_2 — **иже** — ige; **и** 5б, 6_2 — літ. алф. — **і**.
и 4а, б, 53б, 68а, 71б, 4_2, 5_2, 13_1, $14_{1,2}$, 15_1, $16_{1,2}$, 17_1, 74_1, 84_1 — спол.
Ива́нъ 32_2 — ім. вл. ч. одн. наз.
Ивановичъ 32_2 — прикм. ч. наз.; **Ивановна** — ж.
идена див. **ити.**
идꙋ див. **ити.**
Їерда́ни 60б, 78_2 — ім. вл. одн. місц.
иже див. **же.**
ижица, ижїца 5б, 7б, 7_2 — літ. алф.
ижъ див. **же.**
избави 13_1 — наказ. одн. 2 ос.
избавїтелѧ 5б — ім. ч. одн. знах.
избавленїа 44б — ім. с. одн. наз.
избавле́нъ 32_1 — дієприкм. кор. ч. одн. наз.
икъ 5б, 7_1 — літ. алф. **ѵ**.
иле — тыле 50а, 52а — спол. парн. підряд.
имени́ны 39_2 — ім. множ. наз.
имъ 16_2 — займ. особ. одн. ор.; ~ 5_2 — множ. дав.
и́мъ — тымъ 52а — спол. парн. підряд.
имѧ 13_1, 14_1, **имѧ** 15б, 27_2 — ім. с. одн. наз.; **име́нѧ** 15б, 27_2 — род,
иначей 51а — б — присл.
Їндїа 64а — ім. вл. ж. одн. наз.
интра́та 56б — ім. ж. одн. наз.
Їѡа́нна 60б, 78_2 — ім. вл. ч. одн. род.
и҆ѡ́вшемъ 50б, 51б, **иѡвъшемъ** — присл.
іоръ 5б, 7_1 — літ. алф. **ъ**.
іоры 5б, 7_1 — літ. алф. **ы**.
ирцѣ див. літ. алф. **р**.
искꙋшенїе 13_1 — ім. с. одн. знах.
исповеданиe' 16_1 — ім. с. одн. знах.
исте 50б — присл.
истинный 71б, 32_1 — прикм. ч. одн. наз.; **истинна** 16_2 — род.; **истиннꙋю** 71б — ж. знах.
истленїѧ 71б — ім. с. одн. род.
Ї҆сꙋсъ 54б — ім. вл. ч. одн. наз.; **Ї҆сꙋсꙋ** 4б, 14_2 — дав.; **Ї҆сꙋсъ** 16_1 — знах.
ис 7_2 — прийм.
исповедꙋю 17_1 — теп. одн. 1 ос.
исходѧщаго 17_1 — дієприкм. теп. ч. одн. знах.
ити 31а, 38а, 50_2, 64_2 — інф.; **идꙋ** 30б, 38а, 68а, 69б, 50_2, 64_1 — теп. одн. 1 ос.; **идешъ** 38а — 2 ос.; **ишолемъ** 38а, 64_2, **шо́лемъ** 50_2, **шедлемъ** 31а, 38а, 50_2, 64_2 — мин. ч. одн. 1 ос.; **шлисмы** 63б — множ. 1 ос.; **идена** 64_2 — відд. ім. с. одн. наз.
ихъ 22а, 65а — займ. множ. род.

КГ

кгды 81_2, **кгды́ж** 74_1 — присл.; ~ 24б, 27а, 46_1, 50_1, 57_1 — у складі мин. ум. дієсл. **быти, пановати, ковати, варити, глаголати** — спол.
кгдысь 50а — присл.
кграмматыки див. **граматыка.**
кгречинъ 56б — ім. ч. одн. наз.

К

к[1] 5б — літ. алф. — **како**; ~ 6_2 — **ка́ко.**
к[2] див. **къ.**
каба (т) 56а — ім. ч. одн. наз.
каждый 37_2 — займ. ч. одн. наз.
кажꙋ 38б, 65_1 — теп. одн. 1 ос.
казати 65_2 — інф.; **кажꙋ** 39б, 65_2 — теп. одн. 1 ос.; **кажешъ** 65_2 — 2 ос.; **казалемъ** — мин. ч. 1 ос.; **казанѧ** — відд. ім. с. одн. наз.; **кажꙋчи** — дієприсл. теп.

казити 65_1 — інф.; **каж8** — теп. одн. 1 ос.; **казилемъ** — мин. ч.; **кажена** — відд. ім. с. одн. наз.; **казячи** 65_2 — дієприсл. теп.

како див. **к.**

Калябрїа 64а — ім. вл. ж. одн. наз.

калека 56б — ім. сп. одн. наз.

камень 14б, 15б, 25_2, 26_1 — ім. ч. в парад.; ~ 40_2, 41_1 — ч. одн. наз.

камыкъ 40_2 — ім. ч. одн. наз.

камычокъ 41_1 — ім. ч. одн. наз.

карати 66а — інф.; у грам. спол. **буде (т) к.**

качки 54б — ім. множ. знах.

Каталонїя 64а — ім. вл. ж. одн. наз.

квач8 42б — теп. одн. 1 ос.

квѣтки 47а — ім. множ. наз.

кер8ю 60а — теп. одн. 1 ос.

кий 15а, **кїй** 26_2 — ім. ч. одн. наз.

кїиско 13а, 23_1 — ім. ч. одн. наз.

кїище 23_1 — ім. ч. одн. наз.

килка 66б — числ.

класти $64_{1,2}$ — інф.; **клад8** 38а, 64_1 — теп. одн. 1 ос.; **кладешъ** 64_1 — 2 ос.; **кладлемъ** — мин. ч. одн. 1 ос.; **кладена** — відд. ім. с. наз.

клекоч8 43а, 68_2 — теп. одн. 1 ос.

клеч8 42б, 68_1 — теп. одн. 1 ос.

клещ8 44а, 70_1 — теп. одн. 1 ос.

клиити 33б — інф.; **клию** 33б, **клїю**, **клею** 59_2 — теп. одн. 1 ос.; **клеишъ** 59_2 — 2 ос.; **клиилемъ** 33б — мин. ч. 1 ос.; **клие'на, клее'на** 59_2 — відд. ім. с. одн. наз.

клюю 33а — теп. одн. 1 ос.

клясти 40б, 66_2 — інф.; **клен8** 40а, 66_2 — теп. одн. 1 ос.; **кленешъ** 40а — 2 ос.; **клялемъ** 44б, **клялемъ** 66_2 — мин. ч. одн. 1 ос.; **клята** 40б, **клята** 66_2 — відд. ім. с. одн. наз.

кнафель 15а, 27_1 — ім. ч. одн. наз.

книга 55а, **кнїга** 22_1 — ім. ж. одн. наз.; **книзи** 22_1 — дав.; **книг8** 59а, 71_2, 83_2 — знах.

kowal (пол). 14б — ім. ч. одн. наз.

ковати 46_1, 50_2, **коватъ** 46_1 — інф.; **к8ю** 43_1 — теп. одн. 1 ос.; **к8е'шъ** — 2 ос.; **к8е'ть** — 3 ос.; **к8емъ** — множ. 1 ос.; **к8е'те** — 2 ос.; **к8ють** — 3 ос.; **ковалемъ** 43_2, 50_2 — імпрф. прф. ппрф. ч. одн. 1 ос.; **ковалесь** 43_2 — 2 ос., **ковалъ** — 3 ос., **ковалямъ** — ж. 1 ос., **ковалась** — 2 ос.; **ковала** — 3 ос.; **коваломъ** — с. 1 ос.; **ковалось** — 2 ос.; **ковало** — 3 ос.; **ковалисмы** — множ. 1 ос., **ковалисте** — 2 ос.; **ковали** — 3 ос.; **б8д8 ковати** 44_1 — майб. в парад.; **б8д8 ковалъ** $44_{1,2}$ — передмайб. в парад.; **ск8ю** 44_2 — майб. прост. 1 ос.; **ск8ешъ** — 2 ос.; **ск8е'ть** — 3 ос.; **к8й** 44_2 — наказ. одн. 2 ос.; **нехай к8е', к8е'ть** — 3 ос.; **к8ймы** 45_1 — множ. 1 ос.; **к8йте** — 2 ос.; **нехай к8ють** — 3 ос.; **ѿ, бодай бымъ ковалъ** — теп. імпрф. прф. в парад.; **ѿ, бодай бымъ былъ ковалъ** — ппрф. (в парад.); **кована, коване** — відд. ім. с. одн. наз.; **к8ючїй**, дієприкм. теп. ч. одн. наз.; **к8ючая** — ж.; **к8ючое** — с.; **кованый, кованая, кованое'** — мин.; **к8ючи** — дієприсл. теп.

коверъ 62_2 — ім. ч. одн. знах.

кого див. **кто.**

козелекъ 13б, 24_1 — ім. ч. одн. наз.

козелъ 13б, 24_1 — ім. ч. одн. наз.; **козла** 14а, 24_1 — род.; **козлы** 64б — множ. наз.

козля 26_2, 42_1 — ім. с. одн. наз.

козлятко 13а, **козля (т) ко** 23_1 — ім. с. одн. наз.

кокошъ 29_2 — ім. ж. одн. наз.

колатаю 32а — теп. одн. 1 ос.
коло 7б — ім. с. одн. наз.
колоти 36б — інф.; **колю** 36б, 63_1 — теп. одн. 1 ос.; **колешъ** 36б — 2 ос.; **колóлемъ** 36б, 63_1; **клóлемъ** 63_1 — мин. ч. одн. 1 ос.; **колена, колота** 36б — відд. ім. с. одн. наз.
компанїи 59б — ім. ж. одн. род.
кóневъ 14а, 24_2 — ім. ж. одн. наз.
конечне 50б — присл.
конно 48б — присл.
конца 17_1 — ім. ч. одн. род.
кóнь 55а, 19_1, 76_1 — ім. ч. одн. наз.; **коня** 59б, 60б, 69б, 80_2 — знах.; **кони** 83_2 — множ. знах.; **конми** 60а — ор.
корень 15б, 27_1 — ім. ч. одн. наз.
королéвская 76_1 — прикм. ж. одн. наз.
корóна 55а, 76_1 — ім. ж. одн. наз.
кору, коруся 41а, 67_1 — теп. одн. 1 ос.
костела 62а — ім. ч. одн. род.
кота 68а — ім. ч. одн. род.
котóрый 20а, 54б, 64б, 5_2, 37_2; 83_2 — займ. ч. одн. наз.; **которого** 20а — род.; **которого** 4б — знах.; **котóрая** 20а, 64б, 37_2, 83_2 — ж. наз.; **которой** 20а — род.; **котóрое** 20а, 64б, 37_2, 83_2 — с. наз.; **которого** 20а — род.
котрый 20а, 84_1 — займ. ч. одн. наз.
коштовалемъ 57б — мин. ч. одн. 1 ос.
кошту 80_1 — ім. ч. одн. род.
кошу 37а — теп. одн. 1 ос.
кою 34б, 60_1 — теп. одн. 1 ос.
кравецъ 13б, 23_2 — ім. ч. одн. наз.; **кравче** — кл.
крайчий 10б, 31_1 — ім. ч. одн. наз.
Краковъ 40_1 — ім. вл. ч. одн. наз.
краковя́нинъ, краковчикъ 40_1 — ім. ч. одн. наз.
краковянка 40_1 — ім. ж. одн. наз.
красомо(в)ство 39_1 — ім. с. одн. наз.
красомо(в)ца 39_1 — ім. ч. одн. наз.
крачу 42б, 68_2 — теп. одн. 1 ос.
крашу 63_1 — теп. одн. 1 ос.
кряти 32а, 58_2 — інф.; **краю** — теп. одн. 1 ос.; **краялемъ** 32а, **крялемъ** 58_2 — мин. ч.
крéмéнь 15б, 27_1 — ім. ч. одн. наз.; **кремéня** 27_2 — род.
кресáти 37а, 63_2 — інф.; **крешу** — теп. одн. 1 ос.; **крешешъ** — 2 ос.; **кресалемъ** — мин. ч. 1 ос.; **кресáня** — відд. ім. одн. наз.; **крешучи** 63_2 — дієприсл. теп.
крéска 11б, **крѣска** 21_2 — ім. ж. одн. наз.
крестúны 39_2 — ім. множ. наз.
крестúти 43б, 55_1, 69_2 — інф.; **крещу** 45а, 69_2, 72_1, **крещуся** 29б, 45а, 72_1 — теп. одн. 1 ос.; **крестúшъ** 43б, 69_2, **крестиши** 55_1 — 2 ос.; **крестилемъ** 43б, 69_2 — мин. ч. 1 ос.; **крестихъ** 55_1 — аор.; **крестися** 60а—3 ос.; **крещеня** 43б, 69_2 — відд. ім. с. одн. наз.; **крестячи** — дієприсл. теп.
крéстъ 23_1 — ім. ч. одн. наз.
кресъ 23_1 — ім. ч. одн. наз.; **кресу** 77_1 — род.
крещенїя 44б — ім. с. одн. род.
кривоприся́ство 38_2 — ім. с. одн. наз.
кринóвъ 24_2, **крыновъ** 14а — ім. ч. одн. наз.
кровъ 14а, 24_2 — ім. ж. одн. наз.
кролевáня 81_2 — відд. ім. с. одн. род.
кролéвъская 55а — прикм. ж. одн. наз.; **кролевъскихъ** 67б — множ. род.
кролевъство 14_1 — ім. с. одн. наз.
крóль 54б, 63а, 78_2, 81_2, 82_1 — ім. ч. одн. наз.; **крóля** 55а, 76_1, 81_2 — род.; **крóлемъ** 61а, б, 78_2 — ор.

кроме 52б, **кромъ** 73_2 — прийм.
крою 32а, 34б — теп. одн. 1 ос.
кр8ж8 39а — теп. одн. 1 ос.
крыновъ див. **криновъ.**
крыча́ти 42а, 68_1 — інф.; **крыч8** — теп. одн. 1 ос.; **крычишъ** — 2 ос.; **крычалемъ** — мин. ч. 1 ос.; **крыча́ня** — відд. ім. с. одн. наз.; **крычачи** 68_1 — дієприсл. теп.
крыю 59_1 — теп. одн. 1 ос.
крѣска див. **кре́ска.**
ѯ — ksи 5б, ksi 7_2 — літ. алф.
кто, хто, що, што 20а, б, 37_2 — займ. в парад.; **кто** 5_2, 38_1; **хто** 38_1 ч. наз.; **кого** 59б — знах.
ктоколвекъ — займ. ч. одн. в парад.
ктому 50б — присл.
ктось, хтось 21а, 38_1 — займ. ч. одн. наз.; **щось** 21а, **штось, щось** 38_1 — с. **когось** 21а — ч. род.; **чогось** — с.
к8 див. **къ.**
к8зня 16б — ім. ж. одн. наз.
к8пецъ 13б, 23_2 — ім. ч. одн. наз.; **к8пче** — кл.; **купцы** 63а, 82_1 — множ. наз.
купилемъ 60б — мин. ч. одн. 1 ос.; **к8п8ю** 33а — теп. одн. 1 ос.
к8сокъ 51а — присл.
к8́хня 15б, 16б, 27_2, 29_1, 42_1 — ім. ж. одн. наз.
къ 14_2; **к** 53а, 73_2; **к8** 49б, 53а, 68б, 73_2 — прийм.

Л

л 5б — літ. алф. — ludi; **~** 6_2 — **люди** — ludi.
ла́зити 38б, 65_1 — інф.; **ла́ж8** 38б, 51_1, 65_1 — теп. одн. 1 ос.; **лази́шъ** 38б, 65_1 — 2 ос.; **лазилемъ** — мин. ч. множ. 1 ос.; **ла́зь** 38б, 51_1 — наказ. одн. 2 ос.; **лаже́на** 38б, 65_1 — відд. ім. с. одн. наз.; **лазячи(й)** — дієприкм. теп., **лазячи** 65_1 — дієприсл.
ла́зня 15б, 27_2, 42_1 — ім. ж. одн. наз.; **лазню** 16б — знах.; **~** 16а, $28_{1,2}$ — в парад.
ласка 69а — ім. ж. одн. наз.; **ласк8** — знах.
латво 5_2 — присл.
ла́твый 9а — прикм. ч. одн. наз.
ла́цно 51а — присл.
лаю 58а — теп. одн. 1 ос.; **лаялемъ** — мин. ч. множ. 1 ос.
левъ 68а — ім. ч. одн. наз.
ледагде 49а — присл.
леж8 39а — теп. одн. 1 ос.
лекцыю 69а — ім. ж. одн. знах.
ленивом8 55б — прикм. ч. одн. наз.
лепей 52а див. **добре.**
леншїй див. **добрый.**
лесничий 31_2 — ім. ч. одн. наз.
лесы див. **лѣсъ.**
леч8 42а, 68_1, 79_1 — теп. одн. 1 ос.
лечъ 54а — спол.
листъ 63б, 65б, 66б, 79_2, 81_1 — ім. ч. одн. знах.; **листы** 45б — множ.
литуюся 58а — теп. одн. 1 ос.
лити, ляти 33б, **ляти** 59_2 — інф.; **лию** 33б, 34а, 59_2 — теп. одн. 1 ос.; **лялемъ, лилемъ** 33б, **ля́лемъ** 59_2 — мин. ч. одн. 1 ос.; **ляня** 59_2 — відд. ім. одн. с. наз.
ловилъ 54б — мин. ч. одн. 3 ос.
ловчий 31_2 — ім. ч. одн. наз.
ложка 65б — ім. с. одн. род.
локти 56а — ім. ч. множ. знах.; **локтями** — ор.
л8кавого 13_1 — субст. прикм.
лыжка 70а — ім. ж. одн. наз.
лѣзти 39б, 66_1 — інф.; **лѣз8** 39б, 40а, 66_1 — теп. одн. 1 ос.; **лѣзешъ** 66_1 — 2 ос.; **лѣзлемъ** 39б, 66_1 — мин. ч. одн. 1 ос.; **лѣзь**

39б — наказ. одн. 2 ос.; **лѣзена** 39б, 66_1 — відд. ім. с. одн. наз.; **лѣзучи** 66_1 — дієприсл. теп.
лѣпший див. **добрый.**
лѣсъ 13б, 63б, 23_2 — ім. ч. одн. наз.; ~ 23_2 — знах.; **лѣсомъ** 63б — ор.; **лесы** 13б множ. наз.
лѣта 4_2 — ім. с. одн. род.; ~ 39_1 — множ. наз.
люблю 36а, 62_1 — теп. одн. 1 ос.; **любена** 36а — відд. ім. с. одн. наз.; **любячий** 62_1 — дієприкм. теп. ч. одн. наз.; **любячи** 36а — дієприсл. теп.
любо 53б — спол.
любъ тежъ 53б, 74_2 — спол.
люди 39_1 — ім. множ. наз.; **людей** 66б, 67б, 68а — род.; **(при) людехъ** 16а, 34_1 — місц.
люди див. літ. алф. **л.**
людскость 5_2 — ім. ж. одн. знах.
ляти, люти див. **лити.**

М

м 5б — літ. алф. — mysłite; ~ 6^2 **мыслѣте** — mysliete.
ма́жу 39б, 51_1 — теп. одн. 1 ос.; **ма́жъ** — наказ. одн. 2 ос.
макъ 39_1 — ім. ч. одн. наз.
малеванє 26_2 — ім. с. одн. наз.; **малеваня** 15а — множ. наз. знах. кл.
ма́ло 50а, 51а, 52а, 81_1 — присл.; **мнѣй** 52а — вищ.; **наймнѣй** — найвищ.
малый 33_2, 40_2 — прикм. ч. одн. наз.; **менший** 33_2 — вищ.; **найменшїй** — найвищ.
малюсене́ченкїй 40_2 — прикм. ч. одн. наз.
малю́сенечкїй 40_2 — прикм. ч. одн. наз.
малюсенкїй 40_2 — прикм. ч. одн. наз.
малюхный 40_2 — прикм. ч. одн. наз.
малючко 50а — присл.
малю́ю 43_1 — теп. одн. 1 ос.; **малючи** 66а — дієприсл. теп.
маляръ 59а — ім. ч. одн. наз.
мамка 21_2 — ім. ж. одн наз.; **мамекъ** — множ. род.
манна 41_2 — ім. ж. одн. наз.
Марїа 16_2, **Мария** 21_1 — ім. вл. ж. одн. наз.; **Ма́рїє** 4б, 5б, 15_2 — кл.; **Марій** 15_2 — род.
ма́теръ 14а, 24_2 — ім. ж. одн. наз.; ~ 71б — знах.
мати 4б, 15_1 — ім. ж. одн. наз.
ма́тка 11б, 12б, 58б, 68а, 21_1 — ім. ж. одн. наз.; **ма́тце** 12б — дав.; **матекъ** 12а — множ. род.
маю див. **мѣти.**
мдлѣти 34а, 61_1 — інф.; **мдлѣю** — теп. одн. 1 ос.; **мдлѣешъ** — 2 ос.; **мдлѣлемъ** — мин. ч. 1 ос.; **мдлѣня** — відд. ім. с. одн. наз.
ме́жи 53а, 68а, 69б, 77_2 — прийм.
ме́не див. **ꙗ̀.**
менший див. **малый.**
мертвыхъ 17_1 — прикм. множ. род.; **мертвымъ** — дав.
мету 43а, 69_1 — теп. одн. 1 ос.
мехъ 24_1 — ім. ч. одн. наз.
мече (м) 66б — ім. ч. одн. ор.
мечиско 13а, 23_1 — ім. ч. одн. наз.
мечище 23_1 — ім. ч. одн. наз.
мечу 42б, 68_2 — теп. одн. 1 ос.
мешканя 59а — ім. с. одн. род.
ми див. **ꙗ.**
милая 54б — прикм. ж. одн. наз.
миле 56а — ім. ж. дв. знах.
миловати 33а, 60_2 — інф.; **милую** — теп. одн. 1 ос.; **милуе'шъ** — 2 ос.; **милова́лемъ** — мин. ч. 1 ос.; **милова́ня** — відд. ім. с. одн. наз.;

милꙋючимъ 56а — дієприкм. теп. множ. дав.
милосердїе 15а — ім. с. одн. наз.
милосéрдный 32_1 — прикм. ч. одн. наз.
милостивый 56а — прикм. ч. одн. наз.
мúлость 4а, 69а, 20_1, 41_2 — ім. ж. одн. наз.; ~ 69а — знах.
miłosć 25_1 (пол.).
милчꙋ, мовчꙋ 68_1, **молчꙋ** 42а — теп. одн. 1 ос.
мимо 52б, 73_2 — присл.
минꙋ 40а — майб. одн. 1 ос.
мирꙋ 4б — ім. ч. одн. род.
млеко 39_1 — ім. с. одн. наз.
млечъ 14а, 24_2 — ім. ж. одн. наз.
млодѣю див. **молодѣю.**
мне див. **ꙗ.**
мнóго 51а, 67б, 81_1 — присл.
мнозство 42_1 — ім. с. одн. наз.
мною } див. **ꙗ.**
мнѣ }
мнѣй див. **мало.**
мовчꙋ див. **милчꙋ.**
могꙋ 37б, 64_1 — теп. одн. 1 ос.; **мóглемъ** 69а — мин. ч. 1 ос.
мой 19б, 21б, 36_1, 38_1 — займ. ч. одн. наз.; **моѧ** 19б, 36_1 — ж.; **мое'** — с.; **моего** — ч. род.; **моей** — ж. **мое'го** 19б, 36_1, 80_1 — с.; **мою** 66а — ж. знах.
мойскїй 21б, 38_1 — займ. ч. одн. наз.
молитва 13а, 14а — ім. ж. одн. наз.; **молитвы** 4б, 15_1 — множ. знах.
молоти 36б — інф.; **мелю** 36б, 63_1 — теп. одн. 1 ос.; **мелешъ** 36б — 2 ос.; **молóлемъ** 36б, 63_1 — мин. ч. 1 ос.; **меленѧ, молотѧ** 36б — відд. ім. с. одн. наз.
молодѣю 34а, 61_1, **млодѣю** 34а — теп. одн. 1 ос.
молчꙋ див. **милчꙋ.**
молюсѧ 57а — теп. одн. 1 ос.
монáрха 11б, 21_1, 22_1, 41_2 — ім. ч. одн. род.; **монарше, монарсе** 22_1 — дав.
моравецъ 40_2 — ім. ч. одн. наз.; **моравка** — ж.
мóре 63б — ім. с. одн. наз.; ~ 69б — знах.; **моремъ** 63б — ор.
морꙋ 41а, 67_1 — теп. одн. 1 ос.
Москва 64а, 40_2 — ім. вл. ж. одн. наз.
московитинъ 40_2 — ім. ч. одн. наз.; **московка** — ж.
мостовóе' 10б, 16а, 28_1, 31_2 — ім. с. одн. наз.
мостъ 67б — ім. ч. одн. наз.
моцъ 14а, 16б, 24_2 — ім. ж. одн. наз.
мочꙋ 42а — теп. одн. 1 ос.
мóчъ 14а, 24_2, 29_1 — ім. ж. одн. наз.
мощꙋ 43б, 69_2 — теп. одн. 1 ос.
мрóкъ 14а, 24_2 — ім. ч. одн. наз.
мꙋдрость 20_1, 41_2 — ім. ж. одн. наз.
мꙋдрый 17а — прикм. ч. одн. наз.; **мꙋдрыхъ** 77_2 — множ. род.
мꙋжъ 4а — ім. ч. одн. наз.
мꙋкꙋ 4б — ім. ж. одн. знах.
мꙋраръ 40_2 — ім. ч. одн. наз.
мꙋръ 40_2 — ім. ч. одн. наз.
мꙋкꙋ 4б — ім. ж. одн. знах.
мꙋченикъ 20_1 — ім. ч. одн. наз.
мꙋченици, м(ꙋ)ч(е)н(и)цы 4б — ім. множ. наз.
мы 18б, 23б, 24а, 63б, 7_2, 13_1, 14_1, 34_2, 43_1, 44_1, 47_2, $52_{1,2}$, 55_1 — особ. займ. множ. 1 ос.; **нáсъ** 18б, 16_2, 35_1 — род.; **нáмъ** 18б, 13_1, 14_1, 35_1 — дав.; **насъ** 18б, 71б, 13_1, 14_1, 16_2, 35_1 — знах.; **нами** 18б, 35_1 — ор.
мысливецъ 60а, 23_2 — ім. ч. одн. наз.; **мысливче** 23_2 — кл.

мышъ 29_1 — ім. ж. одн. наз.
мѣрою 50б — ім. ж. одн. ор.
мѣрꙋ 22б, 41а, 67_1 — теп. одн. 1 ос.
мѣсто 47а, 57а, 69б — ім. с. одн. знах.; **мѣстомъ** 60а — ор. **(в) мѣсти** 69б, 74_1 — місц.; **(в) мѣстахъ** 74_1 — множ. місц.
мѣсеца 67б, 77_2 — ім. ч. одн. род.; **мѣсецъ** 77_2 — знах.; **мѣсецы** 5_2 — множ. наз.
мѣти 32а — інф.; **маю** 32а, 56б — теп. одн. 1 ос.; **маешъ** 57а — 2 ос.; **ма́еть** 64б, 83_2 — 3 ос.; **мѣлемъ** 32а, 54б — мин. ч. одн. 1 ос.; **мѣнѧ** 33а — відд. ім. с. одн. наз.
мѣшкꙋ 67а — ім. ч. одн. місц.
мѧкчѣю 34а, 61_1 — теп. одн. 1 ос.
мѧсомъ 60а — ім. с. одн. ор.

Н

н 5б — літ. алф. — nach; ~ 6_2 — **на́шъ** — nacz.
на 4б, 18а, 22б, 46б, 47а, 53а, 56а, 68а, 70а, 13_1, 14_1, 16_2, 73_2, 74_1 — прийм.
набоженства 55б, 59а, 77_1 — ім. с. одн. род.
навыка́ти 77_1 — інф.; **навыкаю** 53а, 59а — теп. одн. 1 ос.
навыкнулъ 59а — мин. ч. одн.
нагорода 68б — ім. ж. одн. наз.
нагородишъ 66а — майб. одн. 2 ос.
нагорѣ 49а — присл.
на (д) даваю 59а, **надъдаю** 46а — теп. одн. 1 ос.
надда́ти 77_1 — інф.; **наддалъ** 59б — мин. ч. одн.
над (д) ато (к) 24_1 — ім. ч. одн. наз.
надвое 51б — присл.
надо див. **надъ.**
надоле 49а — присл.
надолъ 49б — присл.
на́дъ 46б, 53а, б, 58б, 68а, 69б, 73_2, 76_2, 77_2; **надо** 53б — прийм.
надъдаю див. **на (д) даваю.**
надъставилъ 59а — мин. ч. одн.
нае'датисѧ 47б — інф.
наза́ютръ 50а, 67б, 80_2, 80_1 — присл.
назбыть 51а — присл.
най 33_1 — преф.
найбарзей див. **барзо.**
найбачне́йшїй див. **ба́чный.**
найближей див. **близко.**
найболший, найболшїй див. **великий.**
найвенкший див. **великий.**
найвенцей див. **веле.**
найгорей див. **горко.**
найгорший, найгоршїй див. **злый.**
найдалей див. **далеко.**
найлепей див. **добре.**
найлѣпшїй див. **добрый.**
найменшїй див. **малый.**
наймнѣй див. **мало.**
наймꙋдрейший 77_2 — прикм. найвищ. ч. одн. наз.
найѧснѣйшое див. **ѧсный.**
найпенкней див. **пенкне.**
найчистшаѧ 68а — прикм. найвищ. ж. одн. наз.
належить 67а — теп. одн. 3 ос.
нале́зное' 10б, 16а, 28_1, 31_1 — ім. с. одн. наз.
налѣво 49б — присл.
на́ми див. **мы.**
намней 50б — присл.
намъ див. **мы.**
(на) нь 22б — займ. знах.
нападаю 46б — теп. одн. 1 ос.
напасть 16б, 29_1 — ім. ж. одн. наз.
напиваюсѧ 59а — теп. одн. 1 ос.
напишꙋ 28б, 71_2 — майб. одн. 1 ос.; **написа́лемъ** 81_1 — мин. ч.; **написа(л)** 59а — 3 ос.; **напи́са́на** 1б, 4_2 — дієприкм. мин. ж.

одн. наз.; **написа́вши** $81_{1,2}$ — дієприсл. мин.; **написа́но** 66б, 79_2 — предик.

напотымъ 50б — присл.

напохвилокъ 50б — присл.

направо 49б — присл.

напротивъ 53а, 73_2 — прийм.

нароблаю 59а — теп. одн. 1 ос.

нарожéнїа 1б, **нарожена** 67б, 81_1, **нарожена** 4_2 — ім. с. одн. род.

наскакатисѧ 47б — інф.

на́скїй 21б, 30_1 — займ. ч. одн. наз.

наслѣду (и) те 4б — наказ. множ. 2 ос.

насмева́не 26_2 — ім. с. одн. наз.

настрою 60_1 — майб. одн. 1 ос.

насѹщный 13_1 — прикм. ч. одн. наз.

насъ див. **мы.**

насѣ́ати 47а — інф.; **насѣю** 34б — майб. одн. 1 ос.

натва (р) 49б — присл.

на́ѹки 59б, 67б — ім. ж. одн. род.; **наѹкою** 47б — ор.

нахви́лю 50а — присл.

нахилаю 59а — теп. одн. 1 ос.

начиталсе 47б — мин. ч. одн. 3 ос.

нашъ 19б, 21б, 7_2, 13_1, 14_1, 36_1, 38_1, **нашый** 19б, 36_1 — займ. ч. одн. наз.; **наша** 19б, 36_1, **нашаѧ** 19б — ж.; **на́шое** 19б, 36_1, **наше** 19б — с.; **нашого** 19б, 36_1, **нашего** 4б, 15б, 71б, 16_2 — ч. род.; **нашей** 19б, **нашой** 36_1 — ж.; **нашого** 19б, 36_1, **нашего** — с.; **нашемѹ** 14_2, 15_1 — ч. дав.; **нашего** 16_1, **на́шого** 17_1 — знах.; **нашы (х), н (а) шихъ** 4б — множ. род.; **нашымъ** 5б, **нашимъ** 16_1 — дав.; **наша** 4б, 15_1 — знах.

нашъ див. літ. алф. **н.**

не 51б, 13_1, 14_1, 16_2 — част.

неба 55б, 16_1, 77_1 — ім. с. одн. род.; **(в, на) небѣ** 68а, 14_1, **(на) небеси** 13_1 — місц.; **небесъ** 16_2 — множ. род.; **небеса** 16_2 — знах.; **(на) небесехъ** 13_1, 14_1 — місц.

небе́сный 9а, $30_{1,2}$ — прикм. ч. в парад.; ~ 7а, 8б, 10а, б, 71б, 31_1 — ч. одн. наз.; **небе́снаѧ** 10а, 31_1 — ж.; **небе́сное** 8б, 9б, 31_1 — с.; ~ 4б — знах.; **небесный** 6б — множ. наз.

не 50б, 51б, 61а, 16_2 — част.

невеле 51а — присл.

него 22а — займ. одн. род.

недавно 49б, 50а — присл.

недалеко 67б — присл.

недолго 61а — присл.

невидимымъ 16_1 — прикм. множ. дав.

неиначей 51а — присл.

немецкий 49а — прикм. ч. одн. наз.

немецъ 56а, 40_2 — ім. ч. одн. наз.

немки́нѧ 40_2 — ім. ж. одн. наз.

немашъ 67а — предик.

неѿмы(л)не 50б — присл.

неприѧ́телѧ 59а — ім. ч. одн. знах.

неразделимой 71б — дієприкм. теп. ж. одн. дав.

Нерона 62б — ім. вл. ч. одн. род.

нестéйтыжъ 54а, 74_2 — виг.

нести 41б, 67_2 — інф.; **несѹ** — теп. одн. 1 ос.; **несешъ** — 2 ос.; **неслемъ** — мин. ч. одн. 1 ос.; **несенѧ** — відд. ім. с. одн. наз.; **несѹчи** — дієприсл. теп.

нехай, нехъ 51б — част.; ~ 4б, 24а, 43а, 44_2, 45_1, 48_2, 49_1, $56_{1,2}$ — у складі наказ.

ни 50б — част.

нижей 67б — присл. вищ.

нижели 74_2, **нижли** 74_2, 53б — спол.

низкий 9а — прикм. ч. одн. наз.

никако 50б — присл.

никгды 50а — присл.

нимъ 53б — спол.
нихъ 22а — займ. множ. род.; **(при) нихъ** — місц.
никако 50б — присл.
но 13_1 — спол.
новый 67б — прикм. ч. одн. наз.
ножъ 13б — ім. ч. одн. наз.; **ножемъ** 60а, 78_1 — ор.
носити 30б — інф.; **ношȣ** 63_1 — теп. одн. 1 ос.; **носилемъ** 30б — мин. ч.
нȣжъ, нȣже, нȣжъ едно, нȣжъ ты(а)ко 50б — част.
ны 16_2 — займ. множ. знах.—див. **мы**.
нынѣ 13_1, **ныне** 17_1 — присл.
нѣктось 38_1 — займ. одн. наз.
нѣсть 17_1 — предик.
нѣ(х)тось 38_1 — займ. одн. наз.

О, Ѡ

о, ѿ, Ѻ 5б — літ. алф. — on, ot, o; ~ 6_2, 7_1 — **ѡ҆нъ, ѡ҆тъ,** on, o.
о, ѡ҆[1] 7б, 46б, 47а, 53а, 74_1 — приим.
ѡ҆, ѡ҆хъ[2] 54а, 74_1 — виг.
ѡбадва 38_2 — числ.; **ѻ҆бедве** — ж.; **обое'** — с. в парад.
ѡ҆балаю, ѡ҆балаюса 32б — теп. одн. 1 ос.
ѡ҆бачȣ 68_1 — майб. одн. 1 ос.
ѡ҆блегаю 47а — теп. одн. 1 ос.; **ѡ҆блеглъ** 57а — мин. ч.
ѡ҆браза 59а, **ѡбразъ** 66а — ім. ч. одн. знах.
ѡ҆брадова́ннаѧ 5б, 15_1 — прикм. ж. одн. наз.
ѡ҆брожъ 14а, 24_2, 29_1 — ім. ж. одн. наз.
ѡ҆брѣто́хомъ 71_1 — аор. множ. 1 ос.
ѡ҆бходити 47а — інф.
ѡ҆бъ 46б, 53а — приим.
ѡ҆бы 50б — виг.
ѡ҆бѣда 59б — ім. ч. одн. род.; **ѡбѣдомъ** 69а — оруд.; **(при)ѡбѣди** 18а, 68б, 70а, 34_1 — місц.
ѡ҆бѣдованю 70а — ім. с. одн. місц.
ѡ҆вакъ 51а — присл.
ѡ҆вды 49б — присл.
ѡ҆весъ 13б — ім. ч. одн. наз.
ѡ҆во 50б — виг.
ѡ҆воли 50б — виг.
ѡ҆въ, ѡ҆вый 20а — займ. ч. одн. наз.; **ѡ҆ва, ѡ҆ваѧ** — ж.; **ѡ҆во, ѡ҆вое'** — с.; **ѡ҆вого** — ч. род., **ѡ҆вои** — ж.; **ѡ҆вого** — с.; **ѡ҆въ** 37_1 — в парад.; **ѡ҆во** 22б — знах.
ѡ҆вча́рнѧ 16б, 29_1, 42_1 — ім. ж. одн. наз.
ѡ҆вшеки 50б — присл.
ѡ҆вшемъ 51б, 54а — присл.
ѡ҆ге́нь 15а, 27_1 — ім. ч. одн. наз.; **ѡ҆гнь** 4б — знах.
ѡ҆дъ 46б, 52б, 58б, 14_1, 73_2, 76_2; **ѡ(т)** 4б, 22а, 52б, 60б, 16_2, 73_2— приим.
ѡ҆(д)далилъ 47а — мин. ч. одн.
ѡ҆деснȣю 16_2 — присл.
ѡдина(д)ца(т) 84_2 — числ. кільк., **ѡдина́дцатый** — пор.
ѡдинъ 84_2 — числ. кільк. **ч.** наз.; **ѡдинъ два(д)ца(т)** 85_1 — числ. кільк.
ѡ(д)кȣпене 15а — ім. с. одн. наз.
ѡ(д)мовилъ 58б — мин. ч. одн.
ѡ(д)мовлаю 58б — теп. одн. 1 ос.
ѡ(д)писалъ 47а — мин. ч. одн.
ѡ(д)стȣпити 76_2 — інф.
ѡ҆ѕмȣ див. **бра́ти**.

ѡ҆кре́цꙋ 43б, 69_2 — майб. одн. 1 ос·

око 13б, **ѡ҆ко** 16б, 25_1 — ім. с. одн. наз.; **ѻ҆́чи** 13б, **ѻ҆́чы** 16б, **ѡ҆́чи** 25_1, 29_1 — множ. наз.; **ѡ҆́чей** 55а — род.

ѡ҆́коло 52б, 73_1 — прийм.

ѡ҆́кромъ 52б — прийм.

ѡ҆́никъ див. літ. алф. **ѵ, оѵ, ꙋ**.

ѡ҆́нъ 6_2 див. літ. алф. **о, ѡ**.

ѡ҆́нъ 20а, 22а, 23б, 24а, 57а, 36_2, 43_1, 44_1; 47_1, 51_2, 52_1, $55_{1,2}$ — займ. ч. одн. наз.; **ѡ҆́на** 20а, 36_2 — ж.; **ѡ҆́но** — с.

ѡ҆́ный 20а, 22а, 23б, 36_2 — займ. ч. одн. наз.; **ѡнаѧ** — ж.; **ѡное** 20а, 36_2 — с.; **ѡ҆́ного** 20а, 22а, 36_2 — ч. род.; **ѡ҆́ной** 20а, 22а, 52б, 36_2 — ж.; **ѡ҆́ного** 20а, 22а, 36_2 — с.; **ѡ҆́номꙋ** 65б — ч. дав.; **ѡ҆́ни** 57а, 43_1, 44_1, 47_1, 51_2, 52_1, $55_{1,2}$ — множ. наз.; **ѡ҆́ный** 36_2 — в парад.

ѡныкъ див. **ѵ, оѵ, ꙋ**.

ѡ҆́падаю 46б — теп. одн. 1 ос.; **ѡ҆́падають** 47а — множ. 3 ос.

ѡ҆́палилосе 47а — мин. с. одн.

ѡ҆́поли 50б — виг.

ѡ҆́прочъ 52б, 73_2 — прийм.

ѻ҆́разъ 51б — присл.

ѡ҆́рати 57а — інф.; **ѡ҆́рꙋ** 40б, 66_2 — теп. одн. 1 ос.

ѡ҆́рачъ 41_1 — ім. ч. одн. наз.

ѡ҆́свечаю 59_1 — теп. одн. 1 ос.; **ѡ҆́светилемъ, ѡ҆́свечалемъ** — мин. ч. одн. 1 ос.

ѡ҆́селъ 24_1 — ім. ч. одн. наз.

ѡ҆́скꙋбꙋ 35а, 61_2 — теп. одн. 1 ос.

ѡсмдесѧ(т) 85_2 — числ. кільк.; **ѡсмъдесѧтый** — пор.

ѡсмна(д)ца(т) 85_1 — числ. кільк.; **ѡсмна́дца́тый** — пор.

ѡ҆́смъ 84_2; **~ сотъ** 85_2 — числ. кільк.; **ѡсмъсо́тный** 85_2 — числ. пор.; **ѡ҆́смый** — числ. пор.

ѡ҆́спа́лый 33_1 — прикм. ч. одн. наз.

ѡ҆́стави 13_1 — наказ. одн. 2 ос.

ѡ(с)тавлені́е 17_1 — ім. с. одн. знах.

ѡставлѧ́емъ 13_1 — теп. множ. 1 ос.

ostroznosć (пол). 25_1 — ім. ж. одн. наз.

ѡ҆́стрыгꙋ 37б — майб. одн. 1 ос.

ѡ(т) — див. **ѡ҆́дъ**.

ѡ (т) всюл 5_2 — присл.

ѡ(т)даю 46а — теп. одн. 1 ос.

ѻ҆́те́цъ 7а, **ѡ҆́те́цъ** 13б, 23_2, 24_1 — ім. ч. одн. наз.; **ѡ҆́(т)ца** 4б, 14_1, 16_2, 17_1 — род.; **ѡ҆́(т)цꙋ** 56а, 14_1, 17_1 — дав.; **ѡ҆́(т)ца** 57а, 16_1 — знах.; **ѡ(т)цемъ** 17_1 — ор.; **(по) ѡ҆́(т)цꙋ** 70а, 16_2 — місц.; **ѡ҆́(т)че** 13_1, 14_1 — кл.

ѡ҆́(т)кꙋпи́тель 54б — ім. ч. одн. наз.

ѡ҆́(т)мовилъ див. **ѡ҆́(д)мовилъ.**

ѡ҆́то 50б — присл.

ѡ҆́(т)падаю — теп. одн. 1 ос.

ѡ҆́(т)пꙋсти 14_1 — наказ. одн. 2 ос.

ѻ(т)ро́докъ 24_1 — ім. ч. одн. наз.

отрокъ 14а, 24_2 — ім. ч. одн. наз.

ѡ҆́(т)селѧ 49б — присл.

ѡ҆́(т)стꙋпити 58б — інф.

ѡ҆́(т)тондъ, ѡ҆́(т)тꙋлѧ 49б — присл.

ѡ҆́хъ див. **ѡ҆** [2].

ѡчей
ѻ҆́чи } див. **око.**

П

п 5б — літ. алф. — **покóй**; ~ 6_2 — **покóй** — pokoi.

Павелъ 55а — ім. вл. ч. наз.; **Павла** — род.

Павловъ 55а — прикм. ч. наз., **Павлова** — ж.

павъ 68а — ім. ч. одн. наз.; **павȣ** — ж. знах.

падаю 46б — теп. одн. 1 ос.

паки 17_1 — присл.

палацовъ 67б — ім. ч. множ. род.

панéвъ 14а, 24_2 — ім. ч. одн. наз.

пáнна 11б, 21_2, 41_2 — ім. ж. одн. наз.; **паннȣ** 58б — знах.; **паненъ** 12а, 21_2, 22_1 — множ. род.

пановáти, пановáть 27б, 29а — інф.; **панȣю** 25б, 28б, 29б, 33а — теп. одн. 1 ос.; **панȣешъ** 25б, 28б — 2 ос.; **панȣеть** 25б — 3 ос.; **панȣева** 25б — дв. 1 ос.; **панȣета** — 2 ос., **панȣемо** — множ. 1 ос.; **панȣете** — 2 ос.; **панȣють** — 3 ос.; **пановалемъ** 25б, 30а, **пановалехъ** 30а — мин. ч. одн. 1 ос.; **пановалесь** 25б — 2 ос.; **пановалъ** — 3 ос.; **пановаламъ** — ж. 1 ос.; **пановалась** — 2 ос.; **пановала** — 3 ос.; **пановалахва** — дв. 1 ос.; **пановаласта** — 2 ос.; **пановалыхмы** — множ. 1 ос.; **пановалисте** — 2 ос.; **пановалы** — 3 ос.; **бȣдȣ пановати** 26а, 28б — майб. одн. 1 ос.; **бȣдешъ п.** 26а — 2 ос.; **бȣде(т) п.** — 3 ос.; **бȣдева п.** — дв. 1 ос.; **бȣдета п.** — 2 ос.; **бȣдȣть п.** — 3 ос.; **панȣй** 26б, 28б — наказ. одн. 2 ос.; **нехай панȣеть** 26а — 3 ос.; **панȣйва** — дв. 1 ос.; **панȣйта** — 2 ос.; **панȣймы** — множ. 1 ос.; **панȣйте** — 2 ос.; **нехай панȣють** — 3 ос.; **нехай быхъ пановалъ** — наказ. мин. ч. одн. 1 ос.; **н. бысь п.** — 2 ос.; **н. бы п.** — 3 ос.; **нехай быхъ пановала** — ж. 1 ос.; **н. была п.** — 2 ос.; **н. бы п.** — 3 ос.; **нехай быхъ пановало** 26б — с. 1 ос.; **н. бысь п.** — 2 ос.; **н. бы п.** — 3 ос.; **нехай быхва пановала** — дв. 1 ос.; **н. быста п.** — 2 ос.; **нехай бысмы пановали** — множ. 1 ос.; **н. бысте п.** — 2 ос.; **н. бы п.** — 3 ос.; **бодай быхъ пановáлъ** 26б — баж. теп. імпрф.; прф., майб. ч. одн. 1 ос.; **б. бысь п.** — 2 ос.; **б. бы п.** — 3 ос.; **бодай быхъ пановала** — ж. одн. 1 ос., **б. бысь п.** — 2 ос.; **б. бы п.** — 3 ос.; **бодай быхъ пановало** — с. одн. 1 ос.; **б. бысь п.** — 2 ос.; **б. бы п.** — 3 ос.; **бодай быхва пановала** — дв. 1 ос.; **б. быста п.** — 2 ос.; **бодай бысмы пановали** — множ. 1 ос.; **б. бысте п.** — 2 ос.; **б. бы п.** — 3 ос.; **бодай быхъ былъ пановалъ** 27а — ппрф. ч. одн. 1 ос., **б. бысь бы(л)ъ п.** — 2 ос.; **б. бы былъ п.** — 3 ос.; **б. быхъ была пановала** — ж. 1 ос.; **б. бысь была п.** — 2 ос.; **б. бы была п.** — 3 ос.; **бодай быхъ было пановало** — с. одн. 1 ос.; **б. бысь было п.** — 2 ос.; **б. бы было п.** — 3 ос.; **бодай быхва была пановала** — дв. 1 ос.; **б. быста была п.** — 2 ос.; **бодай бысмы были пановали** — множ. 1 ос.; **б. бысте были п.** — 2 ос.; **б. бы были п.** — 3 ос.; **панованѧ, пановане** 27б, 29а — відд. ім. с. одн. наз.; **панȣючий** — дієприкм. теп. ч. одн. наз.; **панȣючаѧ** — ж.; **панȣючоѐ** — с.; **панȣючи** — дієприсл. теп. 27б, 29а, б.

панскі́й 56б, **паньскіи** 10б — прикм. ч. одн. наз.; **паньскаѧ** 14_1 — ж.
па́нъ 12б, 13б, 22_2, 23_1 — в парад.; **панъ** 8а, 56б, 61а, 65б, 41_1 — ім. ч. одн. наз.; **пана** 55б, 67а, 68а — род.; **панȣ** 56а, 67а — дав.; **пана** 56б, 69а — знах.; **паномъ** 8б — одн. ор. (множ. дав.); ~ 69а — одн. ор.; **(в) пане** 53а — місц.; **пановъ** 5_2 — множ. род.; **(в, при) па́нахъ** 18а, 53а, 34_1 — місц.
Парижа 63б, **Пары́жа** 63а, 82_1 — ім. вл. ч. одн. род.; **Парыжȣ** 63а, 82_1 **(в) Парижȣ** 65б, 69б — місц.
Пари(з)ской 1б — прикм. ж. одн. род.
пасȣ 42а, 67_2 — теп. одн. 1 ос.
пасъ 69б — ім. ч. одн. знах.
патрїарха 22_1, 41_2 — ім. ч. одн. наз.; **патріарше, патрїарсе** 22_1 — дав.
пахо́локъ 24_1 — ім. ч. одн. наз.
пахолѧ 42_1 — ім. с. одн. наз.
пеке́лный 40а, 32_1 — прикм. ч. одн. наз.
пекȣ 35б, 62_1 — теп. одн. 1 ос.
пенкне 52а — присл., **пенкней** — вищ., **найпенкней** — найвищ.
пенкнѣйшы(й) 68а — прикм. вищ. ч. одн. наз.
пень 15а, 26_2, 41_1 — ім. ч. одн. наз.; **пнѧ** 15б, 27_1 — род.
пе́рвый 84_2, 85_1 — числ. пор. ч. одн. наз.
передъ 53а — прийм.
Персїа 64а — ім. вл. ж. одн. наз.
персте́нь 15б, 27_1 — ім. ч. одн. наз.
перȣ 40б, 66_2 — теп. одн. 1 ос.
пе́рший 64б, 84_2 — числ. пор. ч. одн. наз.
перъского 55а — прикм. ч. одн. род.
пе́съ 68а, 24_1 — ім. ч. одн. наз.
пе́чъ 29_1, 41_1, **пѣчъ** 16б — ім. ж. одн. наз.
пивничий 31_2 — ім. ч. одн. наз.
пиво 53б, 74_2 — ім. с. одн. наз.; **пи́ва** 59б, 77_1 — род.
Пилатѣ 16_2 — ім. вл. ч. одн. місц.
пилный 55б — прикм. ч. одн. наз.
писанїа див. **писати.**
писати 44б, 45б, 61б, 65б, 71_1; pisać (пол.) 44б, 70_2; **писа́ть** 71_1 — інф.; **пишȣ** 28б, 44а, 63_2, 70_1 (укр. ц. сл.); pisze (пол.) 44а, 70_1; **пиши, пишимъ** 44а, $70_{1,2}$ — теп. одн. 1 ос. **пишешъ** 28б, 57а — 2 ос.; **пишȣть** 6б — множ. 3 ос.; **писалемъ**, pisałem (укр., пол.) 44б, 70_2, **писавъемъ** 44б, **писавемъ** 44б, 70_2; **псалсемъ, писалсемь** 44б, pisałsem, pisawsem, psawsem (бог., мор.) 70_2 — мин. ч. одн. 1 ос.
писа́хъ (ц. сл.) 44б, 70_2 — аор. одн. 1 ос.; **бȣдȣ писати, напишȣ** 29б, 71_2 — майб. одн. 1 ос.; **пиши** 6б, 28а, б — наказ. одн. 2 ос.; **писанѧ** 29а, 44б, 45б, **писане’** 29а, **писанїа** 45б — відд. ім. с. одн. наз.; **пишȣчий** 71_1 — дієприкм. теп. ч. одн. наз.; **пишȣчаѧ** — ж.; **пишȣчое’** — с.; **пишици** (бог., мор.) 44б — теж; **писанъ** 29а — мин. пас. кор. ч.; **писана** — ж.; **писано** — с.; **писаный** 29а, 45б — повн. ч.; **писанаѧ** — ж.; **писаное’** — с.; **пишȣчи** 66а, 71_1 — дієприсл. теп.; **писавъши, писавъшы** 61б — мин.
писанїихъ 16_2 — ім. множ. місц.
пити 35б, 65б, 59_2 — інф.; **пїю** 33б, 59_2 — теп. одн. 1 ос.
пищȣ 43б, 69_2 — теп. одн. 1 ос.; **пищачи** 44а — дієприсл. теп.
плакати 68а — інф.; **пла́чȣ** — теп. одн. 1 ос.; **пла́чешъ** — 2 ос.; **пла-**

калемъ — мин. ч. 1 ос.; **плаканѧ** — відд. ім. с. одн. наз.; **плачȣчи** — дієприсл. теп.

плане(т) 67а, **планéтовъ** 77_2 — ім. множ. род.; **планетами** — ор.

платити 42б — інф.; **плачȣ́** 42б, 68_2 — теп. одн. 1 ос.; **платишъ** 42б — 2 ос.; **платилемъ** — мин. ч. одн. 1 ос.; **плацена, плаченѧ** — відд. ім. с. одн. наз.; **платѧчи** — дієприсл. теп.

племѧ 27_2 — ім. с. одн. наз.; **племéнѧ** — род.

плескáти 44а, 70_1 — інф.; **плещȣ** — теп. одн. 1 ос.; **плещешъ** — 2 ос.; **плескáлемь** — мин. ч. одн. 1 ос.; **плескáнѧ** — відд. ім. с. одн. наз.

плести 43а, 69_1 — інф.; **плетȣ** — теп. одн. 1 ос.; **плетешъ** — 2 ос.; **плетлемъ** — мин. ч. одн. 1 ос.; **плетéнѧ** — відд. ім. с. одн. наз.; **плетȣчи** 69_1 — дієприсл. теп.

плодъ 5б, 16_1 — ім. ч. одн. наз.

плошȣ 37а — теп. одн. 1 ос.

плывȣ 63б — теп. одн. 1 ос.

плынȣти 40а, 66_2 — інф.; **плынȣ** — теп. одн. 1 ос.; **плынешъ** — 2 ос.; **плынȣлемъ** — мин. ч. одн. 1 ос.; **плыненѧ** — відд. ім. одн. с. наз.; **плынȣчи** 66_2 — дієприсл. теп.

плáцȣ 59б — ім. ч. одн. род.

по 22б, 46б, 53а, 58б, 63а, 65а, 69б, 70а, 16_2, 74_1, 76_2, 79_2, 82_1, 83_2 — прийм.; ~ два, ~ три, ~ чтыры 65а — присл. сполучення.

поборȣ 41а — майб. одн. 1 ос.

повагою 56б — ім. ж. одн. ор.

поважȣ 65_1 — майб. одн. 1 ос.

поведалъ 66а — мин. ч. одн.

поведȣ 64_2 — майб. одн. 1 ос.

повезȣ 40а, 66_1 — майб. одн. 1 ос.

повторе 50а — присл.

повѣсилъсе 61б — мин. ч. одн.

повшедный 14_1 — прикм. ч. одн. наз.

погребенна 16_2 — дієприкм. мин. ч. одн. знах.

погледаеть 22б — теп. одн. 3 ос.

погоды 62б — ім. ж. одн. род.

погѵлтайскȣ 49а — присл.

подле 52а, 73_1 — прийм.

подлȣгъ 52б, 73_1 — прийм.

подобный 56а — прикм. ч. одн. наз.

подобно 51б — присл.

по(д)падаю 46б — теп. одн. 1 ос.

подпилъ 47б, 59б — мин. ч. одн.

подпомо(г) 77_1 — мин. ч. одн.

подскарбий 10б, **подскарбїй** 31_1 — ім. ч. одн. наз.

подȣшки 62_2 — ім. ж. множ. знах.

пóдъ 53а, 58б, 69б, 74_1, 76_2 — прийм.

подъпарлъ 59а, б — мин. ч. одн.

подъпираю 59а — теп. одн. 1 ос.

подъпїѧю 59б — теп. одн. 1 ос.

поединкомъ 51б — присл.

поедȣ 64_2 — майб. одн. 1 ос.; **поехалъ** 64а, 70а — мин. ч.

пожалъ 62б — мин. ч. одн.

поживаю 59а — теп. одн. 1 ос.

пожитечный 56а — прикм. ч. одн. наз.

пожычаю 58а — теп. одн. 1 ос.

позволѧти 32б, **позволꙗти** 59_1 — інф.; **позволѧю** 32б, **позволꙗю** 59а, 59_1 — теп. одн. 1 ос.; **позвóлѧешъ** 32б, **позволꙗ́ешъ** 59_1 — 2 ос.; **позволѧлемъ** 32б, **позволꙗлемъ** 59_1 — мин. ч. одн. 1 ос. мин. ч. одн. 1 ос.

позволити 32б — інф.; **позволю** 32б, 59_2 — майб. одн. 1 ос.; **позвóлишъ** — 2 ос.; **позволилемъ** 32б, 59_1 — мин. ч. одн. 1 ос.; **позволилъ** 59а — 3 ос.; **позволéнѧ** 32б, 59_1 — відд. ім. с. одн. наз.

поздоровѐне 15_2 — ім. с. одн. наз.
позлочꙋ 42б, 68_2 — майб. одн. 1 ос.
позно 49б — присл.
пойдꙋ 38а, 64_2 — майб. одн. 1 ос.
поки, покꙋль 50а — присл.
покланѧемъся 71б — теп. множ. 1 ос.; **поклонїмся, поклонїмъся, поклонѣмъся** 14_2 — майб.
покой див. літ. алф. **п.**
покорнымъ 57а — прикм. ч. одн. оруд.
покорꙋ 67_1, **покорꙋсѧ** 41а — майб. одн. 1 ос.
покꙋль див. **поки.**
покꙋшенїе 14_1 — ім. с. одн. знах.
полаю — 58_2 — майб. одн. 1 ос.; **полаешъ** — 2 ос.
поле 56а, 63б — ім. с. одн. наз.
полегло 65а — мин. с. одн. 3 ос.
полеть 15а, 27_1 — ім. ч. одн. наз.; **полтѧ** 17_1 — род.
полкомъ 51б — присл.
полно 81_1 — присл.
по(л)ный 55б — прикм. ч. одн. наз.
положꙋ 38а, 64_2 — майб. одн. 1 ос.; **[поло]жишъ** 38а — 2 ос.
полоти 36б — інф.; **полю** 36б, 63_1 — теп. одн. 1 ос.; **полешъ** 36б — 2 ос.; **полóлемъ** 36б, 63_1 — мин. одн. 1 ос.; **полотѧ, полѐнѧ** 36б — відд. ім. с. одн. наз.
полюю 33а — теп. одн. 1 ос.
Полща 64а — ім. вл. ж. одн. наз.
полѣзꙋ 40а, 66_1 — майб. одн. 1 ос.
помощꙋ 43б, 69_2 — майб. одн. 1 ос.
поневажъ 54а, 14_1 — спол.
понесꙋ 41б, 67_2 — майб. одн. 1 ос.
понемецкꙋ 49а — присл.
понтѣистемъ 16_2 — прикм. ч. одн. місц.
попанскꙋ 49а — присл.
поправде 50б — присл.
поправи(л) 59а — мин. ч. одн.
поправлю 59а — теп. одн. 1 ос.
поражꙋ 38б, 65_1 — майб. одн. 1 ос.
порожꙋ 65_1 — майб. одн. 1 ос.
поросѧ 15б — ім. с. одн. наз.; **поросѧтѧ** — род.
порóти 41а, 67_1 — інф.; **порꙋ** — теп. онд. 1 ос.; **порешъ** — 2 ос.; **поролемъ** — мин. ч. одн. 1 ос.; **поротѧ** 67_1 — відд. ім. с. одн. наз.; **порꙋчи** — дієприсл. теп.
порошꙋ 63_1 — теп. одн. 1 ос.
посажꙋ 38б — майб. одн. 1 ос.
посекꙋ 62_1 — майб. одн. 1 ос.
послалемъ 36а — мин. ч. одн. 1 ос.
посломъ 58б — ім. множ. дав.
послоýшный 9а, **послꙋшный** 56а — прикм. ч. одн. наз.
посполство 39_1, 42_1 — ім. с. одн. наз.
посполꙋ 51б — присл.
постель 62_2 — ім. ж. одн. знах.
постѐлю 36а, 63_1 — майб. одн. 1 ос.
пострóнокъ 24_1 — ім. ч. одн. наз.
потай 52б, 73_2 — присл.
потваръ 29_1 — ім. ж. одн. наз.
потокъ 14а, 24_2 — ім. ч. одн. наз.
потóпъ 24_2 — ім. ч. одн. наз.
потравы 57б — ім. ж. одн. род.
потрѐба 45б, 71_2 — ім. ж. одн. наз.
потребꙋю 58а — теп. одн. 1 ос.
потымъ 50б — присл.
потым 50а — присл.
пофранцꙋскꙋ 49а — присл.
поѵвили 50б — присл.
поѵлебца 21_1 — ім. ч. одн. наз.
поѵлопскꙋ 49а — присл.
початокъ 13б, 14а, 24_1 — ім. ч. одн. наз.; **почáтка** — род.
пошлю 36б, 62_2 — майб. одн. 1 ос.
пошолъ 62а, 70а — мин. ч. одн.
пощꙋ 43б, 69_2 — теп. одн. 1 ос.
поѣдꙋ див. **поедꙋ.**
поютре 50а — присл.

прагн8 66_2 — теп. одн. 1 ос.
правда 51б — ім. ж. одн. наз.
праве 50б — присл.
пра́ва 77_1 — ім. ж. одн. род.
православной 16_1 — прикм. ж. одн. род.; **правосла́вными** — множ. ор.
пражити 65_2 — інф.; **праж8** 39а, 65_2 — теп. одн. 1 ос.; **пражишъ** 65_2 — 2 ос.; **пражилемъ** — мин. ч. одн. 1 ос.; **пражъ** 39а — наказ одн. 2 ос.; **пражачи** 65_2 — дієприсл. теп.
празнꙋю 33а — теп. одн. 1 ос.
пра́цы 79_1 — ім. ж. одн. род; **працꙋ** 66б — знах.
пре 46б, 47б, 58б, 59б, 73_2, 76_2 — преф.
пребилъ 47б — мин. ч. одн.
преблагословенна 7_2, **преблагословеннаѧ** 15_1 — прикм. ж. одн. наз.
превитѧжилъ 47б — мин. ч. одн.
предо див. **предъ**.
пре(д)тымъ 50а — присл.
предъ 53а, 69а, 73_2, 74_1, 77_1; **предо** 53б — прийм.
прежде 16_2 — присл.
прежити 59б — інф.
презъ 1б, 52б, 63б, 64а, 73_2, 84_1 — прийм.
пренаслѣдовани 62б — дієприкм. мин. множ. наз.
пренепорочнꙋю 71б — прикм. ж. одн. знах.
преплынути 59б — інф.
прескочити 59б — інф.; **прескочилъ** 47б — мин. ч. одн.
преставаю 59б — теп. одн. 1 ос.
преста́ти 59б, 77_1 — інф.
прето ижъ 54а — спол.
прехoдить 47б — теп. одн. 3 ос.
пречъ 49б — прийм.
при 18а, б, 22а, 46б, 47б, 53а, 58б, 59б, 68б, 70а, 16_2, 33_2, 74_1, 76_2 — прийм.
прибываеть 59б — теп. одн. 3 ос.
привыкаю 58а — теп. одн. 1 ос.
пригожаетса 67а — теп. одн. 3 ос.
придаетса 67а — теп. одн. 3 ос.
прида́токъ 24_1 — ім. ч. одн. наз.
придаю 46а, 47б — теп. одн. 1 ос.
приехати 69а — інф.; **приехали** 82_1 — мин. множ.; **приехало** 65а, 66б — с. одн. 3 ос.
призна́еть 5_2 — майб. одн. 3 ос.
прїиди 14_1 — наказ. одн. 2 ос. **(да) прийдеть** 13_1 — 3 ос.; **при(и)дѣте** 4б, **прїидѣте** 14_1 — наказ. множ. 2 ос.
прїими 4б, **прими** 15_2 — наказ. одн. 2 ос.
прилежаниемъ 4_2 — ім. с. одн. ор.
прилꙋчаю 47б — теп. одн. 1 ос.
прими див. **прїими**.
приѡ(з)доби(л)сѧ 60а, **приѡздо́билъсѧ** 78_1 — мин. ч. одн.
припадаю 46б — теп. одн. 1 ос.
припадѣмъ 14_2 — майб. множ. 1 ос.
припадкꙋ 51б — ім. ч. одн. род.
припове́сть 16б, 28_2 — ім. ж. одн. наз.
припꙋщаю 47б — теп. одн. 1 ос.
прислано 63б — с. мин. одн. 3 ос.
при́сно 71б, 13_1, 17_1 — присл.
присnодѣво 4б — ім. ж. одн. кл.
пристоить 65а, 67а — теп. одн. 3 ос.
пристойный 9а — прикм. ч. одн. наз.
притымъ 53б, 74_2 — присл.
пристрычи 59б — інф.
пришлый 67а — прикм. ч. одн. наз.
пришолъ 70а — мин. ч. одн.
прихо́день 15а, 27_1 — ім. ч. одн. наз.
причинѧю 32б, **причинѧюсѧ** — теп. одн. 1 ос.
приꙗтель 68б — ім. ч. одн. наз.
приѧхомъ 71б — аор. множ. 1 ос.
про 46б, 53а — прийм.
продалъ 60б — мин. ч. одн.

продавъши 61б — дієприсл. мин.
проженъ 55б — прикм. ч. одн. наз.
про(д)кемъ 50б — присл.
прожнȣ́ю 33а — теп. одн. 1 ос.
проклѧтый 32_1 — прикм. повн. ч. одн. наз.; **проклѧтый** 4б — множ.; **проклѧ́тъ** 32_1 — кор. ч. одн.
проливаю 34а, 60_1 — теп. одн. 1 ос.; **проливалемъ** 60_1 — мин. ч.
пролѧлемъ 60_1 — мин. ч. одн. 1 ос.; **пролию** 34а; **пролїю** 60_1 — майб. одн. 1 ос.
пропадаю 46б — теп. одн. 1 ос.
пророкїнѧ 16б; **пророкинѧ** 29_1 — ім. ж. одн. наз.
пророкъ 14а, 54б, 24_2, 41_1 — ім. ч. одн. наз. prorok (пол.); **пророка** 14а, 24_1 — род.; **пророцы** 4б — множ. наз.; **пророки** 17_1 — ор.
просветить 4б; **просвѣтить** 15_1 — у грам. спол. з част. да — наказ. одн. 3 ос.
проси́ти 29а, 36б, 63_1, **просить** 29а — інф.; **прошȣ** 36б, 63_1 — теп. одн. 1 ос.; **просишъ** — 2 ос.; **просилемъ** — мин. ч. одн. 1 ос.; **проше́нѧ** — відд. ім. с. одн. наз.; **просѧчи** 36б, **просѧчни** 63_1 — дієприсл. теп.
просто 52а — присл.
противко, проти(в) 53а, 73_2 — прийм.
прȣдкий 48б — прикм. ч. одн. наз.; **прȣдшый** 68а — вищ.
прȣдко 48б, 51а — присл.
прȣдшый див. **прȣдкий**.
przyiaźń (пол.) 14а, 25_1 — ім. ж. одн. наз.; przyiaciel (пол.) 14а — ім. ч. одн. наз.
прѣти 41б, 67_2 — інф.; **прȣ** 41б, 67_2 — теп. одн. 1 ос.; **прешъ** — 2 ос.; **прѣлемъ** — мин. ч. одн. 1 ос.; **прѣнѧ** 41б — відд. ім. с. одн. наз.; **прȣчи** 67_2 — дієприсл. теп.
прѧдȣ 38а, 64_2 — теп. одн. 1 ос.
πσαλομ 5б, **ѱало́мъ** 7_2 — назва літ. алф.
псъ 74_2 — виг.
пта(к)ъ 55б — ім. ч. одн. наз.; **пта́ка** 60а — знах.
птаство 39_1 — ім. с. одн. наз.
пшеница 39_1 — ім. ж. одн. наз.
пыпеть 15а, 27_1 — ім. ч. одн. наз.
пытель 15а, 26_2 — ім. ч. одн. наз.
пы́шный 9а — прикм. ч. одн. наз.
пѣ́снь 8а, 28_2, 41_1 — ім. ж. одн. наз.; ~ 16а — в парад.
пѣти 34б, 60_2 — інф.; **пою** — теп. одн. 1 ос.; **поешъ** — 2 ос.; **пѣлемъ** — мин. ч. 1 ос.
пѣчъ див. **печъ**.
пѧ(т)десѧть 85_1 — числ. кільк.; **пѧт'десѧ́тый** 85_1 — пор.
пѧтна(д)ца(т) 85_1 — числ. кільк.; **пѧтнадца́тый** — числ. пор.
пѧтсотный 85_1 — числ. пор.
пѧть 64б, 65а, 82_2, 83_1, 84_2; ∾ **сотъ** 85_2; ~ **тисечей** 86_1 — числ. кільк. наз.; ~ 60б — знах.; ~83_1 — в парад.
пѧтый 84_2 — числ. пор.

Р

р 5б — літ. алф. — irci; ~ 6_2 — **ирцѣ** — ircy.
ради 4б, 15_1, 16_2 — прийм.
ра́дȣюсѧ 79_1 — теп. одн. 1 ос.; **радȣ́йсѧ** 15_1 — наказ. одн. 2 ос.
ражȣ 38б, 65_1, **ражȣсѧ** 38б — теп. одн. 1 ос.
разъ 50а — присл.
разы див. **два, три**.
рай 26_2 — ім. ч. одн. наз.
ракъ 13а, 23_2 rak (пол.) 25_1 — ім. ч. одн. наз.; **ракȣ** — кл.
ранилъ 65б — мин. одн.
ра́но 49б — присл.

ранюхно 49б, 50а — присл.
распꙗтаго 16_2 — дієприкм. мин. ч. одн. знах.
рачей 51б — присл.
рачȣ 42а, 68_1 — теп. одн. 1 ос.; **рачъ** 42а — наказ. одн. 2 ос.
реготати 69_1 — інф.; **регочȣ** 43а, 69_1 — теп. одн. 1 ос.; **регóчешъ** — 2 ос.; **реготалемъ** — мин. ч. одн. 1 ос.; **реготáнѧ** — відд. ім. с. наз.; **реготаючи** — дієприсл. теп.
река 63б — ім. ж. одн. наз.; **рекȣ** 59б — знах.; **рекою** 63б, **рѣкóю** 69а, 80_2 — ор.
рекȣ 35б, 61_2 — теп. одн. 1 ос.
ремéнь 15б; 27_1 — ім. ч. одн. наз.; **ремéнѧ** 15б, 27_2 — род.
рéчъ 14а, 24_2, 29_1 — ім. ж. одн. наз.
ржȣ 39б — теп. одн. 1 ос.
Римъ 40_1 — ім. вл. ч. одн. наз.; **Римȣ** 70а — род.
римѧнинъ 40_1 — ім. ч. одн. наз.
рымѧнка — ім. ж. одн. наз.
ркомо 51б — присл.
робúти 44б — інф.
ровне 51а — присл.
роговъ 55б — ім. множ. род.
роди 5б, 16_1 — аор. одн.
родины 39_2 — ім. множ. наз.
родомъ 56а — ім. ч. одн. оруд.
рождéнного 16_2 — дієприкм. мин. ч. одн. повн. знах.; **рожденна** — кор. ж.
рожȣ 38б, 65_1 — майб. одн. 1 ос.
рожшȣю 71б — дієприкм. мин. ж. одн. знах.
роз 46б, 47б — преф.
розделне 51б — присл.
розки(ш)не 51б — присл.
розмаите 51б — присл.
розрываю 47б — теп. одн. 1 ос.
розсеваю 47б — теп. одн. 1 ос.
розȣмȣ 55б — ім. ч. одн. род.
рокъ 14а, 67а, 24_1, 39_1 — ім. ч. одн. наз.; **рóка** 14а, 24_2; **рокȣ** 62б — род.; **рокомъ** 62б — ор.
роскошъ 29_1 — ім. ж. одн. наз.; **рóскоши** 59б, 61а, 79_1 — род.
рȣчȣ 42а, 68_1 — теп. одн. 1 ос.
рынокъ 63б — ім. ч. одн. наз.; ~ 70а — знах.
рыцéрство 39_2 — ім. с. одн. наз.
рычȣ 42б, 68_1 — теп. одн. 1 ос.
рѣдко 50а — присл.
рѣжȣ 39б — теп. одн. 1 ос.; **рѣжъ** — наказ. одн. 2 ос.
рѣкóю див. **река**.

С

с 5б — літ. алф. — ѕлово; ~ 6_2 — слóво — słowo.
с див. прийм. з.
сажȣ 38б — теп. одн. 1 ос.
самъ 37_1 — займ. в парад.; **самомȣ** 14_2 — ч. одн. дав.
самъ 22б, 49б — присл.
Сарбона 69б — ім. вл. ж. одн. наз.
сварȣсѧ 41а, 67_1 — теп. одн. 1 ос.
свергочȣ 43а — теп. одн. 1 ос.
сверкочȣ 43а, 68_2 — теп. одн. 1 ос.
светитьсꙗ 13_1; **светисе** 14_1 — грам. спол. з част. **да** — наказ. одн. 3 ос.
светымъ 68б див. **свꙗтый**.
свечȣ 42б, 68_2 — теп. одн. 1 ос.
свободúсѧ 7_2 — аор. одн. 3 ос.
свой 19б, 21б, 56б, 36_1, 38_1 займ. ч. одн. наз.; **своѧ** 19б, 56б, 36_1 — ж.; **свое** — с.; **своего** 19б, 36_1, **свого** 19б — ч. род.; **своеи** — ж.; **своего** — с.; **своемȣ** 57а, 15_1 — ч. дав.; **свое'го** 56б, 57а — знах.
свойскій 21б, 38_1 — займ. ч. одн. наз.

свѣта 16_2 — ім. ч. одн. род.; **свѣтъ** 71б — знах.
свято 19_2 — присл.
святый 19_2, 20_1; **сватый, сватъ** 32_1 — прикм. ч. одн. наз.; **свато́го** 4а, **святого** 13_1, 14_1, **свя́та** 16_2; **святаго** 17_1 — род.; **свято́му** 17_1 — дав.; **сватой** 71б — ж.; **святую** 66а, 17_1 — знах.; **сватое** 4а — с. наз.; **сватый** 4б — множ. наз.; **светымъ** 68б — дав.
срожший 68а — прикм. ч. одн. вищ. наз.
себе див. **собѣ**;
се(д)мъ 84_2, **семъсотъ** 85_2 — числ. кільк.
седѣти 30б — інф.; **се́жу** 38б, 51_1 — теп. одн. 1 ос.; **седять** 69б, **седать** 80_2 — множ. 3 ос.; **седѣлемъ** 30б — мин. ч. одн. 1 ос.; **са́дь** 51_1 — наказ. одн. 2 ос.
седащаго 16_2 — дієприкм. теп. ч. одн. знах.
сей 37_1 — займ. ч. в парад.
семдесатъ 85_1 — числ. кільк.; **семдеса́тый** — пор.
семна(д)ца(т) 85_1 — числ. кільк.; **семна́дца́тый** — пор.
семсо́тный — числ. пор.
се́мый 84_2 — числ. пор.
семъ див. **се(д)мъ**.
серафими 71б — ім. множ. наз.; **серафимъ** 4б — род.
се(р)дечне 51а — присл.
се́рдце 19_2 — ім. с. одн. наз.
серу 40а, 66_2 — теп. одн. 1 ос.
сечи 29а, 35б, 61_2 — інф.; **секу** 35б, 61_2 — теп. одн. 1 ос.; **сечешъ** — 2 ос.; **секлемъ** — мин. ч. одн. 1 ос.; **сечена** — відд. ім. с. одн. наз.
се́чъ 14а, 24_2, **сѣчъ** 41_1 — ім. ж. одн. наз.
сила 51а — присл.
силно 4а — присл.
силою 56б — ім. ж. одн. оруд.
символъ 20_1 — ім. ч. одн. наз.
скакати 42б, 65б — інф.; **скачу** 42б, 68_2 — теп. одн. 1 ос.; **скачешъ** 42б — 2 ос.; **скакалемъ** — мин. ч. 1 ос.; **скакана** — відд. ім. с. наз.; **скакавъши** 61б — дієприсл. мин.; **скакано** 79_2 — мин. одн. 3 ос.
скарбы 70а — ім. множ. знах.
скать 51б — присл.
скверчу 42б, 68_1 — теп. одн. 1 ос.
сковичу 43а, 68_2 — теп. одн. 1 ос.
скоро 33б, 50а, 65б — присл.
скочилъ 69б — мин. одн.
скубу 35а, 61_2 — теп. одн. 1 ос.
скую див. **кова́ти.**
слабость 16б, 29_1 — ім. ж. одн. наз.
сла́ва 4б, 17_1, 19_2 — ім. ж. одн. наз.; **славы** 5_2, 59а — род.; **сла́вою** 17_1 — оруд.
славный 4а — прикм. ч. одн. наз.; **сла́вной** 1б — ж. род.; **славнѣйшую** 71б — найвищ. знах.
славать 4б — теп. множ. 3 ос.
сла́ти[1] 36а, 62_2 — інф.; **шлю** 36а, б, 62_2 — теп. одн. 1 ос.; **шлешъ** — 2 ос.; **сла́лемъ** — мин. ч. одн. 1 ос.; **слана** — відд. ім. с. одн. наз.
сла́ти[2] 36а, 62_2 — інф.; **стелю́** — теп. одн. 1 ос.; **стелешъ** — 2 ос.; **сла́лемъ** 62_2 — мин. ч. одн. 1 ос.; **слана** — відд. ім. с. одн. наз.
Сленжакъ 40_1 — ім. вл. ч. одн. наз.
Сленжачка 40_1 — ім. вл. ж. одн. наз.
слепота 55а — ім. ж. одн. наз.
сли́чна, сли́чная 8б — прикм. ж. одн. наз.
слове́нская 1б, 4_2 — прикм. ж. одн. наз.

слово 22_2, 23_1 — ім. с. в парад.; **слова** 71б — одн. род.; **слово** 61_2— знах.

сло́во див. літ. алф. **с.**

словıанина 4_2 — ім. ч. одн. род.; **словѧнина** 1б — знах.

слодкїй 8б — прикм. ч. одн. наз.; **сло́дкое** — с.; **слодкїй** 9а — ч. в парад.; **слодкий, слодкїй** 17б — вищ., найвищ.; **слодкаѧ** — ж.; **слодкое** — с.

сло(д)ко 51а — присл.

сло́дкость 41_2 — ім. ж. одн. наз.

сложенїа 4б — ім. с. одн. род.

сло(н) 19_1 — ім. ч. одн. наз.

Єлонско 40_1 — ім. вл. одн. наз.

сло́нце 67б, 77_2 — ім. с. одн. наз.

слꙋга 56а, 69а, 22_1, 73_1 — ім. ч. одн. наз.; **слꙋзи** 22_1 — дав.; **слꙋгꙋ** 58б — знах.; **слꙋги** 69а — множ. наз.

слꙋжи(т) — теп. одн. 3 ос.

слꙋжно 48б, 73_1 — присл.

слꙋхаю 57а — теп. одн. 1 ос.

слꙋшне 5_2 — присл.

слынꙋ 40а, 66_2 — теп. одн. 1 ос.

слышати, слыхати 63_2 — інф.; **слышꙋ** — теп. одн. 1 ос.; **слы́шишъ** — 2 ос.; **слыша́лемъ** і **слыха́лемъ** — мин. ч. 1 ос.

смаглый 17а — прикм. ч. одн. наз.

сма́жꙋ 39а, 51_1, 65_2 — теп. одн. 1 ос.; **сма́жъ** 39а, 51_1 — наказ. 2 ос.

смачне, сма́чно 52а, 72_2 — присл.

сма́чный 32_2, 72_2, 84_1 — прикм. ч. одн. наз.; **смачнейший** 32_1 — вищ.; **найсма́чнейшїй** — найвищ.

смачнюсенечко 52а — присл.

сма(ч)нюхно 52а — присл.

смержꙋ 38б, 65_1 — теп. одн. 1 ос.

смертелное 60б — прикм. с одн. наз.

смерть 7_2 — ім. ж. одн. наз.; **смерти** 55б — род.

смеши́ти 37а, 63_2 — інф.; **смешꙋ** 37а, $63_{1,2}$ — теп. одн. 1 ос.; **смеши́шъ** 37а, 63_2 — 2 ос.; **смеши́лемъ** — мин. ч. 1 ос.; **смѣше́нѧ** 63_2 — віддієсл. ім. с наз.; **смешачи** 37а, **смешѧчи** 63_2 — дієприсл. теп.

смокъ 14а, 24_1 — ім. ч. одн. наз.; **смо́ка** — род.

смолити 35б, 62_1 — інф.; **смолю** — теп. одн. 1 ос.; **смо́лишъ** — 1 ос.; **смоли́лемъ** — мин. ч. 1 ос.; **смоле’нѧ** — відд. ім. с. одн. наз.; **смолıачий** 62_1 — дієприкм. теп. ч. одн. наз.

смѣлости 67б — ім. ж. одн. род.

со див. **з.**

собе див. **собѣ.**

соболно 48б — присл.

соболıахъ 61а — ім. множ. місц.

собо́рнꙋю 17_1 — прикм. ж. одн. знах.

собѣ 19а, 57а, 36_2, **собе** 19а, 36_2— займ. дав.; **себе** 19а, 57а, 36_2 — знах.; **собо́ю** 19а, 36_2 — ор.

совито 52а — присл.

совѣю 34а, 61_1 — теп. одн. 1 ос.

сокола 54б — ім. ч. одн. знах.

со́нъ 24_1 — ім. ч. одн. наз.

сопокланıаема — дієприкм. пас. теп. ч. одн. знах.

сорокъ 85_1 — числ. кільк.

сославима 17_1 — дієприкм. теп. ч. одн. знах.

сотворенна 16_2 — дієприкм. мин. ч. одн. знах.

сотный 85_2 — числ. пор.

сочꙋ 42а, 68_1 — теп. одн. 1 ос.

соше(д)шаго 16_2 — дієприкм. мин. ч. одн. знах.

спа́са 5б, 16_1 — ім. ч. одн. знах.

спасенiа 16_2 — ім. с. одн. род.

спасеть 4б, 15_1 — в грам. спол. **да спасеть** — наказ. опис. 3 сс.

спаси 20_1 — наказ. одн. 2 ос.
спасителю 4б — ім. ч. одн. дав.
спасла есть 71б — прф. одн. 1 ос.
спати 62а — інф.
спьвáти 31б, 57а, 58_1 — інф.; **спевáю**, 31б, 57а, 58_2; **спѣвáю** 34б, 57а — теп. одн. 1 ос.; **спевáешъ** 31б, 58_2 — 2 ос.; **спевáлемъ** — мин. ч. 1 ос.; **спевáнѧ** 31б, 58_2, **спѣвáнѧ** 35б — відд. ім. с. одн. наз.
сподевалюсѧ 32а, 66а — теп. одн. 1 ос.
сполемъ, сполȣ 51б — присл.
способомъ 50б — ім. ч. одн. ор.
спѣвалю, спѣвáнѧ див. **спевати**.
сребрный 10а — прикм. ч. одн. наз.
сродзе див. **срокчо**.
срокчо, сродзе 51а — присл.
ставлю 61б — теп. одн. 1 ос.
стадо 39_1 — ім. с. одн. наз.
стайнѧ 15б, 27_2, 42_1 — ім. ж. одн. наз.
сталый 33_1 — прикм. ч. одн. наз.; **сталейший, стáлший** — вищ.
стáлъ 19_1 — мин. ч. одн.
стáль 16б, 19_2 — ім. ж. одн. наз.; ~ $28_{1,2}$ в парад.
стáнъ 13а, 23_1 — ім. ч. одн. наз.
староста 11а, б, 20_2, 21_1 — ім. ч. в парад.; ~ 40_1; **старостъ, старóстовъ** 12а, 21_2 — множ. род.
старостинаѧ 40_1 — ім. ж. одн. наз.
старостичъ 40_1 — ім. ч. одн. наз.
старостáнка 40_1 — ім. ж. одн. наз.
стáршомȣ 57а — ім. ч. одн. дав.
стаю, 61б — теп. одн. 1 ос.
стелю́ див. **слáти**[2].
створéне 60б — ім. с. одн. наз.
стерегȣ 37б, 58а, 64_1 — теп. одн. 1 ос.
Стефанъ 55а, 31_2 — ім. вл. ч. одн. наз.
Стефáновъ 10а, 31_2 — прикм. чол. одн. наз.; **Стефанова** 10б, 11а, 31_2 — ж.; **Стефáново** 11а, 31_2 — с.
сто 65а, 85_2 — числ. кільк. наз.; **сте** 85_2 — дв.; **ста** — множ. **сотъ** — род.
стóкъ 14а, 24_2 — ім. ч. одн. наз.
столóмъ 69б, 80_2 — ім. ч. одн. ор.
сторако 51а — присл.
стоѧти 34б, 60_2 — інф.; **стою** — теп. одн. 1 ос.; **стоишъ** — 2 ос.; **стоить** 69б — 3 ос.; **стоѧ́ть** 69а — 3 ос. множ.; **стоѧлемъ** 34б, 60_2 — мин. ч. одн. 1 ос.; **стоѧ́нѧ** — відд. ім. с. одн. наз.
страдавъша 16_2 — дієпр. мин. акт. ч. одн. знах.
стрáжъ 29_1 — ім. ж. одн. назв.
страны 52б — ім. ж. одн. род.
страшный 56а — прикм. ч. одн. наз.;
страшȣ 37а, 63_1 — теп. одн. 1 ос.
стрáхъ 13а, 23_2 — ім. ч. одн. наз.; **страхȣ** — кл.
стрелець 57а — ім. ч. одн. наз.
стрелѧю 32б — теп. одн. 1 ос.
стрóжъ 13а, 23_2 — ім. ч. одн. наз.; **стрóжȣ** — кл.
строю 60_1 — теп. одн. 1 ос.
стрыгти, стры́чи, 37б, 64_1, **стры́гчи** 64_1 — інф.; **стрыгȣ** 37б, 64_1 — теп. одн. 1 ос.; **стрыжешъ** — 2 ос.; **стрыглемъ** — мин. одн. 1 ос.; **стрыжéнѧ** 37б — відд. ім. с. одн. наз.
стрымѧ́ 27_2 — ім. с. одн. наз.; **стрымéнѧ** — род.
стȣдента 1б — ім. ч. одн. знах.
Стычень 15а, 26_2 — ім. вл. ч. одн. наз.
стѧто 61б — мин. одн. 3 ос.
стѧтый 66б — дієприкм. мин. ч. одн. наз.
сȣдити 17_1 — інф.

с8дъ 56а — ім. ч. одн. наз.
с8кна 57б — ім. с. одн. род.
с8кню 60б — ім. ж. одн. знах.
с8мненѧ 61а — ім. с. одн. род.
с8птелность 55а — ім. ж. одн. наз.
с8щ8ю 71б — дієприкм. ж. одн. знах.
сχоласꙗстици 69а — ім. множ. наз.
сынова́ѧ 10б, 12б, 22_1, 31_2 — ім. ж. одн. наз.
сы́нъ 13а, 56а, 70а, 19_2, 22_1, 23_1 — ім. ч. одн. наз.; **сына** 4а, 13_1, 14_1 — род.; **сы́н8** 4б, 17_1, **сынови** 15_1 — дав.; **сыно(м)** 17_1 — ор.
сы́ръ 13б, 23_2 — ім. ч. одн. наз. — знах.; **сы́ры** — множ.
сь 23б, 25б, 26б, 60а, 43_2, $45_{1,2}$, 49_1, 78_1 — част.
сѣчъ див. **сечъ.**
сѣѧти 61_1 — інф.; **сѣю** 34 , 61_1 — теп. одн. 1 ос.; **сѣе'шъ** 57а — 2 ос.; **сѣѧлемъ** 61_1 — мин. ч. 1 ос.; **сѣѧнѧ** — відд. ім. с. одн. наз.
сюды 49б — присл.
сѧ 5_2 — займ. одн. зах.
сѧдь 51_1 — наказ. одн. 2 ос.

Т

т 5б — літ. алф. — τβερδο; ∼ 7_1 — **тве́рдо** — tverdo.
такъ 50б; **такъже** 51б — присл.
такли 51б — присл.
такъ ꙗко 51а — присл.
тамъ 22б, 49б; **там же** 51а — присл.
та(м)т8ды, тамтенды 49б — присл.
танц8етъ 57а — теп. одн. 3 ос.
танцовавъши 62а — дієприсл. мин.
тарти 41б, 67_2, **терти** 67_2 — інф.; **тр8** 41б, 67_2 — теп. одн. 1 ос.; **трешъ** — 2 ос.; **тарлемъ** — мин. ч. 1 ос.; **тартѧ** — відд. ім. с. одн. наз.

тваръ 16б, 29_1 — ім. ж. одн. наз.; **тва́ри** 76_1 — род.
тве́рдо див. літ. алф. **т.**
твердѣю 34а, 61_1 — теп. одн. 1 ос.
тво́и 19б, 21б, 36_1, 38_1 — займ. ч. одн. наз., **твоꙗ** — 13_1; **твоѧ** 14_1, 19б, 36_1 — ж.; **твое** 19б, 13_1, 14_1, 36_1 — с.; **твое'го** 5б, 19б, 36_1 — ч. род.; **твоеѝ** — ж.; **твое'го** 16_1, 79_1 — с.; **твое'м8** 4б — дав.
твойскїй 21б, 38_1 — займ. ч. одн. наз.
твор8 41а, 67_1 — теп. одн. 1 ос.
творца 16_1 — ім. ч. одн. знах.
тебе див. **ты.**
теды 58б, 74_1 — присл.
тежъ 50а — присл.
телесное 9б — прикм. с. одн. наз.
те́лѧ 14б, 27_2, 42_1 — ім. с. одн. наз.; ∼ 15а — знах. кл.; **телѧтѧ** 14б, **телꙗтѧ** 27_2 — род.; **телѧта** 15а — множ. наз., **телꙗ́та** 26_1 — наз. знах. клич.
телꙗтко 13а, **телѧтко** 23_1 — ім. с. одн. наз.; **телѧтка** 12б, 13а, $26_{1,2}$ — в парад. множ.
темный 17а — прикм. ч. одн. наз.
теѡлогїи 1б — ім. ж. одн. род.
теперъ 49б, 14_1 — присл.
теразъ 49б — присл.
терти див. **тарти.**
тескно 55б, 66б, 80_1 — присл.
тисечный 85_2 — числ. пор.
ти̇сѧча 83_1, 85_2 — числ. кільк., ж. одн. наз.; **тисѧчи** 85_2, 86_1 — дв., **тисѧчей** 86_1 — множ. род.
то — то 22б, 65 б — спол.
то, то, то 54а, 74_2 — виг.
тобѣ, тобе див. **ты.**
товаришъ 58б — ім. ч. одн. наз.
той 20а, 36_1 — займ. ч. одн. наз.; **того** 20а, 62а, б, 36_1, 81_1 — род.;

той 62б, 82_1 — знах.; **тымъ** 62а, б, 81_1 — ор.; **(при) тымъ** 53б — місц.; **тая**, **та** 20а, 71б, **тоя** 36_1 — ж. наз.; **той** 20а, 52б, 61а, 62б, 36_1; **тоей** 20а — род.; **тоею** 62б — ор.; **тое'** 20а, 36_1, **то** 20а, 22а — с. наз.; **того** 20а, 36_1 — род.; **то** 22а — знах.; **тыхъ** 63а — множ. род.; **тыи** — знах.; **тыми** — ор.; **(в) тыхъ** — місц.

те́ды 53б, 74_1 — спол.

той же 21б — займ. ч. одн. наз.; **тая́ жъ** — ж.; **тое жъ** — с.; **того жъ** — ч. род.; **той жъ** — ж.; **того жъ** — с.

тоωвенгды 50а — присл.

топоръ 13б — ім. ч. одн. наз.

торгово́е' 10б, 28_1, 31_2 — ім. с. одн. наз.

то самъ — то тамъ 22б, 49а — присл.

тор8е'ть 84_4 — теп. одн. 3 ос.

тотогды 50а — присл.

траф8нк8 51б — ім. ч. одн. род.

трач8 68_2 — теп. одн. 1 ос.

трвалый 33_1 — прикм. ч. одн. наз.

треба 55б — предик.

тресо́тный 85_2 — числ. пор.

тре́тий 64б, 84_2 — числ. пор. ч. наз.; ~ 16_2 — знах.

трещ8 43б, 69_2 — теп. одн. 1 ос.; **трещачи** 44а — дієприсл. теп.

три 64б, 84_2; **~ ста** 85_2; **~ тисечи** 86_1 — числ. кільк. наз.; ~ 65а — знах.; **три** 83_1 — в парад.; **~ разы** 50а — присл.

три(д)цать 85_1 — числ. кільк.; **тридца́тый** — пор.

трина(д)цать 84_2 — числ. кільк.; **трына(д)цатый** 84_2 — пор.

тритисечный 86_1 — числ. пор. ч. наз.

три8мф8ю 33а — теп. одн. 1 ос.

троицы 4а — ім. ж. одн. род.; **тройци** 71б — дав.

троха 67б — присл.

трошка 67б — присл.

трою 34б, 60_1 — теп. одн. 1 ос.

тр8 див. **тарти.**

тр8дно 48б, 51а — присл.

тр8дный 48б — прикм. ч. одн. наз.

тр8домъ 4_2 — ім. ч. одн. ор.

трына(д)цатый див. **тринадцать.**

тряс8 42а, 67_2 — теп. одн. 1 ос.

тряфяется 67а — теп. одн. 3 ос.

т8ды — 49б — присл.

т8рецкого 76_1 — прикм. ч. одн. род.

т8ч8 42а, 68 — теп. одн. 1 ос.

тф8 57а — виг.

ты 5б, 19а, 16_1, 35_1, 23б, 24а, 57а, 58б, 60а, 68б, 43_1, 44_1, 47_2, 51_2, 52_1, 55_1 — займ. 2 ос. наз.; **тебе** 4б, 68б, 69а, 7_2, 15_1, 78_1 — род., **тобе** 19а, 35_1; **тобѣ** 19а, 58а, 65а, б, 35_1, 79_1 — дав.; **тебе** 19а; 58а, 35_1; **тя** 19а, 71б, 35_1 — знах.; **тобо́ю** 19а, 16_1, 35_1 — ор.

тыи див. **той.**

тыле 50а — присл.

тылекро(т) 50а — присл.

тылко 50б — присл.

тыло 51б — присл.

тысь див. **сь.**

тѣла 54б, 75_2 — ім. с. одн. род.

тѣш8ся 79_1 — теп. одн. 1 ос.

тя див. **ты.**

Ȣ, Ѵ, ОѴ

ѵ, оѵ, 8 2б — літ. алф.; **ѵ** 5б 7_1 — **и́къ** — ik; 8 5б — **8къ**; ~ 7_1 — **ωникъ, ωныкъ** — onyk.

8 7б, 46б, 52б, 58б, 68б, 73_1, 76_2 — прийм.

8бо́гого 66б — ім. ч. одн. род.; ~ 77_1 — знах.

8бозства 66б — ім. с. одн. род.

ȣбравшыса 62а — дієприсл. мин.
ȣвѣрȣ 41а, 67_1 — майб. одн. 1 ос.
ȣготованное 4б — дієприкм. с. одн. наз.
ȣймȣю 59б — теп. одн. 1 ос.
ȣживáю 58а, 79_1 — теп. одн. 1 ос.
ȣк 5а — літ. алф.
ȣкою 35а, 60_1 — майб. одн. 1 ос.
ȣкрочáю 59_1 — теп. одн. 1 ос.
ȣкротúлемъ 59_1 — мин. ч. одн. 1 ос.
ȣкрою 32а, 35а, 58_2 — майб. одн. 1 ос.; **ȣкроишъ** 32а, 58_2 — 2 ос.; **ȣкроилъ** 57б — мин. ч.
ȣливáю 59б — теп. одн. 1 ос.
ȣлица 7б, 63б — ім. ж. одн. наз.; **(по) ȣлици** 79_2 — місц.
ȣлáти 77_1 — інф.
ȣмертвúса 7_2 — аор. одн. 3 ос.
ȣмерти 58_2 — інф.; **ȣмрȣ** 32а, 58_2 — майб. одн. 1 ос.; **ȣмрешъ** 59_2 — 2 ос.; **ȣмарлемъ** 32а, 58_2 — мин. ч. одн. 1 ос.; **ȣмерло** 66б — мин. с. одн.
ȣметȣ 43б, 69_1 — майб. одн. 1 ос.
ȣмирáю 32а, 58а — теп. одн. 1 ос.; **умиралемъ** 32а — мин. ч.; **ȣмирáнá** 32а, 58_2 — відд. ім. с. одн. наз.
ȣморȣ 41а, 67_1 — майб. одн. 1 ос.
ȣмывáюса 29б, 51_1 — теп. одн. 1 ос.; **ȣмывáе'шъса** 51_2 — 2 ос.; **ȣмывáе'тъса** — 3 ос.
ȣмысломъ 56б — ім. ч. одн. ор.
ȣпадаю 46б — теп. одн. 1 ос.
ȣпáдокъ 24_1 — ім. ч. одн. наз.
ȣпалъ 69б — мин. ч. одн.
ȣпивъшиса 62а — дієприсл. мин.
ȣплетȣ 43б, 69_1 — майб. одн. 1 ос.
ȣпованїе 4б — ім. с. одн. наз.
ȣповаю 22б — теп. одн. 1 ос.
ȣрóды 67б — ім. ж. одн. род.
ȣсмажȣ 39а — майб. одн. 1 ос.
ȣста 39_2 — ім. множ. наз.
ȣтекло 65а — мин. с. одн. 3 ос.
ȣчень 15а, 26_2 — ім. ч. одн. наз.
ȣчернилса 60а — мин. ч. одн.
ȣчинковъ 55б — ім. множ. род.
ȣчинности 58б — ім. ж. одн. род.
оучóный 9а, **ȣчóный** 54б — прикм. ч. одн. наз.
ȣчȣ 58а — теп. одн. 1 ос.
ȣхожȣ 59б — теп. одн. 1 ос.
ȣхо 13б, 25_1 — ім. с. одн. наз.
ȣши 13б, 25_1, 29_1; **ȣшы** 6б — ім. множ. наз.

Ф

ф 5б — літ. алф. — phert; ~ 7_1 — **фéртъ** — fert.
Федоръ 39_2 — ім. вл. ч. одн. наз.
Федорóвичъ — прикм. ч. наз.; **Фéдоровна** — ж.
фéртъ див. літ. алф. **ф.**
фикгель 15а, 27_1 — ім. ч. одн. наз.
ѳита 7_2, fita, phita 5а — літ. алф. **ѳ.**
Францїа 64а — ім. вл. ж. одн. наз.; **(во) Франции** 61а — місц.
францȣского 76_1 — прикм. ч. одн. род.
фрасȣнкȣ 59б — ім. ч. одн. род.
фрымарчи(л) 60б — мин. ч. одн.

Х

х 5б — літ. алф. — **хер**; ~ 7_1 — **хéръ.**
ха, ха, ха 54а, 74_2 — виг.
хвалю 36а — теп. одн. 1 ос.; **хвалáчи** — дієприсл. теп.
хвѣю 61_1 — теп. одн. 1 ос.; **хвѣáлемъ** — мин. ч. одн. 1 ос.
хендонгий 62а — прикм. множ. знах.
херȣвимы — **херȣвими** 4б — ім. множ. наз.; **херȣвимъ** 71б — род.
хéръ див. літ. алф. **х.**

хиблю 58а — теп. одн. 1 ос.; **хибилъ** 77_1 — мин. ч. одн.
хижо 54б — присл.
хижости 67б — ім. ж. одн. род.
Хина 64а — ім. вл. ж. одн. наз.
хи́трый 9а, 17а — прикм. ч. одн. наз.
хлепчꙋ 42б, 68_2 — теп. одн. 1 ос.
хложꙋ 38б, 65_1 — теп. одн. 1 ос.
хлопецъ 61а — ім. ч. одн. наз.; **хло́пца** 58б, 62_2 — знах.
хлопи́ско 13а, 28_1 — ім. ч. одн. наз.
хлопъ 69б; chłop (пол.) 25_1 — ім. ч. одн. наз.
хлопѧтко 13а, 23_1 — ім. с. одн. наз.
хлѣба 55б, 57б, 58а, 59а — ім. ч. одн. род.; **хлѣбъ** 57б, 70а, 13_1, 14_1 — знах.; **хлѣбомъ** 60а — ор.
хме́ль 15б, 27_1 — ім. ч. одн. наз.; **хмелѧ** 15б — род.
хожꙋ 38б — теп. одн. 1 ос.
хоробы 77_1 — ім. ж. одн. род.; **хоробꙋ** 79_1 — знах.; **хоробою** 69а, 77_1 — ор.
хоронить 5_2 — теп. одн. 3 ос.
хоронюсѧ 77_1 — теп. одн. 1 ос.
хоте́нїе 20_1 — ім. с. одн. наз.
хотѣти 43а, 69_1 — інф.; **хочꙋ** 43а, 65а, 69_1 — теп. одн. 1 ос.; **хочешъ** 43а — 2 ос.; **хотѣ'лемъ** 43а, 69_1 — мин. ч. одн. 1 ос.; **хоти** 43а — наказ. одн. 2 ос.; **неха(и) хоче(т)** — 3 ос.; **хотѣмо** 43а — множ. 1 ос.; **хтѣте, хотѣте** — 2 ос.; **нехa(и) хочꙋть, хотѧть** 43а — 3 ос.; **хотѣнѧ** 69_1 — відд. ім. с. одн. наз.; **хотѧчи** 43а, 69_1 — дієприсл. теп.; **хотѣный** 43а — дієприкм. мин. ч. одн. наз.
хотѧ 53б — спол.
хрестїа́ны 4а, **христїѧне** 62б — ім. множ. наз.
Христо́съ 4а, 14а, 19_2, 54б, 60б, 78_2, **Хрыстосъ** 24_2 — ім. вл. ч. одн. наз.; **Христа** 4б, 14а, 16_1, **хрыста** 24_2 — род.; **Хрыстꙋ** 4б, 14_2 — дав.; **Христа** 5б, 61б; **Хрыста** 16_1 — знах.
хрыбта 59а — ім. ч. одн. знах.
хто див. **кто**.
хтось див. **кто́сь**.

Ц

ц 5б — літ. алф. — ci; ~ 7_1 — **ци** — tci.
царъ 4а, 20_1 — ім. ч. одн. наз.; **царю** 4б, **цареви** 14_2 — дав.
цари́ца 20_1 — ім. ж. одн. наз.
царствїе 13_1, **царство** 13_1, 20_1 — ім. с. одн. наз.; **царствїю** 17_1 — дав.
цвиче́не 42_1 — ім. с. одн. наз.
це́ль 15б, 27_1 — ім. ж. одн. наз.
церковъ 20_1 — ім. ж. одн. наз.; ~ 17_1 — знах.
цесара 62а — ім. ч. одн. род.
ци — див. літ. алф. **ц.**
цнота 54б — ім. ж. одн. наз.; **цно́ты** 55б, 58б, 76_2 — род.; **цнотꙋ** 68б — знах.; **цнотою** 60а — ор.; **цнотъ** 5_2 — множ. род.; **цноты** 84_1 — знах.
цнотливе 65а, 67а — присл.
цытъ 54а, **цыть** 74_2 — виг.
цо див. **що**[2].
цось див. **што́сь**.

Ч

ч 5б — літ. алф. — ther; ~ 7_1 — **че́ръ** — tcher.
чарнокни(ж)никъ 39_1 — ім. ч. одн. наз.

чарнокни(ж)ство 39_1 — ім. с. одн. наз.
ча́рный 32_2 — прикм. ч. одн. наз.; **чарнейшї́й** — вищ.; **найчарнейшї́й** — найвищ.
частокроть 50а — присл.
ча́сꙋ 81_2 — ім. ч. одн. род.; **ча́съ** 62б, 70а, 82_1 — знах.; **ча́сомъ** — ор.
ча́ю 17_1 — теп. одн. 1 ос.
чекаеть 58б — теп. одн. 3 ос.
человѣкъ див. **чловекъ.**
челяди 67а — ім. ж. одн. місц.
челядина 62_2 — ім. ч. одн. знах.
чемꙋ, чемꙋтакъ, чемꙋне 51а — присл.
черга 22_1 — ім. ж. одн. наз.; **черзи** 22_1 — дав.
черезъ 52б — прийм.
черни́ломъ 60а — ім. с. одн. ор.
черный 32_1 — прикм. ч. одн. наз.
черню 62_1 — теп. одн. 1 ос.
честнѣйшꙋю 71б — прикм. найвищ. ж. одн. знах.
честꙋю 33а — теп одн. 1 ос.
че́сть 4б, 16б, 28_2 — ім. ж. одн. наз.
четве́ртый 61а, 84_2 — числ. пор.
чили 51б — част.
чини́ти 30а, 50_2 — інф.; **чини́лемъ** 30а, 50_2 — мин. ч. одн. 1 ос
читати 30б, czytać (пол.) 70а — інф.; **читаю** 32а — теп. одн. 1 ос.; **чита́ють** 69а — 3 ос.; **читахъ** 44б — аор. 1 ос.; **читалемъ** 30б, 81_2; **читалъ** 61_2 — мин. ч.; **читане** 29а, **читанѧ** 44б, **читанїа** 44б — ім. с. одн. наз.; **чита́ючи** 71_1, czytaiąc (пол.), **чита́ици** (бог. мор. далм.)— дієприсл. теп.; **чита́вши** 81_2 — мин.
чловекъ 14а, 54б, 55б, 60б, 61а; **чловѣ́къ** 19_1, 24_1, 84_1, **человѣкъ** 4а, 19_2, 20_1 — ім. ч. одн. наз.; **чловека** 14а, 55б — род.; **чловекꙋ** 67а — дав.; **человѣкъ** 16_2 — множ. род.
чотыри 84_2 — числ кільк.
чре́ва 5б, 16_1 — ім. с. одн. род.
чтырдеса(т) 85_1 — числ. кільк.; **чтырдеся́тый** — пор.
чты́ри 64б, 82_2; ~ **ста** 85_2; ~ **тисечи** 86_1 — числ. кільк. наз.; **(по) чтыры** 65а; **(по) чты́ри** 83_2 — знах.; 83_1 — в парад.
чтырисо́тный 85_2 — числ. пор.
чтыритисѧчный 86_1 — числ. пор.
чтырна(д)ца(т) 85_1 — числ. кільк.; **чтырна́дцатый** — пор.
чꙋ́ти 33б, 44б, 71_1 czuć (пол.) 44б — інф.; **чꙋю** 33б — теп. одн. 1 ос.; **чꙋешъ** — 2 ос.; **чꙋлемъ** — мин. ч. одн. 1 ос.

Ш

ш 5б — літ. алф. — cha; ~ 7_1 — **ша** — cha.
шалѣю 61_1 — теп. одн. 1 ос.
ша́пка 11б, 21_2, 73_1 — ім. ж. одн. наз.; **(в) шапцѣ** 61а, 70а — місц.
ша́пно 73_1 — присл.
шаты 62а — ім. множ. знах.
шедлемъ див. **ити.**
шепчꙋ 42б, 68_2 — теп. одн. 1 ос.
шермовлавъши 62а — дієприсл. мин.
широкїй, шерший див. **широки(й).**
шесдесѧть 85_1 — числ. кільк.; **шесдесѧтый** — пор.
шесн(д)ца(т) 85_1 — числ. кільк.; **шесна́дца́тый** — пор.
шесть 64б, 84_2 ~ **сотъ** 85_2 — числ. кільк.
шестсо́тный 85_2 — числ. пор.

ширей 67б — присл. вищ.
широки(й) 56а, **шерокїй** 33_1 — прикм. ч. одн. наз.; **ширший** 56а, **шерший** 33_1 — вищ.
шити 33б, 59_2 — інф.; **шию** — теп. одн. 1 ос.; **шие'шъ** — 2 ос.; **шилемъ** — мин. ч. одн. 1 ос.; **шитѧ** — відд. ім. с. одн. наз.
шкода 55б — предик.
шлю див. **слати.**
шлисмы див. **ити.**
шо́лемъ див. **ити.**
шостый 84_2 — числ. пор.
што 20б, 37_2 — займ. с. одн. в парад.
што́сь 21а, 38_1 — займ. с. одн. наз.
штȣка 69а, 71_1 — ім. ж. одн. наз.; **штȣ́кȣ** — знах.; **штȣкою** 56а — ор.

Щ

щ 5б — літ. алф. — chtcha; ~ 7_1 — **ща** — chtcha.
щва́ти 33б — інф.; **щвȣю** 33а — теп. одн. 1 ос.; **щвȣешъ** — 2 ос.; **щвалемъ** 33б — мин. ч. одн. 1 ос.; **щва́нѧ** — відд. ім. с. одн. наз.
щенѧ 15а, 15б, 26_2 — ім. с. одн. наз.; **щенѧтѧ** 15б — род.
щирость 5_2 — ім. ж. одн. знах.
що[1] див. **што.**
що[2] 52а — част.
щоколвекъ 21а — займ. с. одн. в парад.
щось див. **штось.**
щȣдлокъ 24_1 — ім. ч. одн. наз.

Ѣ

ѣ 5б — літ. алф. —iat', ~ 7_1 — **ѩ̀ть** — iat'.

ѣ́сти, ѣсть 57_2, 58_1 в парад.; **ести** 65б — інф.
едачий, ѣдачїй 58_1 — дієприкм. теп. ч. одн. наз., **ѣдачаѧ** — ж., **ѣдачое'** — с.
ѣръ 5б, 7_1 — **ь** — літ. алф. — ιer.
ѣхати 38а, **ехати** 64_2 — інф.; **ѣдȣ, едȣ** — теп. одн. 1 ос.; **ѣдешъ** 38а — 2 ос.; **едȣть** 63а — множ. 3 ос.; **ѣхалемъ** 38а, **ехалемъ** 64_2 — мин. ч. одн. 1 ос.; **ехалъ** 69б, 80_2 — мин.; **едь** 28а — наказ. одн. 2 ос.; **ѣха́нѧ** 38а, **еха́нѧ** 64_2 — відд. ім. с одн. наз.

Ю

ю 5б, 7_2 — літ. алф. — iu.
Юдашъ 61б — ім. вл. ч. одн. наз.
юсъ 7_2 — літ. алф. — **юсъ** — ius; ~ 18_2 — **ж.**
ютро 50а — присл.

ІА, Ѧ

ꙗ (ѧ) 5б, 7_2 — літ. алф. — ia.
ꙗ 18б, 23б, 56б, 57а, 58б, 68б, 34_2, 78_1 — займ. наз.; **мене** 47а, 68б — род.; **мне, мнѣ** 18б, 34_2, **ми** 18б, 47а, 57б, 63б, 66а, б, 67а, 76_2, 81_1 — дав.; **мне, мене, мѧ** 18б, 34_2, **мене** 58б, 60а, 65б, 78_1 — знах.; **мно́ю** 18б, 53б, 34_1 — ор.
ꙗбко 64б, 23_1 — ім. с. одн. знах.
ꙗвный 7б — прикм. ч. одн. наз.
ꙗкїй 21а, 37_2, **ꙗкий** 67а — займ. ч. одн. наз.; **ꙗкаѧ** — ж.; **ꙗкое'** — с.; **ꙗкого** — ч. с. род.; **юкой** — ж.
ꙗкїйколве(к) 37_2 — займ. одн. ч. наз.
ꙗко 51а — присл.; ~53б, 71б, 13_1, 14_1, 74_2 — спол.

ꙗкобы 51а — присл.
ꙗко то 51а — присл.
ꙗко, ꙗкъ 52а — част.
ꙗкъбыто 51а — присл.
ꙗкъ найлепий див. **добре**.
ꙗлмꙋжнꙋ 65а — ім. ж. одн. знах.
ꙗмꙋ 69б — ім. ж. одн. знах.
ꙗмъ див. **быти, читати.**

Ꙗпонїа 64а — ім. вл. ж. наз.
ꙗсность 5_2 — ім. ж. одн. знах.
ꙗсный 9а, 17а — прикл. ч. одн. наз.; **ꙗснѣйшое** 77_2 — с. одн. вищ.; **найꙗснѣйшое** — найвищ.
ꙗщо́рка 11б, 21_2 — ім. ж. одн. наз.
ѧ 4б, **ꙗ** 15_1 — займ. с. одн. знах.

СКОРОЧЕННЯ

аор. — аорист
баж. — бажальний спосіб
безос. — безособова форма дієслова
виг. — вигук
вищ. — вищий ступінь порівняння
відд. — віддієслівний
вл. — власний
грам. спол. — граматичне сполучення
дав. — давальний відмінок
дв. — двоїна
дієприсл. — дієприслівник
дієприкм. — дієприкметник
дієсл. — дієслово
док. — доконаний вид
ж. — жіночий рід
займ. — займенник
збірн. — збірний (числівник)
знах. — знахідний відмінок
ім. — іменник
імпрф. — імперфект
інф. — інфінітив
кільк. — кількісний числівник
кл. — кличний відмінок
кор. — коротка форма
літ. алф. — літера алфавіту
майб. — майбутній час
мин. — минулий час
місц. — місцевий відмінок
множ. — множина
наз. — називний відмінок
найвищ. — найвищий ступінь порівняння
наказ. — наказовий спосіб
недок. — недоконаний вид
ор. — орудний відмінок
одн. — однина
ос. — особа
особ. — особовий
парад. — парадигма
парн. — парний
передмайб. — передмайбутній час
повн. — повний
пол. — польське слово
підряд. — підрядний
пор. — порядковий (числівник)
плрф. — плюсквамперфект
предик. — предикатив
преф. — префікс
прийм. — прийменник
прикм. — прикметник
присл. — прислівник
прост. — простий
прф. — перфект
род. — родовий відмінок
с. — середній рід
сп. — спільний рід
спол. — сполучник
субст. — субстантивований
теп. — теперішній час
ум. — умовний спосіб
ч. — чоловічий рід
част. — частка
числ. — числівник

БІБЛІОГРАФІЯ

Добровский И. Грамматика языка славянского по древнему наречию, ч. 1. Предисловие (LXVIII). Перевел с латинского М. Погодин, СПб., 1833.

Звідомлення І. Борщака з дослідів в архівах Західної Європи. «Записки Наукового товариства ім. Шевченка», т. CXXXV—CXXXVI. Праці історично-філософської секції «Про паризьку національну бібліотеку. Відділ рукописів, № 26», Львів, 1924.

Огієнко І. Українська мова. Бібліографічний покажчик до вивчення української мови, К., 1918.

Соболевский А. И. Грамматика И. Ужевича. «Чтения в историческом обществе Нестора-летописца», т. 19, вып. 1, ч. V, К., 1906.

Строев С. Описание памятников славяно-русской литературы. М., 1841.

Ф[ранко] І[ван] — І. Огієнко «Огляд українського язикознавства». «Записки Наукового товариства ім. Шевченка», т. XXIX, кн. V, Львів, р. 1907.

Червінська Л. Ф., Дикий А. Т. Покажчик з української мови. Х., 1930.

Ягич И. В. Письма Добровского и Капитара. Сборник ОРЯС Российской АН, т. XXIX. СПб., 1885.

Ягич И. В. Энциклопедия славянской филологии. Изд. ОРЯС Российской АН. «История славянской филологии», вып. 1. СПб., 1910.

Banduri A. Imperium orientale sive Antiquitates constantinopolitanae... T. 2. Paris, 1711, Venezia, 1729.

Dobrovski J. Institutiones linguae slavicae dialecti veteris. Відень, 1822.

Estreicher K. Bibliografia Polska, t. 32, Kraków, 1938; його ж, Album Studiosorum Universitatis Cracoviensis, t. 4, Kraków.

Wiszniewsky M. Historia literatury polskiej, VIII, Kraków, 1851, розділ XVI.

Maciejowsky W. Pismiennictwo polskie od czasów najdawniejszych aż do roku 1830, т. III, Warszawa, 1852.

Martinof P. Le manuscrits slaves de la biblioteque imperiale de Paris, Paris, 1858.

Uzewic J. Obraz Cnoty y Sławy w Przezacney Familiey ich MM. PP. Przylockich, wiecznemi czasy nieodmiennie trwaiący. Przez Jana Użewica Slawney Akademiey Krakowskiey Studenta. Kraków, 1641.

Jagič V. Johannes Uzewič, ein Grammatiker des XVII Jahrhundert, «Arshiv für slavische Philologie», Bd XXIX, H. 1, Berlin, 1907.

ЗМІСТ

ГРАММАТИКА СЛАВЯНСКАЯ И. УЖЕВИЧА

(На украинском языке)

Редактори *Г. М. Лимар, В. П Плачинда*
Художній редактор *В. М. Тепляков*
Художнє оформлення *Р. К. Пахолюка*
Технічний редактор *Н. П. Рахліна*
Коректор *Т. О. Янковенко*

Здано до набору 6/I 1969 р. Підписано до друку 12/V 1970 р. Зам. № 0-802. Вид. № 234. Тираж 5000. Папір офсетний, № 2, 70×90¹/₁₆. Друк. фіз. арк. 28,75. Обл.-вид. арк. 26,68. Умовних арк. 33,64. Ціна 2 крб. 15 коп.

Видавництво «Наукова думка», Київ, Рєпіна, 3.

Друкоофсетна фабрика Комітету по пресі при Раді Міністрів УРСР, Харків, вул. Енгельса, 11.

2 руб. 15 коп.